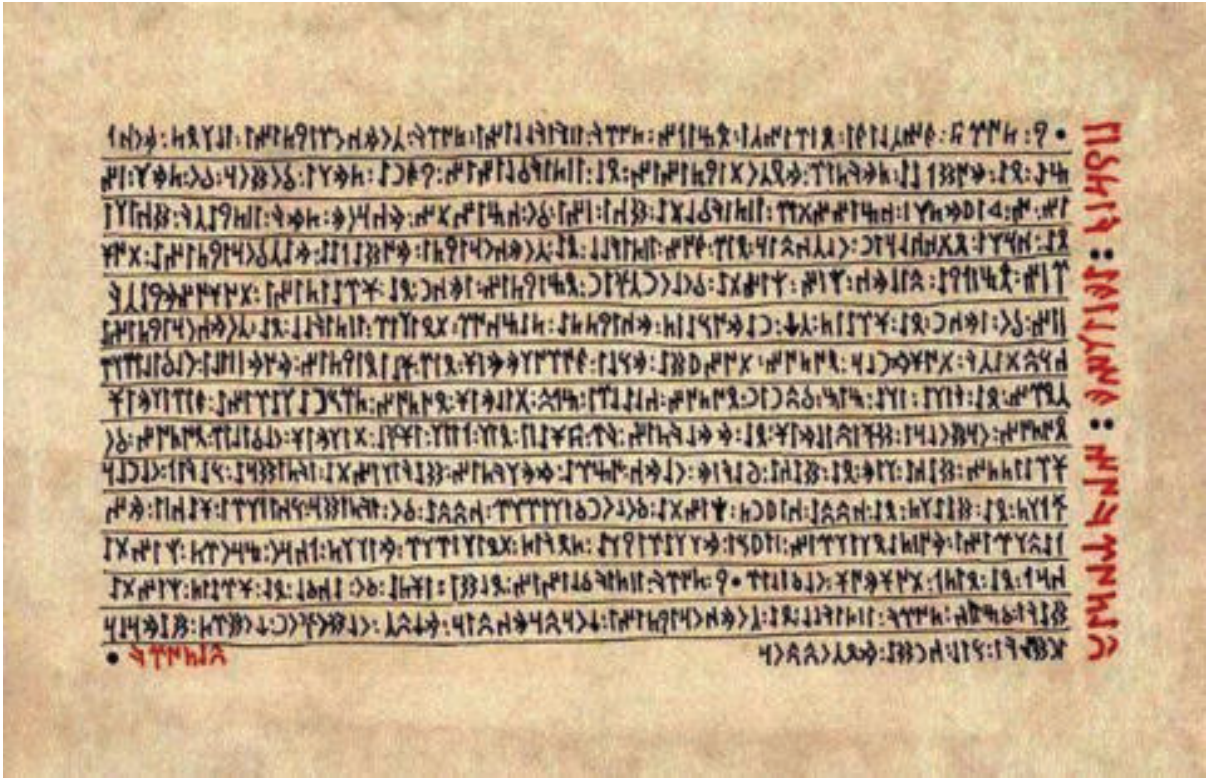

Osman EMİN Zekiriya HASİP Aktan AGO

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

LİSE I

Üsküp, 2020

Hazırlayanlar:

Osman EMİN, Zekiriya HASİP ve Aktan AGO

Denetleyenler:

Prof. Dr. Fadil HOCA

Seyhan ZEKİR

Ahmetnafi İBRAHİM

Bilgisayar hazırlığı ve tasarım:

Hazırlayanlar

Lektör:

Hazırlayanlar

Yayımlayan:

Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı

“Aziz Kiril ve Metodiy” caddesi, no. 54 - Üsküp

Basımevi:

Ars Lamina DOO, Üsküp

Tiraz:

245

Со одлука за одобрување на учебник по наставниот предмет Турски јазик и литература за за I година на гимназиско образование, бр: 22-864/1 од 22.06.2018 донесена од Национална комисија за учебници.

Lise I, Türk Dili ve Edebiyatı dersi okuma kitabının, Okuma Kitapları Milli Komisyonu tarafından 22.06.2018 tarihli ve 22-864/1 numara kararı ile kitabın kullanılmasına karar verilmiştir.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

373.5.016:811.512.161(075.2)

OSMAN, Emin

Türk Dili ve Edebiyatı : lise I / Osman Emin, Zekiriya Hasip, Aktan Ago. – Üsküp : Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Eğitim ve bilim bakanlığı, 2020. – 246 стр. : илустр. ; 29 см

Библиографија: стр. 237-239. – Sozluk: стр. 240-246

ISBN 97-608-226-835-5

1. Hasip, Zekiriya [автор] 2. Ago, Aktan [автор]

COBISS.MK-ID 51643909

ÖNSÖZ

Sevgili Öğrenciler,

Okulda öğrendiğiniz derslerin temeli Türkçe dersidir. Öğrenim hayatınızda bütün derslerde başarılı olabilmeniz için, Türkçeyi iyi bilmeniz ve kullanmanız, okuduğunuzu anlama, güzel konuşma ve yazma becerisini kazanmanız gerekir. Okuma kitabı, ana dilimiz Türk dilini ve edebiyatını sizlere sevdirmek ve onu en iyi şekilde kullanmanızı sağlamak için hazırlandı.

Başarı her zaman sizlerle olsun.

Hazırlayanlar

İÇİNDEKİLER

DİLBİLGİSİ	7
Çeşitli Yönleriyle Dil	8
Ses-Harf İlişkisi.....	10
Türkçenin Sesleri	11
Ünlüler.....	11
Ünsüzler	13
Hece ve Hecenin Yapısı.....	16
Türkçede Ses Olayları	17
Büyük Ünlü Uyumu	21
Küçük Ünlü Uyumu	22
Kök ve Türleri	23
Ek	25
Yapım Ekleri.....	25
Çekim Ekleri	31
Yapı Bakımından Kelimeler	42
İmla (Yazım) Çalışmaları	45
Noktalama İşaretleri	48
EDEBİYAT, İNSAN VE TOPLUM	59
Edebiyat.....	60
Edebiyat; Tanımı, Konusu, Muhtevası, Metodu.....	61
Edebiyat Tarihi	64
DİL-KÜLTÜR-EDEBİYAT İLİŞKİSİ	66
Dil ve Kültür	66
Edebiyat İncelenmesi	68
TARİH İÇİNDE TÜRK EDEBİYATI	71
Türk Edebiyatının Devirlere Ayrılmasında Kullanılan Ölçütler	72
Türk Edebiyatının Devirleri	74
EDEBİYATTA İFADE TARZLARI	77
Sözlü İfade (Anlatım).....	78
Yazılı İfade (Anlatım)	80

MANZUM ESERLER.....	85
Manzum Eserler	86
Beyit	87
Dörtlük	88
Bent	90
Dil ve Üslup	91
Teşbih	93
İstiare.....	94
Muhteva Unsurları	95
Konu, Tem, Tema	97
Ahenk Unsurları	97
Kafiye.....	98
Mecaz-i Mürsel	101
Tecâhül-i Ârif (Tecâhül-i Ârifâne)	102
Teşhis ve İntak.....	103
TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM ESERLER.....	105
Sone.....	105
Çapraz Kafiye.....	106
Sarma Kafiye.....	107
Düz Kafiye	109
Serbest Müstezat	110
Serbest Nazım	111
Türk Halk Edebiyatında Manzum Eserler.....	113
Mani	113
Türkü	115
Koşma	117
Semaî.....	119
Nutuk.....	121
ANONİM HALK EDEBİYATI TÜRK ŞİİRİ.....	124
Ağıt.....	124
Dinî - Tasavvufî Türk Şiiri	126
İlâhî	126
Âşık Tarzı Türk Şiiri.....	128
Güzelleme	128

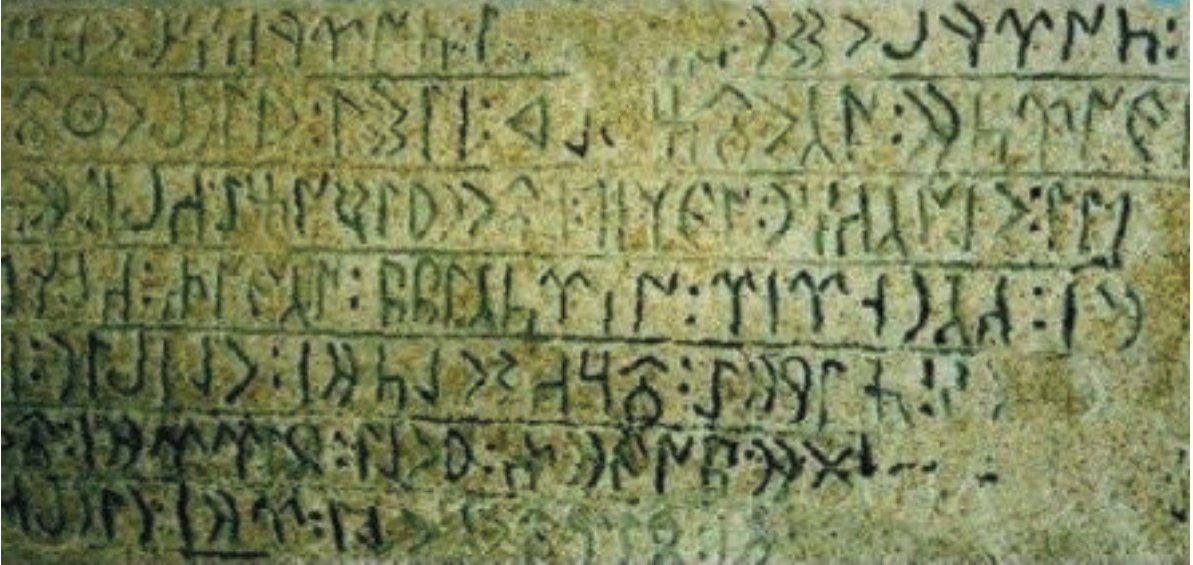
Tezat	129
KLÂSİK TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM ESERLER.....	130
Türk Edebiyatında Kullanılan Başlıca Aruz Kalıpları	132
Gazel	134
Kaside.....	137
Mesnevî.....	140
Murabba	143
Şarkı	145
Terkib-i Bent	148
MENSUR ESER.....	151
Türk edebiyatında mensur eserler	154
Hikâye	159
Roman	163
Modern Türk Tiyatrosu	172
Gezi (Seyahat) Türü	180
Deneme Türü.....	183
Hitabet Türü	186
TÜRK HALK TİYATROSU	189
Gölge Oyunu (Karagöz).....	190
Orta Oyunu.....	194
Köy Seyirlik Oyunları	198
Meddah Oyunu.....	202
DÜNYA EDEBİYATI.....	205
Asur-Babil Edebiyatı.....	205
Eski Mısır Şiiri	208
İbrani Şiiri	211
Ramayana.....	212
Eski Hint Şiiri.....	215
Çin Şiiri	216
Eski Yunan Şiiri.....	218
Edebiyatta Hümanizm ve Rönesans.....	224
Rönesans	230
BAŞLICA KAYNAKLAR	239
SÖZLÜK.....	242

BİRİNCİ BÖLÜM

DİLBİLGİSİ

1. Dil
2. Ses Bilgisi
3. Şekil Bilgisi
4. Yazım ve Noktalama İşaretleri

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsan kendi duygu ve düşüncelerini hangi yollar ile anlatmaktadır?
2. Konuşma dışında başka bir yolla isteklerinizi anlatabilir misiniz?
3. Bir millet için dil neden önemlidir? Derste tartışınız.

ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE DİL

Dil, insanların duygu, düşünce ve gözlemlerini anlatmak için kullandıkları sözlü ve yazılı bir araçtır. Kelime, anlam taşıyan en küçük dil birimidir. Kelime olmadan cümle kurulamaz, cümle olmadan paragraf da olmaz. O halde diyebiliriz ki, kelime olmadan da dil olmaz.

Dilin önemi. - Dil, gelişmiş bir iletişim aracıdır. Dilin varlığı, ancak insanın varlığıyla mümkündür. Dil, seslerden oluşmuş bir anlaşma sistemidir. Tam anlamıyla anlatma ve anlaşma; seslerden örülü kurallar bütünlüğü “dil” ile sağlanır. Dil, sadece iletişim kurmakla kalmaz, aynı zamanda bu iletişim sonucu doğan kültür unsurlarının da nesilden nesile aktarılmasını sağlar.

Bir milleti ayakta tutan, onun varlığını ve devamını sağlayan, millî şuuru besleyen, bir millete mensup olma hazzını veren ve bireylerini birbirine yaklaştırarak onlar arasında birlik yaratan unsur olarak dilin, millet hayatındaki yeri çok önemlidir. Öyle ki milletin varlığı, **dilin varlığıyla** mümkündür.

Dil kültür ilişkisi - Dil öncelikle kültürel unsurların ortaya çıkması için ortam hazırlar. Kültür ve sanat etkinliklerinin çoğu dille gerçekleştirilen etkinliklerdendir. Bu bakımdan dil, kültür alanının oluşmasını sağlar. Dil, kültür öğelerinin korunmasına olanak sağlar. Kültür öğeleri dil yardımıyla kayda geçirilir. Dil yoluyla yaygınlaşır.

Dil, kültür aktarıcısı ve kültür taşıyıcısıdır. Bir milletin tarihi, değer ölçüleri, folkloru, müziği, edebiyatı, bilimsel birikimi, dünya görüşü o milletin kültürünün birer parçasıdır. Bütün bu ortak değerler dil aracılığıyla gelecek kuşaklara aktarılır. Kültürel değerler yüzyılların süzgecinden süzüle süzüle kelimelerde, deyimlerde sembolleşerek hep dil hazinesine akıtılmakta, özünü orada saklamakta ve gelecek kuşaklara intikal etmektedir. Gelenek ve görenekler, dünya görüşü, din, sanat, tarih vb. dil sayesinde nesilden nesile aktarılmaktadır. Kültür, bu sayede kesintiye uğramadan varlığını devam ettirmektedir.

Dil ile kültür arasındaki ilişkiyi şu şekilde özetleyebiliriz:

- *Dil ile kültür birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütünlüğü oluşturur.*
- *Kültür ve dil bir milletin en önemli ortak özelliklerindedir.*
- *Kültür ve dil, toplumu oluşturan bireylerin iletişiminde önemli rol oynar.*
- *Bir toplumun oluşmasında ve ayakta kalmasında ortak dil ve kültürün önemli bir payı vardır.*

- *Hem dilin hem de kültürün kendine özgü kuralları ve özellikleri vardır.*
- *Dil ve kültür geçmiş ile gelecek arasında bir köprü vazifesi görür.*
- *Kültür ve dil bir toplumun yaşayış biçiminden önemli izler taşır.*
- *Dil ve kültür bir toplumun oluşmasında ve varlığını sürdürmesinde önemli etkindir.*

Dil Bilgisinin Bölümleri. – Gramer teriminin Türkçe karşılığı olan dil bilgisi, daha yaygın tanımıyla bir dilin yapısı hakkında bilgi veren bir kitap olarak anlaşılır ve ses bilgisi, biçim bilgisi, söz dizimi, kök bilgisi ve kısmen anlam bilimini içerir.

Ses Bilgisi (Fonetik): Seslerin ve ses olaylarının incelendiği bölümdür. Seslerin evrimini, birbirlerini etkimelerini, çıkarılışını... konu edinen bilim dalıdır. Dilin en küçük birimi olan sesleri ses bilgisi (fonetik) inceler.

Yapı (Biçim, Şekil) Bilgisi (Morfoloji): Yapı bilgisi, kelimeleri, kelime yapılarını, aldıkları ekleri, bunların kullanılış yöntemlerini içeren bölümdür. Yapı bilgisi, kelimelerin köklerini, türevlerini, eklerini; bu eklerin işlevlerini ve çekim özelliklerini inceler. Bu yapı içerisinde, hangi kelimelere hangi eklerin geleceği, fiil ve isim çekimlerin nasıl yapılacağı belirtilir.

Söz Dizimi: Cümleyi inceleyen daldır. Söz dizimi, dilin cümle yapısını, cümledeki kelimelerin ve kelime öbeklerinin dizilişini inceleyen bölümdür.

Kök Bilgisi (Etimoloji): Bir dildeki kelimelerin kökünü araştıran, bu kelimelerin tarihsel evrimini inceleyen bölümdür. Her kelime, bugüne gelinceye değin birtakım değişime uğramıştır. Dilimize yabancı dillerden giren kelimeler de Türkçe kurallara uymuştur.

Anlam Bilgisi (Semantik): Dilin anlam açısından incelenmesi demektir. Kelimelerin tarihsel evrim içinde hangi anlamları yüklendiğini, anlam değişmelerini, anlam etkileşiminin hangi yollardan olduğunu araştıran bilgidir. Anlam bilgisi, kelimelerdeki anlam olaylarını, ilişkilerini, anlam değişmelerini ele alır.

Soru-cevap

1. Dil, insanın hangi özelliklerini ortaya çıkarır?
2. Dil, nasıl bir varlıktır (araçtır)?
3. Dili sosyal bir varlık yapan nedir?
4. Dil ile kültür arasındaki ilişkiyi açıklayınız?

Hazırlık Çalışmaları

1. Bir arkadaşınızın görmeden kendisini sesinden onun kim olduğunu anlayabilir misiniz?
2. Bir dilde seslerin telaffüzünde ve yazılışında belli kurallar var mıdır?
3. Dildeki seslerin söylenişinde ve yazılışında belli kuralların olup olmadığını belirtiniz.

SES-HARF İLİŞKİSİ

Harf ile ses terimlerini birbirinden ayırmak gerekir. Ses kulağa, harf ise göze hitap eder. Ses dilin en küçük parçasıdır. En küçüğünden en büyüğüne kadar bütün dil birlikleri seslerden yapılıdır. Heceler (seslemler), ekler, kökler, kelimeler, kelime grupları ve cümleler farklı seslerin birleşmesinden meydana gelirler. Bu dil birliklerini unsurlarına ayırdığımız zaman en sonunda karşımıza bir unsur çıkar ki, artık onu parçalayamayız. İşte, **ses** parçalanamayan ve küçük dil parçasıdır.

Ses sözlü, harf yazılıdır. Sesler söylenilen, ağızdan çıkan, işitilen, yani konuşulan küçük dil birlikleridir. Dili yazıya geçirmek için bu küçük unsurlar birtakım işaretlerle karşılanır. Bu işaretlere harf adı verilir. Demek ki **harf**, seslerin yazıdaki işaretleridir. Harfler, kullanıldıkları yerlere göre iki türlü yazılır:

- a) Büyük harfler
- b) Küçük harfler

Bir dildeki sesleri karşılayan harflerin tümünün meydana getirdiği, belli bir sıraya göre hazırlanmış harf topluluğuna **alfabe (a-be-ce)** denir. Türk milleti çeşitli devirlerde farklı alfabeler kullanmışlardır. Bunların belli başlıları Göktürk, Uygur, Arap, Latin, Kiril alfabeleridir. 1928 yılından başlayarak bugüne kadar, yirmi dokuz harften oluşan Latin harfli alfabe kullanılmaktadır.

Seslerin Meydana Gelişi

Ses yolu, konuşma aygıtı – Göğüs boşluğundan dudaklara kadar olan kısma **ses yolu** diyoruz. Sesler, ses yolunda çeşitlenir. Seslerin çıkmasına ve çeşitlenmesine yarayan organlar da şunlardır: gırtlak, kırışler, küçük dil, dil, damak, dişetleri, dişler, dudaklar, geniz, burun. Bu organların hepsine birden **konuşma aygıtı** denir.

Soru-cevap

1. Harf ile ses arasındaki fark nedir?
2. Tarih boyunca Türkler hangi alfabeleri kullanmışlardır?
3. Seslerin meydana gelmesinde hangi insan organları katkı sağlar?

Hazırlık Çalışmaları

1. Dildeki ses özelliklerini bilmek, bizlere sağladığı faydaları söyleyiniz.
2. Ses ve harf arasındaki ilişki nedir?
3. Sedanın sese dönüşme olayı hakkında araştırma yapınız.

TÜRKÇENİN SESLERİ

Türkçede 29 ses birimi vardır. Bu ses birimleri yazı dilinde harf dediğimiz şu işaretlerle gösterilir:

a b c ç d e f g ğ h ı i j k l m n o ö p r s ş t u ü v y z

Türkçede kelime içinde çıkarılmayan hiçbir ses yoktur. Birçok dilde olduğu gibi ch, sh, sch şeklinde yazılıp tek ses gibi çıkarılan ses yığılmalarına Türkçede rastlanmaz. Dolayısıyla Türkçe kelimeler aşağı yukarı söylendikleri gibi yazılırlar ve yazıldığı gibi söylenirler. Bu durum, Türkçenin yazım öğrenimini kolaylaştırmaktadır.

Sesler, bilindiği gibi, çıkış biçimlerine göre, iki bölümde toplanır:

- Ünlüler,
- Ünsüzler.

ÜNLÜLER

Sözlü iletişim sırasında, ağız kanalında hiçbir engele çarpmadan ve başka bir sesin yardımına gerekseme duymadan çıkan sese ünlü adı verilir.

Türkçede sekiz (8) ünlü vardır:

a, e, ı, i, o, ö, u, ü

Ünlünün özel tanısını ağız boşluğunun oylum ve biçimi oluşturur. Bu da belli başlı üç etkene bağlıdır:

- Dilin durumu,
- Ağızın açıklık oranı,
- Dudakların durumu.

Ünlüleri çıkarırken, dil, ağız boşluğunun ya önünde ya da arkasında toplanır. Önde toplandığı zaman, örneğin /i/ sesinde olduğu gibi, dudaklarla dil arasındaki boşluk dar, dolayısıyla bu boşluktaki hava da kısıtlıdır. Dil, /ı/ sesinde olduğu gibi, arkaya doğru toplanırsa bu kez, dudaklarla arasındaki boşluk büyür. İletişim sırasında ağız ata (a-ta), Oğuz (O-ğuz) kelimelerin ilk hecelerini çıkarmak için açıldığında dudaklar birbirinden ayrılır, dil damaktan uzaklaşır.

Türkçenin sekiz ünlüsü, dilin, ağızın ve dudakların bu durumlarına göre kümelenir:

Dilin Durumuna Göre

Ünlüler, dilin durumuna göre, ikiye ayrılır:

1. Dilin ön bölümünün kullanılmasıyla ön damakta oluşan ince (ön) ünlüler:

/e/, /i/, /ö/, /ü/

2. Dilin geri çekilmesiyle art damakta oluşan kalın (art) ünlüler:

/a/, /ı/, /o/, /u/

Ağzın Durumuna Göre

Ağzın durumuna göre de ünlüler ikiye ayrılır:

1. Ağız açıklığı genişken çıkarılan açık ünlüler:

/a/, /e/, /o/, /ö/

2. Ağız açıklığı darken çıkarılan kapalı ünlüler:

/ı/, /i/, /u/, /ü/

Dudakların Durumuna Göre

Ünlüler dudakların durumuna göre de yine ikiye ayrılır:

1. Dudakların biçimi düzken çıkarılan düz ünlüler:

/a/, /e/, /ı/, /i/

2. Dudakların biçimi yuvarlakken çıkarılan yuvarlak ünlüler:

/o/, /ö/, /u/, /ü/

Bu bölümlerinin ışığında ünlüleri tek tek ele alıp incelersek şu sonuca varırız:

1. **A** ünlüsü, dilin durumuna göre art, ağzın durumuna göre açık ve dudakların durumuna göre düz ünlüdür: at, adam, ayak, az...
2. **E** ünlüsü, dilin durumuna göre ön, ağzın durumuna göre açık ve dudakların durumuna göre düz ünlüdür: evet, erkek, el, eş...
3. **I** ünlüsü, dilin durumuna göre art, ağzın durumuna göre kapalı ve dudakların durumuna göre düz ünlüdür: ışık, ısırmak, ıslık...
4. **İ** ünlüsü, dilin durumuna göre ön, ağzın durumuna göre kapalı ve dudakların durumuna göre düz ünlüdür: ip, iz, it....
5. **O** ünlüsü, art, açık ve yuvarlaktır. Söyleyiş sırasında dil ucu geriye çekiktir. Dil gerisi yumuşak damağın arka kısmına doğru kaldırılmıştır. Dudaklar yuvarlak biçim almıştır: on, ok, ordu, odun...
6. **Ö** ünlüsü, dilin durumuna göre ön, ağzın durumuna göre kapalı ve dudakların durumuna göre yuvarlak ünlüdür: öz, ön, önce....
7. **U** ünlüsü, dilin durumuna göre art, ağzın durumuna göre kapalı ve dudakların durumuna göre yuvarlak ünlüdür: usta, upuzun, uslu...
8. **Ü** ünlüsü, dilin durumuna göre ön, ağzın durumuna göre kapalı ve dudakların durumuna göre yuvarlak ünlüdür: üzüm, ütü, düz....

UZUN ÜNLÜ

Kökeni Türkçe olan kelimelerde bugün uzun ünlü yoktur. Uzun ünlü, Arapça ve Farsçadan Türkçeye giren kelimelerde görülür: *adalet (ada:let)*, *beraber (bera:ber)*, *ifade (ifa:de)*, *kaide (ka:ide)*, *numune (numu:ne)*, *sade (sa:de)*, *şair (şa:ir)* vb. Ancak bu uzun ünlüler yazıda herhangi bir işaretle gösterilmez.

Bugün yalnız yazılışları aynı, anlamları farklı kelimelerin uzun ünlüleri üzerine (^) uzatma işareti konmaktadır. Böylece, yazılışları aynı, anlam ve söylenişleri farklı kelimelerin bir karşılığa yol açması önlenmektedir:

adet: sayı	âdet: bir kimsenin yapmaya alışmış olduğu şey
alem: bayrak	âlem: evren
hala: babanın kız kardeşi	hâlâ: henüz, şimdiye dek
dahi: da, de	dâhi: olağanüstü yeteneği ve gücü olan insan

Soru-cevap

1. Türkçede bir kelime ince ünlü ile başlarsa, ince ünlüyle devam eder, kalın ünlüyle başlarsa kalın ünlüyle devam eder. Bu kural Türkçenin ses özellikleri ile ilgili sizlere neyi düşündürüyor?
2. Dudakların durumuna göre ünlüleri nasıl sınıflandırıyoruz.
3. Tablodaki kelimeleri Türkçenin ses özelliklerine göre değerlendiriniz.

Aile	Türkçe kelimelerde iki ünlü yan yana bulunmaz
Adalet	
Saat	
Jale	
televizyon	
Kâğıt	
Ad	

ÜNSÜZLER

Ağız kanalında bir engele çarparak çıkan ve bir ünlünün desteği olmadan algılanamayan sese ünsüz adı verilir.

Türkçede 21 ünsüz vardır:

b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z

Ünsüzler, ses tellerin durumuna, çıkış yerlerine ve çıkış biçimlerine göre farklılık gösterir.

Ses Tellerin Durumuna Göre

Ünsüzlerden bazıları, ses tellerinin titreşimli durumunda, bazılarıyla ses tellerinin durgun durumunda çıkarılır. Ses tellerinin titreşimli durumunda çıkarılan ünsüzlere titreşimli ünsüz denir. Titreşimli ünsüzler ötümlü ve yumuşak ünsüz olarak da adlandırılır.

Türkçenin titreşimli ünsüzleri şunlardır:

/b/ /c/ /d/ /g/ /ğ/ /j/ /l/ /m/ /n/ /r/ /v/ /y/ /z/

Ünsüzlerden bir bölümü de ses tellerinin durgun durumunda çıkarılır. Bunlara da titreşimsiz ünsüz adı verilir.

Ötümsüz ya da sert ünsüz adı verilen titreşimsiz ünsüzler şunlardır:

/ç/ /f/ /h/ /k/ /p/ /s/ /ş/ /t/

Ses Tellerin Durumuna Göre

Ünsüzler, çıkış yerlerine göre, yedi kümede toplanabilir:

1. **Çift dudak ünsüzleri:** /b/ /m/ /p/

Bu üç ünsüz, alt ve üst dudakların birbirlerine değmesiyle çıkarlar. Bu nedenle, bunlara çift dudak ünsüzleri diyebiliriz.

2. **Diş-dudak ünsüzleri:** /f/ /v/

Bu ünsüzler, alt dudakın üst dişlere dokunması sonucu oluşurlar.

3. **Dişeti ünsüzleri:** /d/ /l/ /n/ /r/ /s/ /t/ /z/

Dişeti ünsüzleri, dil ucunun üst dişetlerine yaklaşması sonucu çıkarlar.

4. **Dişeti-damak ünsüzleri:** /c/ /ç/ /j/ /ş/

Dil ucunun üst dişetlerine ve sert damağa yaklaşmasıyla söylenirler.

5. **Sert (Ön) damak ünsüzleri:** /g/ /k/ /y/

Dil ortasının sert damağa yaklaşmasıyla çıkarlar. Bu üç ünsüzden /y/ ünsüzü ağız kanalında önemli bir engele çarpmadan çıktığı için yarı ünlü sayılmaktadır.

6. **Yumuşak (Art) damak ünsüzü:** /ğ/

Tek seslemlilerde kelimenin sonunda (dağ, bağ...), çok seslemlilerde kelimenin ilk sesleminde bulunur (ağda, uğramak, doğru, sağlam...) ve kesinlikle bir ünlüden sonra gelir. Bu durum ğ'nin değişik söyleyiş biçimleri yaratılmasına yol açar.

7. **Gırtlak ünsüzü:** /h/

Bu ses, ağız boşluğunda değil, gırtlakta oluşur.

Ses Tellerin Durumuna Göre

Ünsüzler çıkış biçimlerine göre altı kümede toplanabilir:

1. **Kapanma ünsüzleri**

Ses yolunun bir anlık kapalı duruma girmesi sonucu çıkan ünsüzlerdir:

/b/ /d/ /g/ /k/ /p/ /t/

2. Kapanma sürtünme ünsüzleri

Ses yolunda sürtünmeyi andıracak biçimde çıkan ünsüzlerdir:

/c/ ç/

3. Daralma ünsüzleri

Ağız kanalının çeşitli yerlerinde oluşan bir daralma ya da hafif bir kapanma sonucunda çıkan ünsüzlere denir. Daralma ünsüzleri şunlardır:

/f/ /ğ/ /h/ /j/ /s/ /ş/ /v/ /y/ /z/

4. Burun ünsüzleri

Yumuşak (art) damağın açılması, ses yolundan gelen havanın hem ağza hem de burna geçirilmesi sonucu oluşan ünsüzlerdir: /m/ /n/

5. Yan ünsüz

Dil ucunun ya da dil sırtının damağa değmesi ve havanın böylece ortaya çıkan engelin yalnız bir yanından ya da her iki yanından birden çıkmasıyla oluşan ünsüzdür.

Türkçenin yan ünsüzü /l/ sesidir.

6. Çarpmalı (Vurmalı) ünsüz

Dil sırtının geriye doğru kabarıp kenarları sert damağa yaklaştığı sırada dil ucunun dişetlerine hafifçe çarpması sonucu oluşan /r/ ünsüzüne denir.

Soru-cevap

1. Ünsüzlerin tanımını kendiniz kelimelerle yazınız.
2. Ses tellerin durumuna göre ünsüzler kaç'a ayrılır? Açıklayınız.
3. Ünsüzler, çıkış biçimlerine göre kaç kümede toplanabilir?

Hazırlık Çalışmaları

1. Hece bölme hatası niçin yapılmamalıdır?

HECE VE HECENİN YAPISI

Ağzın bir hareketiyle çıkarılan sese ya da ses birliğine hece denir. Örneğin at kelimesi ağzın tek hareketiyle söylenir. Küçük kelimesi ise ağzın iki hareketi sonunda söylenebilir: kü-çük. Kaplumbağa kelimesi ise ancak ağzın dört hareketiyle söylenebilir. Bu duruma göre, at kelimesi tek heceli (seslemlî); küçük kelimesi iki heceli; kaplumbağa kelimesi ise dört hecelidir.

Hece Biçimleri

Hece, Türkçede şu altı biçimde görülür:

1. Bir ünlüden oluşan hece:
o, A - dem, a - rı
2. Bir ünlü, bir ünsüzden oluşan hece:
at, al, el, ak
3. Bir ünsüz, bir ünlüden oluşan hece:
bu, şu, mi
4. Bir ünlü, iki ünsüzden oluşan hece:
alt, üst, ilk
5. Bir ünsüz, bir ünlü, bir ünsüzden oluşan hece:
dil, git, söz, göz
6. Bir ünsüz, bir ünlü, iki ünsüzden oluşan hece:
Türk, kurt, yurt

Görülebildiği gibi her hecede bir ünlü yer almaktadır. Çünkü Türkçede heceyi oluşturan unsur *ünlüdür*. Ünlü, aynı zamanda, en yüksek sestir. Yukarıdaki hece örneklerinden de anlaşılacağı gibi, bir hece ya ünlü ya da ünsüzle biter. Ünlüyle biten heceye açık hece, ünsüzle biten heceye ise kapalı hece denir. Örneğin, gözcü kelimesinin ilk hecesi (göz) kapalı, ikinci hecesi (cü) açık hecedir. Bir kapalı heceye gelen ek, ünlüyle başlıyorsa, kapalı hecenin ünsüzü bu ekin hecesiyle birleşir:

el + im > e-lim

deniz + e > de-ni-ze

kitap + a > ki-ta-ba

Bu durum, bileşik kelimeler için de geçerlidir:

deniz + altı > de-ni-zal-tı

bir + az > bi-raz

kitap + evi > ki-ta-be-vi

Soru-cevap

1. Bir hecenin oluşması için hangi unsur gerekir?
2. Hece biçimlerini yazınız. Kapalı ve açık heceleri örneklerle açıklayınız.

Hazırlık Çalışmaları

1. Dildeki ses olayların özelliklerini öğrenmenin sağladığı faydaları söyleyiniz.
2. “Alnım çok terlerdi.”; “Burnum kanadı.” Cümlelerinde “alın” ve “burun” kelimeleri ek aldığına nasıl bir değişikliğe uğradığını fark ettiniz mi?

TÜRKÇEDE SES OLAYLARI

Türkçede ünlü ve ünsüz seslerde görülen değişimler, düşmeler, türemeler dilin kullanımından kaynaklanmaktadır. Dil durağan değil, dinamik bir yapıya sahiptir. Dilin söz varlığını oluşturan kelimelerdeki sesler, heceleri ve kelimeleri oluştururken tarihî süreç içerisinde düşerler, yer değiştirirler, türerler, başka seslere benzerler. Türkçede ses olaylarını şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

1. Ünlü Türemesi

Türkçe kelimelerde, kelime başında kesinlikle iki ünsüz yan yana gelmez. Bu durum Türkçeye başka dillerden girmiş kelimelerde görülür. Ancak bu kelimeler de, özellikle konuşma dilinde, ya kelimenin başına ya da iki ünsüzün arasına bir ünlü eklenerek söylenir. Buna ünlü türemesi denir. Böylelikle **ünlü türemesi** ön türeme ve iç seste türeme (sadece konuşma dilinde görülmekte) olarak iki biçimde olur.

istasyon; İştîp, Ustrumca; tiren; gıram; sıpor vb.

2. Ünlü Türemesi

Sayıları çok olmamakla birlikte, bazı Türkçe ve yabancı kelimelerde ünsüz türemesi olayına rastlanmak mümkündür. Ünsüz türemesi daha çok ön ses ve iç seste görülür. Örneğin:

öyük > höyük; örgüç > hörgüç; mai > mavi;

Arapçadan dilimize giren bazı kelimeler yardımcı fiille birleşirken asıllarında var olan sesleri yeniden alırlar:

af > af-f-etmek; red-d-etmek; zan-n-etmek vb.

3. Ünsüz Düşmesi

Sonu “k” ünsüz harfi ile biten kelimelere “-cık, -cik, -cuk, -cük, -cak, -cek” küçültme eklerinden biri geldiğinde kelimenin sonundaki “k” harfi ünsüz düşmesine uğrar. Örneğin:

-cık: küçük küçücük
yumuşak yumuşacık
alçak alçacık

-cak: büyük büyücek
çabuk çabucak

4. Ünsüz Değişimi

Türkçe kelimelerin sonunda yer alan ünsüzlerden biri, çeşitli nedenlerden değişerek bir başka ünsüze dönüşür. Buna *ünsüz değişimi* denir.

Türkçede ünsüz değişimi, aşağıdaki biçimlerde olur:

- Türkçe kelimelerin sonunda /b/, /c/, /d/, /g/ ünsüzleri bulunmaz. Onların yerine /p/, /ç/, /t/, /k/ ünsüzleri bulunur. Türkçeye başka dillerden girmiş bu ünsüzlerle biten kelimeler değişikliğe uğramıştır. Bu değişiklik sonunda, kelime sonlarındaki /b/, /c/, /d/ ünsüzleri /p/, /ç/, /t/ olmuştur. Örneğin:
kitab>kitap; cevab>cevap; ihtiyac>ihtiyaç; derd>dert; vb.

UYARI: Türkçeye başka dillerden girmiş kelimelerden bazıları bu kurala uymaz. Örneğin, *diyalog, sosyolog, briefing...* gibi kelimelerin sonundaki /g/ sesi /k/ olmaz.

- Türkçede, kelime sonundaki /p/, /ç/, /t/, /k/ ünsüzleri iki ünlü arasında yumuşayarak /b/, /c/, /d/, /ğ/’ye dönüşürler. Örneğin:
yaprak > yaprağı, yaprağa, yaprağın
ağaç > ağacı, ağaca, ağacın
dolap > dolabı, dolaba, dolabın
kanat > kanadı, kanada, kanadın

Ancak, özellikle tek heceli bazı ve kimi iki heceli Türkçe kelimelerde son seste değişiklik görülmez. Örneğin:

- iç > içi; çöp > çöpü; kaç > kaçı; ip > ipi; kök > kökü;
süt > sütü; et > eti; anıt > anıtı; boyut > boyutu; konut > konutu vb.

Türkçeye yabancı dillerden geçmiş bazı kelimelerde /p/, /ç/, /t/ sesleri yumuşamaz.

Örneğin:

- adalet > adaleti; ayet > ayeti; cesaret > cesareti; kuvvet > kuvveti;
edebiyat > edebiyatı; kamp > kampı; halk > halkı; maç > maçı vb.

- Kelime sonunda /n/’den sonra gelen /ç/ sesi, ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde, /c/ sesine dönüşür. Örneğin:
genç > genci; turunç > turuncu vb.

Fiilden –nç ekiyle türetilen kelimelerin sonuna ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde de /ç/ sesi /c/ olur. Örneğin:

- basınç > basıncı; bilinç > bilinci; utanç > utancı vb.

- Kelime sonunda /n/’den sonra gelen /k/ sesi de ünlüyle başlayan bir ek aldığında /g/ olur. Örneğin:
cenk > cenge; denk > dengi; renk > rengi vb.

5. Hece (Ünlü) Düşmesi

İki heceli bazı kelimeler, ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında, ikinci hecedeki dar ünlülerini yitirirler. Bu olaya hece (ünlü) düşmesi denir. Ünlü düşmesi şu durumlarda görülür:

- Bazı vücut organlarına ilişkin Türkçe isimlerde iç ses düşmesi olur:
alın – alın-ı > alını
ağız – ağız-ı > ağızı
burun – burun-u > burnu vb.
- Organ adlarının dışında, bir iki Türkçe kelimedede de iç ses düşmesi görülür:
oğul – oğul-u > oğlu
kayın – kayın-ım > kaynım vb.
- Birleşik kelimelerde de hece düşmesi olur:
kahve+altı > kahvaltı
ne+ise > neyse
ne+için > niçin
kayın+ana > kaynana vb.
- Çift heceli ve /ɾ/ sesiyle biten bazı fiil kökleri, edilgen çatıya çevrilirken hece düşmesi gerçekleşir:
ayır- > ayrıl-
çağır- > çağrıl-
kıvır- > kıvrıl-
devir- > devril-
kavur- > kavrul-
- Birkaç isim soylu kelimededen türetilen fiillerde de hece düşmesi görülür:
koku > koklamak
yumurta > yumurtlamak
sarı > sararmak
- Bazı yer belirten zarflarda ve zamirlerde de hece düşmesi görülür:
dışarıda > dışarda
içeride > içerde
burada > burda
orada > orda vb.

6. Ünlü Daralması

Türkçede a, e ünlüleri ile biten fiillerin şimdiki zaman çekiminde, söyleyişte de yazımda da a ünlüsü *ı*, *u*; e ünlüsü *i*, *ü* olur:

*başlıyor (<başla-yor), oynuyor (<oyna-yor), doymuyor (<doyma-yor),
 diyor (<de-yor), gelmiyor (<gelme-yor), vb.*

Birden çok heceli ve a, e ünlüleri ile biten fiiller, ünlüyle başlayan ek aldıklarında bu fiillerdeki a, e ünlülerinde söyleyişte yaygın bir daralma (ı ve i'ye dönme) eğilimi görülür. Ancak söyleyişteki *ı*, *i* ünlüleri yazıya geçirilmez: *başlayan, yaşayacak, atlayarak, saklayalı, atmalı; gelmeyen, izlemeyecek, gitmeyerek, gizeleyeli, besleyelim vb.*

Buna karşılık tek heceli olan *demek* ve *yemek* fiillerinde, söyleyişteki *i* ünlüsü yazıya da geçirilir: *diyen, diyerek, diyecek, diyelim, diye; yiyen, yiyerek, yiyecek, yiyelim, yiye, yiyince, yiyip* vb. Ancak *deyince, deyip* sözlerindeki *e* yazılıştta korunur.

7. Kaynaştırma Harfleri

Türkçe kelimelerde iki sesli harf yan yana gelmez. Bu nedenle sesli harfle biten bir kelimeye, sesli harfle başlayan bir ek gelirse, iki seslinin arasına bir sessiz girer. Bu sessiz, iki sesliyi kaynaştırır. Bu sessiz harfe **kaynaşma (kaynaştırma) harfi**, bu olaya da **kaynaşma (kaynaştırma)** denir. Bazı kaynaklarda yardımcı ünsüz olarak da adlandırılan kaynaştırma harfleri **-y, -ş, -s, -n'**dir. Kaynaşma harfleri daha çok isim tamlamalarında kullanılır.

Kapı-y-ı

Akşam sefa-s-ı

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi isim tamlamalarında tamlayan **-n**, tamlanan **-s** kaynaşma harflerini alır. Türkçede sadece “su, ne” kelimeleri bu kurala uymaz.

Su-y-un tadı

Ne-y-in tadı

NOT: **-ş** kaynaştırma harfi, bazen kelimenin sonundaki **-ş** ile karıştırılır. Buna dikkat etmek gerekir.

Altı-ş-ar, yedi-ş-er (Kaynaşma var)

Beş-er (Kaynaşma yok)

NOT: Kaynaşma harfinin olup olmadığı aranırken, iyelik eklerine de dikkat etmek gerekir.

Onun defter-i-n-i (Kaynaşma var)

Senin defter-in-i (Kaynaşma yok)

Hazırlık Çalışmaları

1. Kullanmakta olduğunuz kelimelerin Türkçe kökenli olmayanları nasıl ayırt ediyorsunuz?
2. Doğadaki her şeyde bir uyum olduğuna göre, sesler arasında da bir uyum olduğunu düşünüyor musunuz? Açıklayınız.

BÜYÜK ÜNLÜ UYUMU

Türkçe kelimelerde, ünlülere ilişkin önemli bir özellik dikkat çekmektedir. Türkçeyi başka dillerden ayıran bu özelliğe **büyük ünlü uyumu** denir.

Bu özelliği şöyle özetleyebiliriz:

- Bir kelimenin birinci hecesinde kalın bir ünlü (*a, ı, o, u*) bulunuyorsa, diğer hecelerdeki ünlüler de kalın, ince bir ünlü (*e, i, ö, ü*) bulunuyorsa, diğer hecelerdeki ünlüler de ince olur. Örneğin: *adım, burun, dudak, kırlangıç; beşik, bilek, vergi, yüzük* vb.

Büyük ünlü uyumuna aykırı olan Türkçe kelimeler de vardır. Bunlar Türkçe kökenli olmasına rağmen zamanla ses değişimi vs. gibi çeşitli etkenlerle büyük ünlü uyumu kurallarının dışında kalmışlardır: *anne, hangi, hani, inanmak, kardeş, şişman* vb.

Alıntı kelimelerde (Yabancı dillerden dilimize girmiş olan kelimelerde) büyük ünlü uyumu aranmaz: *ahenk, badem, gazete, portakal, model, radyo, selam, tiyatro, ziyaret* vb.

Bitişik yazılan birleşik kelimelerde büyük ünlü uyumu aranmaz: *açıkgöz, bilgisayar, hanımeli* vb.

-gil, -ken, -leyin, -mtırak, -yor ekleri büyük ünlü uyumuna uymaz: *sabah-leyin, bakla-giller, çalışır-ken, mavi-mtırak, gezi-yor* vb.

-daş (-taş) eki bazı kelimelerde büyük ünlü uyumuna uymaz: *din-daş, gönül-daş, meslektaş, ülkü-daş* vb.

-ki aitlik eki büyük ünlü uyumuna uymaz: *akşamki, duvardaki, karşıki, onunki, yarınki, yoldaki* vb.

Büyük ünlü uyumuna girmeyen kelimelere gelen ekler, kalınlık incelik bakımından son hecenin ünlüsüne uyar: *adalet-li, anne-si, kardeş-lik, meslektaş-ımız, şişman-lık* vb. Bazı alıntı kelimelerde ekler bu uyuma girmez: *idrak-i, meçhul-e, mentol-de, sembol-ler* vb.

Son ünlüleri kalın sıradan olmasına karşın, son sesleri ince söylenen bazı alıntı kelimeler, ince ünlülü ekler alır: *hakikat / hakikati, kontrol / kontrolü, protokol / protokole, saat / saate, sadakat / sadakati*, vb.

KÜÇÜK ÜNLÜ UYUMU

Bir kelimedede düz ünlüden sonra düz (a, e, ı, i), yuvarlak ünlüden sonra yuvarlak dar (u, ü) veya düz geniş (a, e) ünlüleri bulunur: anlaşmalı, bilek, çilek, ısırma, ılıklaşma, kayıkçı, seslenmek, yeşil; boyunduruk, börekçi, çocuk, güreşmek, ocakçı, odun, özlemek, sürmek, vurma, yoklamak, yorgunluk, yumurta, yüreksiz vb.

Küçük ünlü uyumuna aykırı Türkçe kelimeler de vardır: avuç, kabuk, kavuk, kavuşmak, savurmak, yağmur vb.

Küçük ünlü uyumu, alıntı kelimelerde aranmaz: aktör, bandrol, doktor, mühim, müzik, profesör, radyo vb.

Küçük ünlü uyumuna aykırı bazı kelimelere getirilen ekler, kelimenin son ünlüsüne uyar: *kavun-u, konsolos-luk, müzik-çi, yağmur-luk* vb.

Bazı alıntı kelimelerde ekler bu uyuma girmez: *kabul-ü, bandrol-lü, saat-lik* vb.

-ki aitlik eki yalnızca birkaç örnekte küçük ünlü uyumuna uyar: *bugünkü, dünkü* vb.

Büyük ve küçük ünlü uyumuyla ilgili yukarıdaki kurallar aşağıdaki çizelgede de gösterilmiş ve örneklendirilmiştir:

a → a, ı (<i>takar, alır</i>)	o → u, a (<i>omuz, oya</i>)
e → e, i (<i>geçer, gelir</i>)	ö → ü, e (<i>ölçü, ördek</i>)
ı → ı, a (<i>kılıç, kısa</i>)	u → u, a (<i>uzun, ufak</i>)
i → i, e (<i>ilik, ince</i>)	ü → ü, e (<i>ütü, ürkek</i>)

Soru-cevap

1. “az, bilgisayar, Atatürk, Beşiktaş” kelimelerinde ünlü uyumları niçin aranmaz?
2. “Elma, anne, tavuk, çamur” kelimeleri Türkçe olduğu halde ünlü uyumlarına niçin uymaz?

Hazırlık Çalışmaları

1. Köklerin önemini söyleyiniz.
2. Kelime köklerinin, kelimeler için taşıdığı önemi belirtiniz.
3. Dilde kelimelerin belirli bir sisteme göre oluşturulup, oluşturulmadığını araştırınız.

KÖK VE TÜRLERİ

Kök, kelimenin en küçük anlamlı parçasıdır. Kökler, yapım ve çekim eklerinin tamamı çıkarıldıktan sonra bulunabilir. Bazen yanlışlıkla kelimenin kökü, bir ek gibi ayrılabilir şekilde görülebilir. Bunlara dikkat etmeli ve kelimeyi ekine – köküne ayırırken dikkatli olmalıyız. Bir kelimenin kökünü bulmak için, almış olduğu ekleri tek tek tespit etmeliyiz ki, geriye kalan kısma kök diyebilelim.

Örnek:

- gözlüğüm** > göz (kök) – lük (ek) – üm (ek);
sevgi > sev (kök) – gi (ek);
görüntü > gör- (kök) – ün (ek) – tü (ek)...

Dilimizde kelime kökleri genel olarak tek hecelidir; ancak iki ya da üç heceli olan kelime köklerine de rastlanır. **Örneğin:**

kaş, göz, koş, git, otur, yürü, ekmek, çiçek, kelebek, karınca, araba...

UYARI: Bir kelimenin kökünü bulurken, mutlaka kök olarak kabul edeceğimiz bölümün kelimenin tümüyle (anlam bakımından) alakalı olmasına dikkat edilmelidir. Aksi hâlde kelimenin tamamıyla ilgisi bile olmayan bir kısmı kök olarak göstererek yanlış sonuca ulaşabiliriz. Örneğin “**balıkçı**” kelimesinin kökünü “**balık**” olarak kabul edilmelidir. Ondan daha küçük ve anlamlı bir parça olduğu için, “**bal**” kelimesini kök olarak kabul etmek, kesinlikle yanlıştır. “**bal**” anlam taşıyan bir kelimedir; fakat “**balıkçı**” kelimesiyle hiçbir ilgisi yoktur. Bundan dolayı, bu kelimenin kökü “**balık**” olarak kabul edilmesi gerekir.

KÖK TÜRLERİ

Bir kelimenin iki tür kökü olabilir.

- a. İsim Kökü - Somut ve soyut bütün varlıkları karşılayan köklere isim kök denir. İsim kök durumundaki bir kelime “-mak / -mek” eklerini almaz. **Örneğin:**
tuz, gece, vatan, sarı, el, oda, ot vb.
- b. Fiil (Eylem) Kökü - Varlıkların iş, oluş ve hareketlerini karşılayan köklere fiil (eylem) kök denir. Fiil kök durumundaki kelimeler “-mak / -mek” eklerini alır. **Örneğin:**
tut->tutmak; ye->yemek; gel->gelmek; kork->korkmak ... vb.

UYARI: Kullanışa göre bazen isim kökü, bazen de fiil kökü olan kökler de vardır.

Örneğin:

dal, iç, acı, barış, damla vb.

Örnek:

Bir damla su bile kalmadı.

(isim)

Bütün geçe çeşmeden su damladı.

(fiil)

Savaşın susması için barış gerekir.

(isim)

Elif arkadaşıyla barıştı.

(fiil)

Soru-cevap

1. Aşağıdaki verilen kelimelerin köklerini parantezlerin içinde yazınız.

gözlük	( )	yaşardı	( )
tembelliği	( )	dinlettirilen	( )
vatandaş	( )	gezinti	( )
simitçi	( )	silgi	( )
Türkçe	( )	doğruldu	( )

2. Aşağıda kök halinde olan kelimelerin altını çiziniz.

iskelet karnı derece bakılan doldurmaktan

Hazırlık Çalışmaları

1. Türkçe eklemeli bir dil olduğunu biliyor musunuz? Bu, ne anlama gelmektedir?
2. “Baş, ağaç, elma, bil-, yaz-,” kelimelerinden başlıca hangi kelimeleri türetebiliriz?

EK

Kelimelerle cümleler kurmak, onlara cümle içinde görev yüklemek ve kelimelerden yeni kelimeler türetmek amacıyla onlara eklenen seslere/hecelere ek denir.

Kelimelere cümlede görev yüklenirken ve onlardan yeni kelimeler türetilirken öncelik yapım eklerindedir. Yapım eklerinin üzerine çekim ekleri gelir. Ama bir iki ek haricinde çekim ekinin üzerine yapım eki getirilemez.

Ekler kendilerinden önceki kelimelere bitişik yazılır. Yalnız, “-mi” soru eki her zaman ayrı yazılır; “ek-fiil”in kendisi, yani “i-(mek)” de ayrı ya da bitişik yazılabilir. Zaten ek-fiil bitişik yazıldığında düşer, sadece zaman eki kalır. **Örneğin:**

- mi: Gelmedi mi?
- i (mek): Gelecek idi, gelecekti

Ekler yapım ve çekim ekleri olmak üzere ikiye ayrılır. Yapım ekleri anlam; çekim ekleri de görev belirler.

YAPIM EKLERİ

Yapım eki, isim ya da fiil kök veya gövdelerine gelerek onlardan yeni isimler ya da fiiller türeten ektir. Yapım ekleri eklendiği kelimenin anlamını ya da türünü de değiştirir ve -bazı istisnalar dışında- her zaman çekim eklerinden önce gelir. Yapım eki almış bir kelimeye türemiş kelime ya da gövde denir. **Örneğin:**

Göz: görme organıdır.

Gözcü: göz doktoru; gözetleme işini yapan kimse.

Gözcülük: göz doktorluğu; gözcünün işi.

Gözetmek: bakmak, korumak, önem vermek.

Gözetim: gözaltına almak.

Gözlemek: bir şeyin olmasını ya da bir kimsenin gelmesini beklemek.

Gözlem: bir nesnenin, olayın ya da gerçeğin planlı ve dikkatli olarak ele alınıp incelenmesi.

Gözlemci: gözlem yapan kimse.

Gözlemcilik: gözlemcinin yaptığı iş.

göz-le-m-ci-lik kelimesinden de anlaşılacağı gibi, bir köke birçok yapım eki birden getirebilir. Bir eklemeli (bitişken) dil olan Türkçede kelime kökleri değişmez, bu köklere yapım ekleriyle birlikte çekim ekleri de getirilebilir. **Örneğin,** *Türk-çe-leş-tir-il-ecek-ler-den* kelimesine önce

–çe, -leş, -tir ve –il yapım ekleri, sonra da –ecek, -ler ve –den çekim ekleri getirilmiştir. Demek ki, bir kelimeye ilk önce yapım, ondan sonra çekim ekleri gelir.

Türkçe, yapım ekleri bakımından çok zengindir. Bu ekler, hemen her tür kelimenin sonuna gelerek türemiş isim, zamir, sıfat, zarf, fiil yapar.

Ayrıca, bazı yapım ekleri *sıfat-fiil* (participle) ve *zarf-fiil* (gerund) adı verilen fiilimsiler kurar. Bu sıfat fiiller ve zarf fiiller, Türkçeye çok büyük anlatım kolaylığı ve zenginliği sağlar. Bunlar, başka dillerde uzun ve karmaşık anlatımları gerektiren durumlarda bile amaca en kısa ve en açık biçimde gitme olanağı verir.

NOT: Yapım ekleri daima kelimenin sonuna gelir, bunlara son ek ya da sufiks denir.

Yapım ekleri; isimden isim, isimden fiil, fiilden isim ve fiilden fiil yapım ekleri olmak üzere dört gruba ayrılırlar.

1. İsimden İsim Yapım Ekleri

İsimden isim yapan ekler, isim soyundan kelimeye gelerek yeni bir isim soylu kelime türetir. Genellikle yeni oluşturulan kelime eskisi ile yakın anlam ilişkisine sahiptir.

Türkçede en çok işlek olan isimden isim yapım ekleri şunlardır:

-lık (-lik; -luk; -lük):

Bu ek bugün çok işlek bir ektir. *Örneğin:*

- İsimden yer ismi yapar: *odun-luk; kömür-lük; dağ-lık; taş-lık; orman-lık...*
- Bir isimden başka bir somut isim yapar: *insan-lık; dost-luk; baba-lık...*
- İsimden alet ismi yapar: *tuz-luk; göz-lük; taş-lık...*
- Renk bildiren kelimelerden ad yapar: *mor-luk; sarı-lık; kızıl-lık...*
- İsimden meslek ismi yapar: *öğretmen-lik; asker-lik; yazar-lık...*
- İsimden derece, rütbe bildiren isim yapar: *asistan-lık; yüzbaşı-lık...*
- İsimden giyecek bir isim yapar: *gelin-lik; gece-lik; ön-lük...*
- İsimden bağlılık, özellik belirten isim yapar: *sağcı-lık; solcu-luk; toplumcu-luk; Türkçeci-lik; Atatürkçü-lük...*
- Sıfattan soyut bir isim yapar: *yakın-lık; uzak-lık; güzel-lik; çirkin-lik; kimsesiz-lik; büyük-lük...*
- Bu ekle türemiş kelimeler ikileme de kurar: *aç-lık tok-luk; bir-lik beraber-lik; dağ-lık taş-lık; gün-lük güneş-lik...*

-cı (-ci; -cu; -cü; -çı; -çi; -çu; -çü):

- Bir isme gelerek meslek bildirir: *diş-çi; futbol-cu; kapı-cı; av-cı; balık-çı...*
- Bir isme gelerek özellik bildirir: *dedikodu-cu; birey-ci; çıkar-cı; yalan-cı...*
- Bir işi gerçekleştiren kişiyi gösterir: *dava-cı; haber-ci; şikayet-çi; söz-cü...*
- Bir kimseye, bir kurama bağlı olan kişi kavramı verir: *sol-cu; ülkü-cü; din-ci...*
- Araç-gereç, madde ismi verir: *alı-cı; susturu-cu; söndürü-cü...*

-ca (-ce; -ça; -çe): *Uyarı:* Eşitlik durum eki ile bu yapım ekini karıştırmamalıyız.

- Bir milletin isminden sonra gelerek o milletin dilini belirten bir isim yapar:

- Türk-çe; Çin-ce; Makedon-ca; Arnavut-ça; Fransız-ca; İngiliz-ce...*
- İsim kök ve gövdelerine getirilerek yeni isim türetir: *dilek-çe; kara-ca...*
  - Yer ismi yapar: *Çamlı-ca; Düz-ce...*
  - Sıfatlara getirilerek yeni bir sıfat türetir: *binler-ce (kitap); çok-ça (para)...*
  - Zamire getirilerek bir sıfat türetir: *bun-ca (zaman); ni-ce (yıllar); on-ca (para)...*

-cık (-cik; -cuk; -cük; -çık; -çik; -çuk):

- İsimden küçültme, sevgi, acıma, azlık kavramları veren kelimeler türetir:
ada-cık; kedi-cik; kuzu-cuk; bebe-cik; kimse-cik; yavru-cuk...
- Sıfattan sıfat yapar:
ufa-cık; kısa-cık; küçü-cük...
- İsimden küçültme kavramı içeren nesne ismi yapar:
kabar-cık; kızıl-cık; elma-cık...

-lı (-li; -lu; -lü):

İsim ve isim soylu kelimelerden sıfat yapar:
bilgi-li; akıl-lı; güç-lü; zor-lu; köy-lü; Ohri-li...

-sız (-siz; -suz; -süz):

İsim ve isim soylu kelimelerden sıfat yapar (-lı yapım ekinin olumsuz şeklidir):
bilgi-siz; terbiye-siz; güç-süz; akıl-sız...

-daş (-deş; -taş; -teş):

İsim ve isim soylu kelimelerden soyut ve somut isim türetir:
arka-daş; çağ-daş; yurt-taş; soy-daş...

-sı (-si; -su; -sü):

İsimden isim soylu kelime türetir:
çocuk-su; diken-si; kök-sü; ipek-si...

2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

Bu tür yapım ekleri, isim soylu kelimelerden fiil yapan eklerdir. En işlek onlardan bazıları şunlardır:

-la (-le):

- İsim ve isim soylu kelimelerden fiil türetir:
belge-le-mek; açık-la-mak; rahat-la-mak; iş-le-mek...
- Yansıma kelimelerden fiil türetir:
hor-la-mak; pat-la-mak; fır-la-mak...

-l (-al; -el):

İsimden ve isim soylu kelimelerden fiil türetir:
duru-l-mak; dar-al-mak; az-al-mak; çoğ-al-mak...

-a (-e):

İsim ve sıfattan fiil türetir:

yaş-a-mak; dil-e-mek; tür-e-mek...

-ar (-er):

Örnekler:

yaş-ar-mak; yeş(il)-er-mek; sar(ı)-ar-mak...

-da (-de):

Ses yansıtan kelimelerden fiil yapar:

cıvıl-da-mak; fısııl-da-mak; horul-da-mak...

-t:

İsim soylu kelimelerden fiil yapar:

yön-(e)t-mek; boya-t-mak; göz(e)t-mek...

-k (-ık; -ik; -uk; -ük):

İsim soylu kelimelerden fiil türetir:

ac-ık-mak; gec-ik-mek; göz-ük-mek...

-imsa (-imse; -umsa; -ümsa):

İsim soylu kelimelerden fiil türetir:

az-imsa-mak; kötü-mse-mek, ben-imse-mek...

-kır (-kir; -kur; -kür):

Yansıma kelimelerden fiil türetir:

fiş-kır-mak; hay-kır-mak; hiç-kır-mak...

-lan (-len):

İsim soylu kelimelerden fiil türetir:

duygu-lan-mak; yaş-lan-mak; ses-len-mek...

-sa (-se):

İsim ve isim soylu kelimelerden fiil türetir:

su-sa-mak; önem-se-mek...

-sı(-si; -su; -sü):

İsim ve isim soylu kelimelerden fiil türetir:

yan-sı-mak; an-sı-mak...

3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

Fiil kök veya gövdelerine gelerek isim yapan eklere fiilden isim yapım ekleri denir. En işlek fiilden isim yapım ekleri şunlardır:

-ga (-ge):

Fiilden isim ve isim soylu kelime türetir:
böl-ge; bil-ge; süpür-ge...

-gan (-gen; -kan; -ken):

Fiilden isim ve sıfat türetir:
unut-kan; ilet-ken; kay-gan...

-gı (-gi):

Fiilden isim türetir:
sev-gi; çal-gı; as-kı; kes-ki; bit-ki...

-gın (-gin; -gun; -gün; -kın; -kin; -kun; -kün):

Fiilden isim ve isim soylu kelime türetir:
yor-gun; bil-gin; sol-gun; yetiş-kin...

-ı (-i; -u; -ü):

Fiilden isim ve sıfat türetir:
öl-ü; yar-ı; doğ-u; kok-u...

-k (-ak; -ek; -ık; -ik; -uk; -ük):

Fiilden isim ve sıfat türetir:
kaç-ak; kır-ık; kork-ak; yırt-ık...

-ım (-im; -um; -üm):

Fiilden isim türetir:
uçur-um; al-ım; say-ım; seç-ım...

-ın (-in; -un; -ün):

Fiilden isim yapar:
ak-ın; gel-in; tüt-ün; ek-in...

-r (-ar; -er; -ır; -ir; -ur; -ür):

Fiilden isim kurar:
gel-ir; yaz-ar; ok-ur...

-ma (-me):

Fiilden isim ve sıfat yapar:
koş-ma; dol-ma; oyna-ma; gel-me...

-mak (-mek):

Fiilden isim yapar:
gül-mek; ek-mek; tok-mak; oku-mak...

-ış (-iş; -uş; -üş):

Fiilden isim kurar:

*dik-iş; sat-ış; gör-üş; duy-uş; gül-üş...***4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri**

Bu ekler, bir fiilden yeni bir fiil yapan eklerdir.

-dır (-dir; -dur; -dür; -tır; -tir; -tur; -tür):

Fiilden ettirgen çatılı fiil türetir:

*al-dır-mak; kan-dır-mak; anlat-tır-mak...***-r (-ar; -er; -ır; -ir; -ur; -ür):**

Fiilden ettirgen çatılı fiil kurar:

*bit-ir-mek; yit-ir-mek; doy-ur-mak...***-(i)t:**

Fiillerden oldurgan çatılı fiil kurar:

*uza-t; kork-ut; üşü-t***-l (-ıl; -il; -ul; -ül):**

a. Fiil kök ve gövdesinden edilgen çatılı fiil türetir:

aç-ıl-mak; yık-ıl-mak; yaptır-ıl-mak...

b. Fiil kök ve gövdesinden dönüşlü çatı kurar:

*boğ-ul-mak; üz-ül-mek; yor-ul-mak...***-n (-ın; -in; -un; -ün):**

a. Fiilden dönüşlü fiil yapar: bak-ın-mak; öv-ün-mek; sev-in-mek...

b. Fiilden edilgen fiil yapar: söyle-n-mek; kavra-n-mak; oku-n-mak...

-ş (-ış; -iş; -uş; -üş):

Fiilden işteş çatılı fiil türetir:

*bak-ış-mak; gör-üş-mek; kaç-ış-mak...***-imsa (-imse; -umsa; -ümse):**

Fiilden fiil türetir:

*an-ımsa-mak; gül-ümse-mek; çek-imse-mek...***Soru-cevap**

1. Kök ve gövdeler arasında ne fark vardır?
2. Aşağıda verilen kelimelerdeki isimden isim yapan ekleri belirtiniz:
“yakışıklı, sessizlik, ormancılık, oyuncak, kutlu, topluluk, üçüncü”.
3. Aşağıda verilen kelimelerdeki isimden fiil yapan ekleri belirtiniz:
“hatırlat-, özleyiş-, ilerle-, yaşa-, fısıldayış-”.
4. Aşağıda verilen kelimelerdeki fiilden isim yapan ekleri belirtiniz:
“sevgili, bilge, yara, çalgı, dönme, bulma, açık”.

Hazırlık Çalışmaları

1. Kullandığımız kelimelere, yapım eklerinden başka çekim ekleri getirilmiştir: “Gözlükçüden gözlüklerimi aldıktan sonra eve gidip ödevimi yapmaya başladım.” cümlesinde koyu dizilmiş ekler yapım eki değildir. Koyu dizilmiş ekleri cümleden çıkardığımızda kelimelerin anlamlarında bir değişiklik olmadığını fark etmişsinizdir. Ekleri çıkardığımızda kelimelerin cümle içinde birbirleriyle ilişkileri kalıyor mu?

ÇEKİM EKLERİ

Çekim ekleri, kelimelerin kök ya da gövdelerine gelerek, durum, kişi, zaman, soru, çoğul ya da olumsuzluk kavramı verir ve kelimeler arasında anlamlı ilişkiler kurar.

Çekim ekleri, ya ismin ya da fiilin sonuna gelir. Böylelikle çekim eklerini ikiye ayırabilir: isimlere gelen çekim ekleri ve fiillere gelen çekim ekler.

İSİMLERİN SONUNA GELEN ÇEKİM EKLERİ

İsmin sonuna gelen çekim ekleri şunlardır:

1. Çoğul eki
2. İyelik ekleri
3. İsim hâl ekleri
4. İlgî eki
5. Soru eki

1. Çoğul Eki

Kelimelerin sonuna gelerek, onlara çoğul kavramı veren eke *çoğul eki* denir.

Türkçede çoğul eki *-lar (-ler)* ekidir:

kitap:	kitap lar (birçok kitap)
okul:	okul lar (birçok okul)
insan:	insan lar (birçok insan)
ekmek:	ekmek ler (birçok ekmek)

- *Çoğul ekinin başka görevlerde kullanılması*

Çoğul ekinin asıl görevi, kelimelerin sonuna gelerek, onlara çoğul kavramı vermektir.

Ancak, aşağıda verilen örneklerden görülebileceği gibi, çok değişik amaçlar için de kullanılır:

- a. Topluluk, genelleme kavramı verir. Örneğin:

Türkler, tarih içerisinde birçok imparatorluk kurmuştur.

Almanlar, çok çalışkan bir millettir.

- Seslenme durumu sağlar. Örneğin:
Çocuklar, uzağa gitmeyin!
Sevgili arkadaşlar...
- Aile kavramı verir. Örneğin:
Ediz'ler dün bize geldiler.
Dayımlar, Resne'ye gittiler.
- ça ekiyle birlikte abartma bildirir:
Bu evi satın almak için uzun *yıllarca* çalıştım.
Günlerce dışarı çıkmadı.

2. İyelik Ekleri

İsimlerin ve isim soylu kelimelerin sonuna gelerek onların sahiplerini, ait oldukları kişileri belirten eklerdir. Örneğin:

- Ev-im (benim evim); okul-um; anne-m...
Evin (senin evin); okul-un; anne-n...
Ev-i (onun evi); okul-u; anne-si...
Ev-imiz (bizim evimiz); okulu-muz; anne-miz...
Evi-niz (sizin eviniz); okulu-nuz; anne-niz...
Ev-leri (onların evleri); okulları; anne-leri...

3. İsim Hâl Ekleri

Türkçede ismin başlıca beş hâli vardır. Onlar da:

- Belirtme hâl (-ı; -i; -u; -ü) eki. Örnekler:
ev-i; masa-yı; göz-ü; o(n)-u...
- Yönelme hâl (-a; -e) eki. Örnekler:
ev-e; okul-a...
- Bulunma (Kalma) hâl (-da; -de; -ta; -te) eki. Örnekler:
Ev-de; okul-da; sokak-ta...
- Ayrılma hâl (-dan; -den; -tan; -ten) eki. Örnekler:
Ev-den; okul-dan; sokak-tan...
- Tamlama hâl (-ın; -in; -un; -ün) eki. Örnekler:
ev-in bahçesi; okul-un kapısı; sokağ-ın kaldırımları; Ece'nin kalemi...

4. İlgî Eki

Daha önce geçmiş bir ismi ya da öbeğindeki bir kelimeyi yinelemekten kaçınmak için onların yerine kullanılan, bu nedenle bir bağlantı kavramı veren eke ilgi eki denir. Örneğin:

Erdal'ın kitabı: Erdal'ınki

Kimin elbisesi: kiminki. Görüldüğü gibi, "Erdal'ın kitabı" ve "Kimin elbisesi" öbeklerinde, öbekleri oluşturan temel kelimeler (kitap ve elbise) düşüyor, onların yerine, öbeğin ilk kelimesine -ki eki, *kitap* ve *elbise* kelimelerinin yerini tutar.

UYARI: Bu ek ünlü uyumu kuralına aykırı düşer:

Atilla'nınki;

onunki...

ondaki...

İlgi eki, sadece bazı kelimelerde kendinden önce gelen ü'den sonra, kü'ye döner.

Örneğin:

dünkü, bugünkü...

5. Soru Eki

Soru eki olan **mi, mi, mu, mü** isim çekimi eklerinden sonra gelir ve isimleri soru şekline dönüştürür. Edat kaynaklı olan bu ek ünlü uyumlarına uyar ve ister soru anlamı katsın ister katmasın, **her zaman ayrı yazılır:**

Babanız mı?

Çalışkan mı?

Eve mi?

Doğru mu?

Türk mü?

Geldi mi gelmedi mi söyleyemem.

Soru eki, zaman zaman soru anlamı dışında anlamlar da katar. Böyle anlatımlarda soru işareti kullanılmaz:

Görevim bitti mi gelirim. (zaman)

Lezzetli mi lezzetli. (pekiştirme, abartma)

Param oldu mu tatile gideceğim. (şart)

Soru-cevap

1. "masa, sinema, bilgi" kelimelerini ismin hâl ekleriyle çekimleyerek cümleler kurunuz.
2. "Gözümüzün hiçbir görüş köşesi yok ki içine bir duvar parçası girmesin. Hep ve yalnız onları görüyorum. Onlardan kaçan gözlerim onlarla karşılaşılıyor." Alıntıda bulunan isim çekim eklerini bulup, açıklayınız.
3. İsim hâl çekim eklerini içeren üçer örnek yazınız.

FİİLLERİN SONUNA GELEN ÇEKİM EKLERİ

Fiilin sonuna getirilen çekim ekleri şunlardır:

1. Kip ekleri (Biçim ve zaman ekleri)
2. Olumsuzluk eki
3. Kişi ekleri
4. Ek-fiil
5. Soru eki

1. Kip Ekleri (Biçim ve Zaman Ekleri)

Biçim ve zaman ekleri, fiil kökü veya gövdesinin bildirdiği fiili biçime ve zamana bağlayan eklerdir. Bunlara *kip ekleri* de denir. Fiilin zaman ve anlam özelliğine göre biçimlenmesi, kullanım alanına çıkması, kişilere bağlanması bu eklerle gerçekleşir. Bütün fiil çekimlerinde biçim ifadesi olduğu hâlde zaman ifadesi sadece fiilin yapıldığı zamanı haber veren bildirme kiplerinde vardır. Demek ki zaman ekleri, fiilin hangi zaman diliminde geçtiğini bildirmekte; biçim ekleri de fiilin yapılaş şeklini göstermektedir.

Bildirme Kipleri

Yapılan veya yapılacak fiilin hangi zaman dilimi içinde gerçekleştiğini veya gerçekleşeceğini bir zaman kavramıyla (*görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman*) bildiren fiil şekilleridir.

İstek (Tasarlama) Kipleri

Zaman anlamı taşımayan; tasarlanmanın *şart, istek, gereklilik ve emir* biçiminde yapıldığını bildiren kiplerdir.

FİİL ÇEKİMİ

Fiil çekimi, fiil kökleri veya gövdelerine dilde işleklik kazandırma sebebiyle belli bir düzen içinde kip ve kişi eklerinin getirilmesidir. İsimlerden farklı olarak fiiller, dilde her zaman çekimli hâlde bulunur. Bir fiil, basit ve birleşik kiplerde *olumlu, olumsuz, olumlu soru ve olumsuz soru* olmak üzere dört şekilde çekimlenebilir:

- Oku – du – m (Olumlu)*
- Oku – du – m mu? (Olumlu soru)*
- Oku – ma – dı – m (Olumsuz)*
- Oku – ma – dı – m mi? (Olumsuz soru)*

Türkiye Türkçesinde fiil çekiminde şimdiki zaman eki *-yor* dışında biçim, zaman, soru ve kişi ekleri ünlü ve ünsüz uyumlarına uyar.

Fiillerin olumsuz çekimlerinde kullanılan *-ma, -me* eki, fiile **olumsuz anlam** katan, fiilden fiil yapma ekidir. Fiil çekimlerinin soru şekli *mi, mi, mu, mü* ekiyle yapılır ve ayrı yazılır: *geldi mi? gidiyor muyuz?* gibi.

Fiil çekiminde kullanılan *değil* edatı da ikinci bir olumsuzluk unsuru olarak değerlendirilebilir:

Okuyacağım değil.

Yorulduk değil.

Unutacak değilim. = Unutmayacağım.

Fillerin basit zamanlı ve birleşik zamanlı olmak üzere iki türlü çekimi vardır:

FIİLLERİN BASİT ÇEKİMİ

Basit çekim, fiil kökü veya gövdesinin biçim veya zaman eki olarak kişi ekine bağlanmasıyla yapılan çekimdir:

Fiil kökü veya gövdesi + biçim veya zaman eki + kişi eki

Çalış tı k

Fiillerin basit çekimleri, yukarıda söz ettiğimiz gibi bildirme kipleri ve tasarlama kipleri olmak üzere iki grupta yapılır:

GÖRÜLEN (-Dİ'Lİ) GEÇMİŞ ZAMAN

Fiil kökleri veya gövdelerine, fiilin geçmiş zamanda kesin olarak yapıldığını bildiren *-dı -di, -du, -dü; -tı, -ti, tu, -tü* kip ekinin getirilmesiyle yapılır. Bu kip, fiilin anlatanın kesin bilgisi dâhilinde, önceden yapıldığını ve bittiğini bildirir:

Sınava iyi hazırlanmadı. (Ben biliyorum, gördüm.)

Kutlama, saat 13.00'te bitti. (Ben oradaydım.)

Türkler İstanbul'u 29 Mayıs 1453'te fethetti. (Ben orada değildim, görmedim ama bu olay belgeyle sabittir.)

Görülen geçmiş zamanın kişilere göre, olumlu çekimi şöyledir:

(ben) oku du m	(biz) oku du k
(sen) oku du n	(siz) oku du nuz
(o) oku du	(onlar) oku du lar

ÖĞRENİLEN (-MİŞ'Lİ) GEÇMİŞ ZAMAN

Fiil kökleri veya gövdelerine, fiilin anlatılan, öğrenilen, belirsiz geçmiş zamanda yapıldığını bildiren *-miş -miş, -muş, -müş* kip ekinin getirilmesiyle yapılır. Bu zamanda olay, konuşanın gözü önünde, bilgisi dâhilinde olmamıştır. Konuşan başkasından duyduğunu, öğrendiğini anlatmaktadır. Görülen geçmiş zamanda fiilin tamamlanmasıyla ilgili olarak söyleyen tarafından bildirilen bir kesinlik varken, öğrenilen geçmiş zamanda bu kesinlik olmadığı gibi kullanım biçimine ve vurguya göre farklı anlamlar da ortaya çıkabilir:

Dilek, dün Ankara'ya gitmiş. (Haberim yok, başkasından öğrendim.)

Yorgunluktan bir ara sızmışım. (Farkında değilim.)

Bak bak! Kirazlar çiçek açmış. (şaşma, şaşırma)

Osman'a sorarsan, en çok o çalışmış! (şüphe veya alay)

Öğrenilen geçmiş zamanın kişilere göre, olumlu çekimi şöyledir:

(ben) uyu muş um	(biz) uyu muş uz
(sen) uyu muş sun	(siz) uyu muş sunuz
(o) uyu muş	(onlar) uyu muş lar

ŞİMDİKİ ZAMAN

Fiilin belirttiği iş veya oluşun, sözün söylendiği anda, şimdi gerçekleştiğini bildiren *-yor*; *-makta*, *-mekte*; *-mada*, *-mede* ekleriyle yapılır. *-yor* eki ünlü uyumlarına uymaz ve ünlüyle biten fiillerin son ünlüsü, bu ekteki *y* sesinin etkisiyle daralır: *bekle-yor* > *bekliyor*, *sor-ma-yor* > *sormuyor*.

Cümlede zaman anlamı taşıyan kelimelerin bulunması veya sözün vurgulu, ezgili söylenmesi hâlinde *-yor* ekiyle çekimlenen şimdiki zamanlı fiil, şimdiki zaman dışında başka kipleri de ifade edebilir:

Gelecek yıl İngiltere'ye gidiyorum. (Gelecek zaman bildiriyor.)

Bizim takım, her yıl şampiyon oluyor. (Geniş zaman bildiriyor.)

Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkıyor. (Görülen geçmiş zaman yerine)

Bu anahtarla kapıyı açıyorsun, masanın üzerinden kitabımı getiriyorsun. (Emir kipi. Kapıyı aç, kitabımı getir.)

-makta, *-mekte* ekiyle yapılan şimdiki zamanın kullanım alanı yukarıdakine göre *-makta*, *-mekte* ekiyle yapılan şimdiki zamanın kullanım alanı yukarıdakine göre biraz daha dardır. Konuşma dilinde daha seyrek kullanılırken yazı dilinde, özellikle yazılı basın dilinde, sıkça kullanılmaktadır. Bu ek, şimdiki zamanın anlam ayrıntısını da gösterir. Fiilin kesin olarak başladığını ve şu anda devam ettiğini bildirir. *-makta*, *-mekte* ekiyle yapılan şimdiki zaman için, bu özelliği sebebiyle *uzun süren şimdiki zaman* terimi de kullanılır. Mesela, “*Yarım saat sonra geliyorum*”, cümlesinde *yarım saat sonra* ifadesinden dolayı fiilin henüz başlamadığı, işin gelecekte yapılacağı anlaşılır. Bu cümlede fiil henüz başlamadığı için *gel-* fiili, fiilin kesin olarak başladığını bildiren *gelmekteyim* biçiminde çekimlenmez.

-mada, *-mede* ile yapılan şimdiki zaman çekimi (şimdilik) sınırlıdır.

Şimdiki zamanın kişilere göre olumlu çekimi şöyledir:

(ben) bil i yor um	sor makta y im	gez mede y im
(sen) bil i yor sun	sor makta sın	gez mede sin
(o) bil i yor	sor makta (dır)	gez mede (dir)
(biz) bil i yor uz	sor makta y ız	gez mede y iz
(siz) bil i yor sunuz	sor makta sınız	gez mede siniz
(onlar) bil i yor lar	sor makta lar	gez mede ler (dirler)

GELECEK ZAMAN

Fiilde bildirilen işin gelecekte yapılacağını bildiren *-acak*, *-ecek* ekiyle yapılır. Teklik ve çokluk birinci kişilerde, ekteki *k* ünsüzü iki ünlü arasında yumuşayarak *ğ* olur:

çalış-acak-ı-m > *çalış-acağ-ı-m*, *çalış-acak-ı-z* > *çalış-acağ-ı-z*; *bil-ecek-i-m* > *bil-eceğ-i-m*, *bil-ecek-i-z* > *bil-eceğ-i-z*.

Ünlüyle biten fiil kökleri ve gövdelerinden sonra gelecek zaman eki gelirse araya **-y-** koruyucu ünsüzü girer:

yorulma-y-acak-sın, dinle-y-ecek-siniz

Gelecek zamanın kişilere göre olumlu çekimi bugün şöyledir:

(ben) öğren eceğ im	(biz) öğren eceğ iz
(sen) öğren ecek sin	(siz) öğren ecek siniz
(o) öğren ecek	(onlar) öğren ecek ler

GENİŞ ZAMAN

Fiilin yapıldığı veya yapılacağı zamanı kesin olarak belirtmeyen, bütün zamanları kapsayan bir süreklilik, genişlik bildiren **-r (-°r); -ar, -er** ekiyle çekimlenen zamandır.

Geniş zaman çekiminde ünlüyle biten fiil kökleri veya gövdelerinden sonra ve birden fazla heceli tabanlara **-r (-°r)** eki getirilir. Tek heceli fiil kökleri ve gövdelerine (*al-, bil-, gül-, öl-... gibi sınırlı sayıda fiiller dışında*) **-ar, -er** eki getirilir.

Olumsuz çekim geniş zamanda biraz farklıdır. Geniş zamanın kişilere göre olumlu ve olumsuz çekimi bugün şöyledir:

(ben)	anla r im	unut ma m
(sen)	anla r sin	unut maz sin
(o)	anla r	unut maz
(biz)	anla r ız	unut ma y ız
(siz)	anla r siniz	unut maz siniz
(onlar)	anla r lar	unut maz lar

Geniş zaman, fiilin gelecek zamandan sonra yapılacağını bildiren bir zaman değildir. Geniş zaman, geçmiş zamanla şimdiki zamanı içine alan bir zamanı ve gelecek zamanı, yani her zamanı bildirir. Bu yüzden, fiilin ne zaman yapıldığı veya yapılacağı kesin olarak belli değildir. Bu özelliği sebebiyle geniş zaman, her zaman geçerli olan durumların, (geçmişte böyleydi, şimdi böyle, gelecekte de böyle olacak) bilimsel gerçeklerin ifadesinde daha çok kullanılır:

*Okullar, güzün **açılır**, yazın **kapanır**.*

*Kuşlar **uçar**.*

*Dünya, güneşin etrafında **döner**.*

*Normal şartlarda su yüz derecede **kaynar**.*

*Fakültede belki bir tanıdığa **rastlarım**. (tahmin, umma)*

*Dağ, dağa **kavuşmaz**; insan, insana **kavuşur**. (ihtimal)*

*Bu havada domatesler üç günde **çürür**. (kesinlik)*

*Bir kitaptan kaç denar **kazanılır ki**? (çok az kazanılır, anlamında)*

*Defterinize **bakabilir miyim**? (rica)*

*Lütfen, kapıyı **kapatır mısınız**? (emir)*

*Bir bardak çay olsun **içmez misiniz**? (teklifte ısrar)*

TASARLAMA KİPLERİ

Fiilin herhangi bir zamanda değil; dilek-şart, gereklilik, istek veya emir biçiminde bir tasarlamayla gerçekleştiğini bildirir. Tasarlama kipleri fiil kökü veya gövdesine dilek-şart, gereklilik, istek ve emir anlamı katan biçim eklerinin getirilmesiyle kurulur.

DİLEK-ŞART KİPİ

Fiilin dilek veya şart biçiminde tasarlandığını göstermek üzere fiil kökleri veya gövdelerine *-sa, -se* biçim eki getirilerek yapılır. Bütün fiil çekimleri bağımsız cümle yapabildiği hâlde bu kip dilek-şart işleviyle yargı taşımayan bağlı cümle yapar. Esasında dilek anlamı taşıyan biçimlerinde de eksilteli bir kullanımla birlikte şart işlevi vardır:

*İnsanlar el ele **tutuşsa**, hayat bayram **olsa**. (Ne kadar güzel olur.) (Dilek)*

*Param **olsa** araba alırım. (Araba alma, para şartına bağlıdır.) (Şart)*

Dilek-şart kipinin kişilere göre olumlu çekimi bugün şöyledir:

(ben) öğren se m	(biz) öğren se k
(sen) öğren se n	(siz) öğren se niz
(o) öğren se	(onlar) öğren se ler

GEREKLİLİK KİPİ

Fiilin yapılması gerektiğini gösteren *-malı, -meli* ekinin fiil kökleri veya gövdelerine getirilmesiyle kurulan tasarlama biçimidir. Kişilere göre olumlu çekimi şöyledir:

(ben) çalış malı y ım	(biz) çalış malı y ız
(sen) çalış malı sın	(siz) çalış malı sınız
(o) çalış malı	(onlar) çalış malı lar

Ayrıca, *çalışmam gerek, çalışman gerek, çalışması gerek, çalışmamız gerek, çalışmanız gerek, çalışmalarını gerek; öğrenmem lazım, öğrenmen lazım, öğrenmesi lazım, öğrenmemiz lazım, öğrenmeniz lazım, öğrenmeleri lazım; bilsem gerek, bilsen gerek, bilse gerek, bilsek gerek, bilseniz gerek, bilseler gerek; bulmak gerek* gibi kullanımlar da gereklilik anlamını verir.

*Yarım saat içinde **dönmelisin**. (Dön. Emir, zorunluluk.)*

İSTEK KİPİ

Tasarlanan fiilin istendiğini gösteren *-a, -e*, ekinin fiil kökleri veya gövdelerine getirilmesiyle yapılır. Ünlüyle biten fiillerde araya *-y-* koruyucu ünsüzü girer:

sor-a-sın, bil-e-siniz; oku-y-a-lar vb.

*Aşkın şarabından **içem**, Mecnun olup dağa **düşem**,*

Sensin dün ü gün endişem, bana seni gerek seni

(Yunus Emre)

Örneklerinde olduğu gibi esasen istek kipinin kişilere göre olumlu çekimi *geç-e-m, geç-e-sin, geç-e, geç-e-k, geç-e-siniz, geç-e-ler* biçimindedir. Günümüzde bazı ağızlarda bu biçim korunmakla birlikte yazı dilinde, birinci kişilerde istek çekimine emir kipi karışmıştır.

Bugün istek kipinin olumlu çekimi şöyledir:

(ben) geç **eyim**   (biz) geç **elim**
 (sen) geç **e sin**   (siz) geç **e siniz**
 (o) geç **e**   (onlar) geç **e ler**

EMİR KİPİ

Diğer kiplerden farklı olarak özel bir kip eki kullanılmadan fiili, emir biçiminde göstermeye yarayan ve her kişi için ayrı ayrı olan (aynı zamanda kişiyi de ifade eden) üçüncü grup kişi ekleriyle çekimlenen tasarlama kipidir. Emir kipinde, eski dönemlerde (teklik 2. kişi için) söze güç katan **-gıl, -gil** eki de kullanılmıştır.

“Kişi, kendi kendine emretmez. Bu nedenle emir kipinde birinci kişilerin çekimi yoktur.” biçimindeki açıklama yanlıştır. Çünkü Eski Türkçe döneminden beri birinci kişiler için de emir işlevini yerine getiren ekler kullanılmıştır.

Emir kipinin kişilere göre olumlu çekimi bugün şöyledir:

(ben) -----   (biz) -----
 (sen) bil   (siz) bil **in** / bil **iniz**
 (o) bil **sin**   (onlar) bil **sinler**

2. OLUMSUZ EKİ

Ek-fiil ve fiil soylu kelimelere olumsuzluk kavramı veren eke *olumsuzluk eki* denir. Olumsuzluk eki **-ma (-me)**’dir.

koş-**ma**-dım; koş-**ma**-yacağım; koş-**ma**-sın; koş-**ma**-ya; koş-**maz**-sa; koş-**ma**-malı...
 gel-**me**-dim; gel-**me**-yeceğim; gel-**me**-sin; gel-**me**-ye; gel-**mez**-se; gel-**me**-meli...

Olumsuzluk eki **-ma (-me)** geniş zamanın ikinci ve üçüncü kişilerinde **-maz (-mez)** olur. *Örnek:*

Ver-**mez**-sin
 Ver-**mez**
 Ver-**mez**-siniz
 Ver-**mez**-ler

Olumsuzluk eki şimdiki zaman çekiminde, **-yor** ekinin etkisiyle değişir. *Örneğin:*

Al-**mi**-yor (al-**ma**-yor yerine); gel-**mi**-yor (gel-**me**-yor yerine)
 Koş-**mu**-yor (koş-**ma**-yor yerine); gül-**mü**-yor (gül-**me**-yor yerine)

3. KİŞİ (ŞAHİS) EKLERİ

Kişi ekleri, fiil çekiminde biçim ve zaman eklerinden sonra gelerek fiillerdeki hareketi, zamana (veya biçime) göre bir kişiye bağlayan eklerdir.

KİŞİLER	1. GRUP	2. GRUP	3. GRUP
Teklik 1. kişi	-°m	-°m	-(y)ım, -(y)im
Teklik 2. kişi	-s°n	-°n	- ø

Teklik 3. kişi	-	-	-s°n
Çokluk 1. kişi	-°z	-k	-alım, -elim
Çokluk 2. kişi	-s°n°z	-n°z	-°n / -°n°z
Çokluk 3. kişi	-lar, -ler	-lar, -ler	-s°nlar, -s°nler

Birinci gruptaki kişi ekleri zamir kaynaklı olup *öğrenilen geçmiş zaman*, *şimdiki zaman*, *gelecek zaman*, *geniş zaman*, *istek kipi* ve *gereklilik kipi* çekimlerinde kullanılır. İkinci gruptaki ekler iyelik kaynaklı olup görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde kullanılır. Üçüncü gruptaki kişi ekleri ise emir kipinin çekiminde kullanılır.

4. EK-FİİL

Ek-fiil ile birlikte kullanılan kip ekleri, fiillere geldiğinde bileşik zamanlı fiil oluşturur ve bu kullanımlarıyla fiil çekim eki olur.

<i>gelir – di</i>	(<i>hikâye bileşik çekim</i>)
<i>gelir – miş</i>	(<i>rivayet bileşik çekim</i>)
<i>gelir – se</i>	(<i>şart bileşik çekim</i>)

Birleşik çekim, iki çekimli fiilin ek-fiil aracılığıyla birleştirilmesinden ibarettir. Ek-fiil, kip eklerinden sadece görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipinin ekini aldığı için fiillerin birleşik çekimi, ek-fiilin çekimiyle sınırlıdır. Fiillerin birleşik çekimlerini basit çekimlerden ayırmak için görülen geçmiş zaman ekiyle yapılan birleşik çekime **hikâye**, öğrenilen geçmiş zaman ekiyle yapılabana **rivayet**, şart kipinin ekiyle yapılabana **şart** adı verilir. Birleşik çekimin adlandırılmasında önce asıl fiilin kipi, sonra ek-fiilin kipi söylenir: *geniş zamanın hikâyesi*, *gelecek zamanın şartı*, *dilek-şart kipinin rivayeti gibi*.

Fiillerin birleşik çekimlerinde günümüzde **i-** ek-fiili çoğunlukla düşürülür, kip ekleri ünlü ve ünsüz uyumlarına uyar:

öğren - **ecek**   **i** - di   - m > öğren **ecek** ti m

1. fiil + 1. kip eki + 2. **fiil** + 2. kip eki + kişi eki

Fiillerin birleşik çekimi aşağıdaki düzende yapılır:

Fiil kökü veya gövdesi	+	basit kip eki	+	hikâyesi için -di	
				rivayeti için -miş	+ kişi eki
				şartı için -sa	
yaz		mış		tı	k
çalış		acak		mış	sın
öğren		ir		se	niz

HİKÂYE BİRLEŞİK ZAMANI

Asıl fiil kipinin gösterdiği fiilin görülen geçmiş zamanda olduğunu anlatmada, hikâye etmede kullanılır. Basit kipteki fiile, ek-fiilin görülen geçmiş (hikâye) zamanını gösteren *-dı*, *-di*, *-du*, *-dü*; *-tı*, *-ti*, *-tu*, *-tü* ekinin getirilmesiyle yapılır. Emir kipi dışındaki bütün kiplerin hikâye biçimi vardır: *uğraştıydım*, *sevinmiştin*, *usanıyordun*, *üzülecektiniz*, *saklanırdık*, *görseydim*, *çalışmalıydınız*, *bileydin*.

RİVAYET BİRLEŞİK ZAMANI

Basit kipteki fiile ek-fiilin öğrenilen geçmiş zaman eki *-mış, -miş, -muş, -müş'*ün getirilmesiyle yapılır. Rivayet biçimiyle hikâyedeki gibi bir zaman bildirilmez. Buradaki ek, anlatma, nakletme, sonradan farkına varma işlevini yerine getirir. Görülen geçmiş zaman ve emir kipi dışında bütün kiplerin rivayeti vardır: *sevinmişmiş, yoruluyormuşsun, yönetecekmışsiniz, öğrenirmişim, kaçsaymışsın, görüşmeliymişsiniz, soraymışım.*

Öğrenilen geçmiş zamanın rivayetinde *-miş* ekinin arka arkaya söylenmesi kulağa hoş gelmediği için çoğu zaman cümlenin düzeninde değişiklik yapılarak bu biçim kullanılmaz. Ancak söze küçümseme veya alay anlamı katılacaksa bu biçim özellikle kullanılır: *Sınava çalışmışmış da ezberlemişmiş de.*

Son zamanlarda, söze güya espri katma amacıyla varsayım ifadesinde de bu kip kullanılmaktadır. Fakat bu, güzel bir anlatım değildir:

*Matematikten 95 aldım, **dermişim.***

*Toplantıya ben **katılmıyormuşum.***

ŞART BİRLEŞİK ZAMANI

Şart birleşik zamanı, basit fiil kiplerine ek-fiilin şart biçimi (*-sa, -se*) getirilerek yapılır. Basit fiil kiplerinin gösterdiği fiili şart biçiminde ifade eder. Şart kipi, istek kipi ve emir kipinin şart birleşik zamanıyla çekimi yoktur. Gereklilik kipinin şartı ise çok az kullanılır: *beklediysen, bölmüşsen, biliyorsanız, gezerseniz, güzelleşmeliyse.*

KATMERLİ BİRLEŞİK ÇEKİM

Hikâye ve rivayet birleşik çekimine giren fiillerin tekrar ek-fiille şart biçiminde çekimlenmesiyle katmerli birleşik kipler oluşturulur. Bunlar hikâyenin şartı ve rivayetin şartı olarak adlandırılır: *yoruldu idiysem, gecikmiş idiysem, güceniyo idiyse, konuşacak idiysek, inanır idiysek, okumalı idiysemiz (hikâyenin şartı); duymuş imişsem, dinliyor imişsen, yazacak imişse, istenir imişsek, öğrenmeli imişseniz (rivayetin şartı).* *Bu kullanımlar çok seyrek.*

5. SORU EKİ

Fiillerin sonuna gelerek cümleye soru anlamı katar.

Yarın arkadaşlarla buluşalım mı?

Cümleye değişik anlam ilgileri katar.

O konuştu mu herkes susardı. (zaman)

Planlı çalıştın mı bu sınavı kazanırsın. (koşul)

Soru-cevap

1. "Daireden yıllık iznimi alınca, iki saatlik zaman şuuru kürümü günde on iki saate çıkardım. Yirmi gün odama kapandım, bir yere çıkmadım. Kürüme sebatla devam ettim. İznimin son günü idi. Saat 12'ye geliyor. Koltukta başım yana dönmüş, uyuyakalmışım. Böyle her uyuklayıp uyanışta aklıma ilk gelen, saat olur. Bu defa inanılmayacak bir şey oldu..." alıntıda fiil ekleri tespit ederek çekimlendikleri ekleri açıklayınız.
2. "**koş-**, **gel-**, **al-**, **birak-** fiil köklerini zaman ve kip ekleriyle çekimleyiniz; aynı fiil kökleriyle olumlu ve olumsuz cümleler kurun.
3. İyelik ekleri ve kişi (şahıs) eklerini birer örnekle açıklayınız.

Hazırlık Çalışmaları

1. Sizce dilde yeni kelimelere ihtiyaç olmasına sebep nedir?
2. “**Kitap**” kelimesini bilirsiniz. Ama aynı kelimenin “**kitaplık**” ve “**kitapçı**” kelimelerinin içinde olduğuna hiç dikkat etmiş miydiniz? “**Kitap**” “**kitaplık**” ve “**kitapçı**” ayrı ayrı varlıkları ifade etmektedir. Ancak bu üç kelimedede kitap ortak unsurdur. Dilimizde böyle birçok örneklere rastlayabiliriz.
3. “**İmambayıldı**” kelimesi bir yemeğin ismidir. “**İmam**”la, “**bayıl**”la bir yemeğin ne ilgisi olabilir?

YAPI BAKIMINDAN KELİMELEER

Türk dilinde kelimeleri incelediğimiz zaman, bazılarının yapım eki almadan (göl, göller); bazılarının yapım eki (bilek, gözlük) alarak, bazıları da iki kelimenin bir araya gelmesiyle oluştuğunu, kullanıldığını görebiliriz. Buna göre, Türkçede kelimeleri yapılarına göre üç ana grupta incelenilir:

1. Basit kelimeler;
2. Türemiş kelimeler; ve
3. Birleşik kelimeler

1. Basit Kelimeler

Basit kelimeler, anlam taşıyan en küçük dil birimidir. Bunlar, kök halinde bulunmaktadır, yani yapım ekini almazlar. Basit kelimelere çekim eki gelebilmektedir.

Örneğin:

Çocuklar, yolda küçük kedi buldular.

(Cümlede yer alan kelimelerin hepsi basittir, çünkü hiçbiri yapım eki almamıştır. Kelimelerde yer alan ekler ise çekim ekleridir. “Çocuk” kelimesine çoğul eki -lar; “yol” kelimesine bulunma isim hal eki “-da”; bul- fiilin ise belirli geçmiş zaman “-du” ve üçüncü çoğul şahıs eki “-lar” gelmiştir.)

2. Türemiş Kelimeler

Kök ya da gövdelere yapım eki getirilerek oluşturulan yeni kelimelerdir. Türemiş kelimedede en az bir yapım eki bulunması gerekir. Türemiş kelimelere “**gövde**” de denir.

(Türemiş Kelime) = (Kök) + (Yapım Eki)

Örneğin:

Okulda yeni kitaplık yaptılar.

Cümlesinde “**kitaplık**” kelimesi türemiş kelimedir (kitap+lık → kitaplık)

Türkçe sondan çekimli bir dildir, ekler daima kelimenin sonuna eklenir. Bir kelime sadece kökten türetilmez; gövdelerden de türetilir.

Örneğin:

Göz+lük+çü

“göz” isminden “gözlük”, “gözlük” isminden ise “gözlükçü” olmuştur. Görüldüğü gibi “-lük” eki kelimenin köküne, “-çü” eki gövdesine eklenmiştir. Kelime sonunda yine türemiş bir isimdir.

3. Birleşik Kelimeler

Aynı ya da farklı türdeki iki kelimenin ve yeni bir kavramı karşılamak üzere bir araya gelerek oluşturduğu kelimelerdir.

Birleşik kelimeleri birleşik isimler, birleşik sıfatlar ve birleşik fiiller olmak üzere ayrı ayrı incelenebilir.

a. İki ya da daha çok ismin kaynaşıp kalıplaşmasıyla oluşan isme birleşik isim denir.

Örneğin:

Ayakkabı; şişkebab; başkent;...

b. İki kelimedenden yapılmış sıfata birleşik sıfat denir.

Örneğin:

Birkaç kişi; açığöz insan...

c. Birden fazla kelimenin bir araya gelerek oluşturduğu fiillerdir. Birleşik fiiller oluşturulma biçimlerine göre üçe ayrılır:

- **Yardımcı fiille yapılan birleşik fiil:** İsim soylu bir kelimenin yardımcı bir fiille (*olmak, etmek, eylemek, kılmak, buyurmak*) bir araya gelerek oluşturduğu birleşik fiildir.

Örneğin:

Tatil için akrabalarımı ziyaret ettim. (ziyaret + etmek)

Sınavda yüksek puan alınca mutlu oldu. (mutlu + olmak)

- **Kurallı birleşik fiil:** İki fiilin belli kurallarla bir araya gelmesiyle oluşur. Bu fiillerden birisi kalıplaşmış şekilde kullanılır. Kurallı birleşik fiiller oluşturulma biçimlerine göre dörde ayrılır. Onlar da, *yeterlilik, tezlik, sürerlilik ve yaklaşma fiilleridir*.

Örneğin:

Kardeşimin mektubunu dün **okuyabildim**. (gücü yetme)

Penceredeki güvercin pır diye **uçuverdi**. (çabukluk)

Yatağında **uyuyakalmış**. (süreklilik)

- **Deyimleşmiş (Anlamca kaynaşmış) birleşik fiil:** Bir veya birden fazla ismin bir fiille bir araya gelmesiyle oluşan birleşik fiildir. Bu birleşik fiillerde bulunan fiiller gerçek anlamından uzaklaşır, diğer kelimelerle kaynaşarak yeni bir fiili karşılar.

Örneğin:

Öğretmeninizin sözlerine biraz **kulak verin**.

Onun söylediklerine artık **kulak asmıyorum**.

Soru-cevap

1. Yaş otuz beş! yolun yarısı eder.

Dante gibi ortasındayız ömrün.

Delikanlı çağımızdaki cevher,

Yalvarmak, yakarmak nafîle bugün,

Gözünün yaşına bakmadan gider.

(Cahit Sıtkı tarancı, Otuz Beş Yaş Şiiri)

Okuduğunuz şiir bölümündeki kelimeleri yapı bakımından inceleyiniz.

2. “Kahvaltı, karafatma, ateşkes, Galatasaray,bilirkişi, bilgisayar” birleşik kelimeleriyle cümleler kurunuz.

Hazırlık Çalışmaları

1. Dillerde yazım kurallarına niçin ihtiyaç olduğunu açıklayınız.
2. Aynı dili kullanan bireylerin, kelimeleri ve ekleri istediği gibi yazmasının sonuçlarının neler olduğunu belirtiniz.

İMLA (YAZIM) ÇALIŞMALARI**– ki aitlik ekinin ve ki bağlacının yazılışı**

–ki aitlik eki ünlü uyumlarına uymaz: akşamki, yarınki, duvardaki, Turgut'un ki, yoldaki, ondaki, yazıdaki, onunki.

Yalnız birkaç örnekte bu ek, ünlü uyumlarına uyar: bugünkü, dünkü, öbürüğü.

Ki bağlacı ayrı yazılır.

Örneğin:

demek ki, yeter ki, kaldı ki, bilmem ki;

Türk dili, dillerin en zenginlerindedir; yeter ki bu dil, şuurla işlensin.

Çiğ yemedim ki karnım ağırsın.

Ancak ki bağlacı, birkaç örnekte kalıplaşmış olduğu için bitişik yazılır.

Örneğin:

belki, çünkü, hâlbuki, mademki, meğerki, sanki, oysaki.

Bu örneklerden “çünkü” sözünde ek aynı zamanda uyuma girmiştir. Şüphe ve pekiştirme göreviyle kullanılan ki sözü de ayrı yazılır.

Örneğin:

Babam geldi mi ki?

Başbakan konuşacak mı ki?

mi, mi, mu, mü soru ekinin yazılışı

mi, mi, mu, mü soru eki gelenekleşmiş olarak ayrı yazılır; ancak, kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak ünlü uyumlarına uyar ve mi, mi, mu, mü biçimlerini alır: Kaldı mı?

Sen de mi kardeşim? Olur mu? İnsanlık öldü mü?

Soru ekine birtakım ekler de getirilebilir. Bu ekler soru ekiyle bitişik yazılır.

Örneğin:

Verecek misin? Okuyor muyuz? Çocuk muyum?

Gelecek miydi? Ölür müsün, öldürür müsün?

Bu ek sorudan başka görevlerde kullanıldığı zaman da ayrı yazılır.

Örneğin:

Güzel mi güzel!

Yağmur yağdı mı dışarı çıkamayız.

da, de bağlacının yazılışı

da, de bağlacı ayrı yazılır; ancak, kendisinden önceki kelimenin son ünlüsüne bağlı olarak büyük ünlü uyumuna uyar ve da, de biçimini alır: Kızı da geldi gelini de. Orhan da biliyor. Oğluna da bildirdi. Sen de mi kardeşim? Güç de olsa. Konuşur da konuşur.

İmlâmımız, lisanımız düzelince, lisanımız da kafamız düzelince düzelecek, çünkü o da ancak onlar kadar bozuktur, fazla değil!

(Yahya Kemal Beyatlı)

UYARI: Ayrı yazılan da, de hiçbir zaman ta, te şeklinde yazılmaz.

UYARI: Ya sözüyle birlikte kullanılan da mutlaka ayrı yazılır (ya da).

UYARI: Da, de bağlacını kendisinden önceki kelimedenden kesme ile ayırmak yanlıştır. Bu bağlacı tamamen ayrı yazmak gerekir: Ayşe de geldi (Ayşe’de geldi değil).

UYARI: Bulunma hâli eki olan -da, -de, -ta, -te’nin da, de bağlacı ile hiçbir ilgisi yoktur; bulunma hâli eki getirildiği kelimeye bitişik yazılır: deve de kulak, evde kalmak, yolda kalmak, ayakta durmak, çantada keklik. Yeme de yanında yat.

Yurtta sulh, cihanda sulh.

(Mustafa Kemal Atatürk)

Dilde, fikirde, işte birlik.

(İsmail Gaspıralı)

Yabancı kökenli kelimelerin yazılışı

Dilimize mal olmuş yabancı kökenli kelimeler, Türkçede söylendiği gibi yazılır: inci, kent, kamu, duvar, merdiven, çamaşır, pencere, kitap, memleket, ceviz, iskele, banka, sigorta, hidrojen, operasyon, futbol, portakal, sandalye, elektrik, otomobil, şarjör. Ancak şu örneklerde söyleniş çoğunlukla değiştiği hâlde, yazılış korunmaktadır: beysbol, blender, briyantın, çikolata, entelektüel, firkateyn, iskonto, kampus, master, mikser, pound, şlanjman, trotuvar.

Yabancı kökenli kelimelerin yazılışlarıyla ilgili bazı noktalar aşağıda ayrıca gösterilmiştir:

1. İki ünsüzle biten birtakım Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin söylenişinde ünsüzler arasında bir ünlü türemiştir. Bu ünlü yazılışta da söyleyişte de belirtilir: bahis (<Arapça bahs), emir (<Arapça emr), fikir (<Arapça fikr), hüküm (<Arapça hükm), ilim (<Arapça ilm), keşif (<Arapça keşf), nakil (<Arapça nakl), nutuk (<Arapça nutk), ömür (<Arapça ömr), sabır (<Arapça sabr), şahıs (<Arapça şahs), şehir (<Farsça şehr ‘kent’), zehir (<Farsça zehr).

UYARI: Bu kelimeler ünlüyle başlayan bir ek veya etmek, edilmek, olmak, olunmak, eylemek yardımcı fiillerini aldıkları zaman türemiş olan ünlü, söylenişte de yazılışta da düşer: bahse, emri, fikre, hükmün, nutku, ömrün, şahsı, şehre; keşfolunmak, nakletmek, şükretmek, seyredilmek.

2. İki ünsüzle başlayan batı kökenli alıntılar, ünsüzler arasına ünlü konmadan yazılır: gram, gramer, gramofon, grup, kral, kredi, kritik, plân, pratik, problem, profesör, program, proje, propaganda, protein, prova, psikoloji, spiker, spor, staj, stil, stüdyo, trafik, tren.

UYARI: Ancak bu tür birkaç alıntıda, söz başında veya iki ünsüz arasında bir ünlü türemiştir. Bu ünlü söylenişte de yazılışta da gösterilir: iskarpin, iskele, iskelet, istasyon, istatistik, kulüp.

Soru-cevap

1. “Kâğıt, dükkân, kâr” kelimelerinde **a** ünlüsünün üzerine düzeltme işaretinin konulması gerekli midir? Tartışınız.
2. “Gönül ister **ki** hiç sıkıntı çekmeyesin.” Cümlesinde “ki” niçin ayrı yazılmıştır? Açıklayınız.
3. Aşağıda verilen cümlede, farklı imlâ cümlenin anlamını değiştiriyor mu? Tartışınız.
“Defterinde var mı?” “Defterin de var mı?”
4. Soru **mi**, **mi**, **mu**, **mü** ekiyle en az dört cümle kurunuz.

Hazırlık Çalışmaları

1. Aşağıdaki cümleleri sesli okuyarak noktalama işaretlerinin yazıdaki önemini ifade ediniz.

Yabancı gence semtin bakkalını sordu.

Yabancı, gence semtin bakkalını sordu.

Onu kaç kez aradı.

Onu kaç kez aradı?

NOKTALAMA İŞARETLERİ

Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlenin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere kullanılan işaretlere **noktalama işaretleri** denir.

Nokta (.)

1. Cümlenin sonuna konur.

Örneğin:

Türk Dil Kurumu, 1932 yılında kurulmuştur.

Artık o, ne üniformalı bir başkumandan, ne fraklı ve beyaz kravatlı bir devlet başkanıydı.

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

Saatler geçtikçe yollara daha mahzun bir ıssızlık çöküyordu.

(Reşat Nuri Güntekin)

Ancak, duraklamanın daha az yapıldığı sıralı cümlelerde nokta yerine virgül veya noktalı virgül konur.

Örneğin:

At ölür, meydan kalır; yiğit ölür, şan kalır.

2. Kısaltmaların sonuna konur.

Örneğin:

Alb. (albay), Dr. (doktor), Yard. Doç. (yardımcı doçent), Prof. (profesör), Cad. (cadde), Sok. (sokak), s. (sayfa), sf. (sıfat), vb. (ve başkaları, ve benzerleri, ve bunun gibi); T. (Türkçe), Alm. (Almanca), Ar. (Arapça), Far. (Farsça), Fr. (Fransızca), İng. (İngilizce), Lât. (Lâtinçe) (bk. Kısaltmalar).

Ancak, bazı kısaltmalarda nokta kullanılmaz.

Örneğin:

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), TDK (Türk Dil Kurumu); KB (Kutadgu Bilig), TD (Türk Dili); B (batı), D (doğu), GB (güneybatı), GD (güneydoğu); m(metre), cm (santimetre), g (gram), kg (kilogram), l (litre), hl (hektolitreye); C (karbon), Fe (demir).

3. Sayılardan sonra sıra bildirmek için konur.

Örneğin:

3. (üçüncü), 15. (on beşinci), IV. (dördüncü); II. Mehmet, XIV.Louis, XV. yüzyıl; 2. Cadde, 20. Sokak.

UYARI: Cadde ve sokak numaralarında nokta mutlaka kullanılmalıdır. Nokta kullanılmadığı takdirde yukarıdaki örneklerden 2 adet cadde, 20 adet sokak anlaşılır.

4. Bir yazının maddelerini gösteren rakam veya harflerden sonra konur.

Örneğin:

I. 1. A. a.

II. 2. B. b.

5. Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.

Örneğin:

29.5.1453,

29.X.1923.

Tarihlerde ay isimleri yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay isimlerinden önce ve sonra nokta kullanılmaz.

Örneğin:

29 Mayıs 1453, 29 Ekim 1923.

6. Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.

Örneğin:

Tren 09.15'te kalktı.

Tören 17.30'da, hükûmet daireleri kapandıktan bir saat sonra başlayacaktır. (Tarık Buğra)

7. Arka arkaya sıralanan virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan sadece sonuncu rakama nokta konur.

Örneğin:

3, 4 ve 7. maddeler; XII – XIV. yüzyıllar arasında.

8. Bibliyografik künyelerin sonuna konur.

Örneğin:

Agâh Sırrı Levend, Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, Ankara 1960.

9. Üçlü gruplara ayrılarak yazılan büyük sayılarda gruplar arasına konur.

Örneğin:

16.551.000, 22.465.660. Gruplara ayrılan sayılarda nokta kullanılmaması da mümkündür.

10. Matematikte çarpma işareti yerine kullanılır.

Örneğin:

4.5 = 20

Virgül (,)**1. Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasına konur.**

Örneğin:

Fırtınadan, soğuktan, karanlıktan ve biraz da korkudan sonra bu sıcak, aydınlık ve sevimli odanın havasında erir gibi oldum.

(Halide Edip Adıvar)

Sessiz dereler, solgun ağaçlar, sarı güller

Dillenmiş ağızlarda tutuk dilli gönüller

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

2. Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.

Örneğin:

Bir varmış, bir yokmuş.

Umduk, bekledik, düşündük.

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

3. Cümlede özel olarak vurgulanması gereken öğelerden sonra konur.

Örneğin:

Binaenaleyh, biz her vasıttan, yalnız ve ancak, bir noktai nazardan istifade ederiz.

(Mustafa Kemal Atatürk)

4. Uzun cümlelerde yüklemden uzak düşmüş olan öğeleri belirtmek için konur.

Örneğin:

Saniye Hanımefendi, merdivenlerde oğlunun ayak seslerini duyar duymaz, hasretlisini karşılamaya atılan birgenç kadın gibi, koltuğundan fırlamış ve ona kapıyı kendi eliyle açmaya gelmişti.

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

5. Cümle içinde ara sözlere ve ara cümleleri ayırmak için konur.

Örneğin:

Örnek olsun diye, örnek istemez ya, söylüyorum.

Şimdi, efendiler, müsaade buyurursanız, size bir sorayım.

(Mustafa Kemal Atatürk)

6. Anlama güç kazandırmak için tekrarlanan kelimeler arasına konur.

Örneğin:

Akşam, yine akşam, yine akşam,

Göllerde bu dem bir kamyş olsam!

(Ahmet Haşim)

Kopar sonbahar tellerinden

Derinden, derinden, derinden

(Yahya Kemal Beyatlı)

Ancak, ikilemelerde kelimeler arasına virgül konmaz: akşam akşam, yavaş yavaş, bata çıka, koşa koşa, koşa kalka.

7. Tırnak içinde olmayan aktarma cümlelerden sonra konur.

Örneğin:

Datça'ya yarın gideceğim, dedi.

– Bugünlük bu kadar her gün üç mermi, diye düşündü.

(Tarık Buğra)

8. Konuşma çizgisinden önce konur.

Örneğin:

Hatta bahçede gezen hanımefendi bile işin farkına varıp,

– Nen var senin çocuğum, diye sormak zorunda kaldı.

(Haldun Taner)

9. Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren hayır, yok, yoo, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, baş üstüne, öyle, haydi, elbette gibi kelimelerden sonra konur.

Örneğin:

-Peki, gideriz. Olur, bende size katılırim. Hayhay, memnun oluruz. Haydi, geç kalıyoruz.

Evet, kırk seneden beri Türkçe merhale merhale Türkleşiyor.

(Yahya Kemal Beyatlı)

— Yoo, güvercinlerime dokunmayınız, dedi.

(Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

10. Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek için kullanılır.

Örneğin:

Bu, tek gözlü, genç fakat ihtiyar görünen bir adamcağızdır.

(Halit Ziya Uşaklıgil)

Bu gece, eğlenceleri içlerine sinmedi.

(Reşat Nuri Güntekin).

11. Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur.

Örneğin:

Efendiler, bilirsiniz ki, hayat demek, mücadele, müsademe demektir.

(Mustafa Kemal Atatürk)

Sayın Başkan,

Sevgili kardeşim,

Değerli arkadaşım,

12. Yazışmalarda, başvuru makamının adından sonra konur.

Örneğin:

Türk Dil Kurumu Başkanlığına

13. Yazışmalarda, yer adlarını tarihlerden ayırmak için konur.

Örneğin:

Kuşadası, 7 Şubat

(Reşat Nuri Güntekin, Çalığışu)

13. Yazışmalarda, yer adlarını tarihlerden ayırmak için konur.

Örneğin:

Kuşadası, 7 Şubat

(Reşat Nuri Güntekin, Çalıkuşu)

14. Sayıların yazılışında, kesirleri ayırmak için konur.

Örneğin:

38,6 (otuz sekiz tam, onda altı), 25,33 (yirmi beş tam,yüzde otuz üç), 0,45 (sıfır tam, yüzde kırk beş).

15. Bibliyografik künyelerde yazar, eser, basım evi vb. maddelerden sonra konur.

Örneğin:

Falih Rıfki Atay, Tuna Kıyıları, Remzi Kitap Evi, İstanbul 1938.

Yazarın soyadı önce yazılmışsa soyadından sonra da virgül konur.

Örneğin:

Ergin, Muharrem, Dede Korkut Kitabı, Ankara 1958.

UYARI: Metin içinde ve, veya, yahut bağlaçlarından önce de, sonra da virgül konmaz.

Örneğin:

Nihat sabaha kadar uyuyamadı ve şafak sökerken Faik'e bol teşekkürlerle dolu bir kâğıt bırakarak iki gün evvelki cephe dönüşü kıyafeti ile sokağa fırladı.

(Peyami Safa)

İki nokta (:)**1. Kendisinden sonra örnek verilecek cümlelerin sonuna konur.**

Örneğin:

Millî Edebiyat akımının temsilcilerinden bir kısmını sıralayalım: Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Ali CanipYöntem.

Yeni harfler alındıktan sonra eski yazı ile bir tek kelime bile yazmayan iki kişi görmüşümdür: Atatürk ve İnönü!

(Falih Rıfki Atay)

– Buğdayla arpadan başka ne biter bu topraklarda?

Ziraatçı sayar:

– Yulaf, pancar, zerzevat, tütün...

(Falih Rıfki Atay)

2. Kendisinden sonra açıklama yapılacak cümlelerin sonuna konur.

Örneğin:

Bu kararın istinat ettiği en kuvvetli muhakeme ve mantık şu idi: Esas, Türk milletinin haysiyetli ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır.

(Mustafa Kemal Atatürk)

Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;

Budur âlemde hudutsuz ve hazin öksüzlük.

(Yahya Kemal Beyatlı)

3. Kütüphanecilik alanında yazar adı ile eser başlığı arasına konur.

Örneğin:

Yahya Kemal Beyatlı: Kendi Gök Kubbemiz, Falih Rıfkı Atay: Çankaya, Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Yaban, Faruk Nafiz Çamlıbel: Bir Ömür Böyle Geçti.

4. Ses biliminde uzun ünlüyü göstermek için kullanılır.

Örneğin:

a:ile, ka:til, usu:le, i:cat.

5. Edebî eserlerdeki karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişinin adından sonra konur.

Örneğin:

Bilge Kagan: Türklerim, işitin!

Üstten gök çökmedikçe

Altan yer delinmedikçe

Ülkenizi, törenizi kim bozabilir sizin?

Koro: Göge erer başımız

Başınla senin!

Bilge Kagan: Ulusum birleşip yücelsin diye

Gece uyumadım, gündüz oturmadım.

Türklerim Bilge Kagan der bana.

Ben her şeyi onlar için bildim.

Nöbetteyim!

(A. Turan Oflazoğlu)

6. Matematikte bölme işareti olarak kullanılır.

Örneğin:

56 : 8 = 7, 100 : 2 = 50.

Üç nokta (...)

1. Tamamlanmamış cümlelerin sonuna konur.

Örneğin:

Ne çare ki, çirkinliği hemencecik ve herkes tarafından görülüyor da, bu yanı...

(Tarık Buğra)

2. Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten ötürü açıklanmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine konur.

Örneğin:

Kılavuzu karga olanın burnu b...tan çıkmaz.

B..., 7 Nisan

(Reşat Nuri Güntekin)

Arabacı B...'a yaklaştığını söylüyor, ikide bir fırsat bularak arabanın içine doğru başını çeviriyordu.

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

3. Alıntılarda; başta, ortada ve sonda alınmayan kelime ve bölümlerin yerine konur.*Örneğin:*

Mümtaz, bu dükkâna bakarken hiç farkında olmadan Mallarmé'nin mısraını hatırladı:
 “Meçhul bir felâketten buraya düşmüş...”

(Ahmet Hamdi Tanpınar)

Alınmayan kelime ve bölümlerin yerine yay ayraç içinde üç nokta konması da mümkündür.

4. Sözün bir yerde kesilerek geri kalan bölümün okuyucunun haya gücüne bırakıldığını göstermek veya ifadeye güç katmak için konur.*Örneğin:*

Karşı sahilde mor, fark olunmaz sisler altındaki dağlar, korular, beyaz yalılar... Ve bütün bunların üzerinde biresatir rüyasının havaî hakikati gibi uçan martı sürüleri...

(Ömer Seyfettin)

Gök sarı, toprak sarı, çıplak ağaçlar sarı...

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Binaenaleyh, biz her vasıttan, yalnız ve ancak, bir görüş açısından istifade ederiz. O görüş açısı şudur: Türk milletini, medenî cihanda, lâyük olduğu mevkiye is'at etmek ve Türk cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde, her gün, daha ziyade takviye etmek...

(Mustafa Kemal Atatürk)

5. Ünlem ve seslenmelerde anlatımı pekiştirmek için konur.*Örneğin:*

Gölgeler yaklaştılar. Bir adım kalınca onu kıyafetinden tanıdılar:

— Koca Ali... Koca Ali, be!...

(Ömer Seyfettin)

6. Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır:*Örneğin:*

— Yabancı yok!

— Kimsin?

— Ali...

— Hangi Ali?

— ...

— Sen misin, Ali usta?

— Benim!...

— Ne arıyorsun bu vakit buralarda?

— Hiç...

— Nasıl hiç? Suya çekicini mi düşürdün yoksa !...

— !...

(Ömer Seyfettin)

UYARI: Türk imlâsında iki nokta yan yana kullanılmaz.

Soru işareti (?)

1. Soru bildiren cümle veya sözlerin sonuna konur.

Örneğin:

Ne zaman tükenecek bu yollar, arabacı?

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer?

(Ahmet Haşim)

Atatürk bana sordu:

— Yeni yazıyı tatbik etmek için ne düşündünüz?

(Faliş Rıfkı Atay)

Soru, vurguyla belirtildiği zaman da soru işareti kullanılır:

Gümrükteki memur başını kaldırdı:

— Adınız?

Soru bildiren cümle veya sözlerde bazen cevabın ne olacağı sözün gelişinden belli olur. Bu tür cümle ve sözlerin sonunda da soru işareti kullanılır.

Örneğin:

Haksız mıyım? Liderler içinde Atatürk gibisi var mı? Yoksa bu sözümde yalan var mı?

(Bilge Kagan)

2. Bilinmeyen yer, tarih vb. durumlar için kullanılır.

Örneğin:

Yunus Emre (1240?-1320), (Doğum yeri: ?).

Türk halk felsefesinin, Türk nükteciliğinin ve mizah dehasının büyük mümessili Nasreddin Hoca da (Hâca Nasirüddin) bu asırda yaşamıştır (1208 ?-1284).

(Türk Dünyası El Kitabı)

3. Bir bilginin şüphyle karşılandığı veya kesin olmadığı durumlarda yay ayraç içinde soru işareti kullanılır.

Örneğin:

Ankara'dan Konya'ya 1,5 (?) saatte gitmiş.

1496 (?) yılında doğan Fuzulî ...

UYARI: mı / mi eki -ınca / -ince anlamında zarf-fiil işleviyle kullanıldığı zaman soru işareti konmaz.

Örneğin:

Akşam oldu mu sürüler döner. Hava karardı mı eve gideriz.

Alp Er Tonga öldi mü

Esiz ajuñ kaldı mu

Ödlek öçin aldı mu
Emdi yürek yırtılır.
Bahar gelip de nehir çağıl çağıl kabarmaya başlamaz mı içimi geri kalmış bir saat
huzursuzluğu kaplardı.

(Haldun Taner)

UYARI: Soru ifadesi taşıyan sıralı ve bağlı cümlelerde soru işareti en sona konur.

Örneğin:

Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?
Üsküdar'dan mı, Hisar'dan mı, Kavaklar'dan mı?

(Yahya Kemal Beyatlı)

Ruhunu karartan neydi, yağmur mu yağıyordu; yoksa şimşekler mi çakıyordu?

Ünlem işareti (!)

1. Sevinç, kıvanç, acı, korku, şaşma gibi duyguları anlatan cümlelerin sonuna konur.

Örneğin:

Ne mutlu Türküm diyene!

(Mustafa Kemal Atatürk)

Gurbet o kadar acı
Ki ne varsa içimde
Hepsi bana yabancı
Hepsi başka biçimde!

(Kemalettin Kâmi Kamu)

Hava ne kadar da sıcak!
Aşkolsun!
Ne kadar akıllı adamlar var!

2. Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur.

Örneğin:

Ordular! İlk hedefiniz Akdenizdir, ileri!

(Mustafa Kemal Atatürk)

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza
ve müdafaa etmektir.

(Mustafa Kemal Atatürk)

Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!

(Yahya Kemal Beyatlı)

Ey köyleri hududa bağlayan yaşlı yollar,
Dönmeyen yolculara ağlayan yaşlı yollar!

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Dur, yolcu! Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak bir devrin battığı yerdir.

(Necmettin Halil Onan)

Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlenin sonuna da konabilir.

Örneğin:

Arkadaş, biz bu yolda türküler tutturunken
Sana uğurlar olsun... Ayrılıyor yolumuz!

(Faruk Nafiz Çamlıbel)

3. Bir söze alay, kinaye veya küçümseme anlamı kazandırmak için ayraç içinde ünlem işareti kullanılır.

Örneğin:

İsteseymiş bir günde bitirmiş (!) ama ne yazık ki vakti yokmuş (!)
Adam, akıllı (!) olduğunu söylüyor.

Soru-cevap

1. Noktalama işaretleri niçin önemlidir?
2. Aşağıdaki metinde boş yerlere gereken noktalama işaretlerini yazınız.
Öğretmen ve öğrencileri onlara hediye olarak kucaklar dolusu çiçekler getirirler( )
Çocuklar Selim'in dizlerine sarılarak( )"Seni unutmayacağız( ) siz bizim için gözlerinizi verdiniz( )" der ve ağlarlar( ) Selim de ağlayarak( )"İki gözüm değil( )bin gözüm olsaydı sizin o parlak gözleriniz uğruna verseydim ( )" der( )
3. "Ne, kim, niçin, nereye" soru kelimelerini kullanarak her biriyle en az iki soru cümlesi kurunuz.
4. "Ne mutlu Türküm diyene!", "Neden Allah aşkına!", ifadelerin sonuna neden ünlem işareti koymaktayız?
5. Bir virgülün ne kadar önemli olduğunu, bildiğiniz örneklerle açıklayınız.
6. Aşık ve âşık kelimeleri arasındaki farklılığı açıklayınız.

ÖDEV: Aşağıda okuyacağınız alıntı metninde, parantez ile belirtilen yerlere gerekli noktalama işaretlerini koyarak, metni defterinize yazınız.

DÜŞÜN AKIMLARI

Osmanlı devletinin hızla çöküntüye yaklaştığı yıllarda devleti kurtarmak ( ) devletin varlığını sürdürmek için düşün alanında bazı akımlar geliştirilmiş ( ) bunlardan sonuç alınacağı sanılmıştır ( ) Bu akımların başlıcaları ( ) Osmanlıcılık ( ) İslamcılık ( ) Türkçülük ( ) ve ( ) Batıcılık ( ) akımlarıdır ( ) Fakat bu akımlar çağdaş bir içeriğe ( ) tutarlı bir matığa ve toplumsal gerçeğe uymadığı için etkili olamamış ( ) İmparatorluğun sürdürülmesine olanak sağlayamamıştır ( )

Tüm bu önlemler ve düşün akımları konulara ve sorunlara tek yanlı bakmaktan ileri gidememiştir ( ) Gerek devleti yönetenlerin ( ) gerek düşün akımlarını ortaya atanların sorunların çözümüne önlemler yüzeysel olmaktan kurtulamamıştır ( ) Düşün akımları içinde tek tutarlı ( ) ileriye dönük ( ) çağdaş düşünce ( ) Türkçülük ( ) olmuştur ( ) Fakat bu akım da ( ) Turancılık ( )'a dönüştürülerek ana soyucu (ırkçı) bir amaç gütmeye başlamıştır ( ).

Prof. Dr. Suna Kili, Türk Devrim Tarihi

- Üsküp doğumlu Yahya Kemal Beyatlı'nın Türkçesi üzerine yazılmış alıntı bir metin okuyacaksınız. Metinde uzatma, inceltme işareti (^) kullanılan kelimeleri defterinize yazıp, sözlükteki anlamlarını araştırınız. ^ uzatma işaretinin hangi durumlarda kullanıldığını Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu'na bakarak öğreniniz.

YAHYÂ KEMAL TÜRKÇESİ

Eski şiirde bir “Yûnus Emre Türkçesi ” vardır. Büyük panteist, coşkun rûhundaki ilâhî aşkı, böyle bir aşk için dile gelmiş sâf ve samîmî bir Türkçe ile söylemenin sırlarını bulmuştur. *Yûnus'un XIII. asır Türkçesine görülmemiş, duyulmamış bir ifâde kudreti kazandırması bundandır.*

Eski şiirde bir “Nevâî Türkçesi” vardır: XV. asrın Türkçeye vurgun şâiri, bu dilin âdetâ Türkiye topraklarındaki geleceğini keşfetmiş gibi, Orta Asya Türkçesine bir *mûsıkî* lisânı olmanın imkânlarını vermiştir.

Eski şiirde bir “Fuzûlî Türkçesi” vardır: Fuzûlî de tıpkı Nevâî gibi, dikenli bahçelerde gül dermenin zevki ve şevki içindedir: *Mecnûn'un Leylâ'yı sevmesi kadar üstün bir Türk dili sevgisiyle “Ben diken gibi sert bilinen Türkçeyle gül yaprağı gibi şiirler söyleyeceğim” demiş ve aziz lisânımızı gerçekten gül yaprağı gibi ince ve renkli söyleyişlere ulaştırmıştır.*

Onlar, Türkçenin büyük âşıklarıydı.

Onun için ebedî oldular.

*

XX. asır şiirinde de böyle bir “Yahyâ Kemal Türkçesi” vardır. Yahyâ Kemal Türkçesi, lisânımızın büyük fırtınalar geçirdiği bir çağda, Türkçenin sesine, mîmârîsine *rûhuna ve dehâsına sâdik* kalmak yoluyla bu lisânı kendi derdini şâhikasına ulaştırmıştır.

Yahyâ Kemal Türkçesi ne bir tesâdüfün, ne de moda hareketlerle müşterek bir dil cereyânının eseridir. Şâir, Türkçenin Türkiye topraklarındaki güzelleşmesi târihini adım adım tâkip ederek, milletimizin asırlar boyunca bu lisâna verdiği güzellikteki sırları araştırmış, bulmuş ve onu terennüm etmiştir. Batı şiir lisânlarının kendi millî dehâları içinde asırlarca nasıl işlendiğini görüp, aynı ses ve söyleyiş üstünlüğünü Türkçeye de vermek için gereken yollatı araştırmaktan doğan bu netice, şâirin kendi dil ve sanat sevgisi ile kendi gayreti ile ve kendi lisan felsefesi ile elde edilmiştir.

Nihad Sâmi Banarlı, Türkçenin Sırları

İKİNCİ BÖLÜM

EDEBİYAT, İNSAN VE TOPLUM

1. Edebiyat; Tanımı, Konusu, Muhtevası, Metodu
2. Edebî Eser, Tanımı ve Özellikleri
3. Edebiyat Tarihi ve Önemi
4. Dil-Kültür-Edebiyat İlişkisi
5. Edebiyat Araştırmalarının Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi

Hazırlık Çalışmaları

1. Eskiden, edebiyata “fenn-i edeb” denildiğini biliyor muydunuz?
2. Muallim Naci “Divanece sözler mi demektir edebiyat?” diyerek, edebiyatı tanımlamaya çalışır. Edebiyatı siz nasıl tanımlayabilirsiniz?
3. Okuyacağınız aşağıdaki metinde, edebiyatla edep kelimeleri arasındaki ilgiden yola çıkarak, edebî eserde bulunması gereken en önemli özellikleri belirtmektedir.

EDEBİYAT, İNSAN VE TOPLUM**EDEBİYAT**

Edebin “söz ve davranışta herkesin beğendiği yollar” demek olduğunu edepli-edepsiz sıfatlarından bilirsiniz. Edep yahu! Edebini takın! demektir. Asıl anlamı terbiye demek olan edep, sonradan edebiyat anlamında da kullanılmıştır. Eskiden edebiyata “fenn-i edeb” derlerdi. Edebiyat; düşünce, duygu ve hayallerin söz veya yazıyla güzel ve etkili bir şekilde anlatılması sanatıdır. “Güzel ve etkili” sıfatlarına dikkat ediniz. Nezaket de güzel ve etkili bir davranış olduğuna göre edebiyatın, şiirin nazik olması gerekir. Şu hâlde güzel ve etkili olmayan eserler edebiyat bakımından nezaketsiz eserlerdir. Edebiyatın inceliklerine dikkat etmemekten, uymamaktan gelen bu kabalık, hele edebiyatta bütün bütüne sırtır. Terbiyeli demek olan edebî sonradan edebiyatçı anlamıyla yayılması, edip deyince değerli şair ve yazarların anlaşılması, terbiye ile edebiyat arasındaki bağlantıyı gösterir.

Eskiden “edeb-i kelâm” sanatı diye bir edebî sanat daha vardı. İfadede yabancı ve çirkin tabirler bulunmamasına **edeb-i kelâm** denir. Kaba sayılan kelimeler kullanmak, eskiden hoş karşılanmazdı. Kişi, sermaye-i hayâsı kadar edip olurdu, terbiyesi ölçüsünde edebiyatçı olurdu. Söz asaleti diye bir şey vardı, sözün ayağa düşmemesi gerekirdi. Hatta öyle ki, bu dikkat bizi “hüsn-i tabir” denen inceliğe götürür. Muallim Naci “Divanece sözler mi demektir edebiyat?” mısrasıyla edebiyatın, nezaketin zıddı olan divanelik, abuk subuk konuşma, kabalık gibi kusurlardan uzak olması gerektiğini belirtir.

Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz

EDEBİYAT; TANIMI, KONUSU, MUHTEVASI, METODU

Edebiyatın tanımı: Edebiyat; duygu, düşünce, gözlem, olay ve hayallerin söz ve yazıyla etkili bir biçimde ele alınıp ifade edildiği sanat dalıdır. “Edebiyat” sözcüğü Arapça “edeb” kökünden gelir. Edeb, “iyi ahlâk, terbiye, görgü...” anlamlarında kullanılır.

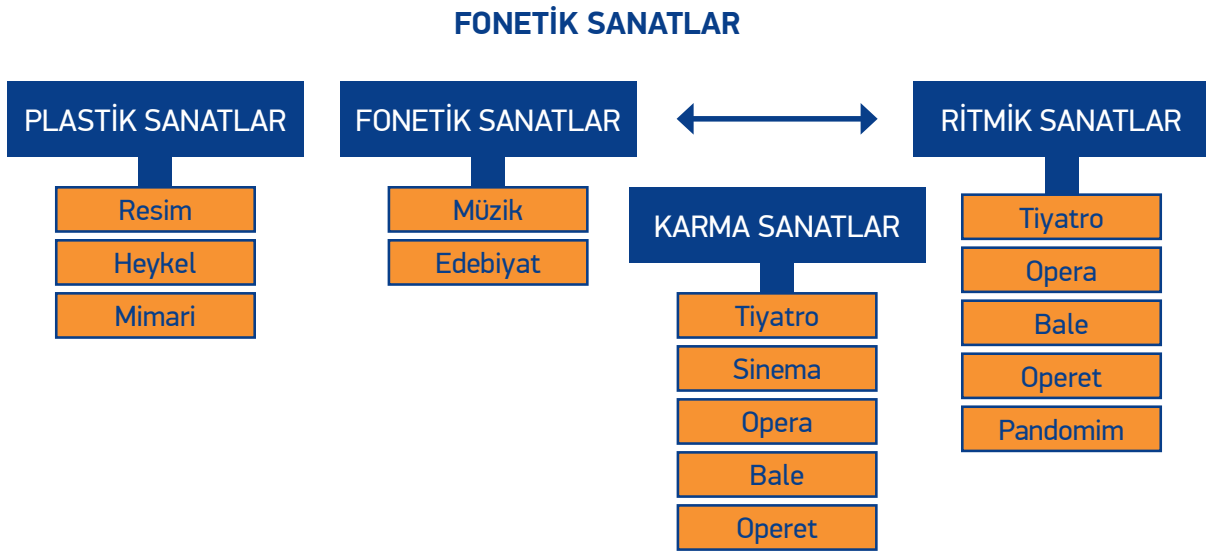
Edebiyat, dile dayanan bir sanattır. Edebiyatta kullanılan dil, günlük hayatta kullanılan dilden ayrı, daha işlenmiş ve daha güzeldir. Dilin bu şekilde kullanılması, yazar ve şairlere göre değişiklikler gösterir. Sanatkâr, görüp duyduklarını, duygu, düşünce ve hayallerini kendine özgü bir dil ile anlatır. Bu anlatış şekli ile okuyucu üzerinde etkili olur. İnsan, daima kendisini ve çevresini anlatma ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyacı kimi zaman resimle, kimi zaman müzikle, kimi zaman maddeye değişik şekiller vermek suretiyle karşılamış, kimi zaman da sözle açığa vurmuştur. Sözün etkili olabilmesi için de dili özel bir şekilde kullanma yolları denenmiştir. İnsanın yaratılışında bulunan daha güzeli, daha iyiyi arama duygusu, ifadenin gelişmesini, olgunlaşmasını, zenginleşmesini sağlamıştır. Böylece edebî eserler ve edebiyat ortaya çıkmıştır. Çeşitli alanlarda düşüncelerinden ışık aldığımız Atatürk’ün güzel sanatların dallarından biri olan edebiyata ilişkin görüşleri şöyledir: “Söz ve anlamı, yani insan aklında yer eden her türlü bilgileri ve insanlık kudretinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları çok alâkalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki edebiyat ister nesir, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, musiki gibi güzel sanatlardan sayılagelmektedir.”

Edebiyatın konusu: İnsan başta olmak üzere, hayat ve doğadaki her şey, edebiyatın konusudur. Günlük hayatın pek çok ayrıntısından doğada bulunan çeşitli varlıklara, tarihte geçmiş olaylara kadar her şey edebiyat yaratıcısının ilgi alanına girer. Sanatkâr, hayal gücü ile canlandırdığı olayları da edebiyatta konu olarak ele alır. Bunlar çeşitli edebiyat türleri ile anlatılır. Bu anlatımda genellikle insan ön plâdadır. Çünkü hayatta her şey insan için ve insana göre düzenlenir. Herkesin bu düzen içinde kendine özgü bir davranış şekli vardır. Bunlar insanın kendisi ile ve diğer insanlarla, insanın çevre ve eşyayla, insanın toplumla ve tabiatla olan ilişkileridir. Bu ilişkilerin hemen hepsi, sanatkârın duygu, düşünce ve hayallerinde şekillenir ve edebiyatın konusu olur.

Edebiyatın muhtevası: Edebî eserlerde işlenen konu, yazarın konuyu ele alış biçimi dil ve anlatım özellikleri muhtevayı (içeriği) oluşturur. Sanatkârlar, ele aldıkları konuları tek bir tür içinde anlatmazlar. Şiir, roman, hikâye, tiyatro, deneme, makale, sohbet, fıkra, hatırat vb. edebiyat türlerini kullanır. Bunların, her birinin ortak ve ayrı özellikleri vardır. Sanatkâr bu türler içinde, kendine özgü bir dil ile çeşitli konuları ele alıp işler. Sanatkâr, ele aldığı konuların içine duygu, düşünce, fikir ve hayalleri yanında ideallerini de katar. Bütün bunlar edebiyatın muhtevasını oluşturur.

Edebiyatın metodu: İnsan, hayat ve tabiat, sadece edebiyatın değil, bütün bilim dallarının konusudur. Ancak bu bilim dalları insan, hayat ve tabiata farklı şekilde yaklaşır. Bilim dalları özelliklerine göre, araştırma, gözlem ve deneylere dayanır. Sebep ve sonuç ilişkilerini araştırır. Değişmez sonuçlara varmak ister. Edebiyat ise insan, hayat ve tabiat konusunda ayrı bir metot uygular. Sanatkâr, ele aldığı konuyu, gördüğü, duyduğu ve bildiği şekilde ele alıp işlediği gibi, bunlarda değişiklikler de yapabilir. Hayat, edebiyata olduğu gibi girmez. Yazar seçmeler yapar. Her şeyi kendi mizacına göre değiştirebilir. Edebiyatı “sanatkârın mizacından geçen hayat şekli” olarak tarif edenler vardır. Bu tarif, edebiyatın metodunu açık şekilde gösterir.

Sanatları Sınıflandırma Şeması

EDEBÎ ESER; TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Edebî eserin tanımı: Edebî eser, malzemesi dil olan ve okuyucuda güzellik duygusu uyandıran eserlerdir. Bunlar okuyucunun duygu, düşünce ve hayalleri üzerinde etkili olur. Onu zevk ve fikir yönünden besler ve geliştirir.

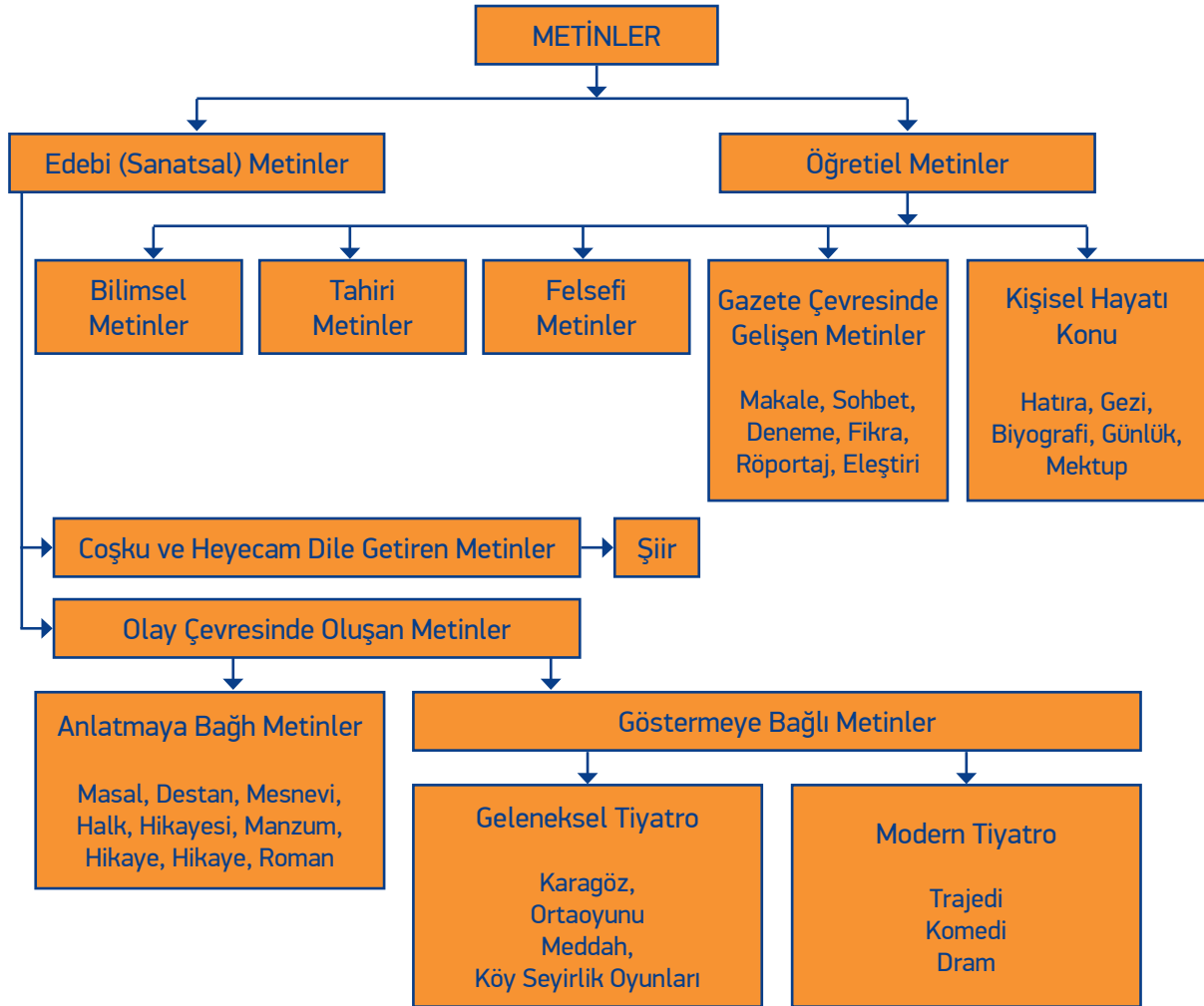
Edebî eserlerin özellikleri: Edebî eserlerde başlıca şu özellikler görülür:

1. Edebî eserlerde özenle kullanılmış, dikkatle işlenmiş bir dil vardır.
2. Okuyucuda güzellik duygusu ve estetik zevk uyandırır.
3. Okuyucunun duygu, düşünce ve hayallerini besler, bunlar üzerinde etkili olurlar.
4. Ait oldukları toplumun ve yazıldıkları zamanın ortak değerlerini, örf ve âdetlerini, ortak zevklerini yansıtır.

5. Yazdıkları devrin sosyal ve kültürel yapısını verirler.
6. Yazdıkları dönemin zevk ve hayat anlayışına bağlı buldukları gibi, bunlar üzerinde etkili de olurlar.
7. Yazdıkları zamanın dil özelliklerini taşırlar.
8. Edebî eserler arasında bütün zamanlara seslenen ve değerini yitirmeyen eserler vardır. Bunlara **şaheser** denir.

Edebî Metinler Şeması

METİNLERİN SINIFLANDIRILMASI

Soru-cevap

1. Edebi ile edebiyat kelimeleri arasındaki ilişkiyi açıklayınız.
2. Edebî eserlerde hangi özellikler bulunması gerekir?
3. Edebî eserlerin "güzel ve etkili" olması için nelere dikkat edilmesi gerekir?
4. Metinden hareketle edebiyatın en önemli özelliklerini maddeler hâlinde sıralayınız.

Hazırlık Çalışmaları

1. Edebiyatı inceleyen bilim dalları ve bu dallar arasında edebiyat tarihin önemi hakkında araştırma yapınız.
2. Edebiyat, bir toplumun tarihini ve o toplumda yaşayan bireylerin hayatlarını açıklamaktadır. Bir edebi eser okuyarak bu özellikleri bulmaya çalışınız.
3. Fuad Köprülü, Türk edebiyatıyla ilgili önemli ilmî araştırmalar yapmış bir bilim adamıdır. Okuyacağınız metinde yazar, bir bilim dalı olan **edebiyat tarihi** hakkında bilgiler vermektedir.

EDEBİYAT TARİHİ

Edebiyat tarihi, genellikle tarihin daha açık ifade ile medeniyet tarihinin- en mühim bir kısmıdır. Bir milletin uzun asırlar esnasında geçirdiği, fikrî ve hissî gelişmeyi belirten bütün kalem ürünlerini inceleyerek onun manevî hayatını, gerçekte olduğu gibi tasvire çalışır. Bir milletin edebiyatı, millî ruhu ve millî hayatı göstermek için en samimi bir ayna sayılabilir. “Bir millet hayatı nasıl görüyor? Nasıl düşünüyor? Nasıl hissediyor?” Biz bunu en doğru ve en canlı olarak milletin fikir ve kalem ürünlerinde bulabiliriz. Şu hâlde edebiyat tarihi bir milletin manevî ve maddî gelişmesini edebi eserlerin prizması arkasından gören ve gösteren canlı bir tarih şubesidir.

Edebiyat, cemiyetin bir müessesesi olmak itibarıyla, kendisini vücuda getiren cemiyetin diğer müesseseleriyle bağlı ve onlarla ahenklidir. Hakikaten bir milletin coğrafi çevresiyle, sonra dinî, iktisadî, hukukî, ahlakî, bediî, siyasî hayatıyla edebiyatı arasındaki bağlantılar o kadar açıktır ki, bu konuda açıklama yapmayı bile fazla görüyoruz. Geçmiş zamanlara ait bir “edebî eser”i lâyıkıyla ve tarihî manasıyla anlamak için, evvela o devrin umumî hayatını, yaşayış ve düşünüş tarzlarını, o devir insanların hayat ve kâinat hakkında nasıl telâkkiler beslediklerini

öğrenmemiz gerekir. Demek oluyor ki edebiyat tarihi, bir milletin coğrafî çevresini, din, hukuk, ahlâk, iktisat, güzel sanatlar gibi müesseselerini ve siyasî hayatını genel olarak gösteren “medeniyet tarihi”nin yahut genel ve yaygın manasıyla “tarih”in-çerçevesi içinde incelenmelidir. “Filoloji” yani “lisanlar” ve “tarih” üzerine dayanmadan “edebiyat tarihi” vücuda getirilemez. Sadece şair ve mütefekkirin hayat hikâyelerini sıralayan bir “edebiyat tarihi” aslâ bu isme lâıyk değildir.

Fuad Köprülü

Edebiyat Bilgileri

Edebiyat, güzel sanatların bir kolu, edebiyat tarihi ise bir bilim dalıdır.

Milletlerin, tarihleri boyunca ortaya koydukları edebî eserleri, ilk örneklerinden başlayarak bugüne doğru, tarih sırası içinde ele alıp inceleyen, araştıran bilim dalına **edebiyat tarihi** denir. Edebiyat tarihi, edebî eserleri, yazarlarına, meydana geldikleri saha ve çevrelere, edebî akımlara, fikir hareketlerine, birbirlerine karşı durumlarına göre inceler. Bu inceleme belli metotlara göre yapılır. Edebiyat tarihi, edebî eserlerden yararlanarak, bir milletin geçmiş devirlerdeki duyuş ve düşünüş şeklini, güzellik anlayışını ortaya koyar. Ayrıca, o milletin dünya görüşünü, varlık, insan ve olaylar karşısındaki tavır ve davranışlarını, örf ve âdetlerini gösterir. Kültür ve medeniyet seviyesi hakkında gelecek nesillere bilgi verir. Her milletin edebiyat tarihi, kendi millî varlıklarının edebî eserlere yansımış şekillerini günümüze taşır. Buna göre, edebiyat tarihinin milletleri tanımada önemli yeri vardır. Edebiyat tarihi sahasında çalışanlara **edebiyat tarihçisi** denir. Edebiyatımızda, edebiyat tarihi ile araştırmalar yapan, başta edebiyat tarihçiliğinin kurucusu olan Fuad Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar, Vasfi Mahir Kocatürk... gibi isimleri sayabiliriz.

Soru-cevap

1. Metinden hareket ederek edebiyat tarihlerinden ne gibi bilgiler edinilebileceğini belirtiniz.
2. “Bir milletin edebiyatı, millî ruhu ve millî hayatı göstermek için en samimî ayna sayılabilir”, cümlesini açıklayınız.
3. Metinden hareketle edebiyat tarihini tanımlayınız.

Hazırlık Çalışmaları

1. Toplumun her türlü duygu, düşünce, inanç, gelenek ve görenekleri dil aracılığıyla gelişir ve gelecek nesillere aktarılır. Bu anlamda, dil-kültür-edebiyat ilişkisi konusunda neler düşünüyorsunuz?
2. Dil, kültür ve edebiyatın önemini araştırınız. Aralarındaki ilişkiyi açıklayınız.
3. Kültürün gelişmesi, dilin gelişimini etkiler mi? Araştırınız!

DİL-KÜLTÜR-EDEBİYAT İLİŞKİSİ

DİL VE KÜLTÜR

Ziya Gökalp, dili kültürün temel unsuru olarak sayar. O, bu görüşünde haklıdır. Zira dil, duygu ve düşüncenin âdeta kabıdır. Bir milletin bütün duygu ve düşünce hazinesi, dil kabına veya kalıbına dökülür ve bu dil kabı ile yerden yere, nesilden nesle aktarılır. Yazı, dilin sesini kaydeden bir vasıta olarak dilin bir parçasıdır. Fakat kültür, söz ile de bir millet arasına yayılır. Dil kültürün temeli olduğuna göre, bir milletin dil ile ifade ettiği sözlü, yazılı her şey kültür kavramına girer. Sabahtan akşama kadar evde, sokakta, iş yerinde konuşan halk, farkında olmadan dil tarlasını eker, biçer. Dilin duyugu ve düşünce olmasının sebebi, günlük hayata çok yakın olmasıdır. Her millet dilini ve kültürünü yüzyıllar boyunca yoğurur. Bu esnada o, akan nehir gibi, içinden geçtiği her topraktan bazı unsurları alır. Her medenî milletin konuşma ve

yazı dili, karşılaştığı medeniyetlerden alınma kelime ve deyimlerle doludur. Bu bakımdan her milletin dili, o milletin çağlar boyunca yaşadığı tarihin âdeta özetidir.

Dil ile tarih ve kültür arasındaki münasebeti bilen bir kimse, dili tek başına almaz. Zira dilde her kelimenin yazılış, ses, şekil ve mânâsını tayin eden, tarih ve kültürdür. Yunus Emre'nin şiirlerinin dilini, yazıldığı devir ve çevreden ayrı ele alamazsınız. Zira o ağacın kökleri gelenek ile beraber, yetiştiği topraklara sımsıkı bağlıdır. Bu da, gösterir ki, filolog sadece dilci değil, geniş kültürlü, kafası dil gibi hayatın bütün imkânlarına açık olmalıdır.

Kültür eserleri, dilin belli bir yer ve anda donmuş şekilleridir. Bu bakımdan onların abidelerden farkları yoktur. Kütüphaneler dil abidelerini toplayan müzelerdir. Dil, bir kap olduğuna göre onlara “duygu, düşünce, hayal müzeleri” demek gerekir. Biz, eskiden yaşamış insanların hayat tecrübelerini, inanç ve değerlerini bu eserlerden öğreniriz. Aslında dili hem şekil, hem muhtevasıyla inceleyen filolojinin gayesi, insan kültürünü tanımaktır. Fakat bu görüşe ancak dil ile kültür arasındaki bağlantıyı görenler ulaşabilirler.

Mehmet Kaplan

Edebiyat Bilgileri

Dil, milleti birbirine bağlayan ve birliğini sağlayan en önemli varlıktır. Kültür, bir milletin tarih içerisinde ortaya koyduğu maddî ve manevî değerler topluluğudur. Sözlü ve yazılı eserler de kültürün içinde yer alır. Dil, kültürün temel unsurudur. Bütün kültür değerlerini geçmişten geleceğe dil taşır. Böylece dil, kültür varlıklarının nesilden nesile geçmesini temin eder. Milletin ortak bir kültür etrafında şekillenmesini sağlar. Çünkü dil bir çok kültür değerini yaratıcı olduğu gibi bir çoğunun da taşıyıcısıdır. Destanlar, maniler, türküler, atasözleri, bilmece, tekerleme ve masallar dil ürünü olarak ortaya çıkar. Dil, edebiyat ile işlenir, güzelleşir, gelişir. Edebiyatın dile dayandığını biliyoruz. Müziğin seslerle, resmin çizgi ve renklerle, mimarinin taş, ağaç ve gibi malzemelerle ilişkisi ne ise, edebiyatın da dil ile ilişkisi odur.

Edebiyat, kültür ile beslenir dil ile ifade edilir. Edebiyatsız kültür kuru bir bilgi yığındır. Kültürü zenginleştiren, onu canlı kılan edebiyattır. Edebiyatı da kültür şekillendirir. Kültürsüz bir edebiyat basit bir coşkunluk, boş bir duygu yığındır. İnsan hayatı için dil, kültür ve edebiyat, birbirini etkileyen ve geliştiren üç temel unsurdur. Aslında dil, kültür ve edebiyat ayrılmaz bir bütündür.

Soru-cevap

1. “Bir milletin bütün duygu ve düşünce hazinesi, dil kabına veya kalıbına dökülür ve bu dil kabı ile yerden yere, nesilden nesle aktarılır.” Cümlesini örneklerle açıklayınız.
2. Yazar, *dili* nasıl açıklamıştır?
3. Yazar, dil ile tarih arasında nasıl bir ilişki kurmaktadır?
4. Milletler dillerini hangi yolla zenginleştirirler? Araştırınız!

Hazırlık Çalışmaları

1. Bir edebî eserin değişik bilim dallarından faydalanması, edebî esere bilimsel bir eser niteliği kazandırır mı?
2. Okuduğunuz bir hikâyede, diğer bilim dallarına ait kavramları açıklayınız!

EDEBİYAT İNCELEMESİ

Edebiyatın psikolojisi deyince, önce yazarın nasıl bir insan olduğunun ve eserinin nasıl meydana geldiğinin incelenmesi akla gelir. Ayrıca edebî eserlerde karşılaşılan insan tipleri, bunların davranış özellikleri üzerinde durma anlaşılır. Buna ek olarak edebiyatın okuyucular üzerindeki etkilerinin araştırılması söz konusudur.

Yazar, karakterlerini yaratırken ve onların ilişkilerini anlatırken gerçekten kendi psikolojik görüşlerini katmış mıdır? Bir yazarın psikolojik bilgisinden ve psikolojik teorilerden bahsetmesi yeterli değildir. Onlar, gemicilik, astronomi yahut tarih bilgisi gibi edebiyatta bulunabilecek diğer her hangi bir çeşit bilgidен farksız, eserin malzemesini meydana getiren unsurlardır.

Edebiyatla toplum arasındaki ilişkileri incelemede en çok kullanılan metot, edebî eserleri, sosyal olayların ifadesi ve sosyal vesikalar olarak incelemektir. Edebiyattan sosyal konular hakkında bazı bilgiler elde edilmesi mümkündür. Elbette ki, felsefe tarihi için edebiyat bir belge olarak kullanılabilir. Çünkü edebiyat tarihi, felsefe tarihine benzer ve onu yansıtır. Çoğu zaman bir şairin belirli bir felsefî akıma bağlılığı veya bir zamanlar revaçta olan felsefî teorilere inandığı veya hiç değilse onların dayandığı genel görüşleri bildiği şiirlerinde ya açıkça belirtilir ya da mısralarında bu anlamlar çıkartılır.

R. Wellek - A. Warren

Edebiyat Bilgileri

Edebiyat, bir yaratmadır, sanattır. Edebiyat incelemesi ise bir çeşit bilgi, öğrenmedir. Bazı teorisyenlere göre, edebiyat incelemesi ikinci bir yaratmadır. Diğer bir ifadeyle bir sanat eserinin daha düşük bir esere çevrilmesidir. Bazı teorisyenlere göre ise edebiyat eserlerini biz sadece okuruz, zevk alırız, görüşlerimizi bildiririz. Bazı teorisyenlere göre de tabiat bilimlerinin “analiz, tümevarım, tümdengelim” gibi yöntemleri kullanılarak edebi eserler incelenebilir. Edebiyat incelemesinin en yaygın ve gelişmiş yöntemleri, daha çok edebiyatın ortamı, çevresi ve dış sebepleri üzerinde dururlar. Edebiyatın tek bir sebebin sonucu gibi gösterilmesinin açık bir şekilde imkansız olması dolayısıyla, farklı sebeplerin esas alındığı yöntemler arasında eseri topyekün çerçeve ışığında açıklayan bir yöntem tercih edilir. Yukarıdaki alıntıda edebiyat ile psikoloji, sosyoloji ve felsefe bilim dalları ile olan ilişkisi açıklanmıştır. Edebiyatın bu bilim dallarıyla yakından ilgisi vardır. Bu dalların edebiyatla olan ilişkisini inceleyen ayrı ilim dalları doğmuştur. Özellikle tarih, coğrafya, dil ve din tarihi, astronomi ve diğer bilimler bir edebi metni anlamada bize yardımcı olmaktadır. Özellikle tarih, edebiyatın vazgeçemediği bir bilim dalıdır. Geçmiş dönemlere ait edebi eserler ancak tarih içinde oturtularak anlaşılır. Ayrıca edebiyatla bu ilimler arasındaki ilişki tek taraflı olmadığı bilinmektedir. Bu bakımdan edebiyat araştırmalarında bu bilim dallarının araştırma sonuçlarından yararlanır.

Soru-cevap

1. Edebî eserler, toplumsal-psikolojik olayları anlamada nasıl yardımcı olurlar?
2. Bir edebî metnin gerçeklikle ilişkisi hakkında neler söyleyebilirsiniz?
3. Bilimsel bir bilgi ya da buluşun edebî esere konu olup olamayacağını tartışınız.

ÖDEV: Bu bölümde öğrendiklerinizden yararlanarak, aşağıdaki soruları defterinizde cevaplayınız.

ÖZ ELEŞTİRİ TABLOSU		
<i>Bu bölümden önce Edebiyat, İnsan ve Toplum hakkında</i>	neler biliyordum?	
<i>Bu bölümde Edebiyat, İnsan ve Toplum ile ilgili</i>	neler öğrendim?	neleri kavrayamadım?
	kavrayamadıklarımı nasıl öğrenebilirim?	

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİH İÇİNDE TÜRK EDEBİYATI

1. Türk Edebiyatının Devirlere Ayrılmasında Kullanılan Ölçütler

(Dil Anlayışı, Kültürel Farklılaşma, Dinî Hayat, Dil Coğrafyası vb.)

2. Türk Edebiyatının Dönemleri

- İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatı;
- İslâmi Devir Türk Edebiyatı;
- Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı.

Hazırlık Çalışmaları

1. Toplum gelişince, dil ve kültür de gelişip zenginleşir. Toplum, dil, kültür, medeniyet ve edebiyat arasındaki ilişkiyi, bunların birbirlerine etkilerini araştırınız.
2. Türkler tarih içinde hangi kültürlerle tanışmıştır? Bu kültürlerin hangisi en etkili olanıdır?
3. Türkler, hangi kültürü tanıdıktan sonra gazete, makale, roman ve tiyatro gibi edebiyat türlerini kullanmaya başladılar?

TÜRK EDEBİYATININ DEVİRLERE AYRILMASINDA KULLANILAN ÖLÇÜTLER

(Dil Anlayışı, Kültürel Farklılaşma, Dinî Hayat, Dil Coğrafyası vb.)

Bir milletin tarih içindeki gelişim ve değişimlerini, o milletin edebiyatındaki gelişim ve değişimleri izleyerek anlayabiliriz. Milletin siyasî, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısıyla sıkı bir bağlantı içinde bulunan edebiyatın incelenmesi, edebiyat tarihinin konusudur. Türk milleti, tarih içinde farklı coğrafi bölgelerde, farklı kültürlerle sahip toplumlarla ilişki içinde olmuştur. Başlangıçta göçebe yaşayan Türk milleti, zamanla yerleşik hayata geçmiştir. Daha sonra, İslâmiyetin kabulüyle İran ve Arap kültürleri, birçok alanda olduğu gibi dil ve edebiyatımızın üzerinde de etkili olmuştur. Dil ve edebiyatımız, Tanzimat'ın ilânıyla bu defa da Batı kültürü ve uygarlığının etkisi altına girmiştir. Bu arada yine Batı etkisiyle dil, edebiyat ve tarih alanlarında millîleşme çalışmaları başlamıştır. Bu çalışmalar XX. yüzyılın başlarında millî bir edebiyatın doğmasına yol açmıştır.

Bu gelişim ve değişimler sonucunda edebiyatımızda birbirinden farklı devirler oluşmuştur. Edebiyatımızın çeşitli devirlere ayrılmasında kullanılan ölçütlerin başlıcaları şunlardır:

- a. Dil Anlayışı:** Orta Asya'dan, Avrupa'nın içlerine kadar yayılan Türk topluluklarının dil anlayışları, zaman içinde önemli farklılıklar göstermiştir. Tarihin ilk dönemlerinde, Türk dilinin, Yakutça ve Çuvaşça gibi iki ayrı lehçesi olmuştur. Ayrıca dilin, izlenebilen tarihi akışı içinde, farklı coğrafi bölgelerde Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan ve Kırgızistan Türkçesi gibi şiveler doğmuştur. Dil anlayışındaki bu farklılıklar, Türk edebiyatının devirlere ayrılmasında kullanılan önemli ölçütlerdendir.
- b. Kültürel Farklılaşma:** Milleti oluşturan önemli öğelerden biri de kültürdür. Kültür bir milletin dil, din, düşünce ve yaşayış tarzının bütünüdür. Kültür ve edebiyatı birbirinden ayırmak mümkün değildir. Kültür alanındaki herhangi bir değişme ve gelişme dil ve edebiyat alanında da etkisini gösterir. Başlangıçta, göçebe; bozkır kültürünün ürünü olan edebiyatımız, İslâmiyetin kabulüyle İran ve Arap kültürünün, Tanzimat'ın ilânından sonra da Batı kültürünün etkisine girmiştir. Ancak, XIX. yüzyılın sonlarında başlayan millî edebiyat oluşturma çabaları XX. yüzyılda edebiyatımızın millî kültürün etkisine girmesine yol açmıştır. Edebiyatımız Cumhuriyet Döneminde; cumhuriyetin ilkeleri doğrultusunda

doğal gelişimini devam ettirmiştir. Bu kültürel farklılaşmalar da edebiyatımızın devirlere ayrılmasındaki ölçütlerden birini oluşturmuştur.

- c. **Dinî Hayat:** Din, topluma getirdiği değer hükümleriyle insanların düşünce yapılarını etkiler ve değiştirir. İslâmiyetin kabulünden önce Türkler, değişik coğrafyalarda Şaman, Mani ve Buda dinlerini benimsemişlerdi. Bu dinlerin etkilerine, o dönemde oluşturulan kitabe ve destanlarda rastlıyoruz. İslâmiyetin kabulünden sonra edebiyatımızda köklü değişiklikler olmuştur. Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlılar gibi büyük devletler kuran Türkler, Araplar ve İranlılarla yakın ilişkiler içinde olmuşlardır. Bu ilişkiler sonucunda dil ve edebiyatımızda, İran ve Arap dil ve edebiyatının etkileri görülmüştür.
- ç. **Dil Coğrafyası:** Türk boyları ve toplulukları, tarih içinde geniş bir coğrafyaya yayılmış ve birçok devlet kurmuşlardır. Bu devletlerin, birbirlerinden uzak coğrafyalarda yerleşmelerinin etkisiyle çok farklı şiveleri ve yazı dilleri oluşmuştur. Türkler, tarih boyunca sürekli olarak doğudan batıya yayılmışlardır. Bu yayılma sırasında, göçebe hayattan yerleşik hayata geçilmiştir. Bu süreç içinde, birbirinden tamamen farklı kültür ve uygarlıklarla tanışmışlar.

Soru-cevap

1. Türkçe'nin şivelerini adlandırın?
2. Türkler, eskiden nasıl bir yaşam tarzı uygulamaktaydı?
3. Şamanizm, Budizm ve Maniheizm hakkında neler biliyorsunuz? Açıklayınız.
4. Sizce, Türk edebiyatının devirlere ayrılmasında en önemli ölçüt hangisidir?
5. Metinde yer alan Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular ve Osmanlı devletlerini araştırınız.

Hazırlık Çalışmaları

1. Türk edebiyatını devirlere ayırmak ihtiyacı nereden kaynaklanıyor?
2. İslâmiyet'in dilimiz, kültürümüz ve edebiyatımız üzerindeki etkileri nelerdir?
3. Batı medeniyetini tanıdıktan sonra edebiyatımızda hangi dönemler ortaya çıkmıştır?

TÜRK EDEBİYATININ DEVİRLERİ**EDEBİYATIMIZIN DEVRELERE AYRILMASI**

Edebiyat tarihinin büyük devrelere ayrılmasında, tarihî gereklere uymak mecburidir. Türk tarihi yalnız edebiyatın değil, bütün toplumsal kurumların incelenmesi hususunda, başlıca üç büyük devreye ayrılır ki, biz de edebiyatımızı buna göre ayırdık:

1. İslâmiyetten önceki Türk edebiyatı,
2. İslâm medeniyeti etkisi altında Türk edebiyatı,
3. Avrupa medeniyeti altında Türk edebiyatı.

Birbirinden tamamen ayrı ve çok belirli karakterlere sahip olan bu üç büyük devrede, çeşitli lehçeler edebiyatlarını, ayrı ayrı ve “takvimî” bir sıra takip ederek gelişme tarihlerine göre -umumî medeniyet tarihî çerçevesi içinde- izha çalıştık. Büyük edebî şahsiyetlere yahut bazı büyük tarihî cereyanlara göre yaptığımız ikinci derecedeki taksimde de son derece subjektif bölünmelerden uzak kalmaya, tarihî gereklere uymaya gayret ettik. Keza, çeşitli lehçeler edebiyatları içinde özel bir gelişme çizgisi takip eden bazı zümre edebiyatlarını da yine takvimî sıraya göre göz önüne aldık ve edebiyatın umumî gelişmesi arasında onun özel gelişme çizgisini de müstakil olarak göstermek istedik. Bu umumî esaslar içinde Türk edebiyatının gelişme mecrası, hiç olmazsa ana hatları bakımından açıklık kazanmış ve aydınlanmıştır kanaatindeyiz.

Fuad Köprülü

Edebiyat Bilgileri

Türk edebiyatı, Türk diliyle yaratılmış olan edebiyattır. Türk tarihi gibi, Türk edebiyatı tarihi de başlıca üç döneme ayrılır:

- **İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatı**
- **İslâmi Devir Türk Edebiyatı**
- **Batı Uygarlığı Çevresindeki Türk Edebiyatı**

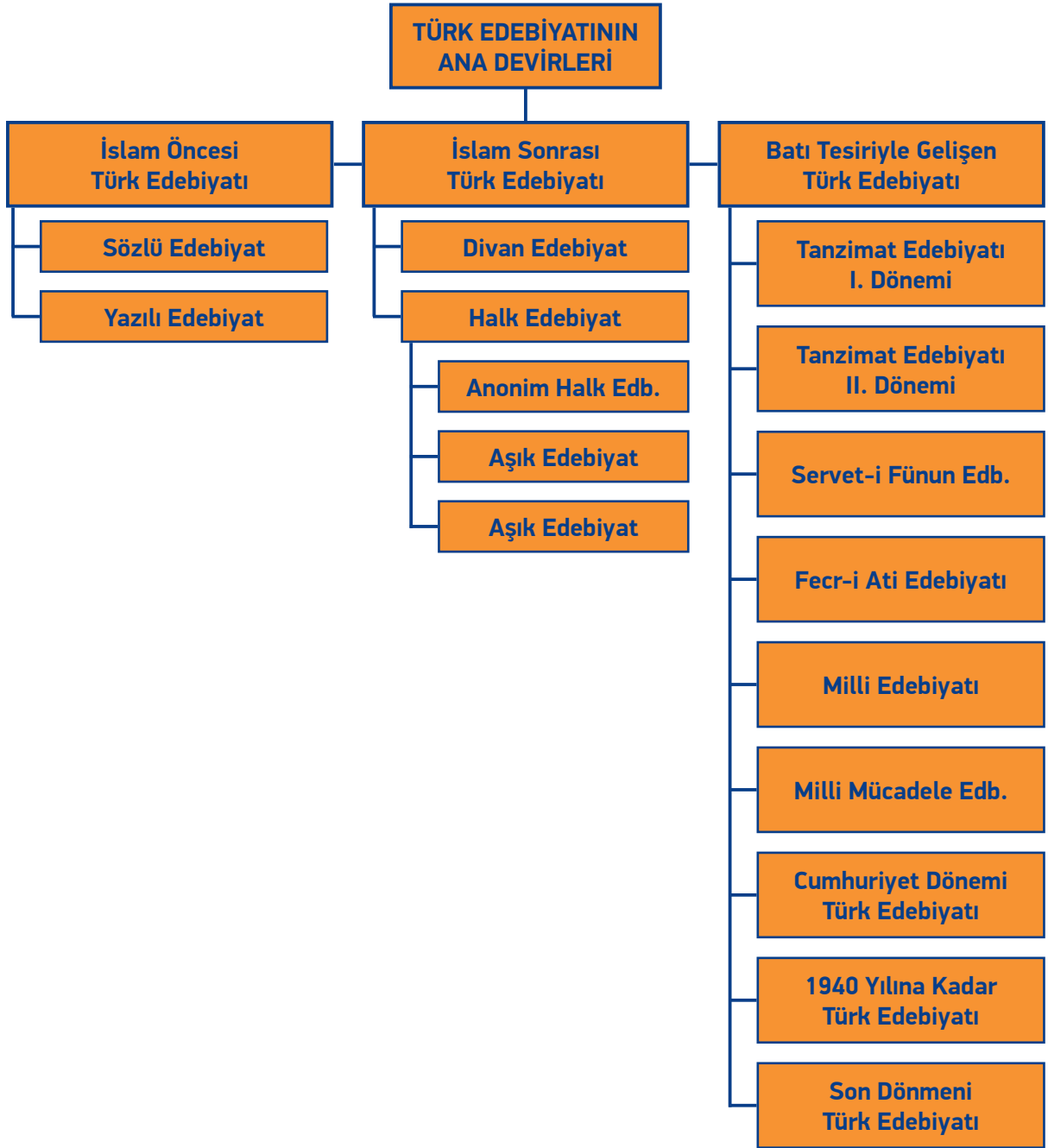
Açıklamalar:

Edebiyat tarihçileri, tarihî gelişimi içinde edebiyatımızı üç ana devire ayırmaktadırlar.

- a. İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatı: Orta Asya coğrafyasında, başlangıcı kesin tarihlerle belirlenemeyen ve X. yüzyılın ikinci yarısına kadar süren dönemdir. Türklerin bilinen en önemli ilk yazılı eserleri VIII. yüzyıla aittir. Tarihi bilinmemekle beraber bu yüzyıldan önce Türklerin sözlü edebiyatlarının bulunduğu çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir. Bu dönem edebiyatı, sözlü ve yazılı edebiyat olmak üzere iki koldan gelişmiştir.
- b. İslâmî Devir Türk Edebiyatı: Edebiyat tarihimizde, X. yüzyılın ikinci yarısından XIX. yüzyılın başlarına kadar devam eden bu dönemde, İslâm dininin etkisi görülür. İslâmî devir Türk edebiyatı, klâsik Türk edebiyatı ve halk edebiyatı olmak üzere gelişmesini sürdürmüştür.
- c. Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı: XIX.yüzyılın ortalarından itibaren siyasî bir hareket olan Tanzimat'ın ilanıyla başlayan ve günümüze kadar etkisi devam eden dönemdir. Batı etkisinde gelişen Türk edebiyatı da birkaç koldan gelişmiştir. Buna göre tarih içindeki Türk edebiyatını şöyle bir şemada gösterebiliriz:

Soru-cevap

1. Medeniyet değişmesi ile edebiyat arasında nasıl bir ilgi vardır?
2. Türk edebiyatı, en uzun süre hangi medeniyetin etkisi altında kalmıştır?
3. Türk edebiyatı kaç ana devreye ayrılır?
4. Şemada yer alan devirlerde meydana gelen herhangi bir eserin ismini biliyor musunuz?
5. Son dönem Türk edebiyatından en az üç yazar ismi ve eserini yazınız.

ÖDEV: Bu bölümde öğrendiklerinizden yararlanarak, aşağıdaki soruları cevaplayınız.

ÖZ ELEŞTİRİ TABLOSU		
Bu bölümden önce Tarih İçinde Türk Edebiyatı hakkında	neler biliyordum?	
Bu bölümde Tarih İçinde Türk Edebiyatı ile ilgili	neler öğrendim?	neleri kavrayamadım?
	kavrayamadıklarımı nasıl öğrenebilirim?	

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EDEBİYATTA İFADE (ANLATIM) TARZLARI

1. Sözlü İfade

(Dil Anlayışı, Kültürel Farklılaşma, Dinî Hayat, Dil Coğrafyası vb.)

2. Yazılı İfade

- Nesir Tanımı
- Nazım Tanımı

3. Sözlü ve Yazılı İfade Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsanlar kendi duygu, düşünce, hayal ve isteklerini hangi yollarla birbirlerine aktarırlar?
2. Sözlü ifade şekilleri halk arasında hep aynı şekilde mi kalır, yoksa değişir mi?
3. Türkü, mani, atasözü, masal vb. birer sözlü ifade örneğidir. Bunlar yazıya niçin geçirilmiştir?

SÖZLÜ İFADE (ANLATIM)

Edebiyatta iki türlü ifade tarzı vardır: Sözlü ifade ve yazılı ifade.

Sözlü ifade; tanımı: Duygu, düşünce ve hayallerin konuşma yoluyla ve edebî ölçüler içerisinde başkalarına anlatılmasına **sözlü ifade** denir. Sözlü ifade, yazılı ifadeden önce gelir. İnsanlar yazıyı bulmadan önce, anlatmaya dayalı her türlü ihtiyaçlarını sözlü olarak karşılardı. Yazının kullanılmasından sonra da sözlü ifade varlığını bugüne kadar sürdürmüştür. Bütün atasözleri, masallar, destanlar, halk hikâyeleri, bilmeceler, fıkralar, türkü ve maniler sözlü ifade tarzının örnekleridir. Bu sözlü edebiyat ürünlerinin söyleyenleri her zaman belli değildir. Bunlar bir milletin ortak duygu, düşünce ve tavırlarını temsil ederler. Sözlü edebiyat ürünleri ortaya çıktıkları andan itibaren halkın içinde dilden dile söylenirler. Bu yolla nesilden nesile geçerler. Bu sırada devir ve bölgelere göre bazı değişikliklere uğrarlar. Tarih içerisinde her nesil, dönemlerine göre eklemeler veya çıkarmalar yapar.

Sözlü ifade daha doğal ve etkilidir. Çünkü karşılaşılan herhangi bir durum ve olayın etkisi ile doğar. Söz eden ve dinleyen bir aradadır. Bu birlikte oluşun yarattığı hava sözlü ifadeyi daha canlı hâle getirir. Edebiyatta sözlü ifade, çeşitli tür ve örnekleriyle günümüzde de yaşamaktadır.

İletişimin gelişmesi ve yeni boyutlar kazanması ile günümüzde sözlü ifadenin gücü daha çok hissedilmektedir. Haberleşmenin sınır tanımayan gelişimi, sözlü anlatımın etkisini artırmaktadır. Paneller, konferanslar, açık oturumlar ülkenin kültür düzeyinin zenginleşmesini, evrensel bilginin yaygınlaşmasını sağlar. Kitle iletişim araçları, etki alanlarının genişliği ile yöresel ağzları kültür dili olarak nitelediğimiz yazı dilinin seviyesine ulaştırmada önemli bir rol oynar.

ÖRNEK:

Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar

Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar
Aşrı aşrı memlekete kız vermesinler
Annesinin bir tanesini hor görmesinler.

Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı hem köyümü özledim.

Babamın bir atı olsa binse de gelse
Annemin yelkeni olsa uçsa da gelse
Kardeşlerim yollarımı bilse de gelse.

Uçan da kuşlara malum olsun ben annemi özledim
Hem annemi hem babamı hem köyümü özledim.

Türk Halk Müziği ve Oyunları

Edebiyat Bilgileri**Açıklamalar:**

Olay, Malkara (Tekirdağ) köylerinden alınmış olup belli bir kişinin dilinden yazıya geçirilmiş değildir. Çevrede herkes tarafından bilinmektedir. Söylentiye göre, çok eskiden köyün birinde Zeynep isimli çok güzel bir kız vardır. On altıya yeni bastığında Zeynep'i köylerindeki bir düğünde aşırı (yabancı) köylerden gelen Ali isimli bir genç görür. Ali, Zeynep'i çok beğenir ve köyüne döndüğünde kızın babasına hemen görücü gönderir. Zeynep'i Ali'ye verirler. Kısa bir zaman sonra düğünleri olur. Ali, Zeynep'i alıp aşırı köyüne götürür. Zeynep'in gelin gittiği köy ile kendi köyü arası üç gün üç gece çeker. Bu kadar uzak olduğundan dolayı Zeynep, anasını babasını ve kardeşlerini tam yedi yıl göremez. Bu özlem Zeynep'in yüreğinde her gün biraz daha büyüyerek dayanılmaz bir durum alır. Köyün büyük bir tepesinde bulunan evinin bahçesine çıkarak kendi köyüne doğru dönüp için için kendi yaktığı türküyü mırıldanır ve gözleri uzaklarda sıla özlemine gidermeye çalışmış. (...) Zeynep hasretini giderir, giderir ama artık çok geç kalınmıştır. Bir daha olmaz, sonu ölümle biter. Herkes Zeynep için göz yaşı döker. İşte o gün bu gündür bu türkü ayrılığın türküsü olarak söylenip durur.

Soru-cevap

1. Okuduğunuz türkünün anlatıldığı dilin anlaşılır olmasını neye bağlıyorsunuz?
2. Türkünün konusu nedir?
3. Türküde, neden kuşlara seslenmektedir? Kuş neyi sembolize eder?
4. Yörenizde buna benzer konuda söylenen türküler var mı? Araştırınız.

Hazırlık Çalışmaları

1. Yazının belirmesi hakkında neler biliyorsunuz?
2. Edebiyatımızda bilinen en eski yazılı eserler hangileridir?
3. İnsan kendi düşüncelerini sözlü mü, yoksa yazılı mı daha iyi anlatabilir? Neden?

YAZILI İFADE (ANLATIM)

Düşüncelerimizi, duygularımızı, hayallerimizi yazı yolu ile anlatmaya **yazılı ifade** denir. Yazılı ifadede yazarlar, hitap edilen kişi veya kişileri görmezler. Bütün etki, yazının gücüne bağlıdır. Yazılı ifadede, dilin kurallarına uyularak dil birliği amaçlanır. Bu yüzden yazı çalışması içinde bulunan kişi; sözcükleri, cümle yapılarını, kullandığı dilin kurallarına uygun tarzda dikkatle seçmelidir.

Türkçemizin yazı dili kuralları oluşturulurken İstanbul ağzı esas alınmıştır. Çünkü İstanbul, coğrafi konum itibariyle kültür, sanat ve bilim merkezi olma özelliğini yüzyıllarca korumuştur. Türkçemizin dil özelliklerini, sözlü ve yazılı ifade tarzının en güzel, en doğru şeklini bir kültür dili olarak İstanbul ağzında bulmaktayız. Edebî değeri olan ilk yazılı metinler VIII. yüzyılda yazılmış olan Orhun Abideleri (Göktürk Kitabeleri)' dir. Yazılı ifade ürünleri X. yüzyıldan sonraki dönemde önemli bir gelişme kaydetmiştir. Yazılı ifadenin ürünlerini iki ana başlık altında değerlendirebiliriz:

a. Nesir

Tanımı: Dilin söz dizimi kurallarına uygun, manzum olmayan, ölçü ve kafiye kaygısı taşımayan, paragraflar hâlinde oluşturulan anlatım biçimine **nesir (düz yazı)** denir. Nesir tarzındaki yazılarda cümleler bildirdikleri yargıya göre uzun veya kısa olabilir. Düşüncelerimizi, duygularımızı kelimelerle dile getiririz. Dağarcımızdaki kelimelerin zenginliği oranında ifade gücümüz artar.

Nesir şeklindeki ifadelerde bir fikir bütünlüğü taşıyan bölümlere **paragraf** denir. Paragraflarda cümleler, anlatılmak isteneni en iyi verecek şekilde sıralanır. Dili herkes aynı şekilde kullanamaz. Her kelime ve yazıda dilin kullanılışı çeşitlilik gösterir. Bir dilin kendi ahenk ve kurallarına en uygun şekilde söylenip yazılmasına **anlatım (ifade)** denir. Anlatımda dilin güzel ve doğru kullanılmış olması aranır. Dilin, şair ve yazarlar elinde, ince bir zevk ve güzellikle, sanatkarın kişiliğini gösterir tarzda kullanılmasına da **üslûp** denir.

Üslûbun iki yönü vardır:

1. Dilin, bütün inceliklerine ve kurallarına göre kullanılışı,
2. Yazarın, bu incelik ve kuralları kendine göre şekillendirip kullanması, ifadeyi özelleştirmesi.

Anlatım ve üslûpta her zaman aranan özellikler şunlardır: Açıklık, akıcılık, duruluk ve yalınlık.

Açıklık: Sözlü ve yazılı anlatımın kolay, anlaşılır olması demektir.

Akıcılık: Sözlü ve yazılı anlatımın her türünde dili, rahat okunur ve söylenir hâlde kullanmadır.

Duruluk: Sözlü ve yazılı anlatımda gereksiz sözlere yer vermemektir.

Yalınlık: Sözlü ve yazılı anlatımda sade, süssüz, gösterişten uzak bir dil kullanmadır.

Nesirde anlatılmak istenen fikir, duygu ve düşünce bir plan içinde verilir. Bu plan üç ana bölümden meydana gelir. Konuya hazırlık, bir başlangıç özelliği taşıyan ve konunun ne olduğunu ortaya koyan ilk bölüme **giriş** denir. Giriş bölümünde ortaya konan konu, çeşitli örneklerle, karşılaştırmalarla, deliller göstererek ve konu etrafında çeşitli görüşler anlatılarak genişletilir. Buna **gelişme** denir. Konuya her yönü ile açıklık getirilir. Anlatılanların bir sonuca, bir yargıya, bir karara bir ana düşünceye bağlandığı son bölüme ise **sonuç** denir.

Okuma Metni

İSTANBUL KONUŞMASI

Türkçe'nin son yıllarda şiddetle ziyan edilen bir hazinesi de "İstanbul konuşması"dır. İstanbul konuşmasının bir şehri, diğerlerinden üstün gören bir zihniyetle övüldüğünü sanmak büyük hatâdır: Türk târihinin son yedi yüz yılında Oğuz Türkleri tarafından kurulan en büyük medeniyet, Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'ndeki Osmanlı Medeniyeti'dir. 500 yıldan beri, böyle bir medeniyete dil, kültür ve sanat merkezliğini yapan İstanbul şehrinde ise Türkçemizin büyük tekâmül göstermesi çok tabîidir.

Esâsen her medeniyet dili, o medeniyete kültür merkezliği yapan şehirlerde işlenir. Bu sebeple dünyanın her ülkesinde her dilin en iyi konuşulduğu bir yer, bir bölge bir şehir vardır. Londra İngilizcesi; Berlin Almancası ne ise, İstanbul Türkçesi de öyledir. Hattâ Fransızlar, bu mevzûda daha ileri giderek, uzun zaman, Paris Fransızcası'ndan da üstün ve merkezî bir sanat lisânı düşünmüşlerdir. Buna göre en güzel Fransızca, bu dilin Paris'de Comédie Française'de konuşulan şeklidir. Standart Fransızca, standart İngilizce bütün standart diller, her dilin asırlarca işlenerek, en iyi, en doğru, en güzel konuşulduğu bir bölgedeki üstün lisandır. (...)

Yeniden diyoruz, çünkü İstanbul Türkçesi, daha ilk anlarından başlayarak yalnız İstanbullular tarafından değil, imparatorluğun her tarafından gelen Türkler –ve Türkleşenler- tarafından işlene işlene güzelleşmiş lisandır. O kadar ki bu dilin güzelleşmesi için, yüzyıllarca, bütün bir imparatorluk çalışmıştır. Aynı dil, bilhassa yazı dili olarak, bütün imparatorluk coğrafyasındaki münevver Türkler tarafından elbirliğiyle yükseltilmiştir.(...)

Yahyâ Kemal, Üsküplü; Nâbî, Urfalı ve Ziyâ Gökâlî Diyarbakırlı.

Üçü de İstanbullu değil...

Üçü de Türkçe deyince İstanbul Türkçesini anlıyor ve seviyor.

Demek ki gerçek milliyetçilik, gerçek ilim ve gerçek büyüklük buradadır:

Bir milletin her sâhada en üstün olduğu tarafı bulmak, bilmek, göstermek ve sevmek...

Bu hakîkî Türk büyükleri, işte bunu yapmışlardır

Nihad Sâmi Banarlı

Soru-cevap

1. İstanbul için yazılmış şiirler biliyor musunuz?
2. İstanbul'un başkentlik yaptığı dönemi araştırınız.
3. Okuduğunuz alıntı metninde "İstanbul Konuşması" ile ilgili bilgi verilmiştir. Yazar, "Türkçe'nin son yıllarda şiddetle ziyan edilen bir hazinesi de İstanbul konuşması'dır" cümlesiyle neyi kastetmektedir? Açıklayınız.
4. Yazar, İstanbul konuşması ile ilgili nasıl bir karşılaştırma yapmaktadır?
5. Metinde yer alan Nâbî, Yahyâ Kemal ve Ziyâ Gökâlî isimlerini şimdiye kadar hiç duydunuz mu? Açıklayınız.
6. Yahyâ Kemal Beyatlı'nın hayatını ve sanatını araştırınız.

a. Nazım

Tanımı: Olay, fikir, duygu, düşünce ve hayallerin mısralar halinde, vezinli ve kafiyeli anlatım şekline **nazım** denir. Bir nazmı genellikle dize sonlarındaki ses benzerlikleri (kafiye, uyak) ve ölçü (aruz veya hece ölçüsü) ahenkli hâle getirmektedir. Ayrıca vezin ve kafiye kullanılmadan oluşturulan nazım örnekleri de vardır. Bunlara **serbest nazım** denir.

ANAMA SONELER

Hâlâ el izleri okunur duvarlarda
Bir yığın yaprak gibi yerinde durur
Sevdiği çiçekleri açar saksılarda
Yüzünün şavkı tavanlara vurur.

Susarak geçirir son yıllarını
Kendi kendine konuşur köşesinde
Açmaz kimseye gizli anılarını
Bilinmez neler gizler sinesinde.

Şimdi o bir ışık gibi her yerdedir
Yaşam için bize ilk ve son perdedir
Kır saçları örülmüş sevgilerden.

Sessiz sadasız yaşar şu son ömrünü
O yine de evimizde en güzel görünüşü
Ayak sesleri duyurulur ta ötelerde.

Necati Zekeriya

Soru-cevap

1. Necati Zekeriya hakkında bilgi edininiz!
2. Şiirin her bölümünü birer cümle ile açıklayınız!
3. Şairin annesine karşı duygularını nasıl ifade etmektedir?

SÖZLÜ VE YAZILI İFADE ARASINDAKİ BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR

Benzerlikler:

1. Sözlü ve yazılı ifadede konuşan kişi veya yazar dilin kurallarına uymalıdır.
2. Her iki ifade şeklinde de anlatılmak istenen bir konu vardır.
3. Sözlü ve yazılı ifadede anlatılmak istenene uygun kelimeler seçilir. Özellikle argo, bayağı, kaba kelimeler kullanılmaz.
4. Konuşmacı veya yazar hitap ettiği topluluğun kolayca anlayabileceği bir ifade kullanmalıdır.
5. Sözlü ve yazılı ifadelerde atasözleri, deyimler ve mecazlı kullanımlardan faydalanılır.
6. Her iki ifade şeklinde de genellikle ortak kültür diline, ses ve yazım kurallarına uyulur.

Farklılıklar:

1. Biri konuşmaya yani söze, diğeri yazıya dayanır.
2. Sözlü ifade doğaldır, zorlama yoktur. Yazılı ifade ise sunîdir. Yazar düşüncelerini daha farklı ve daha güzel anlatabilmek için cümleleri üzerinde fazla durur, onları işler.
3. Sözlü ifade, zaman içinde anlatıla anlatıla değişebilir veya kayıp olabilir. Yazılı ifade ise yazıldığı şekliyle kalıcıdır.
4. Sözlü ifadede konuşmacının söyledikleri, konuşma anında duyulur ve etkisi o anda olur. Yazılı ifade ise her okunduğunda okuyucuyu etkiler.
5. Sözlü ifade, radyo ve televizyon konuşmaları dışında sınırlı sayıda dinleyici topluluğuna hitap eder. Yazılı ifade ise geniş bir okuyucu kitlesine ve gelecek zamanlardaki okuyuculara seslenir.

6. Sözlü ifadede konuşmacı maksadının yanlış anlaşılmasını hisseder ve düzeltir. Yazılı ifadede bu imkân yoktur. Bu bakımdan yazar çok dikkatli davranmak durumundadır.
7. Sözlü ifadelerde konuşmacı, konuşmasını ses tonu, jest ve mimikleriyle kuvvetlendirir. Yazılı ifadede yazar, bunu tasvir yoluyla ve noktalama işaretleriyle karşılar.
8. Sözlü ifade, üslûp bakımından yazılı ifadeden farklıdır. Sözlü ifadede söylenenler, o anda kavranacak şekilde açık, sade ve anlaşılır olmalıdır.
9. Sözlü ifadede cümleler kısa, kesin ve vurgulu olmalıdır. Konuşmacı, dinleyicilerinin dikkatini canlı tutmaya mecburdur.

ÖDEV: Bu bölümde öğrendiklerinizden yararlanarak, aşağıdaki soruları cevaplayınız.

ÖZ ELEŞTİRİ TABLOSU		
<i>Bu bölümden önce Edebiyatta İfade Tarzları hakkında</i>	neler biliyordum?	
<i>Bu bölümde Edebiyatta İfade Tarzları ile ilgili</i>	neler öğrendim?	neleri kavrayamadım?
	kavrayamadıklarımı nasıl öğrenebilirim?	

BEŞİNCİ BÖLÜM

MANZUM ESERLER

1. Nazım, manzum, manzume

2. Şiir ve unsurları:

- Şiirin şekil özellikleri;
- Dil ve üslup;
- Muhteva unsurları;
- Ahenk unsurları.

3. Türk edebiyatında manzum eserler:

- Tanzimat ve sonrası devri Türk edebiyatında manzum eserler;
- Halk edebiyatında manzum eserler;
- Klasik Türk edebiyatında manzum eserler.

Hazırlık Çalışmaları

1. Edebiyatımızda en küçük nazım birimi nedir?
2. Yaratılan her şiir vezinli ve kafiyeli midir?

MANZUM ESERLER**1. Nazım-manzum-manzume**

İster sözlü ister yazılı olsun, edebiyatta iki çeşit ifade tarzının bulunduğunu daha önce öğrendik: **Nazım ve nesir**. Kafiyeli, vezinli sözlere nazım denir. Nazımda, belli şekiller vardır. Bunlara uyulması gerekir.

Nazım sözcüğü, “dizmek” demektir. Eskiden nazım biçimindeki yazılara *manzum*, küçük nazım parçalarına *manzume*, nazım yazarlarına *nâzım* denirdi. Her manzume şiir olmayacağı gibi, her şiir için **vezinli ve kafiyeli** söz tarifi yaygındır. Ama vezin ve kafiye olmadan da şiir yazılabilir. Serbest şiir, bugün benimsenmiştir. Ayrıca bazı nesir parçaları da şiir özelliği taşıyabilir. Böyle nesirlere mensur şiir denir. Fikir, his ve hayalin çok güzel bir şekilde söylenip, ifade edilmesi ile şiir meydana gelir.

Şair, dildeki kelimeleri bir beste yapar gibi özel bir şekilde sıralar. Bu, günlük dilde farklıdır. Kelimeler şiirde bir nota görevini yaptığı kadar, bir çok şeyi de çağrıştırır. Şiirde düzen önemlidir. Şekil, dil, ahenk, hayal ve benzetmeler şiirin tamamlayıcı unsurlardır. Vezin ve kafiye şiire ahenk sağlar, anlamı hissettirir.

2. Şiir ve unsurları**a. Şiirin Şekil Özellikleri**

Geçmiş dönemlerden günümüze doğru şiir konusunda oluşmuş bazı anlayışlar, benimsenmiş bazı şekiller vardır. Bu şekiller mısra, beyit, kıta (dörtlük) ve bentten ibarettir.

Nazım birimleri:**Mısra**

Şiirin en küçük parçasına **mısra** denir. Mısra nesirdeki satır karşılığı olarak kullanılır. Mısra, aynı zamanda şiirde bir nazım birimidir. Genellikle şairler tek bir mısra söylemezler. Bununla beraber güzel şekilde gelivermiş, söylenivermiş mısralar da vardır. Klâsik şairlerimizden Koca Ragıp Paşa:

Eğer maksûd eserse mısra-ı berceste kâfildir

deyivermiştir. Bu, eğer maksat eser yazmaksa kolayca söyleniveren, derin ve yüksek bir anlam taşıyan mısra yeterlidir. Böyle derin anlamlı ve güzel söylenmiş mısralara **berceste** denir. Tek bir mısraya eskiden âzâde adı verilirdi.

Yahya Kemal'in Türkçeye verdiği önemi dile getiren

Bu dil ağzımda annemin sütüdür

mısrası buna bir başka örnektir.

Edebiyat bilgileri

Aşağıdaki şiirin parçaların hepsi birer beyittir. **Beyit**, iki mısradan oluşmuş bir nazımdır. Daha önce söz ettiğimiz mısradan daha geniş ölçüde bir nazım birimi olarak kabul edilir. Beyit aynı vezinde olur. Ancak mısraları kafiyeli olmayabilir. Aşağıdaki beyitler, Yusuf Hâs Hacib'in Kutadgu Bilig eserinden alınmıştır. Klâsik edebiyatımızda, gazel, kaside, mesnevi gibi şiir şekillerinde nazım birimi beyittir.

BEYİT

BEYİTLER

*Ey hükümdar, bilgili olan âlim,
Bilgi ile hareket et, yüzün gülsün.*

*Bugün sen herkesin iyi olmasını istersen
Ey memleketin büyüğü, sen kendin iyi ol.*

*Bütün bulanıklıkları durultmak istersen
(Ey ulu kişi) Kendi ruhunu temizle, sonra halk ister istemez durulur.*

*Bu beyler baştır, o baş nereye giderse,
Onu izleyen insanların hepsi ona uyarlar.*

Yusuf Hâs Hacib

Soru-cevap

1. Yusuf Hâs Hacib'in beyitinde anlatılmak istenen nedir?
2. O kişiler hangi özelliklere sahip olması gerekmektedir?

Hazırlık Çalışmaları

1. Nazımda belli ölçüler vardır. Bunlardan biri de nazımın dördlükler şeklinde yazılmasıdır. Her dört mısra kendi arasında kafiyelenir ve bir grup oluşturur.
2. Aşağıda verilen şiir Aşık Veysel Şatıroğlu'na aittir. Bu şairimiz hakkında bilgi edinin.
3. Aşağıda verilen şiiri türkü olarak daha hangi sanatçılar tarafından söylenmiştir?

DÖRTLÜK

UZUN İNCE BİR YOLDAYIM

Uzun ince bir yoldayım
Gidiyorum gündüz gece
Bilmiyorum ne haldeyim
Gidiyorum gündüz gece.

Dünyaya geldiğim anda
Yürüdüm aynı zamanda
İki kapılı bir handa
Gidiyorum gündüz gece.

.....
Düşünülürse derince
Uzak görünür görünce
Bir yol dakika miktarınca
Gidiyorum gündüz gece.

Şaşar veysel iş bu hale
Kah ağlaya kahi güle
Yetişmek için menzile
Gidiyorum gündüz gece.

Aşık Veysel

Soru-cevap

1. Yukarıdaki şiirin “*Şaşar Veysel İş Bu Hale*” dizesinde kime hitap eder?
2. Şiirin her bölümü bir dördlüğü oluşturmaktadır. Şiirin bütünü kaç dördlükten oluşturmaktadır? Şiir hakkında araştırma yapıp dördlük sayısını bulunuz.
3. Aşık Veysel gibi bugün üstat âşıklar tanıyor musunuz?

Edebiyat Bilgileri

Yukarıdaki parçanın nazım birimi dördlüktür. **Dördlük**, dört dizeden oluşan ve anlamsal bütünlük gösteren bölümlere denir. Tek dördlüklerin yanında, peş peşe gelen dördlüklerden oluşan şiirler de vardır. Hatta bunlar daha yaygındır. Dördlük, özellikle halk edebiyatında kullanılır ve çeşitli şiir türlerinin nazım birimidir. Aynı zamanda klâsik Türk şiirinde de birçok nazım türleri dördlüklerden oluşur. Son dönem edebiyatımızda dördlükler daha yaygın kullanılmıştır. Kafiyeleşmesi her türe göre değişse dört mısralık nazım şekillerini kendi bölümlerinde göreceksiniz.

Hazırlık Çalışmaları

1. Bent kelimesinin anlamlarını sözlükte bulup defterinize yazınız.
2. Her insanın hayatında annenin yerini nasıl açıklarsınız?
3. Şiirin ikinci bölümünde şair neyi ifade etmek ister? Tartışınız.

BENT

ANNELER

Dal bir gün dedi ki tomurcuğuna:
- Tenimde bir yara işler gibisin
Titrerim rüzgarlar keder vermesin.

Anneler beşikten der çocuğuna:
- Acını görmesin gözüm alemde
Teselli demeksin bana son demde.

Bütün ümitleri yel alır gider
Tomurcuk açılır, sel alır gider
Anneler büyütür, el alır gider.

Ahmet Kutsi Tecer

Soru-cevap

1. Dal ve tomurcuk ile anne çocuk arasındaki ilişkisini açıkla.
2. Şiirin konusunu derste tartışın.
3. **Anneler büyütür, el alır gider** mısranın ifade ettiği anlamı açıklayınız.

Edebiyat Bilgileri

Bent, bir şiiri meydana getiren bölümlerden her birine verilen isimdir. Beyit ve dörtlüklerde dize sayıları belli iken bentlerde dize sayıları değişebilmektedir. Bunlar, üç, beş veya daha çok mısralardan oluşan uzun şiirlere denir. Bunların peşpeşe gelmesiyle çeşitli nazım şekilleri kurulur.

Hazırlık Çalışmaları

1. İnsan hergünkü konuşmada veya yazı yazmada kelimeleri sadece kendi anlamlarında mı kullanır, yoksa başka anlamlar da yükler?
2. Daha iyi, daha güzel, daha etkili anlatmayı nasıl gerçekleştiriyoruz?
3. Şimdiye kadar vatan duygusu ve vatan sevgisi ile ilgili herhangi bir eser okumuş musunuz? İnsanda nasıl bir duygu uyandırır?

DİL VE ÜSLÜP

VATAN MERSİYESİ

Ah şu mübarek vatanın her yerini yaktık,
Dumanını ve ateşlerini de göklere kadar saçtık,
Gözde olanlar çıkacak gözlerini kapadı.
Düşman vatanın bağına hançerini dayadı,
Yazısı kara annesini kurtaracak yokmuş.
.....

Vatan hakaret toprağında serilip can veriyor;
son nefesimdir yetişsin, imdada gelin, diyor;
sevgili annemiz sonunda elden gidiyor.
Düşman vatanın bağına hançerini dayadı,
Yazısı kara annesini kurtaracak yokmuş.
.....

Doymadı gözlerimiz kan ile olsun dolsun
Babalar ağlaya dursun analar saç yolsun
Yüzümüz yerde sürülsün başımız taş olsun
Vatanın bağına düşman dayadı hançerini
Yoğemiş kurtaracak bahtı kara mâderini

Namık Kemal

Edebiyat Bilgileri

Okuduğunuz metin, vatan şairi Namık Kemal'in arkadaşı Deli Hikmet'le beraber yazdıkları Vatan Mersiyesi'nden alınmıştır. Mersiye'nin peşpeşe gelen bentlerinden her birini sırasıyla Namık Kemal ve Deli Hikmet söylemiştir. Namık Kemal, okuduğunuz mısralarda bir yandan vatanın içinde bulunduğu durumu değerlendiriyor. Diğer yandan da memleket çocuklarını vatan için çalışmaya çağırıyor. Vatanın bu talihsiz durumu Anadolu'nun işgaline kadar sürmüştür. Bu işgale karşı çıkan ve Millî Mücadeleyi başlatan Mustafa Kemal ATATÜRK.

Vatanın bağına düşman dayasın hançerini

Bulunur kurtaracak bahtı kara mâderini, demiştir. Bu inançla başlatılan Millî Mücadele Zaferle sonuçlanmıştır.

Şiir, 1877-1878 Türk-Rus Savaşı sırasında yazılmıştır. Bu savaşın en kanlı çarpışmaları Plevne savunması sırasında olmuştur. Namık Kemal ve arkadaşı Plevne'nin düşmesi üzerine duydukları ıstırapı bu şiirle dile getirmişlerdir.

Soru-cevap

1. Yukarıdaki şiirin ve şairin edebiyat tarihi yönünden önemini araştırınız.
2. Her bentte tekrarlanan: *Vatanın bağına düşman dayadı hançerini / Yoğmuş kurtaracak bahtı kara mâderini* dizelerde vatanın düştüğü "acı" durumu ve karamsarlığını yansıtmıştır diyebilir miyiz ve neden?
3. Şiirde "vatan ile anne" kelimeleri arasındaki bağlantıyı tartışınız.

Edebiyat Bilgileri

Dil, sanatkâr için ham bir malzeme gibidir. O, dili işler, duygu ve düşüncelerini daha güzel etkili anlatma yollarını arar. İnsanın duygu ve düşünceleri, hayalleri çok defa karmaşıktır. Bunların dile getirilmesi, anlatılması özel çalışma ister. Bu özel dikkat ve çalışma daha çok sanatkârlarda görülür.

Dilin zaman içerisinde gitgide güzelleşip zenginleşmesi ebedî eserlerde görülür. Bir nesir yazarı, kelimelere yeni ve zengin anlamlar yükler. Onları en ince duyguları ve derin düşünceleri anlatacak kalıba sokar. İşte bu çalışma sırasında sanatkâr, yeni ve farklı bir söyleyiş şekli ortaya koyar. **Üslûp**, bir söyleyiş, ifade ediş şeklidir. Edebiyatta bu, kelimelerde ve onların sıralanışında olur. Bunu yaparken sanatkâr, kelimeleri ya gerçek anlamlarında ya da gerçek anlamlarının dışında kullanır. Sözlüklerde yer alsın almasın, kelimeler belirli bir sayıdadır. Bunun için, bu derinlik ve incelikler anlatırken kelimeler kendi anlamlarının dışında kullanılırlar.

Kelimelerin dilde iki manası vardır: gerçek ve mecazî mana.

1. **Gerçek mana: Bir kelimenin bilinen kendi anlamı.**
2. **Mecazî mana: Bir kelimeye bilinen anlamının dışında yüklenen anlam.**

Gökyüzü bir sonsuz rüya denizi

Besleyen onlardır düşlerimizi.

.....

.....

Ahmet Muhip Dranas

Şair burada **gökyüzünü** sonsuz rüya denizine benzetmiş ve **teşbih-i belîğ** yapmıştır. Mecaz anlamlar zaman içinde yaygınlaşabilir ve günlük dile mal olur. Türkçe mecazlar bakımından

çok zengin bir dildir. Sözlüklerde bu mecazların yaygın olanları ayrıca gösterilir. **Korktum** diyen bir kimse, gerçekten korktuğunu anlatır. Bu normal bir korkudur. Ama daha fazla korkan bir kimse ödüm patladı der. İşte bu mecazdır. Aynı şekilde **Halk Kurtuluş Savaşında askerler kahramanca çarpıştılar** deriz. Aynı düşünceyi **askerler arslan kesildiler** şeklinde söylersek ifadeyi daha da kuvvetlendirilmiş oluruz. Edebiyata kullanılan pek çok söz sanatı vardır. Bunların başlıcalarını örnekleriyle göreceksiniz.

TEŞBİH (Benzetme)

Anlatıma kuvvet ve güzellik vermek için, aralarında benzerlik bulunan iki şeyden zayıfını kuvvetli olan benzetmeye **teşbih** denir. Günlük dilde yaygın bir şekilde kullanılan teşbih, yazarların en çok başvurdukları bir söz sanatıdır.

Hasan, cesurlukta aslan gibidir.

Cümlesinde bir teşbih sanatı vardır. Burada teşbihin dört unsuru bulunmaktadır.

1. Benzeyen: Hasan
2. Kendisine benzetilen: Aslan
3. Benzetme yönü: Cesurluk
4. Benzetme edatı: Gibi.

Enis Behiç Koryürek'in

Bizim gemi martı gibi pek oynak ...

dizesinde   benzeyen: gemi,
kendisine benzetilen: martı,
benzetme yönü: oynak,
benzetme edatı: gibi.

Böyle dört unsurun da bulunduğu teşbihlere **tam teşbih** denir. Bunlardan yalnız benzeyen ve kendisine benzetilenden oluşan teşbihler de vardır. Bunlara da **Teşbih-i belîğ** (güzel teşbih) adı verilir.

İSTİARE

İstiare, teşbihin unsurlarından benzeyen veya kendisine benzetilenden biriyle yapılan söz sanatıdır. Kullanılan istiare türleri şunlardır:

a. **Açık istiare:** Sadece kendisine benzetilenle yapılan istiairedir.

Bir med zamanı gökyüzü kurşunla örtülü...

Yahya kemal Beyatlı

Yukarıdaki dizede benzeyen: bulut, kendisine benzetilen: kurşun, böylece **açık istiare** yapılmış olur.

b. **Kapalı istiare:** Sadece benzeyenle yapılan istiairedir.

“Süzülüp akasya dallarından gün

Erir damla damla ayaklarında.”

Ahmet Muhip Dranas

dizelerinde “gün”, “su”ya benzetilmiş, kendisine benzetilen “su” söylenmemiş, sadece suyu çağrıştıran “damla” kullanılmıştır. Sadece benzeyen kullanıldığı için bu dizelerde **kapalı istiare** vardır.

c. **Yaygın istiare:** Benzeyenin söylenmeyip birden çok kendisine benzetilenle anlatıldığı bir benzetmedir.

SESSİZ GEMİ

“Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan,
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.
Rıhtımda kalanlar bu seyahatten elemli,
Günlerce siyah ufka bakan gözleri nemli.
Biçare gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayatın ne de son matemidir bu!
Dünyada sevilmiş ve seven nafile bekler;
Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler.
Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden,
Birçok seneler geçti, dönen yok seferinden.”

Yahya Kemal Beyatlı

Yahya Kemal’in “Sessiz Gemi” adlı şiirinde “ruh” söylenmemiş (benzeyen), benzetilen yani “gemi” söylenmiştir. **Benzeyen:** *Ruh (söylenmemiş)*, **kendisine benzetilen:**

Gemi (söylenmiş)

KONU, TEM, TEMA

Hazırlık Çalışmaları

1. Şairlerde duygu ve hayal, bazen doğrudan anlatılır, bazen de şairler söylemek istediklerini birtakım sembollerle anlatırlar. Her şiirin bir tem ve konusu vardır. Bunun ele alınışı ve anlatılışı insanı etkileyecek nitelikte olmalıdır. Sizi etkileyen bir şiir var mı, sizi niçin etkiliyor?
2. Faruk Nazif Çamlıbel, Türk milletinin I. Dünya Savaşı sonunda istiklâlinin elinden alınmasına karşı baş kaldırışını atın şaha kalkmasına benzetiyor.
3. Türk tarihinde ve Türklerin hayatındaki atın yerini araştırınız.

AT

Bin gemle bağlanan yağsız at şaha kalkıyor,
Gittikçe yükselen başı Alla'a kalkıyor!

Son macerayı dinlememiş varsa anlatın;
Râm etmek isteyenler o mağrur, asil atın.

Beyhûdedir, her uzvuna bir halka bulursa da;
Boştur köpüklü ağzına gemler vurulsa da...

Coştukça böyle sel gibi bağrında hisleri
Bir gün başında kalmayacaktır seyisleri!

Son şanlı macerasının tarihine anlatın:
Zincir içinde bağlı duran kahraman atın

Gittikçe yükselen başı Allah'a kalkıyor
Asrın baş eğdi sandığı at şaha kalkıyor!

Faruk Nafiz Çamlıbel

Edebiyat Bilgileri

Yukarıdaki şiir, Millî Mücadele yıllarında I. İnönü Savaşının kazanılmasından sonra yayınlanmıştır. Bu şiir yazıldığında, anavatan henüz işgalden kurtulmuş değildi. Faruk Nazif Çamlıbel, devrin diğer şairleri gibi, Türk Milletinin esir edilmeyeceğine inanmaktadır. Şair, bu inancını ve millet güveninin coşku ile dile getirir.

Edebiyat Bilgileri

İster şiir, ister nesir olsun, bir edebî eserde gaye bir konu hakkında bilgi vermek değildir. Edebî eser, kompozisyon terkip demektir. Yanlız sanatkâr, şu veya bu şekilde bir düşünceyi ve bir duyuyu anlatacaktır. İşte anlatılan veya sözü edilen şey o eserin konusudur. Yazar eseriyle okuyucularına bir mesaj vermek ister; buna **tem** veya **tema** diyoruz.

Sanatta güzellik ve verilmek istenenin güzel bir şekilde sunulması esastır. Sanat eserinde fikir meyvedeki tat gibidir. Meyve yenince insanın damağında bir tat ve lezzet bırakır. Sanat eseri de fikir, duygu ve hayal bakımından insanda bir güzellik zevki ve heyecanı meydana getirilmelidir. Sanatkâr günlük hayatta, tabiatta bulunan güzellikleri bir sıra ve düzene sokar. Onları yeni bir kompozisyon hâlinde sunar.

Her sanat eserinin bir **konusu** ve bir **temi** vardır. Esas olan bunun yeni, farklı ve güzel bir şekilde ortaya konulmasıdır. O zaman eser orjinal olur. Yoksa, pek çok düşünce ve duygu daha önceden başkaları tarafından söylenmiştir. Burada dili kullanış da önemlidir. Konu, düşünce, duygu yeni ve farklı bir şekilde ifade edilmelidir. Bu bilgilerin ışığında **At** manzumesini yeniden okuyunuz.

Soru-cevap

1. *İstiklâl Marşı*'nı yukarıda verilen **At** şiiriyle karşılaştırınız.
2. Şiir 1921'de yayımlanmıştır. O tarihte memleketin durumu nasıldı? Bunu göz önünde bulundurarak şairin inancının ve vermek istediği ümidi çıkarmaya çalışınız.
3. **At**'la anlatılmak istenen kim veya kimlerdir, ona gem vurmak isteyenleri araştırınız.
4. Şiirde işlenen temayı bulunuz.

AHENK UNSURLARI

Hazırlık Çalışmaları

1. Şiirin mısra sonralarındaki aynı veya benzer seslerin tekrarlanabilir. Böylelikle şiire bir ahenk ve akıcılık verilir. Bu şekilde sözler hem kulağa daha hoş gelir hem de daha iyi akılda kalır, daha kolay ezberlenir.
2. Akıcılık, düşüncelerin bir düzenleme kapsamında sıralanması, bu düşüncenin herkes tarafından bilinen ve kolay söylenebilen sözcüklerle anlatılması, cümlelerin kısa ve yapı bakımından doğru olması ile sağlanır.

Karasevda

Bir kere sevdaya tutulmaya gör;
Ateşlerde yandığının resmidir.
Aşık dediğin, Mecnun misali kör;
Ne bilsin alemde ne mevsimidir.

Dünya bir yana, o hayal bir yana;
Bir meşaledir pervaneyim ona.
Altında bir ömür döne dolana
Ağladığım yer penceresi midir?

Bir köşeye mahzun çekilen için,
Yemekten içmekten kesilen için,
Sensiz uykuyu haram bilen için,
Ayrılık ölümün diğer ismidir.

Cahit Sıtkı Tarancı

Edebiyat Bilgileri

Şiirin en önemli özelliklerinden birisi ahenktir. **Ahenk**, şiirde ve nesirde seslerin kulağa hoş gelecek şekilde peşpeşe gelmesidir. Kulağı tırmalayacak, söylenmesi güç kelime ve söyleyişler edebî eserin güzelliğini bozar. Şiirde ahengi sağlamada **vezin** ve **kafiyenin** de büyük payı vardır. Aynı ve benzer harflerin ve hecelerin arka arkaya gelmesi ahengi sağlamanın yanında bazı anlamları da çağırıştır. Konuşmalarımızda bile benzer seslerden faydalanırız. Uyuşmayan seslerden oluşan kelime ve ifadeler bizi rahatsız eder. Özellikle şairler için ahengin, ses oyunlarının aynı bir önemi vardır.

Soru-cevap

1. Şair birinci dörlükte Mecnun ismini kullanmıştır. Mecnun kimdir?
2. Şairin şiirindeki duygularını belirtin.
3. Şiirde işlenen temayı açıklayınız.

KAFİYE

Kafiye, mısra sonlarındaki ses benzerliğidir.

Okuduğunuz parçadaki

.....yere	..... yorgun mu bilmem
.....sümbül vardır	..... solgun mu bilmem
.....dere	..... mahzun mu bilmem
.....gül vardır	..... tül vardır.

Yukarıda dizelerin sonundaki ses benzerlikleri kafiyeyi oluşturur. Burdaki **vardır, mu bilmem** unsurlarının tekrarı kafiye değildir. Bunlar anlam ve görevleri bakımından aynıdır. İşte kafiyeden sonra söyleniş, yazılış ve anlam yönünde aynı olan bu tekrarlara **redif** adı verilir. Kafiye, şiirdeki anlamı idare eder veya yönlendirir. Okuduğunuz şiirin mısra sonlarındaki bu tekrarlar gördüğünüz gibi aynı şekilde devam etmez. Benzeyen sesler bazan birdir, bazan daha çoktur. Buna göre çeşitlere ayrılır.

Kafiye çeşitleri

1. Yarım Kafiye: Tek bir sessiz benzeşmesinde oluşan kafiyedir. Burada sessiz harfler değişiktir. Yarım kafiye eski dönemlerden beri daha çok halk şiirimizde kullanılmıştır. Dilimizin ses yapısı buna daha uygundur.

Hörü kızlar sürmelemiş gözünü,
İlin, aşiretin çeksin nazını.
Kaldır perçemini görem yüzünü,
.....

Karacaoğlan

(Dörtlükte **z** harfleri yarım kafiyedir.)

2. Tam Kafiye: Bir sesli bir sessiz veya sadece bir sesli harf benzerliğine dayanan kafiyeye tam kafiye denir. Aşağıdaki dörtlükte mısra sonlarındaki “sa” sesleri tam kafiyedir.

Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kısalmasa...

Yahya Kemal Beyatlı

3. Zengin Kafiye: Benzerlik iki sessiz ile bir sesli veya bunlardan daha çok sesler arasında olursa buna **zengin kafiye** denir. Bu kafiye tam kafiyenin daha genişlemiş şeklidir.

Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç **şakladı**,
Bir dakika araba yerinde **durakladı**.

F. N. Çamlıbel

4. **Tunç Kafiye:** Mısra sonlarındaki kafiyeyi meydana getiren kelimelerden biri diğerinin içinde aynen geçerse buna da **tunç kafiye** denir. Hem Yunus Emre'nin ilhisinde hem de aşağıdaki maninin ilk iki mısrasında bulunan **gözüm/özüm** ve **koku/oku** kelimeleri tunç kafiyedir.

Söyler dilim ağlar **gözüm**
Gariplere göynür **özüm**
Meğer ki gökte yıldızım
Şöyle garip bencileyin.
Yunus Emre

Masa üstünde **koku**,
Al bu mektubu **oku**,
Seni sevdim seveli,
Gözüme girmez uyku.
Üsküp manisi

5. **Cinaslı Kafiye:** Mısra sonlarında yazılışları aynı, anlamları değişik olan kelimelerden oluşan kafiyeye **cinaslı kafiye** denir. Cinas bir kelime oyunudur. Cinaslı kelimeler daha çok manilerde kafiye olarak kullanılır. Vurgu bunda önemli rol oynar. Bazan mısra içinde ve hattâ nesirde bile kullanılır. Böyle durumlarda buna benzeyiş bir edebî sanat kabul edilir.

Hey oynayan yavrular
Ağaçta kuş yavrular
Ellerin derdi biter
Benim derdim yavrular

- I. dizedeki "yavrular" sözcüğü "çocuklar",
- II. dizedeki "yavru vermek, üremek",
- III. dizedeki "artmak, çoğalmak" anlamında kullanılmış ve cinaslı uyak yapılmıştır.

Yahya Kemal'in

Geçtikçe bembeyaz gezinenler üçer **beşer**;
Bildim ki âhiret denilen yerdedir **beşer**.

beyitindeki **beşer** kelimeleri de aynı özelliktedir.

Şiirde veya nesirde ahengi sağlayan başka bir ses benzerliği de **aliterasyon**'dur.

Bir cümle, mısra, beyit veya metinde bir ahenk oluşturacak şekilde aynı ses tekrarlanmasına **aliterasyon** (ses yinelemesi) denir.

KALDIRIMLAR

Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında;
Yürüyorum, arkama bakmadan yürüyorum.
Yolumun karanlığa saplanan noktasında,
Sanki beni bekleyen bir hayal görüyorum.

Necip Fazıl Kısakürek

Örneğin, Necip Fazıl Kısakürek'in "Kaldırımlar" şiirinin ilk dizesi olan "*Sokaktayım, kimsesiz bir sokak ortasında*" "s" sesinin tekrarlanmasına dikkat ediniz.

Vezin ve kafiye'nin yanında **vurgu** ve **tonlama** da ahengin sağlanmasına yardımcıdır. Vurgu ve tonlama ile anlatılmak istenen de belirginleştirilmiş olur. Bu, şiir okumanın önemini ortaya koyar. Bu konuda kelimelerin seslerine, mısra ve cümlelerin yapısına düşünce ve duygunun akışına dikkat etmek gerekir.

MECAZ-I MÜRSEL

Hazırlık Çalışmaları

1. Mehtap, tabiatla ne gibi ışık oyunları yapar?
2. Mehtaplı bir gecede tepeler ve ağaçlar nasıl görünür?

G E C E

Kandilli yüzerken uykularda
Mehtabı sürükledik sularda.

Hulya tepeler, hayal ağaçlar
Durgun suda dinlenen yamaçlar...

Bir yoldu parıldayan, gümüştan
Gittik... Bahs açmadık dönüştan

Mevsim sonu öyle bir zaman ki
Gâip bir mûsikîydi sanki.

Gitmiş kaybolmuşuz uzakta,
Rü'yâ sona ermeden şafakta...

Yahya Kemal Beyatlı

Edebiyat Bilgileri

Okuduğunuz parçada Yahya Kemal, kelimelere sözlük anlamlarının dışında manalar yüklüyor. Bunu yaparken de herhangi bir zorlamaya, yapmacık bir söyleyişe gitmiyor. İnsanda kolayca söylenivermiş duygusu uyandırıyor. Edebî sanatlardan asıl olan da budur. Şair kısa ve öz, derin bir söyleyişle, mecazlarla şiirine bir duygu zenginliği kazandırıyor.

Mecaz-ı mürsel

Teşbih ve istiaredeki gibi benzerlikler olmaksızın, bir kelimeyi kendi anlamının dışında kullanmak sanatına **mecaz-ı mürsel** denir. Günlük dilde bunu pek çok örneği vardır. Meselâ sobayı yak sözünde yanacak olan soba değil, sobanın içindeki yakacaktır. Okuduğunuz şiirin *Kandilli yüzerken uykularda* mısralarında anlatılan Kandilli semti değil, buranın halkıdır. Böylece şair Kandilli kelimesinin asıl anlamı dışında kullanarak mecaz-ı mürsel yapmıştır. Mecaz-ı mürselde benzetme dışındaki kullanılış bir ilgiye bağlıdır. **Kandilli** İstanbul'da bir semtin adıdır. Şiirde, oradaki halk anlatılmak istenmiş, bu yerde oturanlar arasında ilgi kurulmuştur.

Soru-cevap

1. Yukarıdaki şiirde kullanılan teşbihleri bulunuz.
2. Mecazi anlamda kullanılan kelimeleri ve onların şiire kazandırdığı zenginliği bulunuz.
3. Şiirin temini bulunuz.

TECÂHÜL-I ÂRIF (TECÂHÜL-I ÂRIFÂNE)

Hazırlık Çalışmaları

1. Bazı şairler, günün belirli saatlerine ayrı bir önem verirler. O zamanlarla ilgili kelimeleri dikkatle seçerler.
2. Ahmet Haşim, akşam vaktini anlatacak renkli kelimeleri arar ve bulur. Onun şiirlerinde akşamın renklerin verecek çeşitli kelimelere rastlanır.
3. “Merdiven” şiirinde bir akşam manzarası çizilmektedir. Şair bu akşam vaktini hangi kelime ve ifade şekilleriyle anlatmıştır?

MERDİVEN

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak,
Ve bir zaman bakacaksın semâya ağlayarak..

Sular sarardı... yüzün perde perde solmakta
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta...

Eğilmiş arza, kanar muttasıl kanar güller,
Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller,
Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer?

Bu bir lisan-ı hafîdir ki rûha dolmakta,
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta!

Ahmet Haşim

Edebiyat Bilgileri

Tecâhül-i ârif (tecâhül-i ârifâne): Bilinen bir şeyi bir sebepten dolayı bilmez görünerek söyleme sanatına tecâhül-i ârif denir. Bu, bilip de bilmezmiş, gibi görünme sanatıdır.

Sular mı yandı? Neden tunca benziyor mermer? mısrasında şair, akşam gün batarken suların kızıl ve mermerin tunç rengini alışının sebebini bildiği hâlde bilmezmiş gibi davranır ve soru sorar. Böylece tecâhül-i ârif yapmış olur.

Soru-cevap

1. Okuduğunuz şiirde varlıkları gösteren kelimeleri bulunuz. Bu kelimelere nasıl bir manzara çizilmektedir?
2. Güneş rengi bir yığın yaprak, ağlayarak, suların sararması, yüzün solması ve akşam söyleyişlerindeki mecazları açıklayınız.

TEŞHİS VE INTAK

Hazırlık Çalışmaları

1. Siz kendi duygu ve düşüncesini sadece doğrudan mı anlatırsınız ya da çeşitli olay ve örnekler vererek anlatıyorsunuz?
2. Bir düşünce, insanlara, bazen hayvanların başından geçmiş gibi gösterilen bir olayla anlatılır. Sizce bu anlatım şekli neden kullanılır?

KARGA İLE TİLKİ

Bir dala konmuştu karga cenapları;
Ağzında bir parça peynir vardı.
Sayın Tilki kokuyu almış olmalı;
Ona nağme yapmaya başladı;
"Oooo! Karga cenapları, merhaba!
Ne kadar güzelsiniz; ne kadar şirinsiniz!
Gözüm kör olsun yalanım varsa,
Tüyleriniz gibiye sesiniz
Sultanı sayılırsınız bütün bu ormanın."
Keyfinden akli başından gitti Bay Karga'nın;
Göstermek için güzel sesini
Açınca ağzını düşürdü nevalesini.
Size küçük bir ders vereceğim;
Alıklar olmasa iş kalmaz açık gözlere;
Böyle bir ders de değer sanırım bir peynire"
Karga şaşkın, mahçup, biraz da geç amma
Yemin etti gayri basmayacağına.

La Fontaine

Edebiyat Bilgileri

Edebiyatın bir güzel sanat olduğunu söylemiştik. Kötülükleri, çirkinlikleri, güzel olmayan davranışları ortaya koymak ve tenkit etmek de edebiyatın konularındandır. Çok eski çağlardan beri edebiyat, insanlara güzel huylar kazandırmak için kullanılmıştır.

Okuduğunuz parça bu anlatım yollarından birine örnektir. Eski Hint ve Yunan edebiyatında kullanılan bu türde, hayvanlar konuşturulur. Onlara insan özellikleri verilip onlar düşünür, konuşur. Bu türden en eski örnekleri Eski Yunan'da **Aisopos (Ezop)'un Masalları**, Eski Hint edebiyatında **Kelil ve Dimne** eserlerinde görebiliriz.

Klâsik edebiyatımızda da bunun çeşitli örnekleri vardır. En tanınmış XV. yüzyıl şairi Şeyhî'nin, kahramanı bir eşek olan **Harnâme'sidir**. Okuduğunuz şiir, XVII. yüzyıl Fransız

şairi La Fontaine'den tercüme edilmiştir. La Fontaine bu çeşit masallarının konusunu daha çok Eski Yunan ve Doğu milletlerin masallarından almıştır. İnsanlar arasında geçebilecek olayları hayvanlar, bitkiler veya cansız varlıklar arasında geçiyormuş gibi gösteren ve sonunda insanlara daima bir ders verme amacı taşıyan edebî eserlere **fabl** denir. Bu çeşit hikâyelerden hayvanlar, bitkiler ve cansız varlıklara insan kişiliği verilir ve konuşturulurlar. Edebiyatta buna teşhis ve intak denir. Teşhis, insan dışında olan canlı ve cansız varlıklara düşünme, duyma özelliği vererek onu kişiliştirme sanatıdır. Eğer bu varlıklar insan gibi konuşturulursa o zaman **intak** olur. Okuduğunuz parçada bütünüyle **teşhis** ve **intak** vardır.

Soru-cevap

1. Metindeki karganın zayıf taraflarını göz önünde bulundurarak, insane şekline uygularsanız nasıl bir karakter ortaya çıkmaktadır?
2. Okuduğunuz bir manzum hikâyedir. Burada hayvanlar düşünüyor ve konuşuyor. Ancak biz hikâyede anlatılan karga ile tilkiyi değil, o yaratılıştaki insanları düşünüyoruz. Bu nitelikte başka hikâyeler okudunuz mu? Anlatınız!

TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM ESERLER

Tanzimat ve Sonrası Devri Türk Edebiyatında Manzum Eserler

XVII. yüzyıldan sonra Batı ile ilişkiler diğer alanlarda olduğu gibi edebiyatta da ilişkiler gittikçe gelişmeye başlar. Edebiyat alanında Fransa edebiyatının etkisi öncülük eder. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Batı edebiyatından birçok tür ve şekil edebiyatımızda kullanılmaya başlamıştır. Bunlardan en önemlileri: roman, hikâye, tiyatro, makale, denemedir. Batının etkisi sadece nesir alanında olmaz. Aynı zamanda bu etki şiirde de görülmektedir. Nazım alanında ilk değişiklikler şiirlerin konularında görülmektedir. Batılı nazım şekilleri de kullanılmaya başlanır. En başta kullanılan batılı nazım şekilleri şunlardır: **sone**, **çapraz kafiye**, **sarma kafiye**, **düz kafiye**'dir.

Bu dönemde aynı zamanda klasik ve halk edebiyatı nazım şekilleri de geniş olarak kullanılmaktadır. Bunun yanında şiirimizde, **müstezattan gelen serbest müstezata** ve **serbest şiire** bir yöneliş görülür. Serbest şiir gittikçe yaygınlaşır.

SONE**Hazırlık Çalışmaları**

1. Yüzyıllarca şairler kendi duygu ve düşüncelerini nazım şekilleriyle anlatmışlardır. Nazım şeklini belirleyen, mısraların kafiye örgüsü ve sayısıdır. Bu durum, şiirde kısa, öz ve etkili söylemeye yardımcı olur.
2. Osmanlı tarihinden Fatih Sultan Mehmet hakkında bilgi edinin.

Fatih'in Resmi

Ayasofya kubbesinde ak bir bulut,
Baktım, gitti gider. Bal rengi tesbihim
Kehribar günler, düştü yaprak ve umut,
Güz yağmuru indi camdan düğüm düğüm.

Benimdi savrulan kaftanlar, benimdi
Atların boynu, yerinde yeller eser!
Surların taşlarına sürdüm elimi,
Benimdi İstanbul, burçlar bana benzer.

Altın sahanlarda aş yedim, su içtim
Altın kupadan, zorlu Tuna'dan geçtim,
Ben Sultan Mehmet, Avni, tuğlarla yüze.

Bir resimde kaldım cüce, ben değilim,
Sarığım, soğuk kürküm, kokusuz gülüm,
Ararım, ararım erde delice.

Oktay Rifat

Soru-cevap

1. Eserde Fatih Sultan Mehmet hakkındaki özellikleri bulun.
2. Şiirde Osmanlı tarihinin hangi dönemi işlemiştir?
3. Fatih ve İstanbul arasındaki bağlantı nedir?

Edebiyat Bilgileri

Sone, 14 mısradan oluşan ve daha fazla lirik konularını işlediği birer nazım şeklidir. İlk iki bent dörder, son iki bent üçer mısradan, toplam 14 mısradan oluşmuştur. Kafiye örgüsü: abba – abba – ccd – ede şeklindedir. Türk şairleri sonenin kafiye örgüsünde serbest hareket etmişlerdir. Edebiyatımıza Servet-i Fünun döneminde Fransız edebiyatının etkisi altında geçmiştir. Yukarıda söz ettiğimiz sone'nin kafiye örgüsü şöyledir: abab – cdcd – eef – ggf.

ÇAPRAZ KAFIYE**Hazırlık Çalışmaları**

1. Şairin geçirdiği değişimle birlikte çile onda apayrı bir kelime haline gelmiş, bir yaşam biçimi, bir günlük iş haline gelmiştir.
2. Necip Fazıl yazdığı eserlerde, söylediği sözlerle, savunduğu düşüncelerle bir döneme damgasını vurarak bugün şiirleri ile insanlığa seslenmeye halen devam etmektedir. Şiirlerindeki eskimezlik, söyleyişindeki kalıcılık, ince işçilik onun büyük şair olduğunun göstergesidir.

Ç İ L E

Gaiblerden bir ses geldi: Bu adam,
Gezdirdin boşluğu ense kökünde!
Ve uçtu tepemden birdenbire dam;
Gök devrildi, künde üstüne künde...

Pencereye koştum: Kızıl kıyamet!
Dediklerin çıktı, ihtiyar bacı!
Sonsuzluk, elinde bir mavi tülbent,
Ok çekti yukardan, üstüme avcı

Ateşten zehrini tattım bu okun,
Bir anda kül etti can elmasımı.
Sanki burnum, değdi burnuna (yok)un,
Kustum, öz ağzımdan kafatasımı

Bir bardak su gibi çalkalandı dünya;
Söndü istikamet, yıkıldı boşluk.
Al sana hakikat, al sana rüya!
İşte akıllılık, işte sarhoşluk!
.....
Lûgat, bir isim ver bana halimden;
Herkesin bildiği dilden bir isim!
Eski esvablarım, tutun elimden;
Aynalar, söyleyin bana, ben kimim?

Soru-cevap

1. Şiirde anlatılan konu nedir?
2. Şiirdeki mecazlı kullanışları, teşbihleri belirtiniz.
3. Şairin hayatında geçirdiği değişikliklerle birlikte çile onda apayrı bir kelime haline gelmiş, bir yaşam biçimi, bir günlük iş haline gelmiştir. Şiirin ilk dizesi (*Gaiblerden bir ses geldi*) size göre bu düşünceyi destekliyor mu?

Edebiyat Bilgileri

Yukarıda verilen şiir, **çapraz kafiye** şeklindedir. Dörtlüklerden oluşur, dörtlük sayısında ise sınır yoktur. Kafiye örgüsü abab cdcd efef (1 ve 3, 2. ile 4. mısralar aralarında kafiyelenmiştir) şeklindedir. Her şey konu olabilir ve bundan dolayı kullanımı çok yaygındır.

SARMA KAFIYE

Hüsn-i ta'lîl

Hazırlık soruları

1. İnsan yalnız yaşayamaz. Birçok şair yaşama sevincini kendi eserlerinde vurgulamıştır. Bunlardan biri de Cahit Sıtkı Tarancı'dır.
2. Size göre baharın gelme habercisi kimlerdir?

BAHAR HİKÂYESİ

Alıştım her yıl baharı dört gözle beklerim
Kulağım o sabahın kuş cıvıltılarında
Bahar geldi mi her tasaya benden elveda
Ben bütün dallarda açan çiçeklerim

Öyle hesapsız coştüğüm olur ki sanırım
Mektepten henüz çıkmışım yaşım yirmi bir
Kurduğum düşü gerçek etme gücü bendedir
Ama nerde her bahar şaşmadan aldanırım

Bir yaşa vardım ki artık kolay kolay kanmam
Geldiğinde söyleyin haberi olsun kuşlar
And içtim bu yıl da beni aldatırsa bahar
Yuf olsun bana bir daha yüzüne bakarsam

Cahit Sıtkı Tarancı

Soru cevap

1. Cahit Sıtkı Tarancı'nın "aşama sevinci"ni belirten daha birkaç şiir bulup okuyun.
2. Şiirde yer alan mecazlı söyleyişleri bulunuz.
3. Şair, şiirinin son dördlüğünde kime hitap ediyor ve neyi elde etmek istiyor?

Edebiyat Bilgileri

Münzevi şiirin kafiye düzeni abba cddc effe... şeklindedir (1 ve 4, 2. ile 3. mısralar aralarında kafiyelenmiştir). Buna **sarma kafiye** denilmektedir. Dörtlüklerden oluşmaktadır ve önceden de bildirdiğimiz gibi burada da konu sınırlaması yoktur.

Hüsn-i ta'lil

Bir olayın ortaya çıkışını güzel bir sebebe bağlama sanatına **hüsn-i talil** denir.

Faruk Nafiz Çamlıbel'in Çoban Çeşmesi şiirinde:

Leyla gelin oldu, Mecnun mezarda,
Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda.
Ateşten kızaran bir gül arar da
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi.

Dörtlükte suyun bağlar arasındaki doğal olarak akışı, aslından daha başka ve tabiidir. Şair bu akışı çok güzel bir sebebe bağlamaktadır. Bu sebep, suyun, ateşten kızaran bir gülü arayışıdır.

DÜZ KAFIYE

Hazırlık soruları

1. Yahya Kemal Beyatlı'nın şiirinin kaynaklarından biri tarihi devirler ve tarih fikridir.
2. Akıncılar hakkında tarihi kaynaklardan bilgi edinin.

AKINCI

Bin atlı, akınlarda çocuklar gibi şendik;
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!

Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: ilerle!
Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kabilelerle...

Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan.
Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan.

Bir gün dolu dizgin boşanan atlarımızla,
Yerden yedi kat arşa kanatlandık o hızla..,

Cennette bugün gülleri açmış görürüz de,
Hâlâ o kızıl hâtra titrer gözümüzde!

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik,
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!

Yahya Kemal Beyatlı

Edebiyat Bilgileri

Şiir, I. Dünya Savaşı'nın sonunda anavatanın düştüğü tehlikeli durum karşısında yayımlanmıştır. Yahya Kemal bu şiiri ile Mondros Mütarekesi'nin getirdiği ruh çöküntüsü içinde olan Türk milletine, âdeta kurtuluş yolunu göstermektedir. İstiklâl Savaşı boyunca süvarilerimizin bu şiiri dillerinden düşürmezliği bilinmektedir.

Soru cevap

1. Şiirin konusu nedir?
2. Şiirde bulunan edebi sanatları belirtiniz.
3. Şiir türüne göre nasıl bir şiirdir: Epik, lirik veya didaktik şiirdir?

Edebiyat Bilgileri

Beyitlerde her dize; dördlüklerde bütün dizeler birbiriyle kafiyelidir. Kafiye örgüsü: aa bb cc (beyitlerde) ve aaaa bbbb cccc-ccca (dördlüklerde). Düz kafiye ile kısa veya uzun şiir yazılır.

SERBEST MÜSTEZAT

Hazırlık sorular

1. Müstezat kelimesinin anlamını bulun.
2. Eski edebiyatçılarımızdaki, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Fransa'da, *Sembolizm* edebiyat akımının yayıldığı devirde çok gelişmiş ve bu Fransız edebiyatçıları örnek tutan Servet-i Fünun şairlerince geliştirdikleri bir nazım biçimidir. Duygu ve düşüncelerini anlatmak için kendilerini daha serbest hissetmişlerdir.

GURBET

Bir kuş tanıyordum ki, baharda,
Salkımlar açan bahçemin üstünde uçar da
Akşamların ürperdiği bir sesle öterdi.

Besbelli, bu iklimde yabancı,
Nereden koparak geldiği meçhûl,
Endâmı uzun, tüyleri parlak, sesi vahşi
Bir kuş.

Akşamlı yatan köyde sadâlar durulunca,
Mehtâba yakın, gölgeli bir nokta bulunca,
Hicranla kasılmış, heyecanlarla boğulmuş
Bir sesle öterdi.

Öttükçe uğuldardı sesinde

Âvâre kuşun duyduğu hasret
Bir bilmediğim kıt'ada, bir dağ tepesinde,
Bin bir çölün ardında kalan yurduna dair.

Öttükçe o, hasretle genişlerdi, duyardım,
Korkunç uçurumlar gibi rûhumda derinlik.
Her gün daha bir parça yakından sevişirdik:
Ben şâir, o şâir.

Bir gün camı açtım ki, ufuk bir kara perde;
Sahrâyı beyazlar bürümüş, yollar uyumuş;
Gördüm ki, o gurbet kuşunun gezdiği yerde
Cansız bir avuç tüy yatıyor... Baktım: O kuşmuş!

Ahmet Haşim

Soru cevap

1. Şiirde kuş hakkında hangi özellikler verilmiştir?
2. Şair, kuşa karşı hangi duyguları hissediyor?
3. Şair ile kuş arasında bir ilişki kurulmuş mudur?

Edebiyat Bilgileri

Yukarıdaki şiir *serbest müstezat* şeklinde yazılmıştır. Kafiye örgüsünün düzeni belirli bir kurala değil, şairin isteğine bağlıdır. Yer alan uzun ve kısa mısralar, kimi zaman belli bir düzen içinde sıralanır, kimi zaman da herhangi bir düzene bağlı kalmaz.

SERBEST NAZIM**Hazırlık sorular**

1. XX. yüzyılın başından bugüne kadar belli nazım şekilleri yerine serbest tarzda şiir yazmaya yöneldiler. Şairler böylelikle kendi duygularını daha kolay ve serbest ifade ettikleri düşüncesindedirler. Orhan Veli Kanık, şiirde vezin ve kafiye kaldırarak duygularını serbest bir şekilde anlatmıştır. Şiirin iç ahengine önem vermiştir.
2. Bu şairlerin yaptığı bir diğer yenilik de günlük hayatı şiirde konu olarak işlemesidir. Şiir yazarsanız, çevrenizden neleri şiirinize konu yaparsınız?
3. İstanbul hakkında şiir yazmış başka şairleri tespit edip şiirlerini okuyun.

İSTANBUL'U DİNLİYORUM

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Önce hafiften bir rüzgar esiyor;
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar, ağaçlarda;
Uzarlarda, çok uzarlarda,
Sucuların hiç durmayan çingirakları
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Kuşlar geçiyor, derken;
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.
Ağlar çekiliyor dalyanlarda;
Bir kadının suya değiyor ayakları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Serin serin Kapalıçarşı
Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa
Güvercin dolu avlular
Çekiç sesleri geliyor doklardan
Güzelim bahar rüzgarında ter kokuları;
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı.

.....

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı;
Bir kuş çırpınıyor eteklerinde;
Alnın sıcak mı, değil mi, biliyorum;
Dudakların ıslak mı, değil mi, biliyorum;
Beyaz bir ay doğuyor fıstıkların arkasından
Kalbinin vuruşundan anlıyorum;
İstanbul'u dinliyorum.

Orhan Veli Kanık

Edebiyat Bilgileri

Serbest nazım, vezin, kafiye, nazım biçimi gibi birtakım kurallara bağlı kalmadan yazılan şiirlerdir. Bu tarzda yazılan şiirler Servet-i Fünun döneminde Batı edebiyatından alınarak yeni Türk şiirine uygulanmış biçimdir. Orhan Veli Kanık'ın öncülüğü yaptığı Garip akımının etkisiyle yayılmış bir şiir biçimidir. Serbest nazımın, şairlerin kullandıklarına göre pek çok çeşitleri vardır. Bunun için henüz belirginleşmiş bir kuralı yoktur.

Soru cevap

1. İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı dizesi neyi anlatmaktadır, nasıl bir deyiştir?
2. Şiirde hangi manzara ve çevreler şairin dikkatini çekmektedir?
3. İstanbul hakkında yazılan başka şiirleri bu şiirle karşılaştırınız.

TÜRK HALK EDEBİYATINDA MANZUM ESERLER

Türk Halk Edebiyatında Belli Başlı Nazım Şekilleri ve Nazım Türleri

MANI

Hazırlık soruları

1. Maniler, anonim edebiyat ürünüdür. Aşk, ayrılık, kıskançlık, hasret, kırgınlık gibi duyguları dile getirir. Sözlü edebiyat ürünleridir.
2. Bir toplumun ortak duygu ve düşüncelerini kısaca anlatmaları bakımından önemlidir. Çevrenizde çeşitli eğlence ve toplu çalışmalarda mani söyleme geleneği var mıdır?
3. Çevrenizde söylenen manileri toplayıp derste okuyunuz.

Merdivenim kırk ayak,
Kırkına vurdum dayak,
Yar kapıya gelirken,
Ne el tutar ne ayak.

Al kare yeşil kare,
Ciğerim oldu pare,
Benden selam götürün,
O kara gözlü yare.

Avlumuzda kestane,
Toplarım tane, tane,
Benim bir yarım var,
Üsküptedir bitane.

Edebiyat Bilgileri

Maniler, anonim halk edebiyatı türü olarak en yaygın nazım şeklidir. Çeşitli oyun esnasında ve halk arasında mani söylemek bir âdettir. Ağırlıklı olarak 4 + 3 = 7 hecelidirler. Ancak daha fazla veya daha az hecelerden oluşanlar da vardır. Tek dördlükten oluşması ve kafiye örgüsü öteki nazım türlerine uymaması en belirgin özelliklerden biridir. Kafiye örgüsü genellikle aaxa şeklindedir.

Manilerin ilk iki dizesi kafiyeyle doldurmak ya da temel düşünceye bir giriş yapmak için söylenir. Temel duygu ve düşünce son iki dizede ortaya çıkar. Üçüncü mısrasının serbest oluşu söyleme kolaylığı sağlar. Esas duygu ve düşünce, anlatılmak istenen maninin son mısrasında verilir.

Maniler genellikle dört mısradan oluşurlar. Mısra sayısı daha fazla olanları da vardır. Mısra sayısı beş, altı, yedi, sekiz ve fazla olanlar da vardır.

Maniler şekillerine göre 4'e ayrılırlar.

1. **Düz (tam) mani:** 7'li hece vezniyle söylenirler. Dört mısradan oluşur. Kafiye örgüsü aaxa şeklindedir. Maninin en yaygın şeklidir. Bu tarzdaki manilere tam mani de denir. Örneğin:
Kaşların ok dedikçe
Kirpiğin çok dedikçe
Pek mi gönlüm büyüdü
Sen gibi yok dedikçe.

2. **Kesik (cinaslı) mani:** İlk dizesi cinaslı bir sözden oluşur. Bu ilk mısra, hece sayısı bakımından diğerlerinden eksiktir. Kesik manilere cinaslı mani de denir.

Örneğin:

Bağ bana

Bahçe bana bağ bana

Değme zincir kâr etmez

Zülfün teli bağ bana.

3. **Yedekli (Artık) mani:** Düz maninin sonuna anlamı tamamlamak ya da pekiştirmek için iki dize daha eklemek suretiyle elde edilen manidir. Bu tarz manilere artık mani de denir.

Örneğin:

Derdim var beller gibi

Söylemem eller gibi

Kalbimin hüznü var

Yıkılmış eller gibi

Gözlerimden yaş akar

Bulanmış seller gibi.

4. **Ayaklı mani:** Kesik manilerin birinci dizesinin doldurularak söylenen şeklidir. Bunlara doldurulmalı kesik mani de denir. Örneğin:

Ah o beni o beni

Kakül örtmüş o beni

Ben yarimi unutmam

Unutsa da o beni.

Soru cevap

1. Birinci manide ne anlatılmaktadır?
2. İkinci maninin ikinci dizesinde “ciğerim oldu pare” ile ne kastedilmiştir?
3. Yaşadığınız bölgede mani söyleme geleneği hakkında ihtiyarlardan bilgi edinin. Söylenen manileri toplayıp sınıfta okuyun.

TÜRKÜ

Kinaye

Hazırlık sorular

1. Halk şiirinin en yaygın türlerinden biri türküdür. Bunlar çok defa saz eşliğinde ve bir ezgi ile söylenmektedir.
2. Türküler, halkın farklı olaylar hakkında ortak duygularını ifade etmektedir. Böylelikle türküler milli birlik ve beraberlik için bir önemi var mıdır?
3. Türküler, insanların aşk, ıstırap, gurbet, kahramanlık gibi duygularından doğmaktadır. İnceleyeceğimiz türkü bunlardan biridir.

ŞU CİHANDA TÜRKÜSÜ

Çıkıp bahçelerde salınmaz mısın
Gonce güler gibi açılmaz mısın
Sen benim halimden anlamaz mısın.

Alıp seni hangi diyara gidem
Sensiz yâr şu cihanda ben nidem.

Bir giderim beş ardıma bakarım
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim
Hem ayrılık hem gurbetlik çekerim.

Alıp seni hangi diyara gidem
Sensiz yârim şu cihanda ben nidem.

Demirciler demir doğer tunç olur
Sevip sarıp ayrılması güç olur
Ben gidersem senin halin ni' olur.

Alıp seni hangi diyara gidem
Sensiz yârim şu cihanda ben nidem.

Soru cevap

1. Yukarıda verilen türkünün konusu nedir?
2. Yukarıda birtakım dizeler tekrarlanmaktadır. Tekrarlanan dizelere ne denir?
3. Yaşadığınız bölgede söylenen halk türküleri toplayıp sınıfta okuyunuz.

Edebiyat Bilgileri

Kendilerine has bir beste ile okunan halk şiirlerine **türkü** denir. Halk edebiyatı ürünleri içinde geniş yer tutan türkülerde konu zenginliği görülür. Kişileri ve toplumu ilgilendiren hemen her konuda türkü söylenmiştir. Türküler çoğunlukla dörder mısralı bentlerden meydana gelmiştirler. Bazıları koşma şeklindedir. Bazı türkülerde her bendin sonunda aynı mısra veya mısralar tekrarlanır. Bu tekrarlanan mısralara **nakarat (kavuştak)** denir. Nakaratların vezni, bazen ana bentlerin dizelerinden farklı olabilir.

Türkülerin kafiye örgüsü genellikle:

.....a	c	.....d
.....a	c	.....d
.....a	c	.....d
.....b	.....b	.....b

veya,

.....a	c	.....d
.....a	c	.....d
.....a	c	.....d
.....b	.....b	.....b
.....b	.....b	.....b

Türküler genellikle 7, 8, 11’li hece vezni ile yazılırlar. Çoğunlukla anonimdirler. Söyleyeni belli olan türküler de vardır.

Kinaye

Benzetme maksadı gütmenden sözü, mecaz anlamında kullanma sanatına **kinaye** denir. Yalnız burada kelimenin gerçek veya asıl manası da anlaşılabilir.

Örneğin:

Filan adamın kapısı açıktır.

Burada “kapısı açıktır” sözü iki anlamda kullanılmıştır:

- Gerçek anlamda: Kapı gerçekten açıktır.
- Mecazlı anlamda: Filan adam konukseverdir.

KOŞMA

Hazırlık sorular

1. Halk şairleri, halk arasında dolaşarak şiirlerini saz eşliğiyle bir topluluk önünde içlerine doğal olarak doğduğu şekliyle çalıp söylerler. Halk şairlerin şiirlerini türlerine göre farklı isimler alırlar. Koşma, aşk, tabiat güzelliği, yiğitlik, yargı gibi çeşitli konuları işler.
2. Halk şairlerin eskiden Türk kültürünün taşıyıcı ve yayıcısı durumunda bulunmaktaydılar. Bugün ise halk şairleri eskisi gibi gezmiyorlar, örgütlenen belirli yarışmalara katılıp kendi geleneğini sürdürmektedirler.

KOŞMA

Mecnun'a dönmüşüm bilmem gezdiğim
Dağlar mıdır sahrâ mıdır yol mudur
Dostumun bağına girip dizdiğim
Lâle midir sümbül müdür gül müdür.

Aşk değil mi beni derde düşüren
Ferhad gibi yüce dağlar aşırın
Yâri böyle benden ayrı düşüren
Adu mudur engel midir el midir.

Kâmil olan belli olur söz ilen
Al yanağa çifte benler dizilen
Mâh yüzüne bölük, bölük yazılan
Kâkül müdür zülûf müdür tel midir.

Gevherî der bulmam kimsede vefa
Dost diye sevdiğim etti kim sefa
Hûbların âşık ettiği cefa
Kanun mudur erkân mıdır yol mudur.

Gevherî

Edebiyat Bilgileri

Yukarıdaki şiir bir koşmadır. Halk edebiyatında en çok kullanılan ve en çok sevilen nazım biçimidir. Koşmalar, on bir heceli ve dörder mısralı bentlerden oluşan nazım şeklidir. Koşmalar hece ölçüsünün 6+5 veya 4+4+3 duraklı 11'li kalıbıyla yazılmaktadır. Doğa, aşk, ölüm, ayrılık, yiğitlik, toplumsal olaylar gibi koşmaların konuları olabilir. Kafiye örgüsü, ilk dörtlüğü abab veya aaab biçiminde olur, diğer dörtlüklerin ilk üç dizesi kendi aralarında kafiyeleşir, dördüncü dize birinci dörtlüğün son dizesiyle kafiyeleşir: cccb, dddb...

Koşma âşık edebiyatının en yaygın türüdür. En az üç, en çok beş-altı dörtlükten meydana gelir.

Soru cevap

1. Konularına göre koşmalar kaçaya ayrılır? Araştırınız.
2. "Mecnun'a dönmüşüm bilmem gezdiğim" ilk mısrayı açıklayın.
3. Yaşadığınız bölgede koşma söyleme geleneği var mıdır? Ailende daha ihtiyarlarla konuşma yaparak bilgi toplayın.

SEMAÎ

Hazırlık sorular

1. Erzurumlu Emrah diyar diyar gezerek elinde sazı dilinde sözü olan âşık şairlerdir. Bu kişiler, kendi eserlerinde aşk ve gurbet gibi konuları ağırlıklı işlemekteler.
2. Aşağıda aşk ve gurbet konusunu işleyen bir semai verilmiştir.

Gönül Gurbet Ele Çıkma

Gönül gurbet ele çıkma
Ya gelinir ya gelinmez
Her dilbere meyil verme
Ya sevilir ya sevilmez

Yöğrükdür bizim atımız
Yardan atlattı zatımız
Gurbet ilde kıymatımız
Ya bilinir ya bilinmez

Bahçemizde nar ağacı
Kimi tatlı kimi acı
Gönüldeki dert ilacı
Ya bulunur ya bulunmaz

Deryalarda olur bahri
Doldur ver içem zehri
Sunam gurbet elin kahrı
Ya çekilir ya çekilmez

Emrah der ki düştüm dile
Bülbül figan eder güle
Güzel sevmek bir sarp kale
Ya alınır ya alınmaz

Erzurumlu Emrah

Soru cevap

1. Şiirde gurbet teması verilmiştir. Saz şairlerinin gurbet anlayışı ve gurbet duygularıyla, Tekke şiirlerinin ve Yunus Emre'nin gurbet şiirleriyle karşılaştırınız. Aralarındaki benzerlik ve farklılıkları belirtiniz.
2. Diğer herhangi bir Saz şairinin gurbet ve aşk konulu semâileri bulunuz ve yukarıda verilenlerle karşılaştırınız.

Edebiyat Bilgileri

Genellikle en az üç, en fazla beş dördlükten oluşurlar. Tabiat, sevgi ve ayrılık konularını işlerler. Hece veznin sekizli kalıbıyla yazılırlar. Semâinin kafiye örgüsü koşmaya benzer, yani şöyledir:

aaab – cccb – dddb;

veya

abab – cccb - dddc

NUTUK

Hazırlık sorular

1. Dinnî-tasavvufî Türk şiirlerinden biri de nutuktur. Nutuklar öğretici özellikler taşımaktadır. Bu şiirlerde insanlara Allah'ı bulma yolu gösterilir.
2. Diğer dinnî-tasavvufî konulu edebiyat türleri hakkında bilgi edinin.

NUTUK

Ey özün insan bilen
Var edep öğren edep
Ey edep erkân bilen
Var edep öğren edep

Gel Hakk'a olma âsi
Tâ gide gönlün pası
Dört kitabın ma'nisi
Var edep öğren edep

Gaflet içinden uyan
Edepsiz olma ey can
Edepdür asl-ı imân
Var edep öğren edep

Edep gerekdür ere
Tâ yolu doğru vara
Edepsüz olma yire
Var edep öğren edep

Kaygusuz Abdal uyan
Aşkı bil aşka boyan
Şöyle dimişdür diyen
Var edep öğren edep

Kaygusuz Abdal

Edebiyat Bilgileri

Pirlerin ve mürşitlerin, tarikata yeni giren dervişlere tarikat derecelerini ve tarikat adabını öğretmek için söyledikleri şiirlerdir. Daha çok Bektaşî tarikatında söylenir. Türün en önemli temsilcisi Kaygusuz Abdal'dır. Şekil yönüyle koşmaya benzer.

Soru cevap

1. Yukarıdaki şiirde ne gibi öğütler verilir?
2. Şiirin veznini bulun ve kafiye örgüsünü belirtin.
3. Edep kelimesini açıklayın.
4. Şiirdeki hangi kelimeler ağız özelliklerini taşımaktadır?

HECE ÖLÇÜSÜ VE ÖZELLİKLERİ

Tenasüp

Hazırlık sorular

1. Ölçü (Vezin), şiire ahenk sağlayan unsurlardan biridir. Türk şiirinde hece ve aruz vezni olmak üzere iki türlü vezin kullanılmıştır.
2. Hangi şiirlerin hece vezniyle yazıldığını araştırınız.

KOŞMA

Yürün aslanlarım savaş edelim
Buna kavga derler bey ne paşa ne
Haykırıp haykırıp kelle keselim
Seyreyleyin eli ayağı şaşana.

Yürü beyler cenge harbi çalınır
İyi kötü bu meydanda bilinir
Kılıç değer adam iki bölünür
Nusret bizim, beyler neci, paşa ne.

Gürzün kösteğini kola takmalı
Arap atı sağa sola yıkmalı
Kargılar mızraklar birden kalkmalı
Fırsat vermen Arap atlar kaçana.

Koroğlu der durun edek cengimiz
Bundan belli olsun yiğit hangimiz
Üç saat sürmeli burda hengimiz
Tarih yazın şu dağlara nişane.

Koroğlu

Edebiyat Bilgileri

Türklerin eskiden beri kullandıkları vezin hece veznidir. Hece vezni, Türk dilinin yapısından doğmuş milli bir vezindir. İslamiyet'ten önceki Türk şiirinde hece ölçüsü kullanılmıştır. Daha sonra (İslamiyet'in kabulüyle) aruz vezni de edebiyatımıza girmiştir. Hece vezni de aruz vezni yanında varlığını günümüze kadar sürdürmüştür.

Halk ozanları hece veznine "parmak hesabı" adı vermişlerdir. Bu veznin iki özelliği vardır. Birincisi mısralarda hece sayısının eşit olmasıdır. İkinci özellik ise mısralardaki duraklardır. Dizelerdeki hece sayısı, o dizenin kalıbını verir. Kalıplar bu farklara göre isim alır. Üçlü, dördü, beşli, altılı, yedili, sekizli, on birli, on dördü vb. gibi.

Hece vezninin en çok yedili, sekizli ve on birli olanları yaygındır.

Hece vezninde ahenk sözün duraklara bölünmesi ile sağlanmaktadır. Ahengin bozulmaması için durağın kelimeyi bölmemesine dikkat edilir. Kullanılan hece kalıpları ve durakları şu şekildedir: 4+3=7; 4+4=8; 5+5=10; 6+5=11; 4+4+3=11; 3+3+3+2=11; 6+6=12; 7+5=12; 4+4+5=13; 7+7=14; 4+4+4+3=15; 4+4+4+4=16...

Tenasüp

Tenasüp, anlamca birbirleriyle ilgili sözcükleri bir arada kullanmaktır.

Bülbülerin ister seni ey gonce-dehen gel
Gül gittiğini anmayalım gülşene sen gel
Nedim

Bülbül, gonce-dehen (konca ağızlı), gül, gülşen (gül bahçesi) sözcükleri birbiriyle ilgilidir.

Soru cevap

1. Şiirde nasıl bir dil kullanılmıştır?
2. Konuşma ve yöresel dilinin özelliklerini taşıyan sözcükleri bulun.
3. Şiirde tarih yazmak, harbi çalmak, beyler neci, paşa ne deyimlerini açıklayınız.
4. Şiirdeki mısralardaki heceleri sayarak durakları bulmaya çalışınız.

ANONİM HALK EDEBİYATI TÜRK ŞİİRİ

AĞIT

Hazırlık sorular

1. Ağıtlar, ölenlerin ardından söylenen yas türküleridir. Bu nazım türü edebiyatımızda en eski türlerden biridir. Farklı hüznü ve acıklı durumlar bile ağıt ile dile getirilmektedir.
2. Ağıt yakılmasına (söylenmesine) şahit olmuş musun, olmamışsanız daha ihtiyarlardan bilgi alın.
3. Gelin olan kızın ardından da ağıt söylenmektedir. Sebebini araştırınız?

AĞIT

Yarab bu ne ölüm bu nasıl zulüm!
Ah edip de ağır başlar ağlıyor.
Çiçeği burnunda solan bu gülüm,
Toprağa karışan saçlar ağlıyor.

Can dayanır mı böyle bir zâra,
Kaldı kıyamete bendeki yara,
Dur mezarıcı kazma vurma mezara,
Sen görmezsin toprak taşlar ağlıyor.

Ötme bülbül ötme bağlar yasıdır,
Bugün Ardanuç'ta çağlar yasıdır,
Kalan bir Kerem'dir, giden Aslı'dır,
Ovalar, yaylalar, köşkler ağlıyor.

Efkârî sen gamsız kalmazsın bugün,
Ortada bir tabut, bu nasıl düğün,
Her kimin yüzüne baktıysam bugün,
Çekilir yürekler içler ağlıyor.

Efkârî

Edebiyat Bilgileri

Anonim halk edebiyatı Türk şiiridir. Halk arasında dilden dile dolaşan eserlerin adıdır. Anonim halk şiirinin belli başlı türleri destan, ninni, ağıt, türkü, mani vb.'dir. **Ağıt**, ölen kişilerin iyi hallerini, meziyetlerini dile getirmek, kaybından dolayı duyulan üzüntüyü ifade etmek amacıyla yazılan, söylenen şiirlerdir. Ağıt söylemeye ağıt yakma, ağıt söyleyenlere ise ağıtçı denilmektedir.

Ağıtın İslamiyet öncesi Türk edebiyatında ismi **sagu**, divan edebiyatındaki adı ise **mersiyedir**. Türklerde ağıt geleneği çok eskidir. Anadolu'nun hemen her yerinde söylenir. Türkçede 7, 8 ve 10 heceli ağıtlar yaygındır. Ağıtlar türkü ve destanla yakın ilişki içindedir. Erkeklerin söylediği ağıtlar varsa da ağıtları daha çok kadınlar söyler.

Ninni, annelerin süt emen çocuklarını avutmak ve uyutmak için ezgi ile söyledikleri mani şeklindeki manzumelerdir. Örneğin:

Nanni oğlum nanni
Uyusun da büyüsün
Mektebe çabuk gitsin
Çocukları okutsun...

Destan, bir kahramanlık hikayesini veya olayını anlatan, genellikle hikaye özelliği taşıyan koşma şeklindeki uzun halk şiirine denir. Bunlar, hecenin 8 veya 11'li ölçüsü ile ve koşma şeklinde yazılırlar. Anonim olanlarının yanında şairi belli olan destanlar da vardır.

Soru cevap

1. Şiirdeki şair Kerem ile Aslı kişilerle kimi kastedmektedir?
2. Yukarıdaki şiirin duraklarını bularak veznini gösterin.

DINNÎ-TASAVVUFÎ TÜRK ŞIIRI İLÂHÎ

Hazırlık sorular

1. Edebiyatta işlenen konulardan biri Allah'a ve dine karşı sevgidir. Bunun için ilâhîler halk tarafından benimsenip ezberlenerek söylenmektedir. Edebiyatımızda ilâhîlerin en iyi örneklerini Yunus Emre'de görebilmekteyiz.
2. Bu tür şiirlerde aşk temel unsurdur ve bu aşk Allah aşkı olarak işlenmektedir.

İlâhî

Ben yürürüm yâne yâne,
Aşk boyadı beni kane,
Ne âkilem ne divâne,
Gel gör beni aşk neyledi!

Gâh eserim yeller gibi,
Gâh tozarım yollar gibi,
Gâh çoşarım seller gibi,
Gel gör beni aşk neyledi!

Ben yürürüm ilden ile,
Şeyh sorarım dilden dile,
Gurbette hâlim kim bile? ,
Gel gör beni aşk n'eyledi!

Mecnun oluban yürürüm,
O yâri düşte görürüm,
Uyanıp melûl olurum,
Gel gör beni aşk n'eyledi!

Benzim sarı, gözlerim yaş,
Bağrım yare, ciğerim baş,
Halim bilen dertli kardaş,
Gel gör beni aşk n'eyledi!

Aşkın beni mest eyledi,
Aldı gönlüm hast eyledi,
Öldümeye kast eyledi,
Gel gör beni aşk n'eyledi!

Miskin Yunus biçâreyim,
Baştan ayağa yâreyim,
Dost ilinden âvâreyim,
Gel gör beni aşk n'eyledi!

Yunus Emre

Edebiyat Bilgileri

Tasavvuf, VIII. yüzyıldan itibaren kurumlaşmaya başlayan dinî bir düşünce ve yaşayış şeklidir. Daha çok tekkelerdeki eğitim yoluyla yaygınlaşmıştır. Edebiyatımızda Ahmed Yesevî (XIII. yy.)'den itibaren pek çok mutasavvuf yetişmiştir.

Yukarıda yer alan şiir bir ilâhîdir. Dinî-tasavvufî Türk şiiri içinde yer alan şairlerin söylediği dinî konuları işleyen şiirlere **ilâhî** denir. İlâhîler genellikle hece ölçüsünün yedili, sekizli ve on birli kalıbıyla yazılırlar. Edebiyatımızda Yunus Emre başta olmak üzere birçok şair ortaya çıkmıştır. İlâhîler tarikatlara göre farklı isimler alır: Mevlevilerde ayin, Bektaşilerde nefes, Alevilerde deme, Gülşenilerde tapuğ, Halvetilerde durak, öteki tarikatlar da hur ya da ilahi gibi.

Soru cevap

1. Yukarıdaki şiirde bugün kullanılmayan sözcükleri ve o sözcüklerin anlamlarını bulunuz.
2. “Yâne yâne yürümek” deyimini neyi ifade etmektedir?
3. Her dörtlüğün sonundaki dize tekrarlanmaktadır. Bu olaya ne denir?

ÂŞIK TARZI TÜRK ŞIIRI GÜZELLEME

Hazırlık soruları

1. Güzelleme kelimesinin anlamını sözlükte bakın. Âşık edebiyatında bu tarzla yazılan şiirler hep olumlu özelliklerden bahsedilir. Bunun zıddı olan şiirlere taşlama denir.
2. Halk şiirini konularına göre ayırabiliriz. Bu konuda araştırma yapın.
3. Ne gibi güzelliklerden söz edebiliriz? Tartışın!

GÜZELLEME

Leylâm gelir deyi yollar gözlerim
Gelmedi gözümde kaldı hayâli
Gizli sırrım beyan etmem gözlerim
Serimi sevdaya saldı hayâli.

Yâr benim biçâre olduğum bilmiş
Çifte benler beyaz gerdana inmiş
Bu gece seyrettim beyazlar giymiş
Salındı karşıma geldi hayâli.

Yârimin sevdası vardır başımda
Uyansam karşımda yatsam düşümde
Ne cânibe gitsem bile peşimde
Benim ile yoldaş oldu hayali.

Der Hayâlî hirâm ederek yürür
Gece gündüz gitmez karşımda durur
Ben seninim deyi teselli verir
Garip gönlüm ele aldı hayali.

Hayâlî

Edebiyat Bilgileri

Yukarıda okuduğunuz şiir bir güzellemedir. **Güzelleme**, kadın güzelliğini, tabiat güzelliğini veya at başta olmak üzere sevilen herhangi bir varlığı överek anlatan manzumelerdir. Güzellemeler, âşık tarzı halk edebiyatı türlerinden biridir.

Âşık tarzı Türk şiiri, İslam öncesi devrede kam, bakşı ve ozanlarla başlamıştır. Sonradan bunların yerini âşık denen halk şairleri almıştır. Âşık edebiyatı özellikle XVI. yüzyıldan sonra büyük gelişme görmüştür. XVII yüzyılda bir esnaf kuruluşu şeklinde örgütlendi. Yetişen

halk şairleri devlet adamlarından destek görmüştür. Bunlar, bir usta şair yanında çırak-kalfa usulü ile yetişmiş ve şehir hayatının tamamlayıcı bir unsuru olmuştur.

Âşık edebiyatı şairleri hece yanında aruz vezni ile de şiir söylemişlerdir. Ancak Karacaoğlan gibi bazı halk şairleri aruz veznini hiç kullanmamışlardır.

Âşık tarzı halk edebiyatı içinde güzellemeden madda **koçaklama** ve **taşlama** gibi türler de vardır. **Koçaklama**, yiğitlik ve kahramanlık konularını işler. En güzel koçaklamalar Köroğlu'nundur. **Taşlamalar**, yergi şiirleridir.

Soru cevap

1. Şair, şiirinde güzellemeyi nasıl açıklamıştır?
2. Üçüncü dördlükte şairin bahsettiklerini anlat.
3. Hangi dördlükte şairler kendi isimlerini verirler?

TEZAT

Tezat, bir şeydeki zıtlıkları ortaya çıkarmak veya iki zıt şey arasında bir ortaklık ve benzerlik bulmak için yapılan bir sanattır. Anlamca birbirine karşıt sözcüklerin bir arada kullanılmasıdır.

Ak akça kara gün içindir.

(Atasözü)

Neden böyle *düşman* görünürsünüz,

Yıllar yılı *dost* bildiğim aynalar?

Cahit Sıtkı Tarancı

KLÂSİK (DİVAN) TÜRK EDEBİYATINDA MANZUM ESERLER

Klâsik (Divan) Türk edebiyatında XI. yüzyıldan itibaren manzum eserler verilmeye başlanmıştır. Başlıca manzum eserler divan ve mesnevilerdir. Mesneviler XI. yüzyılda görülürken, divanlar XIII. yüzyıldan sonra ortaya çıkarlar. Bu edebiyat, XIX. yüzyılın sonuna kadar varlığını sürdürür.

Divanlar, şairlerin şiirlerini nazım şekillerine göre topladıkları defterlerdir. Klâsik edebiyata, divan edebiyatın denmesinin sebebi, şairlerin şiirlerini bu şekilde toplamalarındandır. **Mesneviler**, çeşitli hikayeleri anlatan, tarihî, dinî, tasavvufî, ahlâkî konularda yazılmış uzun manzumelerdir.

Klâsik Türk edebiyatında başlıca nazım şekilleri ve nazım türleri:

a. Kuruluşları yönünden

Klâsik Türk edebiyatında kuruluşlarına göre çeşitli nazım şekilleri vardır. Bunların bir kısmında nazım birimi **beyit**, bir kısmında **dörtlük**, bir kısmında **benttir**. Nazım birimi beyit olan nazım şekilleri **gazel**, **kaside**, **mesnevi**, **müstezattır**. Nazım birimi dörtlük olan nazım şekilleri rubai ve tuyuğdur. Bunlar tek dörtlük halindedir. Nazım birimi bentlerden oluşanların genel adı **musammattır**. Bentlerin mısra sayısı arttıkça adları da değişir.

b. Konuları yönünden

Klâsik Türk edebiyatında bazı nazım şekilleri genellikle bilinen belirli konuları işlerler. Bunlardan **gazel** aşk, şarap, kadın sevgisini konu alır. **Kaside**, daha çok övgü şiiridir. **Mesnevi** nazım şekli ile içinde olay veya olayları bulunan uzun hikâyeler yazılır. **Tuyuğ ve rubai**, duygu ve hikmet konularını işler. **Terkib-i bent** ve **terci-i bentlerde** felsefi ve hikemi konular anlatılır. Bunları ilerde göreceksiniz.

Klâsik Türk şiirinde aruz vezni kullanılmıştır.

Aruz vezni ve özellikleri:

Aruz, Arap edebiyatında doğmuştur. Önce İranlılar sonra da Türkler kullanmıştır. Aruz vezni hecelerin açık ve kapalı oluşuna dayanır. Açık hece kısa bir ünlü ile sona erer. Buna **kısa hece** de denir. **Kapalı hece** ya uzun ünlü ile ya da bir sessizle biten hecedir. Aruz vezninde hece sayısına değil, hecelerin **açık** ve **kapalı**, bir başka deyişle, **kısa** ve **uzun** olmalarına bakılır.

Aruz vezninde heceler iki şekilde değerlendirilir.

1. Açık, kısa heceler

ba-cı, a-na, ye-ni, a-ra-ba, ba-ba, o-ku-la gibi. Bu kısa veya açık heceler (·) işareti ile gösterilir.

2. Kapalı, uzun heceler

has-ret, hâ-lâ, sen-sin, Üs-küp, Bal-kan gibi. Bunlar da (–) ile gösterilir. Mısra sonlarındaki açık heceler daima kapalı olarak sayılır.

Aruzda şu özellikler göz önünde bulundurulur:

a. Vasl: Birinci kelimenin sonundaki ünsüzün ünlü ile başlayan ikinci kelimenin başına alınmasıdır. Buna **ulama** denir.

Sönmeden yur / dumu nüstün / de tüten en / son ocak

— • — — / • • — — / • • — — / • • —

Fâ i lâ tün / Fe i lâ tün / Fe i lâ tün / Fe i lün

Yukarıdaki dizede “**yurdumun**” sözcüğünün sonundaki “**n**” ünsüzü, “**üstünde**” sözcüğün ilk hecesine bağlanarak **ulama** yapılmış, aruz kalıbı bozulmamıştır.

b. İmâle: Kısa ve açık hecenin uzatılarak kapalı hâle getirilmesidir. Buna **uzatma** da denir.

Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd eder ihsân

Niçin kılmaz bana dermân beni bîmâr sanmaz mı (Fuzûlî XVI. yüzyıl)

• — — — / • — — — / • — — — / • — — —

Me fâ î lün / Mefâ î lün / Mefâ î lün / Mefâ î lün

Kalın ve koyu heceler, vezin gereği kapalı hece ve uzun sesli okunması gerekmiş ve oralarda imâle yapılmıştır.

c. Zihaf: imâlenin zıddıdır. Uzun bir heceyi kısa okumaktır. Bir aruz kusurudur.

Bir söz le / fe sel lî ey / le bâ ri

— — • / • — • — / • — •

Mel û lü / me fâ i lün / fe û lün

Yukarıdaki dizenin üçüncü sözcüğündeki “lî” hecesi aslında uzundur; fakat ölçü gereği kısa okunmuştur.

d. Med: Kapalı bir şekilde heceyi vezin gereği bir kapalı bir açık (– •) şekilde okumaktır.

“O nâz hastası tâ böyle bi-mecâl midir”

dizesinde “nâz” sözcüğü, (— •) biçiminde çözümlenir.

TÜRK EDEBİYATINDA KULLANILAN BAŞLICA ARUZ KALIPLARI

Küçük kalıpların birleşmesiyle büyük kalıplar oluşur. Bu kalıplar, düz, yarı karışık kalıplar ve karışık kalıplar olmak üzere karşımıza çıkar. Aşağıda bunlardan kimileri verilmiştir:

1. **fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün /**
 — . — — / — . — — / — . — — / — . — /
 Arturan söz kadrini sıdk ile kadrin arturur
 Kim ne mikdâr olsa ehlin eyler ol mikdâr söz
 (Fuzûlî)

2. **fâ i lâ tün / fâ i lâ tün / fâ i lün /**
 — . — — / — . — — / — . — /
 Ol gözü mestânenin etdiklerin
 Ey Necâtî cevır sanma nâzdu
 (Necâtî)

3. **fe i lâ tün / fe i lâ tün / fe i lâ tün / fe i lün /**
 .. — — / .. — — / .. — — / .. — /
 Dâr-ı dünyâ delü gönüm gibi vîrân olsa
 Ne cihân olsa ne cân olsa ne hicrân olsa
 (Yahyâ Bey)

4. **fe i lâ tün / fe i lâ tün / fe i lün /**
 .. — — / .. — — / .. — /
 Koptu evden acı bir vâveylâ
 Odalar inledi: “Leylâ! Leylâ!”
 (Yahyâ Kemâl Beyatlı)

5. **fe i lâ tün / me fâ i lün / fe i lün /**
 .. — — / . — . — / .. — /
 Devletimdir visâl-i yâr ammâ
 Bana yâr olmadı o devlet âh
 (Cem Sultan)

6. **me fâ i lün / me fâ i lün / me fâ i lün / me fâ i lün /**
 . — . — / . — . — / . — . — / . — . — /
 Yiyin efendiler yiyin; bu hân-ı iştihâ sizin;
 Doyunca, tıksırınca, çatlayıncaya kadar yiyin!
 (Tevfik Fikret)

7. me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün / me fâ î lün /

— — . / . — — . / . — — . / . — — /

Sana kimisi cânım kimi cânânım deyü söyler

Nesin sen doğru söyle can mısın cânân mısın kâfir

(Nedîm)

8. me fâ î lün / me fâ î lün / fa û lün /

— — . / . — — . / . — — . / . — — /

Değer bir kez yüzün görmek o mâhun

Güneş kursı gibi yüz bin filori

(Bâkî)

9. mef û lü / fâ i lâ tün / mef û lü / fâ i lâ tün /

— — . / . — — . / . — — . / . — — /

Ger görmemek dilersen resm-i cefâ Fuzûlî

Olma vefâyâ tâlib dünyâ-yı bî-vefâda

(Fuzûlî)

10. mef û lü / fâ i lâ tü / me fâ î lü / fâ i lün /

— — . / . — — . / . — — . / . — — /

Ey bî-vefâ ki âdet olupdur cefâ sana

Bi'llâh cefâdur olma demek bî-vefâ sana

(Fuzûlî)

11. me fâ i lün / fe i lâ tün / me fâ i lün / fe i lün /

— — . / . — — . / . — — . / . — — /

Yakar mı nâme-berin yoksa yâra değmez mi

Niyâz-nâmemiz ol gam-küsâra değmez mi

(Nâ'îlî)

12. mef û lü / me fâ î lü / me fâ î lü / fa û lün /

— — . / . — — . / . — — . / . — — /

Pek rengine aldanma felek eski felekdir

Zîrâ feleğin meşreb-i nâ-sâz-ı dönekdir

(Ziyâ Paşa)

GAZEL

Mübalâğa (Abartma)

Hazırlık soruları

1. Sınıfınızda, şiir yazma yeteneği olan var mı?
2. Konusu aşk olan şiir türlerine ne denir?
3. Gazel sözünün anlamını araştırınız.
4. Gazel divan şiirinde en çok kullanılan nazım şekillerindedir. Okuyacağınız gazel, divan şairleri arasında önemli bir yeri olan, Fuzûlî' ye aittir.

Gazel

Meni candan usandırdı cefâdan yâr usanmaz mı
Felekler yandı âhımdan murâdım şem'i yanmaz mı

Kamu bîmârına cânân devâ-yı derd eder ihsân
Niçün kılmaz bana derman beni bîmâr sanmaz mı

Şeb-i hicrân yanar cânım döker kan çeşm-i giryânım
Uyarır halkı efgânım kara bahtım uyanmaz mı

Gül-i ruhsârına karşı gözümde kanlu akar su
Habîbim fasl-ı güldür bu akar sular bulanmaz mı

Gâmım pinhân tutardım ben dedîler yâre kıl rûşen
Desem ol bî-vefâ bilmem inanır mı inanmaz mı

Değildim ben sana mâil sen ettin aklımı zâil
Beni tan eyleyen gafîl seni görgeç utanmaz mı

Fuzûlî rind-i şeydâdır hemîşe halka rüsvâdır
Sorun kim bu ne sevdâdır bu sevdâdan usanmaz mı

Hayâfî

me fâ 'î lün / me fâ 'î lün / me fâ 'î lün / me fâ 'î lün

. ——— / . ——— / . ——— / . ———

Fuzûlî'nin Türkçe Divanı'ndan Seçmeler

Günümüz Türkçesiyle:

*Sevgili beni candan usandırdı, cefadan usanmaz mı?
Âhımdan gökler yandı, dileğimin mumu yanmaz mı?*

*Sevgili, bütün hastalarının derdine ilaç veriyor,
Bana niçin ilaç vermiyor? Beni hasta sanmıyor mu?*

*Ayrılık gecesinde canım yanar, ağlayan gözüm kanlı yaş döker,
Feryadım halkı uyandırır, kara bahtım uyanmaz mı?*

*Gül yanağına karşı gözümde kanlı su akar (kan ağlarım)
Sevgilim! Bu gül mevsimidir, akar sular bulanmaz mı?*

*Ben gamımı gizli tutardım, "sevgiliye aç" dediler,
Desem (söylesem) o vefasız acaba inanır mı? İnanmaz mı?*

*Ben sana meyletmiş değildim, aklımı sen yok ettin;
Beni kınayan gafil seni görünce utanmaz mı?*

*Fuzûlî çılgın bir rinttir, daima halkın diline düşmüştür;
Sorun ki, bu nasıl sevdadır? Bu sevdadan usanmaz mı?*

Edebiyat Bilgileri

- Gazel, divan şiirinde en çok kullanılan nazım şeklidir.
- Beyit sayısı 5 ile 15 arasında değişir; ama genelde bu sayı 5, 7, 9 beyittir.
- İlk beyit kendi arasında kafiyelidir. Gazelin kafiye düzeni (örgüsü) şöyledir; aa, ba, ca, da, ea,
- Gazelin ilk beytine **matla** (doğuş yeri), bir sonraki beytine **hüsn-i matla** denir.
- Matla beytindeki mısralardan biri gazel içerisinde tekrarlanmışsa, kasîdede olduğu gibi buna **redd-i matla** denir.
- Gazelin son beytine **makta** (bitiş, kesiliş yeri), bir önceki beytine **hüsn-i makta** denir.
- Şairin isminin geçtiği beyte **taç beyit** denir.
- Gazelin en güzel beytine **beytü'l-gazel** denir. Bu beyte **şah beyit** de denir.
- Gazelde her beyit farklı bir konudan bahseder; konu birliği yoktur.
- Bir gazelin bütününde aynı konu işleniyorsa, böyle gazellere **yek-ahenk** gazel denir.
- Bütün bir şiirin aynı söyleyiş güzelliğine sahip olduğu gazellere **yek-âvâz** gazel denir.
- Divan edebiyatı şairleri bütün maharetlerini gazelde ortaya koyarlar. Büyük şair olmanın en büyük ölçütü gazellerdir. Gazelde konu aşk, şarap, güzellik ve aşkın ıstırabıdır.
- Dize ortalarında iç uyaklı olan ve dörtlük haline getirilebilen gazellere **musammat gazel** denir. Divan şiirinde bütün mısraları kafiyeli gazellere **müselmel gazel** adı verilmiştir.

- Aşkın verdiği mutluluk ya da acıyı dile getiren gazellere **âşıkane gazel**, dünya zevklerinden söz eden gazellere **rindâne gazel**, doğrudan sevgilinin güzelliğinden ve ona duyulan arzudan bahseden gazellere **şûhâne gazel**, tasavvufî düşüncenin hâkim olduğu gazellere **sûfiyâne** ya da **ârifâne gazel**, felsefî gazellere de hikemî veya **hakîmâne gazel** adlarının verildiği görülmektedir. Konu bakımından halk şiirindeki koşmaya benzer. Aruz ölçüsüyle yazılır.

Mübalâğa (Abartma) Sanatı

Sözü daha etkili yapmak için bir nesneyi, bir olayı veya fikri, olduğundan az veya çok, üstün veya aşağı göstererek anlatma sanatına **mübalâğa (abartma)** sanatı denir. Mübalâğanın şartı sağlam zevk ve ince zekâdır. Akıl almaz mübalâğalar sadece mizahlı anlatımda hoş gidebilir. Ciddi anlatımda, mantık güzelliği de aranır. Okuduğunuz şiirin üçüncü beytinde “*ağlayan gözüm kanlı yaş döker*”, cümlesi abartılı bir ifade içermektedir.

Soru cevap

1. Şiirin teması nedir?
2. Şiirde yer alan deyimleri bulup, anlamlarını açıklayınız.
3. Fuzûlî bu gazelde birçok edebi sanat (söz sanatı) kullanmıştır. Şiirde, mübalâğa (abartma) ifade eden kelimeleri gösteriniz.
4. Âşık ve sevgilinin hangi özelliklerinden söz edilmektedir?

KASİDE

Hazırlık soruları

1. Bir kişiyi, yeri veya makamı anlatan (öven) şiirler okudunuz mu?
2. Şehirlerin güzelliklerinden bahseden şiirlere ne denir?
3. İstanbul'un güzelliklerini tasvir eden şiir örneklerini bulun ve sınıfta paylaşın!

KASİDE

1. Bu şehri-i Stanbûl ki bî-misl ü behâdır
Bir sengine yekpâre Acem mülkü fedâdır

2. Bir gevher-i-yekpâre iki bahr arasında
Hurşîd-i cihân-tâb ile tartılsa sezâdır

3. Altında mı üstünde midir cennet-i a'lâ
Elhak bu ne hâlet bu ne hoş âb u hevâdır

4. İnsâf değildir anı dünyâyâ değişmek
Gülzârların cennete teşbîh hatâdır

5. İstanbul'un evsâfını mümkün mü beyân hiç
Maksûd hemân sadr-ı kerem-kâra senâdır

6. Sadrına seni eyleye Hak dâim ü sabit
Hep âlemin ettikleri şimdi bu duâdır

7. Ez-cümle Nedîmâ kulun ey Âsaf-ı devrân
Müstağrak-ı lütf u kerem ü cûd u atâdır

Hayâlî

Mef'ûlü / Mefâilü / Mefâilü / Feülün

NEDİM

Günümüz Türkçesiyle Söylenişi

1. Bu İstanbul şehri, eşsiz ve paha biçilmez bir yerdir.
Bir taşına bütün İran ülkesi fedadır.
2. O, iki deniz arasında tek parça, iri bir mücevherdir.
Dünyayı aydınlatan güneşle tartılsa lâyıktır.
3. Yüce cennet onun altında mı, yoksa üstünde midir?
Doğrusu bu ne hoş hâl, bu ne hoş bir su ve havadır.
4. Onu dünyaya değiştirmek insafsızlık olur.
Gül bahçelerini de cennete benzetmek yanlıştır.
5. İstanbul'un güzelliklerini anlatabilmek hiç mümkün mü?
Amaç, aslında çok cömert olan sadrazamı övmektir.
6. Allah, seni sadrazamlık makamında devamlı eylesin.
Şimdi bütün insanların ettiği dua budur.
7. Ey zamanımızın Âsafı (şerefli veziri)!
Bu gönül sahiplerinden özellikle Nedim kulun, senin lütfuna, iyiliğine, cömertliğine ve
ihسانına boğulmuştur.

Edebiyat Bilgileri

Kaside, kelime anlamı “kastetmek, yönelmek”tir. Kaside, belli bir amaçla yazılmış şiirlerdir. Genellikle din ve devlet büyüklerini övmek için yazılır.

Kasidenin özellikleri şunlardır:

- Nazım birimi beyittir.
- Beyit sayısı çoğunlukla 33 ile 99 arasındadır.
- Kafiyeleşimi gazeldeki gibidir: aa, ba, ca, da...”
- İlk beytine ‘matla’; son beytine ‘makta’; en güzel beytine “beytül kasid”; şairin adının ya da mahlasının geçtiği beyte de “taç-beyit” denir.
- Nef’i, kasideleriyle ünlü bir Divan şairidir.
- Türüne, giriş bölümünün konusuna veya redifine göre isimlendirilebilir. Rediflerine göre: Su Kasidesi (Fuzulî), Güneş Kasidesi (Ahmet Paşa)...
- Konularına göre tevhit, münacat, naat, methiye olmak üzere türlere ayrılabilir. Nesib (teşbib), girizgâh, tegazzül, methiye, fahriye, dua bölümlerinden oluşur.

Kasidenin bölümleri şunlardır:

Nesib (teşbib): Kasidenin giriş bölümüdür. Bir tabiat tasvirinin yapıldığı veya sevgilinin özelliklerinin anlatıldığı bölümdür. Bu bölümün konuları bahar, kış, yaz, Ramazan, bayram, nevruz, gül, sümbül, güneş, söz ustalığı, kalem, gece, savaş, at veya bir güzel olabilir. Kasideler bu bölümde ele alınan konuya göre adlandırılır.

Girizgâh: Asıl konuya giriş yapmak üzere düzenlenmiş en fazla iki beyitlik bölümdür.

Medhiye: Kasidenin sunulduğu kişinin, yani padişahın veya bir devlet büyüğünün övüldüğü bölümdür. Bu bölümde abartılı ve sanatlı bir övgü vardır.

Tegazzül: Şair, genellikle medhiyeden sonra arada bir gazel söyler. Bu bölüme tegazzül adı verilir. Tegazzül bölümü her kasidede bulunmaz.

Fahriye: Şairin kendini övdüğü bölümdür. Burada da şair abartılı bir ifade kullanır.

Dua: Şairin, kendisi, daha çok da övdüğü kişi için Allah'tan yardım dilediği, dua ettiği bölümdür.

Soru cevap

1. Okuduğunuz kaside kısaltılarak alınmıştır. Sizce, bu beyitler hangi bölümlerden alınmıştır?
2. Şair birinci, ikinci ve dördüncü beyitlerde hangi edebi sanatı kullanmıştır?
3. **“Altında mı üstünde midir cennet-i a'lâ”** mısrasındaki edebi sanatı açıklayınız.
4. Yaşadığınız şehirle ilgili yazılmış şiirler var mı? Araştırınız.
5. Okuduğunuz bu kaside, konusuna göre hangi türe dahil edilebilir?

MESNEVÎ

Hazırlık soruları

1. Mısraların kafiyeli olması, şiire güzellik ve kolaylık sağladığını düşünüyor musunuz?
2. Bugüne kadar gelmiş ve eskiye dayalı okuduğunuz meşhur aşk hikâyeleri var mı?
3. Edebiyatımızda Leylâ ile Mecnûn hikâyesini anlatan pek çok şairimiz vardır. Onlardan biri de XVI yüzyıl şairlerimizden Fuzulî'dir. Onun, Leylâ ile Mecnûn hikâyesinden alıntı beyitlerini incelemeye çalışalım.

Leylâ ve Mecnun

Ey ebr her eksilende suyun
Deryalara dökme âb-ı rûyun

Al suyu bu çeşm-i hun-feşandan
Deryalara hem bağışla andan

Var ol yüzü gül nigâra benden
Zâr ağla vü söyle yâra benden:

.....
Can bâr-ı beden götürmez oldu
Göz reng-i vücûdu görmez oldu

Canım canı gözüm çerâğı
Rahm eyle ki geldi rahm çağı

Ben bilmez idim belâ imiş aşk
Bir derdli mâcerâ imiş aşk

Derdin ki: belâ yolunda her dem
Aşk içre sana şerîk-i derdem

Saldın ben-i hasteyi bu hâle
Derde beni eyledin havale

Her derd ki var Leyli aldı
Mâlûmdürür sana ne kaldı

.....
Gel yanıma kesme aşinalık
Yahşi mi olur bu bîvefâlık

Âşık gerek olmaya karârı
Tavf ede müdâm kûy-i yâri

Düşmez bu yana senin güzârın
Var ola meğer bir özge yârin

Yârin ben isem bana nazar kıl
Gâhi bu yanaya bir güzer kıl

Fuzuli

Günümüz Türkçesiyle:

1. Ey bulut! suyun her eksüdükçe, denizlere yüz suyu dökme (yalvarma).
2. Suyu bu kan saçan gözden al, ondan (o sudan) denizlere de ver.
3. O gül yüzlü sevgiliye git, inleyip ağla ve o yâra benden şöyle de.
4. Can, vücudumun yükünü taşımaz oldu; göz, vücudumun rengini göremez oldu.
5. Canımın canı, gözümün ışığı! bana acı, acıma çağı geldi.
6. Ben bilmezdim, aşk belâ imiş, bir dertli macera imiş.
7. Derdin ki: "belâ yolunda her an aşk için ben sana dert ortağiyım".
8. Ben hastayı bu hale getirdin, derdi bana yükledin.
9. Ne kadar dert varsa Leylâ aldı, sana ne kaldığı belli.
10. Yanıma gel, tanışıklığı kesme; bu vefasızlık iyi midir?.
11. Aşığın durmaması, sevgilinin bulunduğu yeri hep dolanması gerek.
12. Senin geçişin ise bu yana düşmüyor (hiç buradan geçmiyorsun), acaba başka bir sevgilin mi var.
13. Sevgilin bensem, bana bak, ara sıra buradan bir geç.

Edebiyat Bilgileri

Öğüt verici bir olayı anlatan uzun şiirlerdir. Her çeşit konu işlenebilir. Roman ve öykünün yerini tutan bir nazım şeklidir. Mesnevilerin genel özellikleri şunlardır:

- Kelime anlamı “ikili, ikişer ikişer”dir.
- İran edebiyatından alınmıştır. İran edebiyatında Firdevsî'nin Şehname'si 60 bin beyitlik bir eserdir. Yine Mevlânâ'nın Mesnevi'si 26 bin beyit tutmaktadır.
- Klâsik halk hikâyeleri, destanî konular, aşk hikâyeleri, savaşlar, dinî ve felsefî konular işlenir.
- Konu ne olursa olsun olaylar masal havası içinde anlatılır.
- Konularına göre sınıflandırılırlar: aşk, din ve tasavvuf, ahlâk ve öğreticilik, savaş ve kahramanlık, şehir ve güzelleri, mizah.
- Divan edebiyatının en uzun nazım şeklidir (beyit sayısı sınırsızdır). 20-25 bine kadar çıkabilir.
- Mesnevi de bölümlerden oluşur: Önsöz, tevhit, münacat, naat, miraciye, 4 halife için övgü, eserin sunulduğu kişiye övgü, yazış sebebi, asıl konu, sonsöz.
- Mesnevîde her beyit kendi içinde kafiyelidir: aa bb cc dd ee ...
- Divan şiirinde beş mesnevîden oluşan eserler grubuna (bugünkü anlamıyla setine) “hamse” denir.
- Mevlânâ, Fuzulî, Şeyhî, Nabî ve Şeyh Galip (Hüsni ü Aşk) önemli hamse şairlerimizdir.

Edebiyatımızda yazılmış ünlü mesnevîler şunlardır:

- *Ahmedi – İskendername*
- *Süleyman Çelebi – Mevlid*
- *Şeyhi – Harname, Hüsrev ü Şirin*
- *Nabî – Hayrabat*
- *Fuzulî – Leyla ile Mecnun*
- *Şeyh Galip – Hüsni ü Aşk*

Soru cevap

1. Fuzulî, XVI yüzyılda yaşamış bir şairimizdir. Şairin sanatı hakkında neler söyleyebiliriz?
2. Şiirde kullanılan edebî sanatları bulun ve derste açıklayın.
3. İstedığınız beyitlerde vezin çalışması yapınız.
4. “Leylâ ve Mecnun” konulu eser yazmış daha başka şair tanıyor musun? Araştırma yapın.

MURABBA

Hazırlık soruları

1. Konularına göre şiir türlerini hatırlayınız. Konusu aşk olan şiir türlerine ne denir?
2. Klâsik (Divan) Türk edebiyatında, halk edebiyatındaki gibi dörtlüklerle yazılan nazım şekilleri de vardır. Murabba bunlardan biridir.
3. Murabba kelimesinin anlamlarını araştırınız.
4. XVI. yüzyıl şairlerimizden olan Yahya Bey, Türk edebiyatında en çok murabba yazan şairlerdendir. Yahya Bey'den bir murabba örneği okuyalım.

MURABBA

Geçti cânânın firâkı cânıma
Tîr-i cevri gibi girdi kanıma
Nâleden bir kimse gelmez yanıma
Söyle ey bâd-ı sabâ cânânıma
Bahr-i aşkına olal'dan âşinâ
Yad oluptur cümle-i âlem bana
Yalınız kaldım garîb ü mübtelâ
Söyle ey bâd-ı sabâ cânânıma
Yaktı yandırdı beni nâr-ı firâk
İşidenlerden ırak olsun ırak
Hey ne müşkil derd olur bu iştiyâk
Söyle ey bâd-ı sabâ cânânıma
Derd-i mendine şefâat eylesin
Hâtırım sorsun inâyet eylesin
Bî-vefâlıktan ferâgat eylesin
Söyle ey bâd-ı sabâ cânânıma
Âşık olal'dan ana leyl ü nehâr
Aşkım artar eksilir sabr u karâr
Olmasın Yahyâ gibi mahzûn u zâr
Söyle ey bâd-ı sabâ cânânıma

Taşlıcalı Yahya Bey

Aruz Kalıbı: **Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün**

Günümüz Türkçesiyle Söylenişi

Sevgiliden ayrılığım canıma yetti.
Eziyet okları kanıma girdi.
İnlememden kimse yanıma gelmez.
Ey sabah rüzgârı sevgilime bunları söyle.

Aşk deniziyle tanıştığım zamandan beri
Bütün insanlar bana yabancı olmuştur.
Garip ve tutkulu bir şekilde yalnız kaldım.
Ey sabah rüzgârı sevgilime bunları söyle.

Beni ayrılık ateşi yaktı, yandırdı.
Bu arzu çok zor bir derttir.
Duyanlardan bu uzak olsun.
Ey sabah rüzgârı sevgilime bunları söyle.

Sevgili ben dertliye şefaata eylesin.
Hatırımı sorsun, bana yardım etsin.
Vefasızlıktan vazgeçsin.
Ey sabah rüzgârı sevgilime bunları söyle.

Ona âşık olduğum zamandan beri gece gündüz
Aşkım artar, fakat sabrım ve kararlılığım azalır.
O sevgili Yahya gibi hüznü ve feryat dolu olmasın.
Ey sabah rüzgârı sevgilime bunları söyle.

Edebiyat Bilgileri

Murabba, bent adı verilen dört dizelik kıt'alarından oluşan şiir türüdür. Kelime anlamı "dörtlük" demektir. Aynı ölçüde dörder dizelik bentlerden oluşan nazım şeklidir. Uyak(kafiyeli) düzeni genelde aaaa/bbba/ccca/ddda/ şeklinde olmakla beraber, ilk bendi kafiyeli olmayan ya da sonraki bentlerde kafiyesi tekrarlanmayan murabbalar da vardır. Birinci bendin dördüncü dizesi her bendin sonunda tekrarlanıyorsa, buna **murabba-ı mütekerrir** denir. Çoğu zaman üç ila dokuz bentten oluşur. Her konuda murabba yazılabilir. Ancak dini ve didaktik konular ile övgü, yergi, manzum mektup, mersiye vs. türlerde murabba nazım şekli daha çok kullanılmıştır. Aruz kalıbıyla yazılır. Önemli murabba şairleri Aşki, Muhabbi, Hayreti, Taşlıcalı Yahya Bey, Fuzuli sayılabilir.

Soru cevap

1. Şiirin teması nedir?
2. Şiirde, halk şiirinde benzerlik gösteren yönleri nelerdir?
3. Geçmişteki öğrendiklerinize dayanarak, halk şiirindeki benzer örneği ne olabilir?

ŞARKI

Hazırlık soruları

1. Bestelenmek için yazılan nazım şekillerine ne denir?
2. “Müzik ruhun gıdasıdır” ve “müzik evrenseldir” deyişlerine katılıyor musunuz?
3. Türk edebiyatında halk zevkine uygun şiirlerin başında şarkı gelir. Nedim Lâle Devri'nin önde gelen şairidir. O, bu devreye şarkıları ile renk katmıştır.

ŞARKI

Yine oldum esîri âh bir şûh-ı sitemkârın
Ki dilber sevmemiş, bilmez belâsın âşık-ı zârın
Ne kâfirliklerin gördüm ben ol zülf-i siyekârın,
O ebrûnun, o zâlim gamzenin, ol çeşm-i mekkârın

O tıfl-ı nâzı gördüm rûyine hurşîd eser etmiş
Haberdâr olmamıştım, sonra bildim neylemiş n'etmiş
Meğer, zâlim kaçıp tenhâca Sa'dâbâd'a dek gitmiş
Temâşâ eylemiş âlâyını şevketlü hünkârın

Gezermiş kasrın etrâfında yer yer tâze meh-rûlar
Mükehhal gözlü, şîrîn sözlü, Leylî yüzlü âhûlar
Hemân alkış sadâsın andırırılmış çağlayan sular,
Ederlermiş duâsın pâdişâh-ı ma'delet-kârın

Güzelsin, bî-bedelsin, şûhsun, âlüftesin cânâ!
Söz olmaz hüsnüne, gelmez nazîrin âleme hakkâ!
Senin her cevrine bin cân ile sabreylerim ammâ,
Beni pek öldürür ey bî-vefâ ellerle bâzârın

Bugün, bir mahrem-i esrâr, yâr-i nükte-pîrâdan
İştittim kim, sayıp uşşâkını ey şûh-ı sîmîn-ten
Nedîm-i zâra benzer âşıkım yoktur demişsin sen
Efendim, işte vardır: ben esirin, ben giriftârın.

Nedim

Kalp: me fâ î lün / me fâ i lün / me fâ i lün / me fâ î lün

Günümüz Türkçesiyle

Ah yine tutsağı oldum zulmeden bir şuhun,
Ki dilber sevmeyen bilmez acısını inleyen âşıkın,
Ne kâfirliklerini gördüm ben o günah işleyen siyah saçın,
O kaşın, o zâlim gamzenin, o hileci gözün.

O nazlı yavruyu gördüm; yüzünü güneş yakmış
Daha önce duymamıştım, ne yapıp ne etmiş.
Meğer zalim, kaçıp tek başına Sâ'dabâd'a kadar gitmiş.
Şanlı sultanın alayını seyretmiş.

Gezermiş köşkün çevresinde yer yer, taze ay yüzlüler,
Sürmeli gözlü, Şirin sözlü, Leyâ yüzlü meraller..
Hemen alkış sesini andırmış çağlayan seller,
Ederlermiş duasını adaletsever padişahın.

Güzelsin, benzerin yok, nazlısın, aşk çılgınısın sevgili!
Söz olmaz güzelliğine, benzerin gelmez dünyaya belli.
Senin her sıkıntına bir can ile sabrederim amma,
Ey vefasız! Beni pek öldürür, ellerle sohbetin.

Bugün nükteler söyleyen sevgilinin bir sırdaşından
İşittim ki sayıp âşıklarını ey gümüş tenli güzel.
İnleyen Nedim'e benzer âşıkım yoktur, demişsin sen
Efendim işte vardır, ben esirin, ben tutkunun.

Edebiyat Bilgileri

Şarkı, Türk edebiyatında XVII. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Halk edebiyatındaki türkünün karşılığıdır. Kuruluşu ve kafiye düzeni yönüyle murabbaya benzer. aaaa, bbba, ccca. Bestelenmek için yazıldığından fazla uzun değildir. Dörtlüklerden oluşur ve dörtlük sayısı üç ile beş arasında değişir. Her bentte tekrar edilen mısra ise **nakarat** adı ile anılır. Her bendin en kuvvetli olması gereken üçüncü mısrasına **miyân** adı verilir. Şarkının konusu genellikle aşk, sevgili, ayrılık, içki ve eğlencedir. Geniş halk kitlelerine hitap ettiğinden dili genel olarak sadedir. Divan edebiyatının ilk şarkı yazarı Nail-i Kadim'dir. Şarkının en önemli isimleri Nedim, Enderunlu Vasıf'tır. Yakın dönem şairlerinden olan Yahya Kemâl'in de pek çok şarkısı vardır. Günlük dile ait söyleyişler ve halk deyişleri vardır. Nazım birimi, **kafiye** şeması bakımından halk edebiyatındaki koşmaya da benzer.

Soru cevap

1. Okuduğunuz şarkının konusu nedir?
2. İlk bentte yer alan “kâfirlik, siyehkâr, ebrû, gamze, çeşm-i mekkâr” kelimeleri arasında nasıl bir ilgi vardır?
3. İkinci bentte yer alan edebi sanatı açıklayınız.
4. Şiirdeki halk söyleyişlerini gösterip, şairin dili hakkındaki düşüncelerinizi açıklayınız.
5. Şarkıyı şekil yönünden inceleyiniz.

TERKİB-I BENT

Hazırlık soruları

1. Edebi tenkit kavramından ne anlıyorsunuz?
2. Eskiden edebiyatımızda toplumun hayat görüşünü, düşüncelerini, şikâyet ve endişelerini daha çok terkib-i bentlerle dile gitirmişlerdir.
3. Ziya Paşa, Terkib-i Bend'inden bir bölüm okuyup, inceleyelim.

TERKİB-İ BENT

1. İkbâl için ahbâbı siâyet yeni çıktı
Bilmez idik evvel bu dirâyet yeni çıktı
2. Sirkat çoğalıp lâfz-ı sadâkat modalandı
Nâmus tamam oldu hamiyet yeni çıktı
3. Düşmanlara ahbâbını zemm oldu zerafet
Dildardan ağyâra şikâyet yeni çıktı
4. Sâdıkları tahkir ile red kaide oldu
Hırsızlara ikram ü inayet yeni çıktı
5. Hak söyleyen evvel dahi menfur idi gerçi
Hainlere amma ki riayet yeni çıktı
6. Milliyeti nisyan ederek her işimizde
Efkâr-ı Freng'e tebaiyyet yeni çıktı
7. Eyvah bu bâzîçede bizler yine yandık
Zîra ki ziyan ortada bilmem ne kazandık

ZİYA PAŞA

Kalıp: Mef' û lü / me fâ î lü / me fâ i lü

Günümüz Türkçesiyle

1. Yüksek mevkilere erişebilmek için dostlarını çekiştirmek yeni çıktı; önceden bilmezdik, bu türden hüner ve beceri yeni çıktı.
2. Hırsızlık çoğalıp sadakat sözü moda haline geldi, namusu bitirdik, hamiyet yeni çıktı.
3. Düşmanlara dostları yermek bir incelik oldu; başkalarına gönül dostlarından şikayet yeni çıktı.
4. Allah'a ve vatanına sadık olanları aşağılamak ve onları reddetmek kural hâline geldi, hırsızlara ikramda bulunmak ve yardım etmek yeni çıktı.
5. Gerçi eskiden de doğruyu söyleyenlerden nefret edilirdi ama hainlere saygı göstermek, onları koruyup kollamak, onların emirlerine uymak yeni çıktı.
6. Yaptığımız her işte millî birlik ve şahsiyeti unutarak Avrupalıların fikirlerine uymak yeni çıktı.
7. Eyvah bu oyunda bizler yine yandık, çünkü zarar ortada bu konuda bilmem biz ne kazandık.

Edebiyat bilgileri

Terkib-i Bent, bentlerle kurulan uzun bir nazım biçimidir. Yaşamdan, talihten şikayet; felsefi düşünceler, dini, tasavvufî konular ve toplumsal yergilerin işlendiği şiirlerdir. En az üç en fazla on bentten oluşur. Her bent genellikle 6 ila 10 beyitten oluşur. Bentlerin kafiye düzeni gazele benzer. Her bent bir **hane (veya terkib-hane)** ve bir de **vasıta (veya bendiyye)** adı verilen beyitten oluşur. Her bendin sonunda farklı vasıta beyitleri kullanılır. Bunlar bentlerden ayrı olarak kendi aralarında uyaklanır. Vasıta beyitlerinin hepsi kafiyeli olan nazım şekline ise **terci-i bent** adı verilir.

Bentlerin kafiyelenişi gazeldeki gibidir. aa xa xa xa xa xa bb cc xc xc xc xc dd. (aa aa aa aa aa bb cc cc cc cc cc dd). Edebiyatımızda Bağdatlı Ruhi ve Ziya Paşa bu türün iki önemli şairidir. İkisi de toplumsal konular yazmıştır.

Terkib-i bent nazım şekliyle mûnaâcât, naat, medhiyye, hicviyye, mersiye vb. türlerde şiirler yazılmıştır.

Soru cevap

1. Terkib-i Bentte şairin işlediği konu nedir?
2. Şiirde öğüt veren ve şikayetçi olan beyitleri açıklayınız.
3. Batılılaşma kavramından ne anlıyorsunuz?
4. Şiirde kafiye çeşitlerini açıklayınız.

ALTINCI BÖLÜM

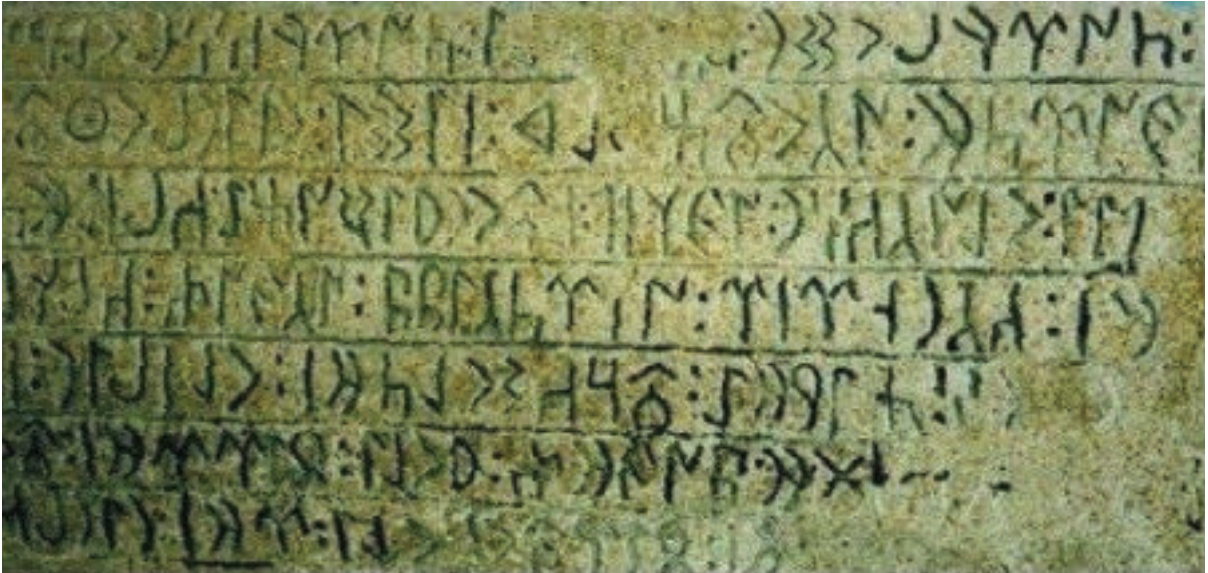
MENSUR ESERLER

1. Mensur Eserlerde Şekil, Konu ve Muhteva Unsurları

- Mensur Eserlerde Kelime ve Cümle Çeşitliliği
- Söz Grubu, Deyim ve Atasözünün İfadeyi Zenginleştirmedeki Rolü
- Mensur Eserlerde Ana ve Yardımcı Fikirler

2. Türk Edebiyatında Mensur Eserler

- Hikâye (Öykü) Türü
- Roman Türü
- Tiyatro Türü
- Gezi (Seyahat) Türü
- Deneme Türü
- Hitabet Türü

MENSUR ESER

Hazırlık soruları

1. Kitabımızın, edebiyat kısmındaki ilk bölümlerde nesir ve nazım türlerini tanıdık. Nesir ile hangi edebî türlerin yazıldığını hatırlayınız.
2. Bir nesir yazısının edebî eser olabilmesi için hangi özellikleri taşıması gerekir?

Mensur eser tanımı

Olay, fikir, duygu, düşünce ve hayalleri, nesir şeklinde ve söz dizimi kurallarına uygun olarak anlatan yazılara **mensur eser** denir.

Mensur Eserlerde Şekil, Konu ve Muhteva Unsurları

Şekil: Mensur eserlerde ele alınan konunun anlatılış özelliği, doğrudan nesrin türüyle ilgilidir. Buna göre, bir olayı yaşanır bir şekilde kahramanları, yer ve zamanı belirterek anlatma hikâye; aynı olayı sahnede canlandırma tiyatrodur. Güncel bir konuda okuyucuya bilgi ve görüş aktarma amacıyla yazılan ve basın aracılığı ile duyurulan nesir çeşidi ise fıkradır.

İnsanların başından geçen olayları anlatıyorsa anı; gezip görülen yerleri anlatan nesirse gezi yazısıdır. Makale, bir gerçeği iddia ve ispat yoluyla açıklayan ve bilgi veren nesirdir. Denemede ise, görüşler açıklanırken yazar kendi kendisiyle konuşur, tartışır, okuyucuyu dikkate almaz, fikirlerini doğrulamak için kanıtlar sunmaz.

Konu: Nesirde üzerinde durulan, çeşitli yönleriyle incelenen, fikir yürütülen, tartışılan, açıklanan; olay, durum, varlık, yer, duygu ve düşünce konudur. Konunun ele alınışı, nesrin türü ve ulaşılmak istenen ana fikirle doğrudan ilgilidir. Mensur eserler, sorumlu, titiz ve gerçek sanatçıların kalemleri aracılığı ile yazıldıkları çağların, yaşadığımız çağa aktarılmış, kültür ve uygarlık belgeleridir.

Muhteva Unsurları: Bir sanat eserinin içeriğini oluşturan konu, tema dil ve anlatım muhteva (içerik)dır. Sanat eserinin bünyesinde yer alan hemen her unsur o eserin muhtevasına girer.

a. Mensur Eserlerde Kelime ve Cümle Çeşitliliği

Bir yazıda düşünce ve duyguların açık ve güzel bir şekilde ifade edilebilmesi için kelimelerin özenle seçilmesi ve yerli yerinde kullanılması gerekir. Kelimeleri sözlük anlamlarının dışında **mecazî** anlamda kullanmak, değişik söz sanatlarına başvurmak, **sıfat, zarf, isim, fiil** gibi çeşitli kelimelere yer vermek mensur eserlerde ifadeyi zenginleştirir.

Ayrıca basit, birleşik cümleler ve soru, ünlem cümleleri mensur eserlerde ifadeyi zenginleştiren ve etkili kılan cümle çeşitleridir.

b. Söz Grubu, Deyim ve Atasözünün İfadeyi Zenginleştirmedeki Rolü

Edebî eserlerde söz grubu, deyimler ve atasözleri ifadeyi zenginleştiren unsurlardır.

Başlıca söz grupları;

İkilemeler veya tekrarlar: Cümle içinde ikilemeler anlamı pekiştirir, düşünceyi etkili kılar ve anlatıma süreklilik ve yoğunluk kazandırır.

Örnek: “Herkes, misafirler için hazırlanan sofradan bir iki bisküvi bir sandviç alır, ayak üstünde **acele acele** yerdi.” (Reşat Nuri Güntekin)

Tamlamalar: Bir ismin anlamını daha ayrıntılı anlatmak veya zenginleştirmek için başka isimlerden yararlanılır. Meselâ **ev** kelimesinin niteliğini belirtmek için **güzel ev, ahşap ev** gibi tamlamalar kurulur. Tamlamalar edebî eserlerde ifadeyi güçlendiren, zenginleştiren unsurlardır. Meselâ Peyami Safa'nın **Dokuzuncu Hariciye Koğuşu** adlı romanındaki şu cümledeki sıfat tamlaması, eserde ifadeyi daha etkili kılmaktadır:

“Yüksek, çıplak, mavi, dümdüz, dimdik duvarlar.”

Deyimler: Genellikle gerçek anlamlarından az çok ayrı bir anlam taşıyan, en az iki kelimedenden meydana gelmiş, kalıplaşmış söz gruplarıdır.

Örnek: “Dili döndüğü kadar”. “Hangi dağda kurt öldü”.

Atasözleri: İnsanların gözlem ve tecrübeleri sonucu çıkardığı özlü sözlerdir. Atasözlerinde verilmek istenen düşünce kısa ve kesin bir şekilde ifade edilir. Atasözleri her hangi bir yazıda işlenen düşünceyi pekiştirmek ve desteklemek amacıyla kullanılır. Bu tür sözler, ele alınan düşünceyi kısa ve çarpıcı bir şekilde dile getirdiklerinden dolayı ifadeyi daha canlı ve etkili kılarlar. Atasözleri vasıtasıyla verilmek istenen düşünce daha açık ve etkili bir şekilde ifade edilir.

Örnek: “Arayan Mevla'sını da bulur, belasını da”.

“Baş nereye giderse, ayak da oraya gider”. vb.

c. Mensur Eserlerde Ana ve Yardımcı Fikirler

Bir eserde anlatılmak istenen temel düşünceye **ana fikir** denir. Yazarın eserinde okuyucuya vermek istediği mesajdır. Ana fikir, eserin bütününde yoğun olarak işlenir. Yazar eserinde vermek istediği ana fikri çeşitli yardımcı fikirlerle, örneklerle destekler.

Ana fikri çeşitli yönlerden destekleyen ve geliştiren fikirlere **yardımcı fikirler** denir. Bir eserde ana fikir belli bir plan çerçevesinde gelişir. Hikâye, roman, tiyatro eserlerinde olayın yer ve zaman içinde gelişimini anlatan hareket ağırlıklı plan; makale, fıkra, deneme gibi fikir yazılarında ise açıklama, tartışma, tanık gösterme gibi yöntemlerin kullanıldığı düşünce planı geçerlidir.

TÜRK EDEBİYATINDA MENSUR ESERLER

Hazırlık Çalışmaları

1. Okuduğunuz veya seyrettiğiniz eski filmlerde, gemide kürek çeken bir kişinin tasvirini yapınız.
2. Forsa kelimesinin anlamını araştırıp, bulunuz.
3. Ömer Seyfettin, edebiyatımızda hikâyeleriyle tanınmış önemli bir yazarımızdır. Ömer Seyfettin'in, konusunu tarihten alan bir hikâyesini okuyacaksınız. Hikâyenin konusu Akdeniz'in Türk gölü hâline geldiği dönemlerde geçer.

FORSA

Akdeniz'in, kahramanlık yuvası sonsuz ufuklarına bakan küçük tepe, minimini bir çiçek ormanı gibiydi. İnce uzun dallı badem ağaçlarının alaca gölgeleri sahile inen keçi yoluna düşüyor, ilkbaharın tatlı rüzgârıyla sarhoş olan martular, çılgın bağrıışlarıyla havayı çınlatıyordu. Badem bahçesinin yanı geniş bir bağdı. Beyaz taşlardan yapılmış kısa bir duvarın ötesindeki harabe vadiye kadar iniyordu. Bağın ortasındaki yıkık kulübenin kapısız girişinden bir ihtiyar çıktı. Saçı sakalı bembeyazdı. Kamburunu düzeltmek istiyormuş gibi gerindi. Elleri, ayakları titriyordu. Gök kadar boş, gök kadar sakin duran denize baktı, baktı.

- Hayırdır inşallah! dedi.

Duvarın dibindeki taş yığınlarına çöktü. Başını ellerinin arasına aldı. Sırtında yırtık bir çuval vardı. Çıplak ayakları topraktan yağrılmış gibiydi. Zayıf kolları kirli tunç rengindeydi. Yine başını kaldırdı. Gökle denizin birleştiği dumandan çizgiye dikkatle baktı, Ama görünürde bir şey yoktu.

Bu, her gece uykusunda onu kurtarmak için birçok geminin pupa yelken geldiğini gören zavallı eski bir Türk forsasıydı. Tutsak olalı kırk yılı geçmişti. Otuz yaşında, dinç, levent, güçlü bir kahramanken Malta korsanlarının eline düşmüştü. Yirmi yıl onların kadırgalarında kürek çekti. Yirmi yıl iki zincirle iki ayağından rutubetli bir geminin dibine bağlanmış yaşadı. Yirmi yılın yazları, kışları, rüzgârları, fırtınaları, güneşleri onun granit vücudunu eritemedi. Zincirleri küflendi, çürüdü, kırıldı. Yirmi yıl içinde birkaç kez halkalarını, çivilerini değiştirdiler. Ama onun çelikten daha sert kaslı bacaklarına bir şey olmadı. Yalnız abdest alamadığı için. üzüliyordu. Hep güneşin doğduğu yanı sol ilerisine alır, gözlerini kıbleye çevirir, beş vakit namazı gizli işaretle yerine getirirdi. Elli yaşına gelince, korsanlar onu, "Artık iyi kürek çekemez!" diye bir adada satmışlardı. Efendisi bir çiftçiydi. On yıl kuru ekmekle onun yanında çalıştı. Tanrıya şükrediyordu. Çünkü artık bacaklarından mıhlı değildi. Abdest alabiliyor, tam kıblenin karşısına geçiyor, unutmadığı âyetlerle namaz kılıyor, dua edebiliyordu. Bütün umudu, doğduğu yere, Edremit'e kavuşmaktı. Otuz yıl içinde bir an bile umudunu kesmedi. "Öldükten sonra dirileceğime nasıl inanıyorsam, öyle inanıyorum, elli yıl tutsaklıktan sonra da ülkeme kavuşacağıma öyle inanıyorum!" derdi. En ünlü, en tanınmış Türk gemicilerdendi. Daha yirmi yaşındayken, Tarık Boğazı'nı geçmiş, poyraza doğru haftalarca, aylarca, kenar kıyı görmeden gitmiş, rast geldiği ıssız adalardan vergiler almış, irili ufaklı donanmaları tek başına hafif gemisiyle yenmişti. O zamanlar Türkeli'nde nâmı dillere destandı. Padişah bile onu, saraya çağırtmıştı. Serüvenlerini dinlemişti. Çünkü o, Hızır Aleyhisselâm'ın gittiği diyarları dolaşmıştı. Öyle denizlere gitmişti ki, üzerinde dağlardan, adalardan büyük buz parçaları yüzüyordu. Oraları tümüyle başka bir dünyaydı. Altı ay gündüz, altı ay gece olurdu! Karısını, işte bu, yılı bir büyük günle bir büyük geceden oluşan başka dünyadan almıştı. Gemisi altın, gümüş, inci, elmas, tutsak dolu vatana dönerken deniz ortasında evlenmiş, oğlu Turgut, Çanakkale'yi geçerken doğmuştu. Şimdi kırk beş yaşında olmalıydı. Acaba yaşıyor muydu? Hayalini unuttuğu, karlardan beyaz karısı acaba sağ mıydı? Kırk yıldır, yalnız taht yerinin, İstanbul'un minareleri, ufku, hayalinden hiç silinmemişti. "Bir gemim olsa gözümü kapar, Kabataş'ın önüne demir atarım" diye düşünürdü. Altmış yaşını geçtikten sonra efendisi, onu sözde özgür kıldı. Bu özgür kılmak değil, sokağa, perişanlığa atmaktı, Yaşlı tutsak bu bakımsız bağın içindeki yıkık kulübeyi buldu. İçine girdi. Kimse bir şey demedi. Ara sıra kasabaya iniyor, yaşlılığına acıyanların verdiği ekmek paralarını toplayıp dönüyordu. On yıl daha geçti. Artık hiç gücü kalmamıştı. Hem bağ sahibi de artık onu istemiyordu. Nereye gidecekti?

Ama işte, eskiden beri gördüğü rüyaları yine görmeye başlamıştı. Kırk yıllık bir rüya... Türklerin, Türk gemilerinin gelişi... Gözlerini kurumuş elleriyle iyice ovdu. Denizin gökle birleştiği yere baktı. Evet, geleceklendi, kesindi bu, buna öylesine inanıyordu ki...

- Kırk yıl görülen bir rüya yalan olamaz! diyordu. Kulübe duvarının dibine uzandı. Yavaş yavaş gözlerini kapadı. İlkbahar bir umut tufanı gibi her yanı parlatıyordu. Martıların, "Geliyorlar, geliyorlar, seni kurtarmaya geliyorlar!" gibi işittiği tatlı seslerini dinleye dinleye daldı. Duvar taşlarının arkasından çıkan kertenkeleler üzerinde geziniyorlar, çuvaldan giysinin içine kaçıyorlardı, gür, beyaz sakalının üstünde oynuyorlardı. Yaşlı tutsak rüyasında, ağır bir Türk donanmasının limana girdiğini görüyordu. Kasabaya giden yola birkaç bölük asker çıkarmışlardı. Al bayrağı uzaktan tanıdı. Yatağanlar, kalkanlar güneşin yansısıyla parlıyordu. Bizimkiler! Bizimkiler! diye bağırarak uyandı. Doğruldu. Üstündeki kertenkeleler kaçıştılar. Limana baktı. Gerçekten, kalenin karşısında bir donanma gelmişti.

Kadırgaların, yelkenlerin, küreklerin biçimine dikkat etti. Sarardı. Gözlerini açtı. Yüreği hızla çarpmaya başladı. Ellerini göğsüne koydu. Bunlar Türk gemileriydi. Kıyıya yanaşıyorlardı. Gözlerine inanamadı.

"Acaba rüyada mıyım?" kuşkusuna kapıldı. Uyanırken rüya görülür müydü? İyice inanabilmek amacıyla elini ısırды. Yerden sivri bir taş parçası aldı. Alnına vurdu. Evet, işte hissediyordu. Uyanıktı. Gördüğü rüya değildi. O uyurken, donanma burnun arkasından birdenbire çıkıvermiş olacaktı. Sevinçten, şaşkınlıktan dizlerinin bağı çözüldü. Hemen çöktü. Karaya çıkan bölükler, ellerinde al bayraklar, kaleye doğru ilerliyorlardı. Kırk yıllık bir beklemenin son çabasıyla davrandı. Birden kemikleri çatırdadı. Badem ağaçlarının çiçekli gölgeleriyle örtülen yoldan yürüdü. Kıyıya doğru koştu, koştu. Karaya çıkan askerler, ak sakallı bir ihtiyarın kendilerine doğru koştuğuna görünce:

- Dur! diye bağırдыlar. İhtiyar durmadı, bağırды:

- Ben Türk'üm, oğullar, ben Türk'üm.

- ...

Askerler onun yaklaşmasını beklediler. İhtiyar, Türklerin yanına yaklaşınca önüne ilk geleni tutup öpmeye başladı. Gözlerinden yaşlar akıyordu. Haline bakanlar üzölmüşlerdi. Biraz heyecanı dinince sordular:

- Kaç yıldır tutsaksın?

- Kırk!

- Nerelisin?

- Edremitli.

- Adın ne?

- Kara Memiş.

- Kaptan mıydın?

- Evet...

İhtiyarın çevresindeki askerler birbirine karıştı. Bir çığlıktır koptu. "Bey'e haber verin!... Bey'e haber verin!" diye bağrışıyorlardı. İhtiyarın kollarına girdiler. Kuş gibi deniz kenarına uçurdular. Bir sandala koydular. Büyük bir kadırgaya çıkardılar. Askerin içinde onun kahramanlık serüvenlerini bilmeyen, ününü duymayan yoktu. Biraz güvertede durdu. Sevinçten şaşırmış, aptallaşmıştı. Ayağına bir çakşır geçirdiler. Sirtına bir kaftan attılar. Başına bir kavuk koydular.

- Haydi, Bey'in yanına! dediler.

Onu kadırgaya getiren askerlerle birlikte büyük geminin kıçına doğru yürüdü. Kara palabıyıklı, sırmalı giysisinin üzerine demir, çelik zırhlar giymiş iri bir adamın karşısında durdu.

- Sen kaptan Kara Memiş misin?

- Evet! dedi.

- Hızır Aleyhisselam'ın geçtiği yerlerden geçen sen misin?

- Benim.

- Doğru mu söylüyorsun?

- Niye yalan söyleyeceğim?

- Aç bakayım sağ kolunu.

İhtiyar, kaftanın altından kolunu çıkardı. Sıvadı. Bey'e uzattı. Pazısında haç biçiminde derin bir yara izi vardı. Bu yarayı, gecesi altı ay süren bir adadan karısını kaçırdırken almıştı. Bey, ellerine sarıldı. Öpmeye başladı.

- Ben senin oğlunum! dedi.

- Turgut musun?

- Evet...

İhtiyar tutsak sevincinden bayılmıştı. Kendine gelince oğlu, ona:

- Ben karaya cenk için çıkıyorum. Sen gemide rahat kal, dedi.

Eski kahraman kabul etmedi:

- Hayır. Ben de sizinle cenge çıkacağım.

- Çok yaşlısın baba.

- Fakat kalbim kuvvetlidir.

- Ama yüreğim güçlüdür.

- Rahat et! Bizi seyret!

- Kırk yıldır dövüşü özledim.

Oğlu, babasının ellerine varıp; vatanını, sevdiklerini göremeden seni tekrar kaybetmeyelim baba diye yalvararak, öptü.

İhtiyar, kafasını kaldırdı, göğsünü kabarttı, daha bir gençleşmiş gibiydi. Bayrağı işaret ederek:

- Şehit olursam bunu üzerime örtün! Vatan al bayrağın dalgalandığı yer değil midir? dedi.

Ömer Seyfettin

Edebiyat Bilgileri

Hikâyenin Tanımı: Gerçek veya gerçeğe yakın bir şekilde tasarlanan olay ve durumların bir plân çerçevesinde anlatılmasına *hikâye (öykü)* denir.

Hikâyenin Unsurları:

Konu: Hikâyede ele alınıp işlenen her şey konudur. Hayattaki her şey hikâyede söz konusu olabilir. Önemli olan, hikâyenin gerçekmiş fikrini uyandıracak şekilde işlenmesidir.

Plân: Bir eserin gerçekleştirilmesi için tasarlanan düzene plân denir. Plânlı bir hikâyede olay, kronolojik sıralamaya uygun olarak anlatılır. Bu plân fikir yazılarında; giriş, gelişme ve sonuç şeklinde düzenlenir. Plânlı bir hikâye şu üç bölümden oluşur:

- Serim:** Hikâyenin başlayıp geliştiği, ana olayın yan olaylarla ve buna bağlı olarak, kişi, zaman ve mekânla zenginleştiği bölümdür.
- Düğüm:** Gelişen olayların bir noktada toplandığı, düğümlendiği bölümdür. Bu bölümde okuyucu, olayın nasıl sonuçlanacağını merak eder.
- Çözüm:** Olayların sonuçlandığı, düğümün çözüldüğü bölümdür. Hikâyedeki ana olay okuyucuyu etkileyecek bir sonuca ulaşır.

Olay: Hikâyenin konusunu vermek için yazarın, yaşanılan hayattan aldığı veya hayalinde canlandırdığı vaka **olaydır**. Buna **entrika** da denir. Hikâyeler kısa oldukları için bunlarda çoğunlukla bir tek olay görülür. Yazarlar bu ana olayı belirli hâle getirmek için bazı küçük olaylarla desteklerler.

Zaman: Hikâyelerde olaylar belli bir zaman dilimi içinde başlar, gelişir ve biter. Hikâyenin konusuna ve yapısına göre zaman uzar veya kısalmır. Klâsik hikâyede

zamanın akışı kronolojiye uygundur. Modern hikâyede ise zamanın kronolojik akışı bozulur. Hikâye kişisi bir anda çağrışım yoluyla geçmişte yaşadığı birtakım olayları hatırlamaya çalışır. Bu durumda hikâyede, geçmiş zamanda yaşanan bir olay anlatılır. Buna hikâye anlatımında **geriye dönüş tekniği** denir.

Mekân: Klâsik hikâyelerde olayın geçtiği yere **mekân** denir. Hikâyelerde genellikle tek bir mekân bulunur. Bu mekân **dar, kapalı** bir yer olacağı gibi **açık** bir yer de olabilir. Mekân, bazen kısaca, bazen de ayrıntılı olarak verilir. Mekân, hikâyede anlatılan olay ve şahısları daha iyi tanımayı ve anlamayı sağlar. Durum hikâyelerinde mekân anlatılmaz, sezdirilir. Mekâna ilişkin verilen ayrıntılar hikâye konusuyla bağlantılıdır.

Kişi / Kişiler: Şahıs kadrosu hikâyenin en önemli unsurlarındandır. Bir hikâyede olayın gelişmesinde rol oynayan kişi ya da şahıslanmış varlıklar, hikâyenin şahıs kadrosunu (kişileri) oluşturur. Bunlara hikâye kahramanları da denir. Hikâyeye giren kişiler, olaydaki etki ve yerlerine göre önem kazanır. Bunlar, olay içinde etkin bir rol oynayan birinci derecedeki **temel kişi**; temel kişinin çevresini oluşturan ikinci ve üçüncü derecedeki kişilerdir. Olay hikâyelerinde, kişiler **fizikî** ve **ruhî** yönden, tasvir ve tahlil edilirler. Hikâyede kişiler **tip** ve **karakter** olmak üzere ikiye ayrılır. Şahsî özelliklerinden ziyade bir grubun genel ve çoğu zaman da klişe özelliklerini yansıtan kişilere **tip** denir. Meselâ, cimri tipi, eşkiya tipi... **Karakter** ise belli bir grubu değil şahsî özelliklerini yansıtır. Kendine özgü bir mizacı vardır.

Dil ve İfade Çeşitleri: Hikâye, diğer edebî türler gibi bir dil sanatıdır. Edebî eserlerin dili günlük konuşma dilinden farklıdır. Seçilen kelimeler, kurulan cümleler, olay ve kişilerin anlatılışı ve canlandırılışı yazarın dünyaya bakışını verir. Bir hikâyede tasvir ve tahlil gibi ifade şekilleri kullanılabilir. Yazar, kahramanlarını konuşturarak hikâyesini geliştirebilir. Buna diyalog denir.

Hikâyede iki anlatım şekli vardır. Birinci tekil kişi (ben) anlatımı ve üçüncü tekil kişi (o) anlatımı. Birinci şahıstan anlatma inandırıcı ve etkilidir. Üçüncü şahıs ile anlatmada yazar kendini daha serbest hisseder.

Soru-Cevap

1. Forsa hikâyesindeki olayları birbirine bağlayan unsurlar neler olabilir?
2. Kara Memiş'in fizikî ve ruhî özelliklerini anlatınız.
3. Akdeniz'in Türk gölü hâline geldiği dönemi araştırınız.

HIKÂYE

Hazırlık Çalışmaları

1. Zamanla ilgili bildiğiniz deyimler veya atasözleri var mı? Açıklayınız.
2. Zaman konusunda yeterince duyarlı mısınız?

ON İKİYE BİR VAR

Nasıl başladı, ne vakit başladı, bilemiyorum. Ama ilk belirtiler, dokuz yaşımda iken patlak verdi. Misafirlerle bahçede oturuyorduk. Yaşlı bir zat saati sordu. Aksi gibi, kimsede saat yoktu. Eniştem içeri, saate bakmaya koştu. Ben o aralık: “Üçü yirmi geçiyor” deyivermişim.

Bu tutturuşa, önce kimse şaşmadı. Boğazda, geçen vapurlara bakıp zamanı bazen dakikası dakikasına kestirmek mümkündür. Görünürde vapur filan olmadığı anlaşılınca gözler faltaşı gibi açıldı:

“Peki ama nasıl bildin?”

“Bilmem” dedim. “Dilimin ucuna geliverdi işte.”

Rahmetli halam:

“Tesadüf a canım” dedi. “Attı tuttu işte. Olmaz mı böyle şeyler.”

Öbürküler de:

“Evet” dediler. “Tesadüf. Ama bu kadar olur yani.”

İnsanlar, mantıklarının normal akışına uymayan olayları bu üç hece ile ne güzel ortadan kaldırıverirler. Kahinliğimin sırf bu tesadüfe dayandığı oybirliği ile kabul edildi. Hatta ben bile buna inandım. İnanacaktım.

(...)

İlk korkularım yatışınca, bu keşfimdən övünç bile duymaya başladım. Saate bakmadan saati bilişim, mektep arkadaşlarım arasında duyuluverdi. Saati olanlar saatlerini düzeltiyor, olmayanlar dersin bitmesine kaç dakika kaldığını benden soruyorlardı. Benim, bu marifetimi bilmeyenlerle bahse girip, sırtımdan para kazanan açığızler bile oldu.

Üniversiteye geçince, bu meleğim daha da kesinleşti. Şimdi artık yalnız akreple yelkovanın değil, saniye ibresinin bile kaçta bulunduğunu bildiğim oluyordu. Bir keresinde bir atletizm maçında sekiz yüz metre derecesini daha kronometrörler ilan etmeden bilişim, o zamanki gazetelere bile geçti. Hatta bunun üzerine, zamanın en tanınmış ruh doktorlarından biri, beni

arayıp buldu. Birtakım sualler sordu. Saat tahminleri yaptırdı. Sonra doktorlar cemiyetinde, hakkımda bir tebliğ yayınladı.

Hiç unutmam, rapor: “Süjede, aşırı derecede gelişmiş bir samia ve altıncı his derecesinde bir zaman hafızası müşahade edildi” diye başlıyordu. Bana kalırsa, ben bunu soyaçekme ile izah taraflıydım. Şeceremi araştırdım, bulmadım. Ama soyumda muhakkak zamanla, saatle fazlaca uğraşmış bir insan, ne bileyim ben, bir saatçi, bir muvakkit bulunmalı. Yoksa doktorun dediği gibi, bütün suçu odamdaki duvar saatine yüklemek, bana biraz tek taraflı bir izah gibi geliyor. Odamdaki saat, atalarımın kalma bir duvar saatidir. Tam karşımda, dedemin bir hattı ile büyük babamın üniformalı resmi arasında, sanki onlardan bir şeymiş gibi durur. Dünyaya ilk geldiğimde kulağımın ilk aldığı ses, onun tik tak’ları olmuş. Çocukluğumun, sade çocukluğumun mu ya, gençliğimin de gecesini gündüzünü o saatin tik tak’ları noktaladı. İçimdeki pandülün tik tak’ları da tıpı tıpına tam onun pandülünün temposunda. Öyle ağır, öyle tok.

Şimdi doktorun tezi şu: Normal üstü bir duyma hassam olduğu için şuuraltım, bu pandülün temposunu adeta bir plak gibi zaptedip kendisine sindirmiş. Şimdi ben, o yokken bile onu duyar gibi oluyor, bir yankısı gibi onun temposunu idame ettiriyordum. Hasılı, onunla denk işleyen canlı bir saat olup çıkmışım.

(...)

Yalnız, hiç unutmam, bir sabah Kadıköy Belediyesinin yanındaki saatin altından geçerken yine böyle kaçamak bir tahmin yaptım. “7.11” dedim. Baktım. Yediyi yirmi bir geçiyor, evet, yirmi bir. Gözlerime inanmadım. Bir sevineyim, bir sevineyim. Dünyalar benim oldu sanki. Kendi kendime “Al kalemi” dedim. “Bugünün tarihini defterine kaydet. Bugün senin normal insanlar sırasına girdiğin mutlu ve tarihi bir gündür.” Fakat sevincim içimde kaldı. Tam o sırada işçinin biri saate merdiven dayamaz mı? “Meret yine on dakika ileri gidiyor.” diye tamire kalkışmaz mı?

Kaç doktor değiştirdim. “Korkacak bir şey yok” diye yemin ediyorlar. İnşallah doğrudur. “Geçer mi?” diye sordukça, “bilinmez” diyorlar. “Hem bunun size ne zararı var kuzum? Faydaları da caba.” Doğru. Faydasını neden inkar etmeli. Mesela ben bugüne kadar tren, vapur kaçırmış insan değilim. Gece saat kaçta yatarsam yatayım, içimde zilli bir saat kurulmuşçasına sabahleyin istediğim saatte uyanabiliyorum. Doğru işleyişimden de, ayrıca küçük bir böbürlenme duyduğumu saklamayacağım. Bugüne bugün, radyo saat ayarı ile geri kaldığım görülmemiştir. Bunlar iyi. Kabul... Ama zihnimi, benliğimi, şuuraltımı hassas bir anten gibi, alabildiğine zaman kavramına böylesine açık ve uyanık tutmak acaba bir gün, radyomun akümülatörünü yormayacak mı?

(...)

Bu pandül temposu öylesine sinmiş ki benliğime, sokakta yürürken adımlarımı bile bu tempoya göre atıyorum. Ne daha hızlı, ne daha yavaş... Sokağa başka biriyle çıkmak istemeyişim, bundan. Nişanlımdan, sırf bu tempo uyumsuzluğu yüzünden ayrıldım. Ben bir adım atarken o iki, üç atabilse yine uyuşacaktık. Adımları kusurlu idi. İki buçuk, iki buçuk. Bu durumda bir insanın ruh temposu benimle nasıl uyuşur?

(...)

Nefesimi en tıkayan bir şey de, durmuş saatler. Topkapı Müzesi’ne her gidişimde saatler bölümüne uğramadan edemem. Ama her seferinde de boğulur gibi olup hemen kendimi dışarı atarım. Ne kadar değerli, ne kadar hünerli olursa olsun, durmuş saat, sönmüş fenere

benziyor. Ne var ki, durmuş saatlerin bir meziyeti, hiç değilse günde iki defa doğru saati göstermesidir. Ayarsız saat, bunu bile beceremez. Saatin kalitesi, kurgu mekanizmasında, yani zembereğindedir. Zemberek saatin değil, hayatın da özü, temeli. Bir bakıma, hepimiz kurulu birer saat değil miyiz? Yaşama bir kurulma ve

çözülme, bir dolma ve boşalmadan başka ne? Yaşlılıkta ölen, kurgusu biten; gençlikte ölen, zembereği bozulan... Eğitim, kültür bile az çok bir kurgu mekanizmasına benzetilemez mi?

(...)

Zaman geçiyor. Bizler zamanın içinde yüzdüğümüz halde zamanın geçişini değil de, o geçtikten sonra, sadece geçmiş olduğunu hissedebiliyoruz. O da şakağa düşen aklarda, alnımızdaki kırışıklıklarda, bele yapışan lumbago ağrılarında, nihayet hastalıkta, ölümdede...

Ama zaman daha geçmeden, henüz geçerken, onun geçişini adeta gözle görür gibi şuurlu ve uyanık bir şekilde hissedebildiğimiz gün, öyle geliyor ki bana, bizden habersiz geçmiş zamanın bizde yaratabileceği bütün acı sürprizleri ortadan kaldırmış olacağız. Bu keşfimi nerde yaptım biliyor musunuz? Bir yılbaşı gecesi, Kadıköy vapurunun güvertesinde... Paltoma bürünmüş gidip ta buruna oturmuştum. Bir ara uyuklar gibi olup, birden silkindim. "On ikiye bir var" diye söyleniverdim. Çakmağı yakıp saate baktım ki; doğru... Saniye yelkovanı döndü, döndü, altmışın üstüne gelince çıt...

Saat 11.59'ken, 12 oluverdi. Gün kadranında Çarşamba, yerini Perşembe ile değiştirdi. 31 Aralık çekilip yerini 1 Ocağa bıraktı. Saat, yılı göstermiyordu ama, 1952 bitip 1953 başlamıştı. Bütün bunlar, bir küçük an'ın marifeti. Hepsi şu ufacak yayın "tık" diye atıvermesi ile oluyor... An an'ı kovalıyor, an'lar sonsuzlukta eriyor. Çarşamba Perşembeyi, Perşembe Cumayı sürüklüyor. Kasım, Aralık oldu, Aralık Ocak, Ocak Şubat olacak. Şubat da Mart. Ve biz, karanlığın içinde şu vapur gibi zamanı yara yara ilerliyoruz. Nereye? Bir zamansızlık ülkesine doğru.

(...)

Daireden yıllık iznimi alınca, iki saatlik zaman şuuru kürümü günde on iki saate çıkardım. Yirmi gün odama kapandım, bir yere çıkmadım. Kürüme sebatla devam ettim.

İznimin son günü idi. Saat 12'ye geliyor. Koltukta başım yana dönmüş, uyuyakalmışım. Böyle her uyuklayıp uyanışta aklıma ilk gelen, saat olur. Bu defa inanılmayacak bir şey oldu: Silkinince saat aklıma gelmedi. Olacak iş mi bu? Saatlerce baktım. Hepsi 12'ye 1 var. Ama tiktakları duyulmuyordu. Önce durmuşlar sandım. Hayır, işliyorlardı. Duvar saatinin pandülü bir sağa, bir sola gidiyor. Demir döven demirci, durmadan çekiç sallıyor. Saat on iki oldu. Söz birliği etmişçesine hiç birinin saat başını vurduğu yok. Belki saati de vuruyorlardı da ben duymuyordum. Belki ne kelime, bal gibi vuruyorlardı. Zillere tokmakların vurup durduğunu, küçük kuşun kafesinden fırlayıp fırlayıp haykırdığını gayet iyi görüyordum. Ama sesleri çıkmıyordu. Gözümü kapayıp içimi dinledim. İşin kötüsü, içimdeki pandülün temposu da yok olmuştu. Çıldırarak, tıkanacak gibi oldum.

Bu durumda normal bir insan ya kulaklarının sağır olduğuna, yahut da sapıttığına hükmederdi. Bense, o an öldüğümü anladım.

Doktor, "Ölmedin" diyor. "Ölsen bunları yazabilir misin?" Artık doktorlara da inancım kalmadı. Değil mi ki, saatlerin sesini alamıyorum. Değil mi ki, içimdeki pandülü duyamıyorum. Ne derlerse desinler, ben artık durmuş bir saatim.

Hem kim bilir, belki de en doğru saati asıl şimdi gösteriyorum.

27 Ekim 1953

Haldun Taner

Edebiyat Bilgileri

Hikâye Çeşitleri

Hikâye, hayatın bütünü içinde fakat bir bölümü üzerine kurulmuş derinliği olan bir büyüteçtir. Bu büyüteç altında kimi zaman olay bir plan içinde, kişi, zaman, çevre bağlantısı içinde hikaye boyunca irdelenir. Kimi zaman da büyütecin altında incelenen olay değil, hayatın küçük bir kesiti, insan gerçeğinin kendisidir Bu da öykünün çeşitlerini oluşturur. Hikâye çeşitleri şunlardır:

1. Olay (Klasik Vak'a) Hikâyesi: Bir olayı ele alarak, serim, düğüm, çözüm planıyla anlatıp bir sonuca bağlayan öykülerdir. Kahramanlar ve çevrenin tasvirine yer verilir Bir fikir verilmeye çalışılır; okuyucuda merak ve heyecan uyandırılır. Bu tür, Fransız yazar Guy de Maupassant (Guy de Mopasan) tarafından yaygınlaştırıldığı için “Mopasan Tarzı Hikâye” de denir. Bu tarzın bizdeki en önemli temsilcileri: Ömer Seyfettin, Refik Halit Karay, H. Rahmi Gürpınar ve R. N. Güntekin'dir.

2. Durum (Kesit) Hikâyesi: Bir olayı değil günlük yaşamın her hangi bir kesitini ele alıp anlatan öykülerdir Serim, düğüm, çözüm planına uyulmaz Belli bir sonucu da yoktur. Merak ve heyecandan çok duygu ve hayallere yer verilir; fikre önem verilmez, kişiler kendi doğal ortamlarında hissettirilir. Olayların ve durumların akışı okuyucunun hayal gücüne bırakılır. Bu tarzın dünya edebiyatında ilk temsilcisi Rus yazar Anton Çehov olduğu için “Çehov Tarzı Hikâye” de denir. Bizdeki en güçlü temsilcileri: Sait Faik Abasıyanık, Memduh Şevket Esenal ve Tarık Buğra'dır.

3. Modern Hikâye: Diğer öykü çeşitlerinden farklı olarak, insanların her gün gördükleri fakat düşünemedikleri bazı durumların gerisindeki gerçekleri, hayaller ve bir takım olağanüstülüklerle gösteren hikayelerdir. Hikayede bir tür olarak 1920'lerde ilk defa batıda görülen bu anlayışın en güçlü temsilcisi Fransız Kafka'dır. Bizdeki ilk temsilcisi Haldun Taner'dir. Genellikle büyük şehirlerdeki yozlaşmış tipleri, sosyal ve toplumsal bozuklukları, felsefi bir yaklaşımla, ince bir yergi ve yer yer alay katarak, irdeler biçimde gözler önüne serer.

Soru-Cevap

1. Yazarın zaman tahminindeki becerisini yakınları nasıl değerlendiriyor?
2. Yazarın bizleri birer saat, yaşamayı da kurulma çözümlenmeden ibaret görmesi hakkında neler söyleyebilirsiniz?
3. Kurulmuş saat olmak veya saat gibi kurulmak; eğitimin, “insane bağımsız birey olabilmeyi öğretmek” amacına ters düşmez mi?
4. Hikâyede, başlıktan mada “on ikiye bir var” cümlesi son bölümlerde yer alır. Bundan hareketle, yazarın sanatı hakkında neler söylemek istersiniz?
5. Hikâyede geçen mekânları tespit edip, kişiyle olan bağlantısını açıklayınız.
6. Yazar, saatin durmasını neye bağlıyor?

ROMAN

Hazırlık Çalışmaları

1. Yaşadığınız çevre ve mekânın hayatınızı etkilediğini düşünüyor musunuz?
2. Çevrenizde büyük aile tipinde yaşayan aileler var mı?
3. Batılılaşma kavramından ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
4. Yakup Kadri Karaosmanoğlu' nun hangi romanlarını okudunuz?

KİRALIK KONAK

Özet

II. Abdülhamit devri nazırlarından, şimdi emekli, **Naim Efendi**, gelenek ve törelere bağlı, olgun bir adamdır; kızı **Sakine Hanım**, damadı **Servet Bey** ve torunları **Seniha** ve **Cemil** ile aynı konakta yaşamaktadır. Damat alafranga düşkünüdür, torun Seniha da serbest yetiştirilmiştir; konağa girip çıkan gençler arasında iki hayranı vardır: **Faik** ve Faik'ten daha genç, daha yakışıklı şair **Hakkı Celis**. Faik uçarıdır, yüzsüzdür; Seniha'yı baştan çıkarır. Faik ile Seniha arasında gizli bir ilişki başlar. İki gencin ilişkisi sonunda Seniha hamile kalır. Durumu öğrenen Naim Efendi çok sarsılır, âcizdir. Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı pahalılık, konakta da etkisini gösterir, Kanlıca'daki yalı satılır. Seniha'dan para sızdırmaya kalkacak kadar âdi ruhlu Faik görünmez olur, Seniha özlemini çektiği Avrupa'ya kaçar; Seniha'yı temiz bir aşkla sevmiş Hakkı Celis cepheye gider. Damat Servet Bey, karısını alıp konaktan ayrılmış, gönlünce bir apartmana çıkmıştır; Avrupa'dan dönen kızı Seniha'nın, yeni apartmanda savaş zenginleriyle yaşamasına, bol paralar edinmesine göz yumacak kadar geniş mezheplidir. Naim Efendi konağı kiraya verip kızkardeşinin yanına taşınmak istese de harap konağa ne gelen vardır, ne giden. Bir gün Servet Beyler'de verilen ziyafette cepheden izinli gelmiş bir subay, Hakkı Celis'in birkaç gün önce kahraman-yiğit, şehit olduğu haberini verir; Seniha kayıtsızdır ve Naim Efendi, hızla değişmesine akıl erdiremediği bir çöküş dünyasında yapayalnız kalmıştır.

***

Naim Efendinin hemşiresi Selma Hanımefendi Çemberlitaş civarında büyük bir konakta oturur. Biraderinin küçüğüdür. Fakat, genç kızlığından beri ailenin içinde herkesten ziyade kedisine hürmet ettiren ağır, haşmetli ve amirane bir hali vardı. Naim Efendiyi genç yaşından beri kâh yakından, kâh uzaktan sevk ve idare eden Selma Hanımefendidir. Naim Efendi, hatta evlendikten sonra bile birçok zamanlar hemşiresinin tesiri altında kaldı; bu kadının akliselimine, azim ve iradesine, dirayet ve basiretine hayrandı. Karısının vefatından beri hemen her sokağa çıkışında bir kere ona uğradı. İki kardeş, uzun uzadıya dertleşirler, hasbihal ederlerdi.

(...)

Nitekim torunuyla o garip konuşmalarının ertesi günü, derin hasbihal ihtiyacıyla hemşiresine koşan Naim Efendi, Selma Hanım tarafından o kadar sert bir muameleye maruz kaldı, o kadar sarsıldı ve tartaklandı ki, âdeta kendini tutmasa konağa dönerken arabasının içinde hıçkırarak ağlayacaktı. Hemşiresi, yarı hiddetli, yarı müstehzî bir tavırla ona demişti ki:

“Maşallah...Demek, Seniha'nın aklı böyle ciddî şeylere eriyor! Ben zannederdim ki, o, ipeğin renginden, sürmenin cinsinden, Beyoğlu'nun kaldırımında sekmekten ve gençlerle Fransızca şarkılar söylemekten başka bir şey bilmez. Meğer, ara sıra evin umuruyla da alâkadar oluyormuş, iyi ya, işte sevinin, ağabey, sevinin: Torunun, kızından daha akıllı çıktı. “Büyükbaba, çok sefaletе düştük, değil mi?” Gözlerinize perde mi indi? Bir defa etrafınızı dinlesenize, bir defa etrafınıza baksanıza! Daha şimdiden torununuz olacak yumurcakların şöhreti âfâkı tuttu.

(...)

Naim Efendi, elleri dizlerinin üstünde, koltuğun içinde iki kat olmuş, dik dik yere bakıyordu. Selma Hanımefendi devam etti: “Geçenlerde buraya Şekibe Hanım gelmişti, - hürriyetten sonra bu ilk gelişleri, dünya bir acayip oldu- şimdi Pangaltı'da oturuyorlarmış.

(...)

Diyor ki, her akşam üstü cumbada otururken bir de bakmış ki, bizim küçük hanım, iki dirhem bir çekirdek. Peçesini açmış, bir arabada yapayalnız. Şişli'ye doğru gidiyor. Şekibe Hanım seslenmek istemiş fakat sonra, nemelâzım belki istemez, demiş. Arabada öyle bir oturuş oturuyormuş ki, tarif ede ede bitiremiyorlar. Neyse, yirmi dakika geçmemiş. Şekibe Hanım bir de bakmış ki, araba tekrar dönüyor, fakat bu sefer, içinde bir de delikanlı ile beraber... Esmer, zayıf bir gençmiş, mutlaka o çapkın Faik olacak. Arabada gelmiş, beş altı kapı ötede bir evin önünde durmuş. Şekibe Hanım bu evdekileri de tanıyor, bir İtalyan ailesiymiş.

(...)

Naim Efendi mâveradan gelir gibi bir sesle:

“Evet,” dedi. “Bundan haberim var, Madam Kronski'nin dostlarıdır. Bize daima gelirler. İadeyi ziyaret için olacak...” Selma Hanım, büyük bir hayretle biraderinin yüzüne baktı:

“Ya...Ne âlâ!” dedi. “Demek bu da alafrangalık icabatından?.. Ya bir gece tâ sabaha kadar Nedim Paşa'nın kızı Memduha'nın evinde kalışlarına ne dersiniz? Bütün komşular o gece sabaha kadar gürültüden, ahenkten uyuyamamışlar. Bizimkiler, kadın erkek hep bir arada imişler. Bir zaman gelmiş ki, mahallenin bekçisi kapıyı vurup, susunuz, bu kadarı da fazla, diyecek olmuş. Zaten komşular, bu hal bir daha tekerrür ederse karakola şikâyet edeceğiz, diyorlarmış.” Naim Efendi tepeden turnağâ kadar ürperdi.

(...)

Selma Hanım:

“Ağabey, ağabey, bütün bu rezaletleri size alafrangalık icabatındandır diye yutturuyorlar. Bizim gördüğümüz terbiye, vakar alaturkadır ama, zamanımıza alafranganın ne demek olduğunu da pek yakından gördük. İngiliz Ahmet Beyin çocukları böyle miydiler, rica ederim? Kendisi Hristiyandan dönme halis muhlis Avrupalı olduğu halde bile, hatırlarsınız, evinde o ne vakar, ne temkin, ne kapalılık!.. Bizim çocuklar da aynı terbiyeyi görmediler mi? Niçin aynı tarzda hareket etmiyorlar? Geçen gün Hakkı bile yaşına bakmadan diyordu ki: “ Her yerde Seniha ablama rast geliyorum.” “Her yer neresi? dedim. “Lâbon, Mulatye, Tokatlıyan!” diye cevap verdi ve birdenbire gözlerini yere indirip kıpkırmızı kesildi. Bir çocuğun içinde utanmak kabiliyetini vermediniz mi, alafranga olsun, alaturka olsun, hiç bir terbiye usulünün faydası yoktur. Kardeşim, gücenme, Servet Beyin çocuklarının en büyük noksanı utanmak nedir bilmemeleridir.

(...)

Selma Hanım, birdenbire samimîleşti:

“Kardeşim, kardeşim,” dedi, “bunlar bizim sebab-i felâketimiz olacaklar.”

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Edebiyat Bilgileri

Roman teriminin kaynağı, Latince, gerçek, gerçeğe yakın veya hayalî bir olayın nesirle hikâyesi anlamına gelen Romanus kelimesidir.

Tanım: Yaşanmış ya da olayları, şahıs, zaman, mekân ve çevre ilişkilerine bağlı olarak, geniş bir bakış açısıyla anlatılan uzun hikâyelere roman denir. Roman, zaman, mekân ve kişiler bakımından hikâyenin genişlemiş ve zenginleşmiş şeklidir.

Konu: Yazarın romanda olaylar ve kişilerle vermek istediği şey konudur. Romanda insan hayatını ilgilendiren her konu işlenir. Her romanın bir ana konusu vardır. Bu ana konu, yan konularla desteklenir.

Plan: Romanlarda belirli bir plan bulunur. Yazar, romanın planını maksadına uygun olarak önceden hazırlar. Hikâyelerde olduğu gibi, romanların planı da üç bölümden oluşur.

- Serim:** Romanın başlangıç bölümüdür. Burada yazar romandaki önemli kişileri ve çevreyi okuyucuya tanıtır.
- Düğüm:** Olayların başlayıp, birtakım ara düğümlerle geliştiği bölümdür.
- Çözüm:** düğümün çözüldüğü, olayın sona erdiği bölümdür.

Her romanın bu plana uyması gerekmez. Modern romanda olaylar kronolojik zamana göre anlatılmamaktadır. Günümüz yazarların çoğu, **geriye dönüş tekniğini** kullanarak olay akışındaki düzeni bozmuştur.

Olay: Romanda ele alınan konuyu vermek için yazarın, yaşanılan hayattan aldığı veya hayalinde canlandırıp, anlattığı vakalar dizisidir. İnsanlar arasındaki ilişkiler, çatışmalar, ihanetler ve bunalımlar, romanda, olay örgüsünü oluşturur. Hikâyede tek bir olay olmasına karşılık, romanda pek çok olay vardır.

Zaman: Romanda olayların başlangıcından sonuna kadar geçen süreye zaman denir. Romanda zaman ya kronolojik bir şekilde, şimdiki zamandan geleceğe doğru akar ya da bu kronolojik

akış bozulur. Böylelikle, romanlarda iki türlü zamandan söz edilebilir: birincisi, olayların yaşandığı, kişilerin içinde bulunduğu **gerçek zaman**; ikincisi ise önceden yaşanmış, geçmişe ait olan **kozmik zamandır**.

Mekân: Olayların geçtiği, kişilerin yaşadığı yere mekân denir. Romanda olaylar, ev, okul, vb. kapalı (iç) mekânlarda geçebileceği gibi, mahalle, köy, şehir gibi açık (dış) mekânlarda da cerayan edebilir.

Kişi/Kişiler: Romanın asıl unsurlarından birisi de kişilerdir. Olayların akışını etkileyen insanlar dışında, hayvan, bitki, eşya gibi varlıklar vardır. Bunlara da **figürler** denir. Bir romanda kişiler, ya fizikî görünüşleriyle ya da psikolojik yapılarıyla tanılır.

Olaylar içinde oynadıkları role göre kişiler:

a. Birinci derecedeki kişiler (roman kahramanları),

b. İkinci derecedeki kişiler olmak üzere ikiye ayrılabilir.

Bunun dışında roman kişileri **tipler** ve **karakterler** diye iki gruba ayrılır.

Dil ve İfade Çeşitleri: Romanda kullanılan başlıca anlatım çeşitleri;

a. Tasvir,

b. Tahlil,

c. Konuşma (monolog-diyalog)'dır.

Tasvir, sözle resim yapma sanatıdır. Romanda mekânlar ve kişilerin dış görünüşleri tasvirlerle ortaya konur. Roman kişilerinin psikolojik durumunu yansıtmak için **tahlil** ifade yoluna başvurulur. Bu durumda ya roman kişisi kendi ruhî durumunu dile getirir ya da roman yazarı o kişinin ruhî yapısını aktarır. Romancı olayları anlatırken **monolog** ve **diyaloglardan** da faydalanır. **Monolog**, bir kişinin kendi kendisiyle konuşmasıdır. **Diyalog**, kişilerin birbiriyle karşılıklı konuşmasıdır. Kişiler arasında yapılan uzun konuşmalara **tirat** denir.

Romanda olaylar hikâyede olduğu gibi ya **birinci kişi (ben)** tarafından ya da **üçüncü kişi (o)** tarafından anlatılır.

Soru-Cevap

1. Okuduğunuz özet ve alıntı bölümden hareketle, romanın konusu nedir?
2. Naim Efendi'nin kız kardeşi Selma Hanım ve torunu Seniha'nın karakterlerini tasvir ediniz.
3. Seniha'nın aile hayatına uymayan olumsuz davranışları hangi anlayışın sonucudur?
4. Roman, kaçınıcı kişi anlatımıyla yazılmıştır.
5. Metinde mekânlar ve kişiler arasında nasıl bir bağlantı kurulmuştur?
6. Metinde yer alan kalıplaşmış sözleri veya deyimleri tespit edip, anlamlarını araştırınız.

ROMAN

Hazırlık Çalışmaları

1. “Hasta olmayan sağlığın değerini bilmez”. (Atasözü) Hastalık ve sağlık konularında bildiğiniz başka atasözleri var mı? Söyleyiniz.
2. İnsan sağlığını kaybetmesi, hayatında ne gibi değişikliklere yol açabilir?
3. Peyami Safa'nın, hasta bir gencin ruh hallerini anlatan “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” adlı romanından alıntı bölümleri okuyup, inceleyelim.

DOKUZUNCU HARİCİYE KOĞUŞU**Özet**

İstanbul'un kenar mahallelerinden birinde küçük bir evde annesiyle birlikte yaşayan, babasız, on beş yaşında bir çocuk, bacağında sekiz yaşından beri çektiği fistüllü, akıntılı bir kemik hastalığından (arthritis tuberculeuse) kurtulabilmek ümidiyle hastaneleri dolaşmaktadır. Zaman zaman ameliyatlar geçirmiş, bacağı alçıya konmuştur. Koltuk değeneği kullanması, bol besin alması istenen genç, Erenköy'deki köşklerine sık sık gece yatısına gittiği uzak akrabası emekli bir paşanın, kendisinden yaşça büyük kızı Nüzhet'i sever. Ragıp adında ve Nüzhet'ten on bir yaş büyük bir doktorun Nüzhet'le evlenmesi, roman kahramanının bunalım ve acılarını da arttırmıştır. Hastalık azınca, genç yeni bir ameliyat geçirir. Bu arada Paşa'ya inme inmiş, Nüzhet de Doktor Ragıp'la evlenmiştir. Hasta gencin notları, annesiyle arkadaşlarının, kendisini hastaneden çıkarmaya gelmeleriyle sona erer.

***

Duvarlar

Galip duvarlar uzaklaşıyorlar.

Yüksek, çıplak, mavi, dümdüz, dimdik duvarlar.

Gözümüzün hiçbir görüş köşesi yok ki içine bir duvar parçası girmesin. Hep ve yalnız onları görüyorum. Onlardan kaçan gözlerim onlarla karşılaşıyor.

Bakıldıkça uzuyorlar, yükseliyorlar; sertleşiyor ve korkak, yumuşak bakışlarıma kaskatı çarpıyorlar, gözlerimi ezecekler. Başım döndü.

Deniz gibi yayılıyorlar ve beni çeviriyorlar. Serinliklerini hissediyorum. Denizde, çıplak vücudumu saran dalgaların birdenbire taş kesilmeleri gibi, duvarları giyiyorum.

Hiç kıılmıyorlar.

Bütün bu hastahanenin sessiz, hareketsiz, soğuk, bomboş anlarını onlar doğuruyorlar.

Gözlerimi, onlardan kaçırmak için, yastığa da kapatamıyorum. Arkama uzanacaklarını, üstüme abanacaklarını sanıyorum.

Ve onlara mütemadiyen bakıyorum, içime serin mavilikler doluyor, ruhlarını iyice gizleyen korkunç ve tehditkâr mahlûklar. Şuurları varmış gibi duruyorlar ve her an büyük bir felâket yapmaya hazırlandıkları halde, avlarının korkusuyla eğlenmek için maksatlarının icrasını tehir ediyormuş gibi duruyorlar.

(...)

Nüzhet Kim?

Kardeşin mi?

- Hayır, hayır... Korkuyorum.
- Sebep yok, yavrum, bak hastahane adam dolu. Yalnız bu pavyonda on bir insan, yüzlerce çocuk var.
- Bilmiyorum, fenayım.
- Fena şeyler düşünüyorsun.
- Korkuyorum.
- Niçin ? Burda her şey var. Zil bile. Korkarsan bas, gelirler. Her taraf kapalı.
- Her taraf kapalı. Korkuyorum.
- Kapalı olduğu için mi?
- Bilmiyorum...Bu duvarlar...

(...)

- Nüzhet'i mi görmek istiyorsun? Nüzhet kim? Kardeşin mi?
- Nüzhet kim? Kardeşim mi? Bilmiyorum.
- Nüzhet kim?
- Bilmiyorum.
- Biliyorsun,biliyorsun,haydi söyle bana,Nüzhet kim? Bayıldığın zaman onu sayıklamışsın.

(...)

- Dizim ağrıyor.
- Geçer. Demin biz pansuman yaptık. Yere düşerken çarpmışsın, kanatmışsın.
- Yer düşerken mi? Kim ?
- Hiç. Dizin çok mu ağrıyor?
- Dizim şimdi ağırmıyor, başım ağrıyor.
- Başın mı?
- Bilmem...Bir yerim çok ağrıyor ama başım mı dizim mi?
- Düşün bakalım.

(...)

Notlar

Büyük bir hastalık geçirmeyenler, herşeyi anladıklarını iddia edemezler.

(...)

“Üç güne kadar hastahanedan çıkacağım. Yaralar kapanınca dizim alçıya konacak. Bir daha mafsal oynamiyacak, bacağıım kısılacak. “Bu perşembe Nüzhet’le Ragıp Bey’in nikâhları olacak.

(...)

Hasta olmayanların bilmedikleri bu saadeti, ilerde, hiç olmazsa hatırlayabilsem.

“Zaviye-i kaime halinde iltisak-ı mafsal. “Bir gün hastahanelerde okunmak için bir roman yazsam ve bu notlarımı içine karıştırsam...

“Büyük bir hastalık geçirmeyenler, herşeyi anladıklarını iddia edemezler.

“İki hasta kadar birbirine yakın hiç kimse yoktur.

“Hasta olmayanlar bizi ne kadar az anlayacaklar!

“Paşa’dan haber:

“Hastahanedен çıkar çıkmaz bana gelsin, ölümüm yakın, kendisini bir kere göreyim” demiş.

5-Teşrinievvel-1915

Dokuzuncu Hariciye Koşuşu

“Beş dakika sonra hastahanedен çıkıyorum. Son not. Bu odada başkaları inleyecekler. Onları şimdiden gayet iyi tanıyorum.Üstümden çıkarıp yatağa attığım robdöşambr içinde, ebediyen aynı insan bulunacak: Hasta.

“Annem, Mithat Bey ve arkadaşım içeri girdiler:

“Haydi...”

Peyami Safa

Soru-Cevap

1. Hasta çocuk nasıl bir psikolojik durum içindedir?
2. Onun böyle bir psikoloji içinde olmasının sebepleri nelerdir?
3. Çocuk, psikolojik durumu sebebiyle içinde bulunduğu mekânı nasıl görüyor?
4. Yazar, mekân ile kişiler arasında nasıl bir ilişki kurmuştur?
5. Eser, hangi anlatım biçimi (kişi) ile yazılmıştır?
6. Okuduğunuz bölümlerde tasvir mi tahlil mi ağırlıktadır? Örnek vererek açıklayınız.
7. “Hasta olmayanların bilmedikleri bu saadeti, ilerde, hiç olmazsa hatırlayabilsem.” Cümleyi, günlük hayat akışını da düşünerek, açıklayınız.

Edebiyat Bilgileri

Bugünkü roman ve öyküyü anımsatan ilk eser, Rönesans’tan sonra yazılmıştır. Bu eser, **Giovanni Boccaccio** (Ciovanni Bokaço)’nun yazdığı yüz küçük öyküden oluşan “**Dekameron**” dur. Roman türünün ilk en önemli örneği diyebileceğimiz eser de XVI. yüzyıl sonlarına doğru İspanya’da **Miguel De Cervantes** (Miguel de Servantes)’in yazdığı “**Don Kişot**” olmuştur. Roman; edebiyatımıza Tanzimat Döneminde, çeviri yoluyla girmiştir. **Yusuf Kâmil Paşa**’nın **Fenelon**’dan çevirdiği “**Tercüme-i Telemak**”, **Victor Hugo**’nun “**Mağdurîn Hikâyesi**”, **Daniel Defoe**’nun “**Hikaye-i Robinson**” adlı eserleri ilk çevrilen eserlerdendir.

İlk Türk romanları yayım tarihine göre şunlardır:

Taaşuk-ı Talat ve Fıtnat, Şemsettin Sami (1872)

Hasan Mellâh, Hüseyin Fellâh, Ahmet Mithat Efendi (1875)

İntibah (Sergüzeşt-i Ali Bey), Namık Kemal (1876)

Sergüzeşt, Sami Paşazade Sezai (1889)

Araba Sevdası, Rezaizade Mahmut Ekrem (1889)

Mai ve Siyah, Halit Ziya Uşaklıgil (1896)

Aşk-ı Memnu, Halit Ziya Uşaklıgil (1899), Hüseyin Rahmi Gürpınar, Halide Edip Adivar, Reşat Nuri Güntekin, Mithat Cemal Kuntay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Sabahattin Ali, Halikarnas Balıkcısı, Samim Kocagöz, Tarık Buğra, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Yaşar Kemal, Attila İlhan, Adalet Ağaoğlu, Selim İleri, Orhan Pamuk, Sevgi Soysal, Pınar Kür, Buket Uzuner romancılarımızdan bazılarıdır.

Roman çeşitleri: Romanlar; ele aldıkları konularına ve sanatçının bağlı olduğu edebî akıma göre çeşitlere ayrılır:

Konularına Göre Roman Türleri

1. Psikolojik Roman: Bu tür romanlarda kahramanlar iç dünyalarıyla tanıtılır ve ruh çözümlemeleri yapılır. Kahramanların kendi içlerinde ya da toplumla olan ruh çatışmaları konu olarak işlenir.

2. Sosyal Roman: Sosyal romanlar, toplumların sorunlarını işleyen romanlardır. Bu çeşit romanlarda, ekonomik bunalımlar, sınıflar arası çatışmalar, rejim değişiklikleri, esaret, köylerden kentlere göç gibi konular işlenir. Sosyal romanlar iç yapılarına göre “**töre romanı**” ve “**tezli roman**” olarak ikiye ayrılır: Töre romanlarında toplumsal konular işlenir, tezli romanlarda ise bir düşüncenin savunuculuğu yapılır. Sosyal romanın ilk örneği, Victor Hugo'nun, Sefiller romanıdır. Türk edebiyatında **Namık Kemal**'in **İntibah**, **Ahmet Mithat Efendi**'nin **Felâton Beyle Rakım Efendi**, **Samipaşazade Sezai**'nin **Sergüzeşt**, **Rezaizade Mahmut Ekrem**'in **Araba Sevdası**, **Nabizade Nazım**'ın **Zehra** isimli romanları, sosyal içerikli romanlardır. Daha sonraki dönemlerde, **Hüseyin Rahmi Gürpınar**, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, **Halide Edip Adivar**, **Reşat Nuri Güntekin**, **Memduh Şevket Esendal**, **Kemal Tahir**, **Tarık Buğra**, **Orhan Kemal** gibi pek çok yazar sosyal konuları işlemiştir.

3. Tarihî Roman: Konularını tarihte meydana gelen olaylardan, şahıslardan ya da yaşadığı varsayılan hayalî kişilerin hayat hikayelerinden alan romanlardır. Tarihî romanlarda romancı, tarihî gerçekleri kendi hayal gücü ile sentezleyerek yazar. Böylece bir gerçekler sahnesi olan tarih, okuyucu için ilgi çekici bir hale gelir. Tarihî roman türünün ilk büyük yazarı **Walter Scott** (Valter Skot)'tır. Romantiklerden **Victor Hugo**, “**Nötre Dame**'ın **Kamburu**” adlı romanıyla bu türün güzel örneklerinden birini vermiştir. **Namık Kemal**'in yazdığı **Cezmi**, ilk tarihi romanımızdır.

4. Macera (Serüven) Romanı: Günlük yaşamda ender rastlanan, şaşırtıcı, gizemli olayları sürükleyici bir anlatımla ele alan romanlardır. Bu tür romanlarda “olay” her şey demektir. Olayların akışına uygun olarak çevre zengin, çeşitli ve değişkendir. Kahramanlar da dinamiktir. Macera romanları, okuyucuya hoşça vakit geçirir. Bu tür romanların kaynağını; gezi kitaplarında anlatılan serüvenler ve destanlardaki kahramanların başından geçen olaylarla ilişkilendirebiliriz. Polisiye romanlar ve bilinmeyen ülkelerde geçen egzotik romanlar, macera romanlarına benzeyen iki roman türüdür. XVIII. yüzyıl macera romanı yazarları arasında

ingiliz yazar Daniel Defoe (Denyıl Defo) ve Robinson Crusoe (Robinson Kruzo) romanıyla dünya edebiyatında önemli bir yer tutar. Egzotik romanın en büyük yazarı, Fransız Pierre Loti (Piyer Loti)'dir. Ahmet Mithat Efendi'nin, Hasan Mellâh ve Dünyaya ikinci Geliş adlı romanları macera romanının bizdeki ilk örnekleri sayılır..

Romanlar çeşitli türlere ayrılır:

- Tarihi Roman: Konusunu tarihten alır.
- Töre Romanı: Toplumun yaşayış tarzını, geleneklerini, adetlerini işleyen romandır.
- Psikolojik Roman: Ruh çözümlemelerinin yapıldığı romanlardır.
- Egzotik Roman: Uzak ve yabancı ülkelerin doğa ve insanlarını anlatan romandır.
- Tezli Roman: Bir görüş veya düşünceyi savunan romandır.
- Polisiye Roman: Dedektif hikayelerini anlatan romandır.

MODERN TÜRK TIYATROSU

Hazırlık Çalışmaları

1. Bugüne kadar seyrettiğiniz tiyatro oyunlarından, üzerinizde en çok etkisi olan oyun hangisidir?
2. “Herkesin bir üstünlüğü, bir kabiliyeti vardır, marifet onu görebilmekte.” Sözü­nü açıklayınız.
3. Tarık Buğra roman, hikâye, tiyatro ve denemeleri ile tanınır. Bir parçasını okuyacağınız İbiş’in Rüyası adlı oyunda bir kantocu ile tiyatro oyuncusu arasındaki aşk anlatılmaktadır. Oyun ilk defa 11 Ekim 1972 tarihinde Devlet Tiyatrolarında sahnelenmiştir.

İBİŞ'İN RÜYASI

Özet

Nahit, 1930’larda çeşitli oyunlar sergileyen bir tulûat tiyatrosunun sahibidir. Bu tiyatrodaki İbiş’in Rüyası adlı oyun oynanmaktadır. Nahit, oyunda İbiş rolünü oynar. Bir gün tiyatroya Sadi adlı bir sanatçı gelir. Dârülbedayi’den kovulmuştur. Nahit, bu eski arkadaşını da tiyatrosuna alır; ancak kısa süre sonra bu içkici ve ahlâksız adamı kovar. Sadi ile beraber onu seven Neclâ da Nahit’in tiyatrosundan ayrılır. Bundan sonra tiyatroya kantocu olarak Hatice adlı bir kadın başvurur. Nahit, hemen onu işe alır. Bir süre sonra Nahit ile Hatice arasında duygusal bir bağ kurulur. Ancak daha sonra Sadi tekrar gelir; Nahit onu yine affeder ve işe alır. Sadi, bir süre sonra Nahit’in elinden Hatice’yi de alır. Nahit, sevgilisini kaybettiği için üzgündür.

***

NECLA – Merhaba ağbey.

NAHİT – Hayrola?

NECLA – Sadi..geldi: çıkarmışlar işten...kovulmuş.

NAHİT – Eee? Nerde?

NECLA – Çekiniyor...utaniyor yani.

NAHİT – Lâf. Söyle hadi.

SADİ – (şikteki Necla'nın işareti ile pat diye odaya dalar.) Sepetlediler, dede.

NAHİT – Yok canım? Geçin oturun.

NECLA – Ağbey.. ben..

NAHİT – Peki Necla; nasıl istersen. (Necla'dan sonra:) Demek öyle? Eh, ikimizin de gözü aydın;çalışırsın bizimle. Tabi zor gelmezse.

SADİ – Kime zor gelmezse,dede?

NAHİT – Hadi hadi..Dârülbedâyi'den sonra ? Nuran Tiyatrosu?

SADİ – Geç efendim.

NAHİT – Şekspirlerden, İbsenlerden.

SADİ – Geç efendim.

NAHİT – (Babanın getirdiği çayı gösterir:) İçer miydin?

SADİ – Sağol..daha yemek bile yemedim.

NAHİT – Zor gelir sana bizim İbiş uydurukları..Ama senin çıkma şart değil. Arada bir, sizin o sanat mabedine sokulmayan bir Çehov, bir Pirandello patlatırız..senin için.

SADİ – Sağol dede.

NAHİT – Oynuyoruz zaten.

SADİ – Biliyorum, konuşulurdu orada da. Muhsin Bey bile; bir seyretsem Nahit'ı derdi.

NAHİT – Bizim Nahit'i? Ama haklı.

SADİ – Hatırladın!

NAHİT – Unutulur mu?

SADİ – Nasıl dizilmiştiğin önünde ? Mektep talebeleri gibi?

NAHİT – Jül Sezar'ı hazırlıyorduk.. Figüran olacaktık. (Ufak bir ara) Heveskâr ve kabiliyetli gençler arıyordu. (Ara) Sahi, ne demek heveskâr ve kabiliyetli, ha?

SADİ – Boyları bir yetmişten yukarı.

NAHİT – Ne gezer o boy bizde?

SADİ – Ve yaşları yirmiden küçük.

NAHİT – On sekizime yeni basmıştım. On sekiz yaşı yedi ay önce baba evini bırakıp kaçmış bir Hamlet..Belki de Jül Sezar’ın ta kendisi. Tiyatro için deli divane olan bir budala heveskâr. Rahmetli paşa babamın sesi hâlâ kulağımdadır: “Tiyatrocu mu olacaksın ne?” Eee..on sekiz!

SADİ – Ama ben, dede? Ben senden üç yaş büyüktüm.

NAHİT – Büyüktün ..o zaman. Hoş..dede demeye hemen başlamıştın ya, o da başka.

SADİ – Nasıl sevinmiştik , ha, kabul edilince? Hele sen.

NAHİT – Param bitmişti.Açtım.. aç.. ve.. artık ümidim kalmamıştı. Herkesi beğenecek, ama beni değil..sanmıştım. Hepiniz de dalyan gibi delikanlılardınız..Piril pırl. Beni beğenmemesi, kabul etmememsi lâzımmış gibi geliyordu bana. “Evet..siz de” deyince.. birden bire.. o sefaletten, o pis kokulu, o yapış yapış gömlekten kurtulmuşum gibi geldi. (Ara) Çok sürmedi ama.

SADİ – Yok be dede..bir şeyden anladığı yok. Kadroya seni değil de beni aldı, beni beğendi.

NAHİT – Öyle deme..haklıydı pek âlâ..bir sahne anlayışı var onun.

SADİ – Aldandı ama, ne haber?

NAHİT – (Eşiğe gelen Eyüp Kadri’ye) Başlayalım. (Sonra) Tanımadın mı? Berber Kadri Bey.. o da bizimle idi.

SADİ – Tamam.

NAHİT – Sen derdin Berber Kadri Bey diye.

SADİ – Tamam tamam..yaşı büyük diye almamıştı. Koca bir devir geçti be dede.

NAHİT – Ne ise..bizim de on sekizinci yaşlarımız oldu. Şimdi beni bırak da İbiş olayım.

Tarık Buğra

Soru-Cevap

1. Okuduğunuz metin ve özetten hareketle, Sadi ve Nahit’in kişiliklerini açıklayınız.
2. Piyeste çatışma önemli bir ögedir. Metni ve özeti okuduktan sonra, belli başlı çatışma örelerin neler olduğunu açıklayınız.
3. Muhsin Bey kimdir? Araştırınız.
4. Dârülbedâyi ve tulûat tiyatrosunu araştırınız.

Edebiyat Bilgileri

Tanım: Güzel sanatların bir kolu olarak tiyatro, olmuş ya da olması düşünülmüş birtakım olayların sahne üzerinde, gerçeğe uygun bir şekilde oyuncular tarafından gösterilmesi demektir. Temsil edilmek üzere yazılmış eserlere daha çok **piyes, oyun, tiyatro oyunu, tiyatro eseri, seyirlik oyun** gibi isimler verilmiştir. En yaygın olan **piyes** ve **oyundur**. Tiyatro diğer edebiyat türlerinden farklı olarak birçok sanatın bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Resim, müzik, dans, aktörlük, ışık bunlardan bazılarıdır.

Eser: Sahnede oynanmak üzere özel bir teknikle ve diyalog esasına göre yazılan eserlere tiyatro eseri denir. Perde ve sahne gibi bölümlere ayrılır.

Oyuncu: Bir oyun kişisini sahnede canlandıran erkek veya kadın tiyatro sanatçısıdır. Oyunda rol alan erkek oyunculara **aktör**, kadın oyunculara da **aktris** adı verilir. Tiyatroda, kıyafet, makyaj, hareket, jest, mimik denilen ve oyuncunun temsil ettiği kişiye uyumunu sağlayan bazı yardımcı öğeler vardır. Sözü yardımcı olmaksızın, sırf jest ve mimiklerle gösterilen seyirlik oyunlara **pantomima** denir.

Sahne: Oyunun seyirciler tarafından seyredilebilmesi için hazırlanmış, üzerinde oyuna uygun bir dekor bulunan yerdir. En genel anlamda tiyatro eserinin oynandığı yere sahne denir. Bunun dışında perde içindeki küçük bölümlere de sahne veya meclis adı verilir.

Seyirci: Sahnede gösterilen oyunu seyretmek üzere gelen kişilere denir. Tiyatro, göze ve kulağa hitap eden bir sanattır. Bu bakımdan seyirci tiyatronun vazgeçilmez unsurudur.

Dil ve İfade Çeşitleri: Tiyatro harekete ve konuşmaya dayalı bir türdür. Yazar, kişileri, onların sosyal statülerine, mevkilerine, kültürlerine ve hatta yaşlarına göre uygun bir tarzda konuşturur. Tiyatroda oyuncular, **karşılıklı, kendi kendileriyle veya doğrudan seyirciyle konuşma** şeklinde üç türlü ifade kullanırlar.

Hazırlık Çalışmaları

1. Çekirdek aile ve geniş aile kavramlarından ne anlıyorsunuz?
2. Ailede beraber yaşama konusundaki düşünceleriniz nelerdir?
“Ana gibi yâr, vatan gibi diyâr olmaz” atasözünü açıklayınız.

AİLE BAĞLARI**Özet**

Lise çağlarındayken Ferit'in babası ölür. Anne Nermin Hanım bütün zorluklara göğüs gererek oğlunu okutmaya karar verir. Ancak delikanlı, yaşı ilerledikçe sorumsuz olmaya, har vurup harman savurmaya başlar. Nermin Hanım, dikiş dikerek oğlunun bitip tükenmek bilmeyen isteklerini karşılamaya çalışır. Annenin kazancı, Ferit'in isteklerini karşılamaya yetmez. Delikanlı, Türkan adlı bir kızı sevmektedir. Üniversiteyi bitirince iki genç evlenmeye karar verirler. Ancak Türkan'ın annesi Safinaz Hanım, kızının kayınvalidesi ile oturmasından yana değildir. Türkan'ın babası bu duruma müdahale eder. Ferit, bir gazeteye aile ile ilgili makale yazmış; makalesinde aile bağlarının kuvvetli olması gerektiğine işaret etmiştir. Baba Kemal Bey, Ferit'in makalesindeki düşünceleriyle o anda sergilediği tavırları arasında çelişkiler olduğunu söyleyerek kızını vermek istemez. Fakat daha sonra Türkan, kayınvalidesi ile birlikte yaşamayı kabul ederek iki genç evlenir.

***

KİŞİLER: Ali, Kemal Bey, Ferit, Türkân, Sâfinaz, Nermin Hanım.

ALİ – Şaka bir yana diyelim. Evet, Kemal Bey, kızımızı Allah'ın emri ile oğlumuza istemeye geldik.

KEMAL – Hoş geldiniz, sefa geldiniz. Ne diyelim, biz de bu hususu bir düşünürüz.

SAFİNAZ – Resmiyeti azıcık kenara bırakırsak daha iyi olur zannediyorum... Efendim,

çocuklarımız yıllardır birbirlerini seviyorlar. Biz de kızımızın mutluluğunu her şeyden önce tutarız. Durumu yakından bildiğim için Nermin Hanımla da enine boyuna konuştum. Ali Beyi yeni tanımış oluyoruz. Ali Bey, biz, kızımızın eşiyle başbaşa olacağı eve gelin gitmesi şartımızdan vazgeçmeyiz. Nermin Hanım da bunu anlayışla karşılıyor. O bakımdan, meselenin o tarafını söz konusu etmeyelim, çünkü bir anne olarak benim için bu çok önemlidir.

ALİ – Amma velakin, bizim gelin Nermin de bir annedir. Üstelik annelerin en fedakârıdır. Yani şimdi, binbir çile binbir cefa ile büyütüp, okutup, yetiştirip, elini ekmeğe yetiştirdiği oğlundan...

NERMİN – (Buruk) Ali Ağabey..

ALİ – Dur hele gelin...Dur bir de yeğenime sorayım. Yeğenim sen, anneni tek başına yapayalnız...

FERİT – (Birbiriyle çelişen duygular içinde öfkeli) Amca, biz her şeyi annemle de önceden konuşup anlaştık. Buraya da bunları konuşmak için gelmedik. Sizi de bir büyüğümüz olarak...

ALİ – Öyleyse dur da büyüklüğümüzü yapalım, yeğenim.

FERİT – Büyüklüğünüzü daha önce çok yaptınız.

ALİ – Anladım, anladım... Yani demek istiyorsun ki...

NERMİN – Ali Ağabey...

ALİ – Yoo, bu hususta vicdanım beni eski hâlime bırakmıyor. Şimdi bizim Ferit, akıllı çocuk. İyi okudu...Akıllı olduğu için de, senin gibi bir annenin değerini bilmesi, anlaması gerekir.

SAFİNAZ – Affedersizin efendim, siz bu aile meselelerinizi baş başa kendi aranızda halletseydiniz... (Kemal'e) Ne dersiniz bey? (Türkân yan kapıdan çıkar.)

KEMAL – Bana pek söz düşmüyor da...

SAFİNAZ – Canım ne demek, sen bir babasın ve kızını istemeye gelmişler. Söz sende biter.

KEMAL – Öyleyse biraz konuşmam gerekir sanırım.

NERMİN – Buyurun Kemal Bey.. Çocuklarımızın bu temiz sevgileri üzerine kurulacak mutlulukları için bizler görevlerimizi yapacağız efendim..(...)

KEMAL – Kızımızı veremeyiz efendim. (Türkân'ın elleri titrer, tepside, Ferit'e vermek üzere olduğu son kahve fincanı devrilir.)

ALİ – Canın sağolsun bey...

KEMAL – (Ferit'e) Evladım, hakkında birtakım kanatlerim oluştu. İstersen onları da açık açık konuşalım.

FERİT – Memnun olurum efendim.

KEMAL – Kızım şu odadaki gazeteyi bana getir.

TÜRKÂN – Olur babacığım. (Yan kapıdan çıkar.) (...)

TÜRKÂN – (Gazete elinde girer.) Buyur babacığım.

KEMAL – (Gazeteyi çevirir.) Evet, Ferit Bey oğlum, çok güzel, seni tebrik ederim. Gerçekten birinciliği hak eden bir yazı bu yazdığın. Aile bağlarını ne güzel ifade ediyorsun. Bak demişsin ki, (Okur.) “ Ülkenin birlik ve bütünlüğü esasını, vatandaşların kaderde, tasada ve kıvançta ortaklığına bağlayan anayasa, toplumun çekirdeği olarak aileyi gösterir. Şu hâlde, kaderde, tasada ve kıvançta ortak olma işi ailede gerçekleşmezse, ülkenin bütünüde bir rahatsızlık baş gösterir...” Öyle mi?

FERİT – Öyle efendim.

KEMAL – Ve yine diyorsun ki, (Okur) “Aile fertleri arasındaki bağlar, sosyal hayata can veren mekanizmanın kılcal damarlarıdır. O hâlde bir ailede sevgi, saygı, dayanışma ve fedakârlık duygularının sarsılması, fert olarak insanın, kitle olarak da toplumun çöküntüye gitmesi sonucunu doğurur.” Doğru mu?

FERİT – Doğru efendim.

KEMAL – Ama sen bu fedakârlık olayının neresindesin, bana söyleyebilir misin?

FERİT – Ben... Ben ve annem...

KEMAL – Olmaz delikanlı. Ya bu yazıyı ödül almak için yazdın, samimî değilsin, ya da çelişkiler içindesin. Sonuç olarak ikisi de olumsuz. Onun için sana güvenmiyorum. Bu gün annenden vazgeçtiğine göre, yarın kızıma olan bağlılığına ne derece güvenebilirim?

Yahya Akengin

Soru-cevap

1. Metinde olay nerede geçmektedir?
2. Kemal Bey, kızının Ferit’le evlenmesine niçin karşı çıkıyor?
3. Ferit, gazeteye yazdığı makalede hangi düşünceleri işlemiştir? Yazdıklarıyla tavırları arasında bir çelişki var mı? Niçin?
4. “İki gönül bir olunca samanlık seyrân olur.” Bu atasözünün okuduğunuz metinde geçerliliği var mı?

Edebiyat Bilgileri

Tiyatro türü, Yunanlıların M.Ö. 6. yüzyıldaki dinsel törenlerinden (Bereket tanrısı Dionysos adına düzenlenen şenliklerden) doğmuştur.

Tiyatro türünü iki grupta ele alabiliriz:

Geleneksel Türk Tiyatrosu: Çağlar boyunca sürüp geldiği ve doğrudan doğruya Türk kültürünün ürünü olduğu için geleneksel Türk tiyatrosu adı verilen tiyatro türleri Karagöz, orta oyunu, meddahlık ve köy seyirlik oyunlarıdır.

Modern Türk Tiyatrosu: Türk edebiyatında ilk tiyatro eseri örneği Tanzimat Döneminde Batı etkisiyle verilmiştir. İlk tiyatro eseri, Şinasi'nin "**Şair Evlenmesi**" adlı oyunudur.

Modern tiyatro eserleri konularına göre üçe ayrılır:

TRAJEDİ: İlk tiyatro türünün adıdır. Seyirciye, hayatın acıklı yönlerini göstermek, ahlak ve erdemi anlatmak için yazılmış manzum eserlerdir. Klasik dönem trajedisinin özellikleri şunlardır:

- Manzum olarak yazılır.
- Konularını mitoloji ve tarihten alır.
- Oyun kahramanları soylu kişilerden seçilir.
- Trajediler erdem ve ahlâk temeli üzerine kurulur.
- Vurma, yaralama, öldürme olayları sahnede gösterilmez; konuşmalarla duyurulur. Sade, açık, anlaşılır bir dil kullanılır. Halk diline yer verilmez.
- Üç birlik kuralı (Konunun bir günle, tek bir olayla sınırlandırılması) uygulanır.

KOMEDİ: İnsanların ve olayların gülünç yanlarını göstermek için yazılan tiyatro türüdür. Klasik komedyanın özellikleri şunlardır:

- Kişilerde ya da toplumda görülen aksaklıklar, gülünç taraflar sergilenerek seyirciyi hem güldürmeyi hem de düşündürmeyi amaçlar.
- Kişiler toplumun her kesiminden olabilir.
- Her türlü olay sahnede canlandırılır.
- Konuşma dili kullanılır.
- Nazım ve nesir olabilir.
- Üç birlik kuralına uyulur.
- Yalnız güldürme amacı güden komedilere **vodvil** (entrika komedisi), abartılı hareketlerle sivri esprilerle güldürmeyi amaçlayan komedilere **fars** (kaba güldürü), gerçekte güldürücü olmayan bir olayı gülünçleştirerek işleyen komedilere **parodi**, yergiye dayanan komedilere **satir**, bir kişinin karakterini ortaya koymak için yazılan komedilere **karakter komedisi** denir.

DRAM: Dramlarda, trajedilerde işlenen acıklı olaylarla komedi oyunlarında işlenen güldürü unsurları bir arada işlenir.

Bu türün özellikleri şunlardır:

- Hem acıklı hem de güldürücü olaylar, hayatta olduğu gibi bir arada bulunur.
- Olaylar tarihten ve günlük olaylardan alınır.
- Kişiler toplumun her kesiminden olabilir.
- Üç birlik kuralına uyulmaz.
- Nazım ya da nesir şeklinde olabilir.
- Kahramanlar ait oldukları çevrenin diliyle konuşurlar.
- Perde sayısı sınırlı değildir.

GEZİ (SEYAHAT) TÜRÜ

Hazırlık Çalışmaları

1. Gezdiğiniz yerlerle ilgili yazdığınız yazılarınız var mı?
2. Gezip görme olanağınızın olmadığı yerlerle ilgili yazılar okumayı seviyor musunuz?

PARİS

Seyahate çıkan bir dostunuzun, size her vardığı, yerden muntazam mektup, kartı yazarken birdenbire susması, ya öldüğüne, veyahut Paris'e vardığında delâlet eder. Paris'in havasına giren adam, mektup yazmak için artık vakit bulamaz, böyle şeylerle meşgul olmayı hiç düşünemez.

Baştan başa mamur, sekiz on katlı, bir hiza üzerinde dizilmiş, asil taşları, havadan çöken tozlarla simsiyah, ayın mimaride koskoca apartmanlar...Sultanahmet meydanı genişliğinde asfalt veya tahta ve nadiren granit döşeli, şehrin her istikametine uzanan ağaçlı, ağaçsız, sonu gelmez caddeler...akla şaşkınlık veren mağazalar, kahveler, barlar, tiyatrolar, müzeler, bahçeler, parklar, heykeller, âbideler, taklar...Okları siyah bulutları delen, mermer dantela haline getirilmiş asırlardan kalma tarihî kiliseler...

Burada, adım başına Hâmid'in Londra'yı tarif eden o meşhur mısraları hatıra geliyor!

Dâr-ül-talimler, rasadgehler,

Sonra birçok meâsir-i daniş ilh...

Gecenin karanlıkları iner inmez baştan başa sarı,kırmızı,lâcivert ışıklardan yapılmış parlıtı bir mimarî haline gelmiş bu çerçeve içinde, günün hemen her saatinde caddeleri dolduran temiz, güzel, terbiyeli, endişesiz, karıncalar gibi çalışkan bir insan kalabalığı... Bu kalabalıkta, ismi bütün dünyaca tanınmış âlimler, şâirler, yazarlar, sanatkârlar, iş kadınları, her yaşta talebe ve her iklimden gelmiş bin bir insan örneği var. Bunlar, büyük bir meşale etrafında üşüşmüş vızılı gece böcekleri gibi, Paris caddelerini muhtelif lehçelerinin gürültüsüyle doldurdular. Hiç kimsede yabancı çekingenliği yok. Fransızlardan başka burada herkes, mülkün hakiki sahibi imiş gibi, tuhaf bir şımarıkla dolaşüyor. Sanki burası, Hintli için Benares, Çinli için Pekin, zenci için de Tombokto'dur.

Paris'in umumî sokak çehresini tamamen çizmiş olmak için, rengârenk insan akışına, yayaların hayat hakkının saygıyı, bin bir istikamette uçup giden yüz binlerce taksinin, tramvayın, otobüsün, kamyonun ve bisikletin şimşeklerini de ilâve etmek lâzım.

Fakat Paris bundan ibaret mi? Hayır, zira bu aynı cümlelerle, hattâ kelime değiştirmeksizin, bütün yeni Avrupa medeniyet merkezlerini, Berlin'i, Londra'yı Viyana'yı, Stokholm'ü, Brüksel'i de anlatmak mümkün. Hayır, Paris bundan ibaret değil. Bu dakikada sonbaharın altın yapraklarına bürünmeye başlayan, seması bakır renginde bulutlarla yüklü Paris'in hakikî

sokak ruhu kalabalık, evler, mağazalar, ağaçlar, otomobiller değil, fakat o sade giyinmiş, eşsiz Paris kadınının, bütün musikîlerden daha güzel olan cıvıltısı ve onun etrafa sihirli bir akım gibi dağıttığı pudra ve lavanta kokularıyla dolan o anlatılmaz, o hafif, o munis, o sarhoşlatıcı tatlı bir havadır!

Ahmet HAŞİM

Soru-cevap

1. Okuduğunuz gezi yazısında, Paris'in mimarî yapısı nasıl tasvir edilmiştir?
2. Yazar, nüfus yoğunluğunu nasıl ifade etmektedir?
3. Yazıda yer alan "Hiç kimsede yabancı çekingenliği yok." cümlesini açıklayınız.
4. Yörenizde ve Paris'teki farklı etnik kökenli insanların bir arada yaşamalarıyla bir benzerlik söz konusu olabilir mi? Tartışınız.
5. Ahmet Haşim, Paris'i tasvir ederken hangi kentlerle mukayese etmektedir? Bu şehirler hakkında bilgileriniz veya gözlemlerinizi var mı? Anlatınız.

Edebiyat Bilgileri

Herhangi bir kimsenin, daha çok bir edebiyat sanatçısının gerek yurt içinde gerekse yurt dışında gezip gördüğü yerlerdeki toplumları, kentleri, yerleri, yaşayışları, âdet ve töreleri, gelenek ve görenekleri, doğal ve tarihî güzellikleri, ilgi çeken değişik yönleri edebî bir üslup içinde kaleme alarak anlatmasına "**gezi yazısı (seyahatnâme)**" denir. Yazar, gezip gördüğü yerlerle ilgili gözlemlerini, incelemelerini bilgileri bir araya getirerek gezi yazısını yazar. Okur, anlatılan yerleri bu sayede sanki yazarla birlikte geziyormuş hissine kapılır. Gezi yazılarında aydınlatıcı, öğretici bilgiler de yer alır. Amaç, gezilen yeri okuyucuya her yönüyle tanıtmaktır. Bu yapılırken geçmişle gelecek arasında bağ kurulur, toplumların birbirleriyle ilişki kurması ve birbirlerini tanınması, toplumlar arası kültür alış-verişi ortamının oluşması sağlanır.

Gezi yazılarında, gezilip görülen yerin bütün özellikleri ele alınır. Gezilen yerin özellikle tarihî, coğrafî, tabii ve sosyal nitelikleri belirgin şekilde anlatılır. Gezi yazılarında gezginin dikkatini çeken ve farklı bir özellik gösteren insanlar, tarihî ve tabii güzellikler, farklı kültürler gibi konular güncel olaylarla da bütünleştirilerek edebî bir üslupla yazıya geçirilir. Gezi yazılarında ayrıca yörenin dil, din, inanç, âdet, gelenek, görenekleri incelenir. Bölgedeki insanların düşünce yapısı ortaya konur. Bölge, okuyucunun daha iyi anlaması açısından başka bölgelerle kıyaslanır.

Yazar, gezisi esnasında birçok yer görür, birçok insanla tanışır; bunları hafızasında tutmak zor olduğu için gezi esnasında kısa notlar alır ve bunları hikâyeye eder. Gezi yazısı gezilen bölge için belgesel bilgiler içerir. Bu bakımdan gezi yazısında yazar gözlemlerine yer vermeli, yanlış bilgiler aktarmamalıdır. Gezi yazısında gerçek bilgiler verilmelidir. Ancak gezi yazıları her şeye rağmen kişisel bir değerlendirme içerdiği için nesnel verilerden oluşan bilimsel bir belge niteliği taşımaz. Sadece fikir verici bir içeriğe sahiptir. Dış dünyayı yazarın gözüyle anlamaya yarar.

Dünya Edebiyatında Gezi Yazısı

Dünya edebiyatında gezi yazısının ilk örnekleri sayılabilecek eserleri verenlerin başında **Heredotos** (Heredot), **Marco Polo** (Marko Polo, 1254–1324), **İbni Batuda** (1304–1369) gelir.

Türk Edebiyatında Gezi Yazısı

Eski çağlarda özellikle keşif, ticaret, savaş amacıyla değişik geziler yapılmıştır.

Eski Türk edebiyatında gezi yazısına “**seyahatnâme**” denirdi.

Türk edebiyatında en eski seyahatnameler, Timur’un oğlu Şahruh’un yanında bulunan Gıyasüddin Nakkâş’ın yazdığı “**Acâib’ül Letâif**” ve Ali Ekber Hatâî adlı bir tüccarın kaleme aldığı “**Hıtâinâme**” dir. 16. yüzyılda yazılan “**Baburnâme**” ve Kâtîbi mahlasıyla tanınan Seyit Ali Reis’in “**Mirat-ül Memalik (Memleket Aynası)**”; Evliya Çelebi’nin 17. yüzyılda yazdığı “**Seyahatnâme**” ise dünya edebiyatındaki en iyi örneklerle boy ölçüşebilecek niteliktedir. Bu eserin birinci bölümü her yönü ile İstanbul’u anlatmaktadır. Kanunî Sultan Süleyman’ın hizmetinde bulunmuş olan Pirî Reis’in yazdığı “**Bahriye**” adlı eseri verdiği coğrafya ve oşinografya bilgileri dışında mükemmel bir Akdeniz seyahatnâmesi sayılabilir. Ancak Türk edebiyatında Batılı anlamda gezi yazısı örnekleri Tanzimat döneminde yazarların Avrupa’ya gitmesiyle verilmeye başlanmıştır. Avrupa’ya giden sanatçılar gördükleri şehirlerle ilgili yazılar yazmışlardır. Özellikle Namık Kemal ve Ziya Paşa bunların başında gelir. Ahmet Haşim, Reşat Nuri Güntekin, Falih Rıfkı Atay, Yavuz Bülent Bakiler... gibi yazarlar, gezi türünde eserler vermişler.

DENEME TÜRÜ

Hazırlık Çalışmaları

1. Sizde merak uyandıran herhangi bir konu üzerine yazı yazmayı denediniz mi?
2. Hiç, deneme yazısı okudunuz mu?

YENİ ŞİİR

Yeni şiir başka, yeni şair başka... Yeni şiir dıştadır, yani bugün yeni şiir denilen şey, dış bakımdan eski şiire benzemeyen şeydir: Değişik kalıpta; ama öz değişmemiş olabilir. Yeni şair ise şiire, kendisinden önce gelenlerin eserlerinde bulunmayan bir öz getirmiş olan adamdır. Onun şiiri dıştan bakılınca, eski şiire tıpkı benzeyebilir. Nedim de Bakî gibi, Nailî gibi gazeller, kasideler yazar, hem de hep o konular üzerinde yazar. Ama içten bakınca onun şiirinin Bâkî'nin şiirinden, Nailî'nin şiirinden apayrı olduğunu görürsünüz: "Bu söz Nedim'in sözüdür" dedirten bir hâli vardır. Galip için de bunları söyleyebiliriz. Nedim ile Galip edebiyatımızda birer yeni şairdir, bütün büyük şairler birer yeni şairdir. Yeni şairin başlıca vasfı eskimemektir. Nedim eskiyemez, Galip eskiyemez. Villon, Hugo, Rimbaud eskiyemezler. Yahya Kemal eskiyemez (yani ben onun yeni bir şair olduğuna, yeni bir şair olduğu için de eskiyemeyeceğine inanıyorum.)

Yeni şiir ise eskir. Bir zamanlar gazel yazmak da elbette yeni, yepyeni sayılacak bir şey olmuştur; aradan yıllar geçip de herkes alışınca gazel yazmak eskimiştir. Vezinsiz, kafiyesiz şiir yazmak elli yıl sürerse, o çeşit şiirlere gene yeni mi denecek? Yeni Cami de bir gün elbet yeniymiş ki yeni denilmiş; ama bizim için eski bir âşinadır. Bir de İstanbul'un bizim çocukluğumuzdaki bir tahtası kalmadı. Edebiyat-ı Cedide bize ne kadar köhne geliyor...

Böyle söylemekle yeni şiiri, vezinsiz, kafiyesiz şiiri kötölemek mi istiyorum? Hayır, onu ne kadar sevdiğimi yıllarca söyledim durdum. Şairin keyfine karışmam: Vezni, kafiyeyi ister kullanır, ister kullanmaz. Ama bir şiiri vezinsiz kafiyesizdir diye ille yeni bulanlardan da değilim. Vezin, kafiye dış kalıplardır. Bir dış kalıp olduğu gibi bir de iç kalıp vardır. Bugünkü şairlerimizi incelediğimiz zaman bulduğumuz ortak vasıflar iç kalıptır. Dış kalıp nasıl eskirse iç kalıp da öylece eskir. Diyelim ki bugünkü şiirin, genç şiirin başlıca vasfı, bazı kimselerin söyledikleri gibi yaşamak sevgisi, yaşamaktan duyulan hazdır. Gün gelir, bu konudan bezilir, yaşamaktan duyulan hazzı söylemek eskir. Öyle ise yaşamak hazzı, bugünkü şiirin iç kalıbıdır: vezinsizliği kafiyesizliği gibi onun üzerinde de çok durmaya değmez. Yarın eskiyecek bir yenilikten bana ne? Ben ona yenilik dersem bundan yüz yıl sonra gelecek insanlar: “Şuna da bak! Bu kadar eski bir şeye yeni diyorlar!” demezler mi? Benim bugün yeni sayacağım şey, bundan beş yüz yıl, bin yıl sonra da yeni gözükmelidir.

Gerek bugün, gerek bundan bin yıl sonra yeni gözükecek şey ise ancak bir şairin, bir sanat adamının kişiliği, kendinden başka kimsede bulunmayan vasfıdır. Yeni şair Homeros, yeni yazar Montaigne...

O yenilik eskimedığı gibi ona benzemek de kimsenin elinden gelmez.

Bir şairin, bir sanat adamının nasıl değeri herkesten başka olmasında, kimseye benzememesindedir demek istiyorum? Şair, sanat adamı bana hiç benzemiyorsa, yalnız kendini söyleyip de beni söylemiyorsa ondan bana ne? Ben bir sanat eserinde kendi sevinçlerimi, kendi acılarımı görmeliyim ki ona ilgi gösterebileyim, onu anlayabileyim. Yoksa bana büsbütün yabancı kalır. Onun karşısında bir şaşkınlık duyabilirim, ama sevemem, kendi hayatıma karıştıramam.

Hayır, bir sanat adamının kişiliği herkesten başka olmasında değil, herkesle bir olmasındadır. Yalnız kendisinde bulunan bir şeyi söyler, ama onu söyleyen bütün insanları söyler. Yalnız kendine vergi olan bir söyleyişi vardır ki, onda her insan, küçük büyük her insan kendini bulabilir. Yeni şair: “Malûmdur benim sühanım mahlas istemez” diyebilen, bunu haklı olarak söyleyebilen adamdır; ama bu: “Benim şiirimde yalnız ben varım” demek değildir: “Benim şiirimde bütün insanlık vardır, ama bunu ancak ben böyle söyler, sezdirebilirim” demektir.

Öyle ise yeni şair, yeni sanat adamı insanda, kendisinden önce bilinmeyen birtakım duygular bulan, yahut o duyguları yaratan kişi midir? Hayır, hiçbir sanat adamı insanlıkta yeni bir duygu bulmaz, yeni bir duygu yaratmaz. Zaten var olan duyguları söyler. Ancak öyle söyler ki biz o duyguların, o şairin söylediğinden başka türlü söylenemeyeceğini, o şairin o duygulara en uygun deyişi bulduğunu sanırız. Yeni şair, eskimeyen, ölmeyen yeni şair, bir dil arasından insanlara kendilerini en iyi anlatacak, sezdirecek şekiller bulmuş olan adamdır.

Nurullah Ataç

Soru-cevap

1. Okuduğunuz denemenin konusu nedir?
2. Nurullah Ataç, yeni şairlere örnek olarak kimleri veriyor, bu şairleri niçin yeni şair olarak görüyor?
3. **Yeni şiirle yeni şair** arasındaki farklar nelerdir?
4. Metinde yer alan: **“Yarın eskiyecek bir yenilikten bana ne? Ben ona yenilik dersem bundan yüz yıl sonra gelecek insanlar: “Şuna da bak! Bu kadar eski bir şeye yeni diyorlar!” demezler mi?”** cümlesini doğru buluyor musunuz? Açıklayınız.
5. Yazara göre iyi bir sanat eserinin özellikleri nelerdir?

Edebiyat Bilgileri

Tanım: Yazarın herhangi bir konuda şahsî görüşlerini kesin hükümlere varmadan samimî bir üslûpla aktardığı yazılara deneme denir.

Konu: Deneme, her türlü konuyu ele almaya müsait bir yazı türüdür. Hayat, ölüm, aşk, gurbet, sanat, din, ahlâk vb. toplumu veya ferdi ilgilendiren her konuda deneme yazılabilir.

Dil ve üslûp: Denemelerde herkesin anlayacağı, sade bir kullanılır. Yazarlar, bu tür yazıları çoğunlukla kendi kendisiyle konuşuyormuş gibi kaleme alır.

Batı edebiyatının en tanınmış deneme yazarı Fransız yazar Montaigne (Monteyn)'dir. Türk edebiyatında deneme türünde eser veren başlıca yazarlar ise Ahmet Hamdi Tanpınar, Nurullah Ataç, Suut Kemal Yetkin, Mehmet Kaplan, Cemil Meriç, Sabahattin Eyüboğlu vb. dir.

HITABET TÜRÜ

Hazırlık Çalışmaları

1. Hatip kelimesinin anlamı nedir?
2. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, başarılı bir devlet adamı, aynı zamanda iyi bir hatip olan Mustafa Kemal Atatürk'ün, 29 Ekim 1933 tarihinde söylediği Onuncu Yıl Nutku'nu okuyalım.

ONUNCU YIL NUTKU

Türk Milleti!

Kurtuluş savaşına başladığımızın, on beşinci yılındayız. Bugün, Cumhuriyetimizin, onuncu yılını doldurduğu, en büyük bayramdır.

Kutlu olsun!

Bu anda, büyük Türk milletinin bir ferdi olarak, bu kutlu güne kavuşmanın, en derin sevinci ve heyecanı içindeyim.

Yurttaşlarım!

Az zamanda, çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan, Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bundaki muvaffakiyeti, Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak, azimkârane yürümesine borçluyuz. Fakat, yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü, daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz.

Yurdumuzu, dünyanın en mamur ve en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi, en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız.

Bunun için, bizce, zaman ölçüsü, geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nispetle, daha çok çalışacağız, daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da, muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü, Türk milletinin, karakteri yüksektir; Türk milleti çalışkandır; Türk milleti zekidir. Çünkü, Türk milleti, millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve

çünkü, Türk milletinin, yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir.

Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan Türk milletinin, tarihî bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fıtrî zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini ve millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek, millî ülkümüzdür.

Türk milletine çok yaraşan bu ülkü, onu, bütün beşeriyette, hakikî huzurun temini yolunda, kendine düşen medenî vazifeyi yapmakta, muvaffak kılacaktır.

Büyük Türk Milleti!

On beş yıldan beri, giriştiğimiz işlerde, muvaffakiyet vadeden çok sözlerimi işittin. Bahtiyarım ki, bu sözlerimin hiç birinde, milletimin, hakkımdaki itimadını sarsacak, bir isabetsizliğe uğramadım.

Bugün, aynı iman ve katiyetle söylüyorum ki, millî ülkeye, tam bir bütünlükle yürümekte olan Türk milletinin, büyük millet olduğunu, bütün medenî âlem, az zamanda, bir kerre daha tanıyacaktır.

Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medenî vasfı ve büyük medenî kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile, âtinin yüksek medeniyet ufkundan, yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Türk milleti!

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını, daha büyük şereflerle, saadetlerle, huzur ve refah içinde kutlamayı, gönülden dilerim.

Ne mutlu Türküm diyene!

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri

Soru-cevap

1. Atatürk, Türk milletinin kısa bir süre içinde büyük işler başarmasını neye bağlıyor?
2. Gösterdiği yeni hedefler nelerdir?
3. Atatürk'e göre Türk Milleti hangi üstün vasıflara sahiptir?
4. Nutukta yer alan coşku yüklü cümleleri tespit ediniz.

Edebiyat Bilgileri

Tanım: Bir konuşmacı tarafından dinleyenlere bir düşünceyi aşlamak ya da bilgi vermek amacıyla yapılan heyecanlı ve etkili konuşma sanatına **hitabet** denir. Konuşmacıya **hatip**, yapılan konuşmaya da **hitabet** veya **nutuk** adı verilir.

Unsurları:

- a. Hitabette **konusmacı** ve **dinleyici** iki önemli unsurdur.

- b. Hitabette, dinleyicilere bir düşünceyi aşlamak, bir konu hakkında açıklama yapmak ya da dinleyenleri heyecanlandırmak amacı güdülür.
- c. Hitabette **giriş**, **gelişme** ve **sonuç** olmak üzere üç bölüm bulunur. Girişte konuşmanın konusu açıkça belirtilir. Gelişmede iletilmek istenen mesaj, çeşitli hikâyeler, tarihî olaylar ve örneklerle desteklenir. Sonuçta mesaj açıkça belirtilir, söz ustaca kesilir.
- ç. İyi bir hatip bilgili, coşkulu ve inandırıcı olmalı, güzel ve etkili konuşma yeteneğine sahip bulunmalı, kelimeleri düzgün bir şekilde telaffuz edebilmelidir.
- d. Hitabette anlaşılır bir dil kullanılmalı, cümleler açık ve kısa olmalıdır. Hitabette konu, **dil ve üslûp** dinleyenlerin yaşına, cinsiyetine, eğitim durumuna, mesleğine, sosyal çevresine göre ayarlanmalıdır.
- e. Hitabetin dili sade, açık ve anlaşılır olmalıdır. Hitabelerde daha çok soru, hitap ve ünlem cümlelerine yer verilir.

Türk edebiyatında en eski hitabe örneklerine VIII. yüzyılda, Göktürk Abidelerinde (kitabelerinde) rastlamaktayız.

YEDİNCİ BÖLÜM

TÜRK HALK TİYATROSU

1. GÖLGE OYUNU (KARAGÖZ)
2. ORTA OYUNU
3. KÖY SEYİRLİK OYUNLARI
4. MEDDAH HİKÂYESİ

GÖLGE OYUNU (KARAGÖZ)

Hazırlık Çalışmaları

1. Türk halk tiyatrosu oyunlarından herhangi birini seyretme fırsatınız oldu mu?
2. Aşağıdaki oyunu, rol dağılımı yaparak okuyun!

KÜTAHYA ÇEŞMESİ

(Nâreke zırlıtısı ve tef velvelesi ile göstermelik kalktıktan sonra Hacivat semai söyleyerek gelir)
(Makam Segah)

**Gördün de beni bend ettin,
Ne suçum gördün terkettin vay,
Ağyar ile ülfet ettin,
Ne suçum gördün terkettin vay.**

Semaisi bittikten sonra perde gazelini okur. Perde gazeli bittikten sonra devamla;

Hacivat: Ahh efendim ne olurdu şu dört köşe perdede bana da bir arkadaş olsa, gelirse şu dört köşe perde Cizre, o söylese ben dinlesem, efendim haddim olmayarak bendeniz söylesem o dinlese.

Karagöz: (Pencereden) Şu Hacivat da benim oğlumun burnunu yese. (Çekilir)

Hacivat: Bizi seyreden dostlar da gülseler eğlenseler, iş ne imiş diyelim işimizi Mevlâm rast getire... Yar bana bir eğlence medet, aman bana bir eğlence medet...

Karagöz: Hacivat defol git şurdan, aşağıya gelirsem görürsün gününü.

Hacivat: Ah bana bir eğlence medet...

Karagöz: (Aşağıya atlar boğuşmaya başlarlar)

Hacivat: Aman Karagöz yapma çenem kırıldı.

Karagöz: Kırılısın kerata.

Hacivat: Yapma birader boğacaksın beni.

Karagöz: Geber kerata (Hacivat kaçır Karagöz sırtüstü yerde yatar) Amannn... öldüm bayıldım, of aman... keratayı kaçırdım ama galiba ben de poturlara kaçırdım. (Ayağa kalkar) Seni gidi

sivri sakallı keçi suratlı herif seni. Gelmiş kapımın önünde Medine dilencisi gibi bağırır durur. Hele bir daha gel bak seni kuyruğundan tutup da Kafdağı'nın ardına kadar atmazsam bana da Karagöz demesinler... Amma da attık haa! (Hacivat gelir)

Hacivat: Vay Karagöz'üm, iki gözüm merhaba.

Karagöz: Hoş geldin suda pişmiş balkabâ... (Tokat)

Hacivat: Aman Karagöz'üm beni gelir gelmez darb etmenizin sebebi mucibesi?

Karagöz: Bizim bekçinin ne poturu var ne de cübbesi...(Tokat)

Hacivat: Yazıklar olsun sana Karagöz. Adam olmamışsın, haşa huzurdan şu dünyaya eşek gelmişsin eşek gidiyorsun.

Karagöz: Ona yarabbi şükür.

Hacivat: Ne gibi?

Karagöz: Ya sen beygir gelmişsin de hergele gidiyorsun ya! (Tokat)

Hacivat: Ama Karagözüm ben senin gibi değilim ben nereye gitsem bana itibar ederler ayağa kalkarlar.

Karagöz: Bana da kalkarlar.

Hacivat: Senin nene ayağa kalkarlar? Cahil echelin birisin.

Karagöz: Halt etmişsin, ben reçeli de yerim güllacı da.

Hacivat: Öyle değil, yani ağzından çıkamı kulağın duymaz. Çünkü cahilin birisin okuyup yazmamışsın, mürekkep yalamamışsın

Karagöz: Onu yaladım.

Hacivat: Nerde yaladın.

Karagöz: Geçen gün çeşme başına gittim, orada bizim sakanın eşeği duruyordu imrendim suratını yaladım.

Hacivat: Tu Allah iyiliğini versin!

Karagöz: Tükürme suratıma be!

Hacivat: Bak Karagöz'üm sen benim kırk yıllık arkadaşısın. Sana birkaç kelime öğreteyim de her nereye gidersen sana itibar etsinler.

Karagöz: Öğret bakalım.

Hacivat: Dinle, bir kibar yere gittiğinde sana bir şey sorarlarsa ne diyeceksin biliyor musun?

Karagöz: Yoo...

Hacivat: Evet efendim, öyledir efendim, münasiptir efendim, arada sırada da ne buyurulur a benim efendim, diyeceksin.

Karagöz: Sonra ne olacak?

Hacivat: İşte böylece sen adam olacaksın herkesin yanında itibarlı olacaksın.

Karagöz: Olur Hacivat, şey ne diyecektim?

Hacivat: Evet efendim.

Karagöz: Evdedir efendim.

Hacivat: Öyle değil canım.

Karagöz: Öyleyse dükkândadır efendim.

Hacivat: Canım Karagöz'üm ben nasıl söylersem sen de öyle söyle.

Karagöz: Olur yaparım, nasıldı o?

Hacivat: Evet efendim.

Karagöz: Evet efendim.

Hacivat: Aferin Karagözüm, öyledir efendim.

Karagöz: Hayır ikindidir efendim.

Hacivat: İkindiyi bırak, öyledir efendim.

Karagöz: İkindiyi bırak akşamı yakala, öyledir efendim.

(...)

(Bu metin, tanınmış bir Karagöz oyunu olan Kütahya Çeşmesi'nin muhavere (giriş) bölümünden alınmıştır.)

Soru-cevap

1. Okuduğunuz metinde güldürü unsurlarını bularak, defterinize yazınız.
2. Metinden hareketle Karagöz ve Hacivat'ın kişilik özelliklerini yazınız.
3. Karagöz oyununda kullanılan dil, oyuna herhangi bir özellik katıyor mu?
4. “Akıllı düşman, akılsız dosttan daha iyidir” atasözünden hareketle, cahilliğin kişiyi düşürebileceği durumları açıklayınız.

Edebiyat Bilgileri

Geleneksel Türk Halk Tiyatrosu

Karagöz: Seyirlik halk oyunlarından olan Karagöz, bir gölge oyunudur. Oyunda Karagöz cahil halk tipini; Hacivat ise aydın tipini temsil eder. Geleneksel Türk Tiyatrosu ürünlerindedir. Manda ve deve derisinden yapılan resimlerin, bir ışık yardımıyla sahnedeki perdeye yansıtılmasıyla oluşur. Bir gölge oyunudur. Bu nedenle bazı kaynaklarda “Hayal-i Zıl” şeklinde de adlandırılır. Kahramanları Karagöz, Hacivat, eşraftan kimseler, Beberuhi, Tuzsuz Deli Bekir, satıcılarıdır. Karagöz; okumamış, hazır cevap, söylenenleri ters anlayan ve buna göre cevaplar veren kaba bir adamdır. Hacivat ise aydın ve yarı aydın kişileri temsil eder. Karagöz oyununda bütün konuşmalar perdenin arkasındaki tek kişi tarafından yapılır. Bu nedenle Karagöz oynatmak zor bir iştir. Karagöz oyununun oynatıldığı perdeye “hayal perdesi” denir. Oynatan kişi de hayali ya da hayalbaz olarak adlandırılır.

Karagöz Oyununun Bölümleri

Karagöz oyunu mukaddime (giriş), muhavere (söyleşme), fasıl (oyun) ve bitiş olmak üzere dört bölümden meydana gelir:

1. **Mukaddime (Giriş):** Metinde, Hacivat'la Karagöz'ün çatışmasına kadar olan kısım giriş bölümüdür. Perde aydınlatıldıktan sonra Hacivat müzik eşliğinde bir semai okur. Semai bitince “Of, hay Hak!” diyerek, perde gazeli denen bir şiir okur. Sonra Karagöz'ü perdeye davet eden sözler söyler. Karagöz, Hacivat'ın çıkardığı gürültüye kızar, perdeye gelir, kavga ederler.
2. **Muhavere:** Metinde, Hacivat'ın “Vay Karagöz'üm, benim iki gözüm merhaba.” sözü ile başlayıp paçanın sonuna kadar devam eden kısım, oyunun muhavere (karşılıklı konuşma) adı verilen ikinci bölümüdür.

3. **Fasıl:** Oyunun perdeye aksettirilen asıl bölümüdür. Bu bölümde çeşitli tipler oyuna katılır. Bunlar genellikle kendi ağız (şive) özellikleriyle Karagöz'le konuşturulur. Konuşmalara bazen Hacivat da karışır. Konuşmalarda komiklik ağır basar. Olaylar bir yerde düğümlenir. Sonunda başka bir tipin (efe, külhanbeyi, sarhoş vb.) perdeye gelmesiyle düğüm çözülür.

4. **Bitiş:** Bu bölümde tekrar Hacivat'la Karagöz'ün konuşmaları olur. Konuşma kavgaya dönüşür. Hacivat: “Yıktın perdeyi eyledin virân. Varayım sahibine haber vereyim hemân” diyerek perdeyi terk eder. Karagöz de: Her ne kadar sürç-i lisan ettikse affola.’ diyerek oyunu bitirir.

Karagöz oyunundaki tipler ana hatlarıyla şöyle tasnif edilir:

Asıl Tipler: Karagöz, Hacivat

Şive taklitleri yapan tipler: Kastamonulu, Kayserili, Bolulu, Eğinli, Arap, Acem, Arnavut, Laz, Kürt, Rumelili, Muhacir, Ermeni, Yahudi, Rum, Frenk

Hasta Tipler: Beberuhi, Tiryaki, Kekeme, Altıkulaç, Sarhoş, Deli

Diğer Tipler: Çelebi, Köçek, Zenne

ORTA OYUNU

Hazırlık Çalışmaları

1. Orta oyunu, halk tiyatrosunun ilgi çekici bir dalıdır. Sizce, bu tür oyunların sosyal bir işlevi olabilir mi?
2. Orta Oyunu, Gölge Oyunundaki Hacivat'la Karagöz'ün, Pişekâr ve Kavuklu tiplerine dönüşerek, sahnede gerçek aktörlerce oynanan bir şekli olarak düşünülebilir.

Orta Oyunu Örneği

(Ah Nigar Vah Nigar'Adlı Orta Oyununun Muhavere Bölümünden)

Pişekâr: Dur,dur nereye gidiyorsun? Seninle biraz konuşa-lım, malûm ya insanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşılır.

Kavuklu: Gel öyleyse koklaşalım. Pişekâr: Nerelisin?

Kavuklu: Sorgu sual başladı. Yahu birader çekil de yolumu-za gidelim.

Pişekâr: Sizi gözünüzden çıkaracağım.

Kavuklu: Herife bak yahu, karga gibi gözümü oyacak.

Pişekâr: Efendim sizi gözüm ısırtıyor.

Kavuklu: O sizin arsızlığınız. Tevekkeli değil, benim de su-ratım kaşınıyor. Ben İstanbul'da oturuyorum.

Pişekâr: Göbeğinden misiniz?

Kavuklu: Hayır, yaprağının kenarında oturuyorum. Ne gö-beği yahu?

Pişekâr: Efendim İstanbul'un neresi?

Kavuklu: Etyemez.

Pişekâr: Bizim etyemez mi?

Kavuklu: Yahu şimdi fukaralıktan bütün İstanbul et yemez.

Pişekâr: Şimdi çıkardım yahu İsmail?

Kavuklu: Tanışıyor muyuz?

Pişekâr: Ben Attar Hüsamet'in oğlu Asım.

Kavuklu: Yaa?

Pişekâr: Vay kardeşim, yıllar geçti birbirimizi kaybetmiştik, gel şöyle hasret giderelim, (sarılırlar)

Pişekâr: Ee İsmailciğim, valide peder hayatta mı?

Kavuklu: Ben gelirken peder ayakta, valide oturuyordu.

Pişekâr: Berhayat mı dedim.

Kavuklu: Babam bayat, annem tazeydi.

Pişekâr: Demek darülfenadan darülbakaya gittiler?

Kavuklu: Fener'deki evi sattılar, Balat'a yayan gittiler.

Pişekâr: İkisi de birden mi yürüdü?

Kavuklu: Babam geçen hafta yürüdü, annem evde sıralıyor. Yahu bunlar çocuk mu ki böyle söylüyorsun, yani senin an-layacağıın hastalandılar, evvela babam, arkasından da an-nem öldü.

Pişekâr: Demek ikisi de göçtüler.

Kavuklu: Temel çürükmüş 7.2 ye dayanamadılar.

Pişekâr: Demek anadan da, babadan da öksüz kaldın?

Kavuklu: Evet anamdan babamdan bir öküz kaldı.

Pişekâr: Yani yetim kaldın?

Kavuklu: Evet babamdan pirzola, anamdan da bütün et kal-dı. Yahu sen adeta saçmalıyorsun.

Pişekâr: Demek şimdi yek'sin?

Kavuklu: Hayır dubarayım.

Pişekâr: Yahu, senin annen de babanın da emlak akarla-rı vardı?

Kavuklu: Annemin kulağı, babamın da burnu akardı.

Pişekâr: Yani servet saman sahibiydiler?

Kavuklu: Ne şerbet, ne saman, bir şey kalmadı hepsini ye-dim.

Pişekâr: Hanı hamamı da yedin mi?

Kavuklu: Yedim, yalnız hamamın göbek taşını yiyemedim.

Cevdet Kudret

Soru-cevap

1. Okuduğunuz metnin konusu nedir?
2. Metinden hareketle Kavuklu ve Pişekâr tiplerinin ne gibi özelliklere sahip olduğunu açıklayınız.
3. Metinde yer alan atasözleri ve deyimleri tespit ediniz. Bunların oyuna ne gibi bir katkısı olduğunu ifade ediniz.
4. Okuduğunuz bölümde hangi sosyal probleme değinilmiştir?
5. Bu metni, daha önce okuduğunuz Karagöz metni ile karşılaştırarak benzer ve farklı yönlerini gösteriniz.

Edebiyat Bilgileri

Seyircilerle çevrilmiş bir alanda, yazılı bir metne bağlı kalmadan ve doğaçlama (tuluat) yoluyla oynanan bir oyundur. Pişekâr ve Kavuklu oyunun temel kişileridir. Halkın ortak malıdır. Oyunların güldürme unsurları karşılıklı konuşmalardaki söz oyunları, hazır cevaplılık, yanlış anlamalar ve yöresel konuşmaların taklitleridir. Oyunda Karagöz ile Kavuklu'nun; Pişekâr ile Hacivat'ın bütün özellikleri aynıdır. Karagöz ile Orta Oyun'un farkı ise, Karagöz'ün perdede, Orta Oyun'un meydana oynanmasıdır. Yani Orta Oyunu canlı kişilerle oynanırken Karagöz'de tasvirlerin gölgesi oynatılır.

En önemli kişileri Pişekâr ile Kavuklu'dur.

Pişekâr, Karagöz oyunundaki Hacivat'ın;

Kavuklu ise Karagöz'ün karşılığı gibidir.

◆ Tuzsuz, Matiz, Sarhoş, Külhanbeyi, Efe (zorba tipleri); Zenne (kadın); Çelebi (mirasyedi, züppe); Denyo (mahallenin aptalı); Cüce ve Kambur (Kavuklu – arkası) ortaoyununun diğer kişileridir.

◆ Karagöz oyununda olduğu gibi orta oyununda da meslek, yöre ve ulusları farklı kişiler kendi şiveleriyle oyuna katılır. Taklit adı verilen bu kişilerin başlıcaları Kastamonulu (Himmet – oduncu), Kayserili (Mayısoğlu – bakkal), Eğinli (kasap), Laz (Trabzonlu), Rumelili (Hüsmen Ağa – arabacı), Kürt (Haso – hamal), Arnavut (Bayram Ağa – celep), Acem (Cebbar Ağa – tüccar), Arap (Hacı Fettah), Yahudi (Azarya Efendi – kuyumcu), Balama (Frenk – doktor)dır.

◆ Dekor olarak “**yenidünya**” denen bir paravana ile “**dükkân**” denen bir tezgâh veya birkaç iskemle kullanılır.

◆ Kesin biçimini 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra almıştır.

◆ Ramazan aylarında, bayramlarda, düğünlerde, kır eğlencelerinde meydan, avlu, çayır, bahçe gibi alanlarda oynanmıştır.

Orta oyununun Bölümleri:

Giriş (mukaddime, öndeyiş): Zurnacı, Pişekâr havası çalar. Pişekâr, elinde "**pastal**" adı verilen şakşakla çıkar ve izleyiciyi selamladıktan sonra zurnacıyla konuşur. Bu konuşmada oynanacak oyunun adı bildirilir. Daha sonra zurnacı Kavuklu havasını çalar. Kavuklu ile Kavuklu arkası oyun alanına girer. İkisinin arasında kısa bir konuşma geçer. Sonra bu kişiler birden Pişekâr'ı görüp korkarlar ve korkudan birbirlerinin üstüne düşerler. Bazı oyunlarda zenne takımı ve Çelebi'nin daha önce çıkıp Pişekâr'la konuştuğu bir sahne de vardır.

Muhavere (Söyleşme): Bu bölüm Kavuklu ile Pişekâr'ın birbiriyle tanıdık çıktıkları tanışma konuşmasıyla başlar, iki alt bölümden oluşan muhavere bölümünde, Kavuklu ile Pişekâr'ın birbirinin sözlerini ters anlamaları bir **gülmece (hatta çatışma)** oluşturur ki bu bölüme **arzbâr** denir. Arzbârdan sonra tekerleme bölümü başlar.

Tekerlemede Kavuklu, başından geçen olağandışı bir olayı Pişekâr'a anlatır. Pişekâr da bunu gerçekmiş gibi dinler, sonunda bunun düş olduğu anlaşılır.

Fasıl: Oyunun asıl konusunun işlendiği bölümdür. Orta oyunu fasılları genellikle iki paralel olay dizisinde gelişir. Dükkân dekorunda gelişen olaylarda genellikle Kavuklu bir iş arar. Pişekâr'ın ona iş bulmasıyla olaylar gelişir. Dükkâna gelip giden çeşitli müşterilerle ilgili oyunlar da vardır, ikinci olaylar dizisi yeni dünya denilen ev dekorunda geçer. Zenne takımının, Pişekâr aracılığıyla ev araması ve bir eve yerleşmesi biçiminde olaylar gelişir.

Bitiş: Oyunun son bölümüdür. Pişekâr, gölge oyununda olduğu gibi "**Her ne kadar sürç-i lisan ettik ise affola!**" der ve izleyicilerden özür dileyerek gelecek oyunun adını ve yerini bildirir. Ardından dört bir yanına temenna ederek meydandan çıkar ve oyunu kapatır.

KÖY SEYIRLIK OYUNLARI

Hazırlık Çalışmaları

1. Köy seyirlik oyunları, halk tiyatrosunun en eski örneklerindedir. Köy seyirlik oyunları köylerde, köylüler tarafından, köylüler için oynanan bir oyundur.
2. Köy seyirlik oyunlarının geleneksel Türk tiyatrosu içindeki yeri ve önemi nedir?
3. Günümüzde bu tür oyunların hiç denecek kadar az oynanmasını neye bağlıyorsunuz?

SOĞANCI OYUNU

Oyuncular:

1. Soğancı Bektaş Ağa (topaldır),
2. Muhtar,
3. Karakol Kumandanı (İki Jandarma),
4. Köylüler.

(Bektaş Ağa, eşeğine koştığı araba ile köyün kenarında görünür. Yoldan gelip geçenleri görünce yüksek sesle şunları söyler:)

BEKTAŞ AĞA: Haydin ha, haydin ha! Ucuzcu geldi, ucuzcu geldi! Darıya, taşa; akşamdan kalmış aşa vereceğim. Haydin ha! Soğancı gidiyor!

(Eşeğine vura vura soğan yüklü araba ile cami önüne gelir. Köylüler etrafına toplanırlar).

BEKTAŞ AĞA: (Bağıra bağıra) Soğancı geldi, sudan ucuz soğan; havadan ucuz soğan; yelden ucuz soğan. Ucuzcu geldi. Darıya, taşa; akşamdan kalmış aşa vereceğim. Haydin ha! Soğancı gidiyor.

(Bu sırada karşı yoldan muhtar gelir. Herkes susar.)

MUHTAR: (Soğancıya) Soğancı hoş geldin.

BEKTAŞ AĞA: Hoş bulduk ağam.

MUHTAR: Kaça satıyorsun?

BEKTAŞ AĞA: Bir gödük (ölçeğin dörtte biri) arpaya bir okka (kara okka: 400 dirhem); bir gödük buğdaya 2 okka; bir kaymeye (kâğıt bir lira) 4 okka.

MUHTAR: İyi, hoş; amma ve lâkin köyümüz sıkıntudadır. Bize harman sonu veresiye ver.

BEKTAŞ AĞA: Senin güzel hatırın var. Peki olsun. Geldik bir kere.

(Köylüler arabanın etrafına toplanırlar. Muhtar, kâğıt kalem çıkarır; soğancı tartar, o yazar. Bütün soğanı köylüler veresiye alırlar. Soğancı yavaş yavaş arabası ile köyden uzaklaşır.)

(Harman sonu, sıtmaya yakalanmış olan Bektaş Ağa köye gelir. Cami önünde muhtarla karşılaşır.)

BEKTAŞ AĞA: (Muhtara) Selâmünaleyküm.

MUHTAR: Aleykümselam.

BEKTAŞ AĞA: Ağa ben geldim. Soğanın hakkını isterim. Ağa; arpayı, buğdayı, paraları topladın mı?

MUHTAR: Ulan ne arpası, ne buğdayı, ne parası?

BEKTAŞ AĞA: Muhtar Ağa, bak sıtma anamı ağılattı. Benimle dalga mı geçiyon?

MUHTAR: Ben dalga malga bilmem; arpa, buğday da. Soğanın ne hakkı olurmuş, haydi git buradan.

BEKTAŞ AĞA: Muhtar, ben hakkımı ararım. Unutma, yırtıcı kuşun ömrü az olur.

MUHTAR: Nereye gidersen git.

(Bektaş Ağa, muhtarın paralarla arpa ve buğdayı vermeyeceğini anlayınca karakola gider. Karakol önünde iki jandarma vardır.)

BEKTAŞ AĞA: (Jandarmalara) Selâmünaleyküm.

JANDARMALAR: Aleykümselam.

BEKTAŞ AĞA: Arkadaşlar bir derdim var.

BİRİNCİ JANDARMA: Anlat.

BEKTAŞ AĞA: Yazdan köye soğan sattım. Ben tarttım, muhtar yazdı. Veresiye, harman sonu. İşte geldim. Muhtara soğan hakkı ne oldu dedim. Bana "Ulan ne arpası, ne buğdayı, ne parası?" dedi. Beni köyden kovdu. (Jandarmalar ayağa kalkarlar.)

İKİNCİ JANDARMA: (Bektaş Ağaya) Gel muhtara gidelim.

(Üçü birlikte köylülerle konuşan muhtarın yanına giderler.)

BİRİNCİ JANDARMA: (Muhtara) Muhtar, uzun etme, bu hasta soğancının parasını ver.

İKİNCİ JANDARMA: (Bektaş Ağaya) Kim soğan aldı? Adlarını söyle bakayım.

(Bektaş Ağa, titrek elini koynuna sokup yırtık bir defteri çıkarır. Jandarmaya uzatır.)

İKİNCİ JANDARMA: (Okur) Ali'ye beş gödük arpaya; Hasan'a 10 gödük buğdaya; Receb'e 5 gödük arpaya; Mehmed'e 5 kaymeye 20 okka; Muhtara 15 gödük arpaya...

(Jandarma, soğan alanları bir bir okuduktan sonra ayakta duran muhtara yaklaşır. Dudaklarını ayrı ayrı ikişer parmağı ile tutup açar.)

İKİNCİ JANDARMA: Ulan rezil herif! Borcun ne kadar, söyle bakayım.

(Dudakları jandarmanın elinde olan muhtar "pep pep" diye tuhaf sesler çıkarır. Orada olanlar katıla katıla gülerler.)

MUHTAR: (Köylülere) Davranın arkadaşlar buğday, arpa, para şimdi gelsin!

(Köylüler acele evlerine koşarlar. Torba torba arpa ve buğday getirirler. Bektaş Ağanın boş çuvallarına dökerler. Bektaş Ağa hakkını alır. Memnundur.)

BEKTAŞ AĞA: (Jandarmalara) Dağda, bayırda hükümet var. Allah sizden razı olsun.

(Seyirciler gülerler. Bektaş Ağa yavaş yavaş köyden uzaklaşır.)

Şükrü Elçin (Kuşsaray köyü oyunu, Çorum)

Soru-cevap

1. Okuduğunuz oyunda satıcının, malını satması için söylediği sözleri açıklayınız.
2. Bektaş Ağa ile soğan sattığı köylüler arasında alacak verecekle ilgili resmî bir anlaşmanın yapılmamasını doğru buluyor musunuz ?
3. Metinden hareket ederek, Bektaş Ağa'nın ve muhtarın kişiliklerini tanımlayınız.
4. Bu metinde seyirciye verilmek istenen mesaj nedir?

Edebiyat Bilgileri

Köy seyirlik oyunları, adı üzerinde seyirlik oyunlardır. Tıpkı orta oyunumuzda olduğu gibi bu oyunlar da genellikle köyün ortasında, köy meydanında oynanır. Seyirciler çepeçevre oyuncuları çevreler. Oyuncu – seyirci ayrılığı hem vardır hem yoktur. Oyuncuları oyuna seyirciler hep beraber hazırlar. Bir tas, bir şapka, bir baston, bir deve, bir sopa, bir tüfek olabilir. Sırası gelen oyuncu seyirci içinden çıkarak oyuna katılır, oyundaki görevi bittikten sonra yeniden seyircilerin arasına karışır. Köy seyirlik oyunlarında da orta oyununda ve meddahta olduğu gibi doğaçlamaya büyük önem verilir.

"Köylü Tiyatrosu" adı ile de bilinen köy seyirlik oyunları düğünlerde, bayramlarda ya da yılın belirli günlerinde köylülerimizin genellikle "oyun yapma", "oyun çıkarma" adı altında bereket bolluk, sağlık ve yeni yılı karşılamak amacıyla oynadığı törensel içerikli oyunlardır. Seyirlik oyunlar ilkel bir tiyatro örneğidir. Sanat kaygısından çok toplumsal ve dinsel açıdan işlevseldir. Seyirlik oyunları günlük yaşamı taklit eden (kalaycı, berber, çift sürme vb.), hayvanları taklit eden (deve, ayı, tilki, kartal vb.), mevsim değişiklikleri, yıl değişimleri amacıyla oynanan oyunlar (köse gelin) bolluk ve berekete dönük oynanan oyunlar (saya gezme, koç katımı törenleri, cemal oyunu vb.) yağmur yağdırmak için oynanan oyunlar (çömçe gelin vb.) oluşturur. Bu oyunlar meydanlarda oynandığı gibi kışın oda içerisinde de oynanmaktadır. Çeşitli inanış ve mitlerin kaynaklık ettiği bu oyunlar, eski Anadolu uygarlıklarının, Anadolu toprakları üzerinde yaşayan halkımızın Orta Asya'dan getirdiği kültürel öğeler ve İslamiyet'i kabulünden sonraki İslami öğelerle birleşen bir kültürel sentezin izlerini taşır.

MEDDAH OYUNU

Hazırlık Çalışmaları

1. Geleneksel Türk Tiyatrosunun diğer oyunlarına kıyasen, bu bölümde tek aktörlü bir oyun olan meddah oyununu tanıyacaksınız.
2. Tek kişilik bir oyunda başarılı olabilmek için sanatçının hangi özelliklere sahip olması gerekmektedir?
3. Tek kişilik tiyatro oyunu seyrettiniz mi? Modern tiyatrodaki bu oyuna ne denir?
4. Meddahlık sanatının, UNESCO tarafından insanlığın somut olmayan kültürel mirası listesine alınmış bir sanat dalı olduğunu biliyor musunuz?

ALAYLI ÖMER EFENDİ

Ömer Efendi, kahvede arkadaşına nasıl askerlikten kıdem al-dığını anlatmaktadır:

- Tilafone etmişler, Urganın garargâhına vardım. Gumandan begin çadırına girdim. Temennayı çaktım.
- Neğören Ömer Efendi, dedi.
- Sen neğören beğem, dedim.
- Seni imtihan edecez, gıdemine goycaz, dedi.
- Goyun beğem, dedim. Çadırın direğinde dürülü hartayı in-dirdi, masanın üstüne yaydı.
- Bu ne ki? dedi.
- Hartadır beğem.
- Ya şu gördüğün uzun, kızgıl çızgılar ne ki? dedi.
- Huduttur beğem, dedim.
- Ee, Eşkolsun Ömer Efendi sağa, dedi.
- Ya şu mavi boyalı gısım nedir? dedi.

- Denğizdir beğem, dedim.
- Ya şu nokta nokta siyah çizgılar ne ki? dedi.
- Gara pampurdur, beğem, dedim.
- Eşkolsun Ömer Efendi sağa, dedi.
- Bura nire? dedi, parnağınla göstürttü.
- İstanbul'dur, beğem, dedim.
- Ya şurası nire? dedi.
- Paris'tir, beğem, dedim.
- İstanbul'dan Paris'e ne kadar vakitte geden? dedi.
- Eşeğinen dört saatte varırık, emma yolda bir ahbab çıgar gayfe mayfe ısmarlar, beş saatte giderim, dedim.
- Eşkolsun Ömer Efendi sağa, dedi; galktı ağnımdan şapadanak öptü. Beni gıdemime goydular.

Özdemir Nutku

(Medddahlık ve Meddah Hikâyelerinden)

Açıklamalar:

Bir meddah oyunundan alınan bu metin, ilk olarak XX. yüzyılın başlarında meşhur olan Meddah Sururî tarafından temsil edilmiştir. Oyunda bir Anadolu köylüsünün, askerde, komutanıyla yaptığı bir konuşması canlandırılmaktadır. Oyunun kahramanı olan Ömer Efendi, askerken komutanıyla arasında geçen bir konuşmayı, arkadaşına gururla anlatır. Oyunun en can alıcı tarafı, Ömer Efendi'nin konuşmalarının kendi ağzından verilmesidir. Zaten bu, meddah hikâyelerinin en önemli özelliklerinden biridir. Görüldüğü gibi metinde "Neğören (Ne yapıyorsun), edecez, goycan (koyacağız), harta (harita)" gibi mahalli söyleyişlere bolca yer verilmiştir.

Soru-cevap

1. Kıdem veya kıdemli kelimelerinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
2. Hikâyenin, Anadolu ağzıyla anlatılmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Metinde sizleri güldüren cümleler, ara sıra düşündürür oldu mu?
4. Eserin konusu nedir?

Edebiyat Bilgileri

Meddah: Geleneksel tiyatro içinde yer alan Meddah hikâyelerinde rol alan bütün kişileri, hikâyeyi anlatan ve meddah adıyla anılan tek kişi canlandırır. Hikâyeye anlatmak olan meddahlık bir taklit yapma sanatıdır. Perdesi, sahnesi, dekoru, kostümü bir sanatkârda toplanmış bir temadır.

Meddah bir sandalyeye oturarak dinleyicilerine hikâyeler anlatır. Meddahın anlatışını, günlük yaşamdaki olaylar, masallar, destanlar, hikâyeler ve efsaneler oluşturur.

Meddahın aksesuarını bir mendil ile bir sopa (baston) oluşturur. Genellikle güldürücü, ahlâkî ve edebi sonuç çıkarılacak hikâyelerine klişeleşmiş “râvıyân-ı ahbar ve nâkılân-ı âsar ve muhaddisân-ı ruzigâr şöyle rivayet ederler ki” (Haberlerden rivayet edenler, eserlerden nakledenler, zamandan haber verenler şöyle hikâyeye ederler ki...) şeklinde söz başı ile başlar, daha sonra kahramanları sayıp hikâyesini anlatır. Sonunda “Her ne kadar sürç-i lisan etmiş isek affola!” tekerlemesiyle hikâyeyi bitirir. Meddah hikâyenin kahramanlarını kendi yöresinin dili ve şiveleri ile konuşturan insandır.

DÜNYA EDEBİYATI

ESKİ UYGARLIKLARIN EDEBİYATLARI

Hazırlık Çalışmaları

1. En eski dünya edebiyatları hakkında bilgi edinin.
2. Dünyada en eski yazılı eser hangisidir?
3. Dünya edebiyatının doğup gelişme yolunu araştırın.

ASUR-BABİL EDEBİYATI

Asur-Babil şiiri, dünyanın en eski şiirlerinden biridir. Sümer-Akad dilleriyle yazılan ürünleri içine alır. Bu diller, o dönemde – Asur – Babil devletlerinde konuşulan dillerdi (Bugünkü İran devleti bölgesinde). *Sümerler*, Milattan beş bin yıl önce yazıyı icat etmişlerdir. İlk şiir örneklerini Milattan iki bin beş yüz yıllarında, hatta daha önce verdikleri zannedilmektedir. En eski Asur-Babil şiir örneği *Gilgameş* destanıdır. M.Ö. XXII.-XVIII. yüzyılları arasında meydana geldiği zannedilir. Günümüze kadar gelen tabletlerdeki metinlerin Milattan önce bin yıllardan daha erken yazılmadığı anlaşılmaktadır. Ancak, bazı bilgilere, dil ve üslup özelliklerine dayanarak bu konudaki uzmanlar destanın başlangıcını M.Ö. iki bin yılına kadar götürülmektedir. Buna göre destan, Eski Babil devrinde, Akad diliyle yazılmış olan bu destanda insanın doğa ile çatışması, aşk, serüven, dostluk ve savaş temaları işlenmiştir. *Gilgameş* destanı dünya epik şiirinin ilk büyük örneğidir.

M.Ö. XVIII yüzyılda atasözleri, özdeyişler, bilmeceler, fabıllar, öğütler, daha sonraları tanrılarla ilgili övgü şiirleri, efsaneler, dualar ve benzeri türler yer almıştır. M.Ö. XII yüzyılda *Enuma Eliş* destanı da doğmuştur. Bu destanda dünyanın *kaostan* kurtulup yaratılışı, eski ve yeni kuşak tanrılarının çatışmaları ve Babil'in tanrısı olan güneşin oğlu *Marduk'un* yengisi anlatılmaktadır. Asur-Babil edebiyatıyla ilgili elimize geçen bütün ürünler manzum olarak yazılmıştır; kronolojiler, yıllıklar ve benzerlerini bunun dışında tutmak gerekir. M.Ö. VII yüzyılda Asur devletinin çökmesiyle, Asur-Babil edebiyatı da devrini tamamlamıştır. M.Ö. I yüzyıla kadar yaratılan eski yapıtlar, genellikle *Gilgameş* destanı kopya edilmiştir.

GİLGAMESH – Üçte ikisi tanrı, üçte biri insan olarak anlatılan Uruk kralı Gilgamesh'in kişiliğinde insanlığın sorunları dile getirilmiştir. *Gilgamesh* ölümden kurtulmanın, ölümsüzlüğün yollarını arar, sonunda ölümden kimsenin kurtulamayacağını anlar. Destanın başlangıcında, Kral Gilgamesh'e karşı güçlü ve korkunç bir düşman olarak beliren *Enkidu*, yabancı bir insandır. Uruk çarşısının ortasında ikisi şöyle karşılaşır:

Bakıştılar kent çarşısının ortasında
Enkidu, kapının önüne koydu ayağını
Gilgamesh içeri girmesin diye.
Kapıştılar iki boğa gibi.
Devrildi, paramparça oldu kapı,
Duvar sarsıldı.
Gilgamesh ile Enkidu tutuştular
Boğalar gibi, devrildi kapı,
Paramparça oldu duvar sarsılırken.
Gilgamesh ayağını perçinleştirmiş,
Dizini bükmüştü – ansızın öfkesi geçti,
Bırakıp geri döndü o zaman
Enkidu arkasından dedi ki:
“Senin başın bütün insanlardan yüksek.
Evrensel hava tanrısı Enil,
Halka hükümdar olmanı buyurdu!”

Gilgamesh de konuştu, Enkidu'ya dedi ki:
“Kim egemen olabilir göklerde?
Ancak tanrılar sonsuz yaşar güneş altında.
İnsanların günleri sayılıdır;
Başarıları, esip giden hava gibidir.
Şurda durmuşsun da ölümden korkuyorsun.
Neye yarar senin kahramanca kuvvetin?
Ben önden gideyim, sen bağır arkamdan:
“İlerle, korkma!” diye.

Düşersen adım kötüye çıkar:
“Gilgamesh düştü” derler
Yaman Huvava'nın karşısında!
Torunlarım bile utanç içinde yaşar.”

Bu kavga ile başlayan karşılaşmadan sonra, *Gilgamesh* ile *Enkidu* dost olurlar; unutulmaz kahramanlıklar gösterirler. Kişi kendini tanrılardan aşağı ve gelip geçici bir varlık olarak da görse,

yine kendini gelecekte yaşatacak bir ün sahibi olabilir görüşüne varılır. Sonra iki kahraman dev Havava'ya boyun eğdirirler. Daha sonra Gök Boğasını öldürerek *Kılığı* ve *Kuraklığı* önledikleri halde *Tanri Enil*, *Enkidu'nun* kanını alır. *Enkidu'nun* ölümü karşısında derin bir acı duyan Gilgameş, gözünden kan gelinceye kadar ağlar. Ama ölümsüzlük yolculuğundan vazgeçmez. Meyhaneci kadın Situ, onu yeryüzünün gerçeklerine çekmek için şöyle seslenir:

Niçin çırpınıyorsun Gilgameş?
Bulamayacaksın aradığın hayatı.
Tanrılar insanlığı yarattığında
Ölümü ayırdılar insanlar için,
Sonsuzluğu kendilerine sakladılar
Gilgameş sen tıkabasa yemeğe bak,
Keyfine bak, gece gündüz gül, söyle.
Her gün bir şölen ver, gönül eğlendir,
Vur patlasın çal oynasın gece gündüz.
Pırıl pırıl yepyeni giysilerin olsun,
Mis gibi sularda yıkasınlar seni.
Ellerine sarılan çocuğunla vakit geçir,
Koynunda eşinin gönlü seslensin.
İnsanın gücü bu olmalı dünyada.

Çeviren: Talât Sait Halman

Açıklama ve sorular:

1. Eserin iki kahramanı neden aralarında savaşıyorlar?
2. Enkidu'nun ölümünden dolayı Gilgameş kendisini nasıl hissediyor?
3. Gilgameş'in insan özelliklerini yazınız.

ESKİ MİSİR ŞİİRİ

Mısırlıların hayatlarında sanat önemli yer tutar. Eski Mısır şiirindeki yaşama sevinci, eski ve ilkel toplulukların hiç birinin edebiyatında görülmeyecek derecede yer almaktadır.

Mısır edebiyatının ilk örnekleri dinle ilgili yazılar, *ilâhiler*, *hakan övgüleri*, *yengi kutlamaları* ve topluca duyulan sevinçlerle ilgilidir. Anonim olan bu ilk eserlerde tanrılarla kahramanların yaptığı büyük işler anlatılmaktadır.

Mısırlılar, yazı ve şiirlerini genellikle duvara kazırlardı ya da papirüs üstüne yazarlardı. Papirüs pek dayanıklı olmadığı için, çok sayıda metinler zamanla kaybolup gitmiştir. Papirüs yerine daha dayanıklı bir yazı malzemesi kullanılmış olsaydı, bugün elimizde belki de binlerce güzel edebiyat ürünü ve tarihi belgeler bulunacaktı.

Mısır edebiyatının elimizde çeşitli örnekleri vardır. “*Ehram yazıtları*” en eski ve en ilgi çekici dinsel edebiyat metinleridir. Bunların arasında *ilâhiler*, *dualar*, *yakarılar*, *yengi övgüleri* vardır. Dünyanın yaratılışı, büyücü öyküleri, macera ve yolculukla ilgili metinler, *otobiyografik yazılar* da Mısır edebiyatının tür zenginliğini göstermektedir. Bunlar genellikle günlük hayatla ve çalışmayla ilgili basit dille yazılmış *lirik ve ritmik nazım* parçalarıdır. Ahlâk ve öğüt edebiyatı, hikmet sözleri Mısır’da çok yaygındı. En eski ahlâki öğütler kitabı Menfis kentinin hükümdarı *Ta-hotep* tarafından yazılmıştır. Eserden örnekler:

“Bilgiliyim diye kibirlenme. Okumuşlara danıştığın gibi cahillerle de konuş.”

“Halkı korkutma. Korkutursan Tanrı da seni cezalandırır.”

“Daima çalış. Beklenen, istenenden, emredilenden fazlasını yap. Çalışacağın yerde boş oturma.”

Fakat yine de Mısır şiirinin en güzel örnekleri kuşkusuz aşk şiirleridir. Çok kısa olan bu şiirlerde dizeler de genellikle kısa ve ritmiktir. Bazıları günümüze kadar derlemeler halinde gelmiştir. Bunlar ya müzik eşliğinde okunurdu ya da okunurken arada müzik çalınırdı. Aşk şiirleri eğlencelerde okunduğu gibi mezar ve türbelerde ölüleri sevindirmek amacıyla yazılırdı.

Çoğunda doğa güzellikleri, ağaçlar ve çiçekler, şenlikler canlı bir şekilde anlatılmıştır. Dert ve üzüntülere yer verilmemiştir. Bu akıcı, kıvrak, neşeli şiirlerde dünya nimetleriyle sevenlerin duyguları iç içedir. Mısırlıların edebiyat zevki, yaşama sevinci ve sanattaki başarıları iç içe şiirlerde en güzel ifadesini bulmuştur.

GÜNEŞ – TANRININ ÖVGÜSÜ

Ne güzel doğuyorsun göklerin ufkunda,
Yaşamın başlangıcı olan canlı Aton.
Sen doğudaki ufuktan göklere yükselince
Güzelliğinle dolup taşıyor bütün ülkeler,
Yücesin, güzelsin, nurlusun yeryüzü üstünde.
Yarattığın toprakları kucaklıyor ısıltıların.
Re'sin sen, bütün varlıklar sana tutsak:
Aşkınla esir etmişsin hepsini.
Tâ uzaklardan ama, ışınların yeryüzünde;
Yukarlarda dursan da ayak izlerin gün ışığı.
Erişmediğin ülke yok, birleştiriyorsun
Hepsini sevgili oğlun İknaton uğruna.
Sen batınca göklerin batı ufkunda
Yeryüzü ölü karanlığa gömülüyor.
Karanlığı yaratıyorsun, doğuyor gece.
Yırtıcı hayvanlar sürünerek çıkıyor ormandan.
İnsanlar uyuyor odalarında, başları sarılı,
Burunları tıkalı... Göz gözü görmüyor.
Herşeyleri çalınacak yastıkları altından.
Olup bitenlerin farkında değil hiçbiri.
Aslan, mağarasından dışarı uyuyor,
Yılanlar sokmağa hazır.
Karanlığın saltanatı bu.
Hiç ses çıkmıyor yeryüzünde:
Yarada, ufuklardan öte dinleniyor.
Genç aslanlar avlarının peşinde,
Et istiyorlar tanrıdan.
Aydınlanıyor yeryüzü, karanlık sürgün,
Sen ufukta yükselip Aton gibi ışıldayınca
Şölenler başlıyor iki ülkede
Senin ısıltıların doğar doğmaz,
Uyanıp kalkıyor herkes senin uğruna.
Gövdeler yıkanıyor, giysiler cicili bicili,

Kollar yükseliyor sana tapınmak için.
Memleketin dört bucağında işe sarılıyor,
İnsanlar şafaktan gün batısına kadar.
Toprak cıvıl cıvıl, sürüler otlakta mutlu.
Ağaçlarla çiçekler serpilip açılıyor,
Kuşlar ve böcekler uçuşuyor sazlıklarda.
Kanatları kalkık, sana tapınırcasına.
Koyunlar sığıyor, koşuyor sevinçle
Bütün varlıklara hayat veriyor ışıltılarını.

İBRANİ ŞİİRİ

İbraniler (Eski Yahudiler) bin dört yüz yıl gibi uzun bir süre, tek bir dille konuşmadıkları için, edebiyatlarını İvrit ve Yidiş dilleriyle yarattılar. Bu edebiyatın ikinci bir özelliği de var, bir tek devlette değil, birçok ülkelerde yaratılmıştır. Filistin’de yaratılan İbrani edebiyatı ikiye ayrılır: Birinci dönem. – M.Ö. XII-VII yüzyılları arasındaki zamanı kapsar ve Eski Yahudi kavimlerinin düzenini (göçebe ve çoban hayatlarını) ve bu düzenin çöküşünü anlatır. Bu dönemde yayılan dinsel şiirler övgüler ve lirik parçalar, efsaneler, destanlar **Kutsal Kitap**’ta yer almıştır.

İkinci dönem.- M.Ö. IV yüzyıldan M.S. I yüzyıla kadar sürer. Babil’in çöküşünü ve Yudeya’nın Roma İmparatorluğu’nun esareti altına düşmesine kadar geçen zamanı içine alır. Bu dönemin sonuna doğru Kutsal Kitap’ın kanunlaştığı bilinmektedir.

Kutsal Kitap – M.Ö. XII yüzyıl ile M.S. II yüzyıl arasında yaratılmış dinsel eserlerin toplandığı bir kitaptır. İki bölümden oluşmuştur: *Tevrat ile İncil*. **Tevrat**.– M.Ö. XII yüzyıldan başlayarak Hristiyanlığın belirmesine kadar geçen zamanı kapsar. Dünyanın yedi günde yaratılışını, Adem’in cennetten kovuluşunu anlatmakla başlar. Sonra Musa’yı, Yahudilerin Mısır’dan kaçışlarını, Musa’nın On Emri nasıl alındığını, *Samson ile Dalila’yı*, *Davud’un Goliyat’la savaşını*, *Süleyman’ın* (Solomon), *Seba Melikesini*, *Ruthu*, *Ester’i* anlatır. **İncil**. – Tevrat’tan çok daha kısadır. İsa’nın doğumuyla başlar. Bu eserde en önemli konulardan biri de “*Günah*” konusudur. Günah, insanın kafasındadır, yüreğindedir. Bu konunun yanısıra, dünya değerlerinin ne kadar çok önemsiz olduğu da anlatılmıştır. (Eski Yunanca yazılmıştır)

İbrani şiirinden bir örnek:

ÜLKEMİZE AĞIT

Bak, Yüce Tanrım, başımıza neler geldi?
Gör utancımızı, uğradığımız felâketi...
Varımız yoğumuz yabancıların elinde,
Evimiz barkımız düşmanlarda şimdi.
Hepimiz öksüz kaldık, analarımız dul.
İçtiğimiz suyu bile parayla alıyoruz.
Yaktığımız odun, ateş pahasına.
Boyunduruk altındayız.
Bitkiniz ama, dinlemek kısmet olmuyor.
Mısırlılar elimi kolumuzu bağladı;
Karnımızı doyurmak için Asurlulara muhtacız,
Onların kefareti biz ödüyoruz şimdi.

Sorular:

1. Yukarıdaki şiirde nelerden söz edilmektedir?
2. Bu şiir eski uygarlıkların edebiyatı konusunda nasıl bir fikir vermektedir?
3. Şiirde kimden şikayet edilmektedir?

ESKİ HİNT ŞİİRİ

Hindistan M.Ö. üç binlerde başlamış eski ve kesintisiz bir uygarlığın beşiğidir. Hint edebiyatı denince bu büyük ülkede yaşayan birçok ulus ile topluluklardan kalan ürünler akla gelmektedir. Bu edebiyatın en eski yazılı eserleri *VEDA'lar*dır. Bunlar, Hintlilerin eğitim ve öğretimlerinde kullanılmış, şiir ve sanat değerleri çok yüksek olan eserlerdir. Hint gelenek ve göreneklerini yansıtmaları yönünden de ayrı bir değer taşımaktadırlar. Onun için Hintliler bunları dinsel inançların temel taşı sayar ve kutsal bilirler. Bunlar, dörde ayrılırlar:

1. **Rigveda** (Övgüler vedası). -*Agni, İndra, Mitra, Varuna, Şam ve Marutam* tanrılarının şerefine söylenmiş şiirler kitabıdır. Bunların arasında dünyanın yaratılışını ve birçok doğa olaylarını konu edinmiş şiirler de vardır. Bunlar eski Hintlilerin felsefi ve dinsel görüşlerini açıklamaktadır.

2. **Samaveda** (Melodiler vedası). -*Rigveda*'da bulunan övgü şiirlerinden başka yetmiş beş yeni şiir daha vardır, bu kitapta. Kitabın önemi şiirlerin melodilerinin nota ile gösterilmiş olmasındandır.

3. **Yajurveda** (Kurban kesme vedası). -Kurban kesme ve özellikle at kesme törenleri dikkati çeker.

4. **Atharvaveda** (Yeminler vedası). -Düşman, felek, kötülük, hastalık ve ejderhalara karşı söylenmiş yeminlerin kitabıdır. Uzun ömür ve sağlık dileğiyle söylenmiş dualar da yer alır.

Eski Hint edebiyatının gelişmesinde ikinci dönemi oluşturan destanlar da *Mahabharata*, *Ramayana* ile *Pancantranta*'dır.

MAHABHARATA

Dünya edebiyatının en büyük destanı olan bu eser M.Ö. dokuz yüz ile beş yüz yılları arasında yaratılan ürünlerden oluşmuştur. Bir şairin ve bir yüzyılın eseri olamayacak kadar büyük olan bu destan, kuşkusuz ki, birçok destan şairinin ve birçok yüzyılın verimidir. Tam bir konu bütünlüğü yoktur, büyük bir eserden çok, bir şiir koleksiyonu özelliğini taşımaktadır. Epik ve didaktik yönü daha ağır basmaktadır. Yer yer adalet, yiğitlik, akıl, el açıklığı, sabır, yumuşak başlılık, ana baba saygısı, inanç bütünlüğü, arkadaşlık, dostluk ve benzeri erdemlerin başta edildiği bu eser, kendi çağındaki Hint toplumunun sosyal yapısını ve geleneklerini yansıttıktan sonra “Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır.” görüşünü başarıyla savunmakta ve sözlerin en tatlısı olarak şiir göstermektedir.

200 bin dizeden fazla olan bu destan 18 bölümden oluşmaktadır. Yedisinden yetmişine kadar bütün Hintliler *Mahabharatanın* etkisinde yaşar. Hintli büyük annelerin her akşam torunlarına anlattıkları masallar genellikle bu eserden alınmıştır. Okullarda öğrencilere verilen ahlâk dersleri yine bu eserden çıkarılmıştır. Halk türküleri bu destandan izler taşır. Hindistan’da, yaygın olan bir söylentiye göre “*Aradığınız Mahabharata’da yoksa, hiçbir yerde aramayın...*”

Mahabharata’nın en değerli bölümü Brahman felsefesini açıklayan bölümdür. Bir bölümü Kral Nali’ye aittir. Eserin en tanınmış ve bağımsız bölümlerinden biri de Savitri (ya da Aşk ve Ölüm) bölümüdür.

Bu bölümden bir parça:

1. Hindistanda bir zamanlar
Bir mihrace vardı,
Yüreği inanç dolu
Adaletli, yiğit bir adam,
Madras’ın sultanıydı bu.
Akıllıydı, doğruydu,
Dinî-bütün, eli açık
Uyanık bir insan.
10. Sevgide
Eşit davranan
Ve sevinci
Bütün insanların
Mutluluğu ile beslen
Bir hükümdar,
Adı – şanı da
Asvapati’ydi.
Sabırlı mı sabırlı,
Hiç derdi – tasası da yok.
20. Yok diyelim de,
- O saltanat süre dursun hele-
Bu hükümdarın

Hiç çocuğu olmuyordu.
Eh gençliği de
Geçip gidiyordu hani
Onu öylesine
Yapayalnız bırakarak
Varsa – yoksa
Buna üzgündü tek.

30. Olmadık yükler yüklenişi
Olmadık işlere katlanışı
Hep bu yüzdendi:
Tam on – altı yıldır
Ağzına
Zerresini koymuyordu etin
Hem üstelik
Altuda birini ayırıp
Bütün yiyeceklerinin
Tanrıça Savitri adına

40. Büyük büyük
Adalarda bulunuyordu.
-Bir değil bu-
Hey be
Yüce hükümdar dediğin
Böyle olur işte.
Eh, bir gün geldi ki
Ölümsüz tanrıça Savitri
“Eh mihrace artık
Gönlümü kazandık” dedi

Çeviri: L. Sami Akalın

RAMAYANA

M.Ö. IV yüzyıl ile M. S. II yüzyıl arasında meydana gelmiş bu eski Hint destanı 48 bin dizeden oluşmuştur. *Ramayana*'ya göre bir toplumdaki kötülük, dışardan gelme bir kuvvet olmayı, aşırı insan isteklerinden doğma bir güçtür. Eseri oluşturan şiiirlerin en önemlileri adaletli bir kral olan *Rama* ile kötülük tanrısı *Ravan* arasında geçen savaşı anlatır. *Rama* ışığı, *Ravan* da karanlığı sembolize eder ve sonunda ışık karanlığı yener. İşte bu eserden bir örnek:

ÖZLERKEN

Ey, rüzgâr, es sevgilimin evine,
Okşa onu, sonra dön gel, beni okşa.
Sen kucaklaştır ikimiz, beni
Ay ışığında kavuştur onun güzelliğine,
Bunun sevenin isteyip özlediği;
Salt bununla bile yaşar insan
Yeter ki ikimiz aynı havayı içimize
Doldurup aynı toprak üstüne yürüyelim.

Çeviri: Talât Sait Halman

Sorular:

1. Yukarıdaki şiirde hangi konu işlenmiştir?
2. Eski Hint edebiyatının en eski yazılı eserleri hangileridir?
3. Eski Hint edebiyatının en eski yazılı eserlerinde hangi konular işlenmektedir?

ÇİN ŞİİRİ

Çin’de, yazılı şiir geleneğinin M.Ö. beş yüz yıllarında başlamış olduğu sanılmaktadır. İlk yazılı sanat eseri Şitszin’dir. Bu eserdeki şiirleri derleyip kitap haline getirenin Konfüçie olduğunu ileri süren kaynaklar vardır. Üç yüz kadar şiir olup ve M.Ö. XI ile VI yüzyıl arasındaki zamana aittir bunlar. Motiflerine göre iş, tören, övgü ve oyun şiirleridir.

Eski Çin edebiyatının en büyük şairi *Cyuy Yuan*’dır (M.Ö. IV yüzyıl). Birçok eserleri olup, bunlar arasında en tanınmış Dokuz Eleji derlemesidir. M.Ö. II yüzyıla ait *Yuefi* adıyla bilinen şairin de Eski Çin edebiyatında önemli bir yeri vardır. Bunlar kendi yalın anlatımlarıyla, yüksek edebiyatın temsil eden şairlerden çok farklı şiirler yazmışlardır. Halkın kaygıları, derebeylik boyunduruğundan kurtulmak dilekleri, savaş ve saldırılar, bırakılan kadınların alinyazıları gibi konuları işlemişlerdir. *Yuefi*’nin şiirlerinde aşk ve aile mutluluğunu da ele alınmıştır.

Bu dönemin tanınmış eserlerinden biri de, *Kuşlar Güneye Uçuyor* adıyla bilinir. Bu destanın konusu, iki gencin evlilik mutluluğu ve bu mutluluğun ebeveynlerinin karışması yüzünden sona ermesidir. Daha doğrusu yeteri kadar geliştirilmemiş bir lirik eserdir. Bizden başka dil konuşan, başka türlü giyinen, başka çeşit yemekler yiyen fakat yine de bizim gibi düşünen, bizim gibi duyan ve acı çeken insanlar anlatılır. O insanları bize yakınlaştıran Eski Çin şairinin insanlık duygusudur. Destandaki genç evlilerin trajedisi bütün zamanlara aittir. Geçmişte olduğu gibi bugün de birbirinin seven gençler, ana ve babalarının evliliklerine karışması yüzünden ayrılıyorlar.

Eski Çin edebiyatında düzyazı örnekleri de felsefi eserlerde filizlenip dallanmıştır. Tarih eserleri de vardır. Bunlar arasında en tanınmış M.Ö. II yüzyılda *Sim Cyan*’ın biyografi derlemesidir. Derebeyliğin başlangıç döneminden XIX yüzyıla kadar Çin edebiyatında çok sayıda şair, hikayeci, oyun ve deneme yazarının yetiştiğini söylemek gerekir. Eski Çin şiirinden örnek:

UZUN ÖMÜR

İnsanları tanımak, akıllılıktır:
Kendini tanımaktır aydınlanmak.
Başkalarını fethetmek, kuvvettir:
Kendini fethetmek, kudret.
Kanaattır en büyük zenginlik,
Erdem yolu, bütün emellere kavuşturur.
Olduğu yerde duran, kalımlı olur.
Ölmek ama yitip gitmemek,
“Uzun ömür” budur işte.

Anonim eser

Soru cevap

1. Şiire göre uzun ömür nedir?
2. Çok yaşamak uzun ömür sayılır mı?
3. Çinlilerin en eski yazılı eseri hangisidir ve bu eserde hangi konular işlenilmekteymiş?

ESKİ YUNAN ŞİİRİ

Bugünkü modern dünyayı yaratmış fikir ve felsefe sisteminin ilk olarak Eski Yunan topraklarında filizlendiği kabul edilmiştir.

Felsefi düşüncelerimiz, ahlakî görüşlerimiz ve güzellik anlayışımızın kökleri iki üç bin yıl önceki Yunan uygarlığına kadar uzar. O çağlarda ve o topraklarda uygarlık mükemmellik derecesine ermişti. Hayal ve araştırma merakıyla, edinilen bilgilerin çeşitliği ve derinliği, dahilerin bolluğu erişilmez bir dereceye varmıştır. Onların güzellik anlayışı o kadar incelenmişti ki, anlaşılması için yüzlerce yılın geçmesi gerekti.

Bu kadar eski bir çağda, bu kadar ince ve gelişmiş bir uygarlığın doğmasıyla ilgili birçok etmenler gösterilmiştir. Bunların en önemlileri; Yazılı edebiyatın M.Ö. VIII yüzyılda başlaması, kölelik düzeni, şehirlerin gelişmiş olması ve insanların ruhuna işlemiş olan yaşama sevgisidir. Güzelliği tanımlayıp ona tapan eski Yunanlıların bu derece güzel eserler vermelerine şaşmamak elde değildir.

Sanat ve kültür bakımından en önemli şehir Atina'ydı (M.Ö. V ile IV yüzyıl bu şehrin en parlak çağıdır). Felsefe alanında *Sokrates*, *Eflatun* ile *Aristoteles*; şiir alanında *Pindaros* ile *Safo*; trajedi alanında *Aiskylos*, *Sofokles* ile *Euripides*; komedi alanında *Aristofanes* (hayatın bütün kötülüklerini, saçmalıkları konu olmuştur komedilerine). Bütün Atinalıların sanatla çok yakından ilgisi vardı. Öğretmenler *Homeros*'u okuturlardı. Yaşlılar da şehir meydanlıklarında toplanır *Sokrates*'i, *Eflâtun*'u dinlerlerdi. Yeni bir oyun mu var, yeni bir şiir mi yazılmış, bununla bütün Atinalılar ilgilenirdi.

Eski Yunan edebiyatı Avrupa'nın en eski edebiyatıdır. Onlar edebiyatta bütün türleri icat etmiş ve hepsinde bir daha erişilmesi güç yüksekliklere ulaşmışlardır. Hristiyanlığın gelişip yayılmasıyla Eski Yunanistan'da bilim, kültür, sanat ve edebiyat sona erer. Bizans devri başlar. Zamanla bu uygarlığın silinip gitmesi ve eserlerin unutulmasıyla dünya bir orta çağ karanlığına girmiştir.

HOMEROS

Bütün çağların en büyük şaheserlerinden ikisini, yani İlyada ile *Odiseya*'yı (*Odysseia*'yı) yazdığı sanılan Homeros'un hayatı hakkında hemen hiçbir bilgimiz yoktur. Bilginler yüzyıllar boyunca araştırdılar yine de bir sonuç alamadılar. Kimi bilginlere göre M.Ö. VII ya da VI yüzyılda, kimilerine göre de XII ile X yüzyılda yaşadığı ileri sürülür. Nerede doğduğu da tartışma konusudur. Yedi şehir onun yurdu olmakla övünürmüş. Bunların beşi Anadolu ya da adalarda, yani İonya'da olduğuna göre Homeros'un İonyalı olduğuna şüphe etmemek gerekir (asıl yurdunun *Smirna*'nın, bugünkü İzmir'in olduğu zannedilmektedir).

İlyada'da üslup bütünlüğü vardır baştan sona kadar. Tutarlı bir akış sezildiğinden, eser bir şairin, Homeros'un olduğu sanılıyorsa da henüz kesin bir karara varılmış değildir. Birbirini pek tutmayan kaynaklardan özet olarak şu sonuç çıkarılır. Homeros'un destanları İonya'dan Yunanistan'a getirilmiştir. Kaynaklar kimin getirdiği üzerinde ayrılıyorsa da, getirildikleri konusunda hepsi birleşiyor. İlyada ile *Odiseya*'yı Yunanistan'a kim getirmiş olursa olsun, onları yazılı metin olarak getirmiş ve Atina'da kopya ettirmiştir. Bu kopyalar yapılırken, metinde bazı küçük değişiklikler olmuştur. İon – Aiol lehçesi *Atika* diline elden geldiği ve vezin izin verdiği kadar benzetilmiştir.

İLYADA

Homeros'un Yunanca "İlias" adını taşıyan destanı, İlyon ya da *Truva* olarak bilinen kentin destanıdır.

Truva kralının oğlu *Paris*, *Sparta* kralı *Menelaus*'un karısı güzel *Helen*'i kaçıtır. Buna kızan kral, komşu adaların hükümdarları *Agamemnon*, *Diomedes*, *Odysseia*, *Akhilleus*'le *Truva*'yı kuşatırlar. On yıl süren kuşatma boyunca savaşlar olur, ama Akhalar bir sonuç elde edemez. Sonra tahta at yardımıyla *Truva*'yı ele geçirirler.

24. bölüm ile 16 bin dizeden fazla olan bu koca destan, **Truva** savaşının dokuzuncu yılındaki 51 günlük süreyi kapsar. *Akhilleus*'un Akha ordularının baş komutanı *Agamemnon*'a karşı öfkelenmesi ve bu yüzden savaşı bırakıp barakasına çekilmesi ile başlayan destan, *Akhilleus*'un arkadaşı *Patroklo*'nun ölmesi yüzünden savaşa geri dönmesi, *Truvalı* yiğit *Hektor* ile çarpışması, onu öldürmesi, ölüsünü *Truva* surları çevresinde arabasına bağlı olarak sürüklemesi ve sonunda insafa gelerek *Hektor*'un ölüsünü babasına (yani kral *Priamos*'a) geri vermesi ile biter.

Hektor'la Andromakhe'nin vedalaşması:

Bütün çağların sanatçılarına sonsuz bir eserin kaynağı olan bu destanda, hiçbir zaman unutulamayacak sahneler vardır. Örneğin: *Hektor*'la karısı *Andromakhe*'nin vedası, küçük oğlunun babasının heybetli tulgasını görünce korkusu, karısının ölüme giden kocasının ardından gözyaşlarını tutarak ayrılışı, *Hektor*'un yavrusuna gülüşü, her çağın insanını duygulandıracak canlılıkla tablolarıdır.

Kişiler: *Hektor*, yiğit bir komutandır. İlyada'nın en sevimli kişilerinden biridir. Vatanseverdir, vatan için canını vermeye hazırdır. Fakat böyle olmakla beraber savaşı sevmez. Ganimet için değil, yalnız vatan uğruna savaşa gider. *Truvalılar* karşısında kendisini sorumlu sayar. Vatandaşlarına iyi örnek olmak ister. Oğlunun kendinden üstün bir komutan olması için tanrılara yalvarır. *Andromakhe* eserin en iyi kadın karakterlerinden biridir. İyi yürekli, kibar ve çalışkandır, kocasına da son derece bağlıdır. Ailenin yerini yüksek tutar. Yurdun yıkılışı, ailenin de yıkılışı demektir. Böyle olmakla

birlikte gözyaşı dökmeden kocasından ayrılır. Ölüm haberini alınca bayılır, fakat acısını belli etmez. Akhilleus, çok sevdiği arkadaşı Patroklos ölünce, öfkesini yenemez. Öç almaktan tanrı *Apollon*'un bile vazgeçtirmediği bir kişidir. Görelim:

Ben gidip göreceğim evdekilerini,
Sevgili karımı göreceğim, yavrumu, bir tanemi.
Bir daha ya dönerim ya dönmem.
Akhaların eliyle tanrılar belki de yok ederler beni.
Oynak tolgalı Hektor böyle dedi, gitti.
Az sonra vardı düzenli evine.
Ak kollu Andromakhe'yi bulamadı orda,
Çocuğuyla, güzel rubalı dadıyla kaleye çıkmıdı,
Göz yaşı döke döke, inleye inleye.
Hektor evde bulamayınca kusursuz karısını,
Eşiğe çıkıp hizmetçilere sordu:
“Haydi hizmetçiler, gerçeği söyleyin bana,
Ak kollu Andromakhe nereye gitti?
Görümcelerine mi, güzel rubalı yengelerine mi?
Güzel örgülü Truvaların yakardığı
Athene'nin tapınağına mı gitti yoksa?”
Hamarat kahya kadın dile geldi, dedi ki,
“Madem gerçeği söylememi buyurdun bana,
Hektor, sen de bil ki,
Ne görümcelerine gitti, ne güzel rubalı yengelerine,
Ne de güzel örgülü Truvalıların yakardığı
Athene'nin tapınağına gitti.
Çıktı İlyon'un büyük kalesine,
Eridiğini duymuştu Truvalıların,
Duymuştu Akhalıların çok ağır bastığını,
Kaleye doğru gitti çıldırmış gibi,
Yanında dadı çocuğu taşıyordu.”
Kadın böyle dedi, Hektor da fırladı dışarıya.
Gene o yoldan, düzgün sokaklardan gitti.
Geçti koca ili, vardı Batı kapılarına.
İlin dışına çıkacaktı o kapılardan.
Tam o sıra Andromakhe, armağanı bol karısı,
Çıktı önüne soluk soluğa, yüğüt yürekli Eetion'un kızıydı o,
Eetion, ormanlık Plakos'un ateşinde,
Thebe'de otururdu,
Hükmederdi Kilikialı adamlara,
Tunç tolgalı Hektor almıştı onun kızını.
Andromakhe karşıladı Hektor'u,
Dadı da arkasından geliyordu.
Memedeki yavrucağızı taşıyordu kucağında,
Hektor'un gözbebeğiydi o,
Işıldayan yıldıza benziyordu,
Hektor Skamandros'lu derdi ona,
Başkaları Astyanaks, kentin kralı, derdi.
İlyon'u tek başına koruyan Hektor'du da ondan.

Hektor, baktı çocuğuna, gülümsedi.
Andromakhe yanında ağlayıp duruyordu.
Tuttu kocasını elinden, diller döktü:
“Ah kocacığım, bu hırs yiyecek seni,
Yavruna, talihsiz karına acıma yok sende,
Dul kalmama, biliyorum, az gün var,
Akhalar üstüne saldırıp öldürecekler seni.
Sensiz kalmaktansa toprak yutsun beni daha iyi.
Benim senden başka, başka dayanağım yok,
Alıp götürdüğü zaman ölüm seni,
Yalnız acılar kalacak bana.
Ne babam var benim, ne ulu anam.
Kilikialıların düzenli kentini yıkıp
Yüksek kapılı Thebe’yi yerle bir ettiği gün
Tanrısal Akhilleus öldürdü babamı,
Eetion’u öldürdü ama, soymadı gene de,
Yüreğinde çok sayıyordu onu,
İşlenmiş silahlarıyla birlikte yaktı.
Sonra bir höyük yaptı ona.
Kalkanlı Zeus’un kızları, dağ perileri,
Kara ağaçlar diktiler babamın toprağına.
Erkek kardeşlerim vardı, yedi tane,
Bir günde Hades’e yedisi de,
Çevik ayaklı Akhileus öldürdü hepsini
Paytak yürüyen sığırları, sütbeyaz koyunları yanında.
Anam ormanlık Plakos’un eteğinde kraliçeydi,
Tuttu buraya getirdi onu da,
Bütün malımızı da aldı getirdi.
Sonra bol kurtulmalıkla saldı onu,
O da ok saçan Artemis’in okuyla
Babasının sarayında ansızın öldü.
Sen bana bir babasın, Hektor,
Ulu anamsın benim, kardaşımsın,
Arkadaşımsın sıcak döşeğimin.
Burda, kalede kal, acı bana,
Yetim koma yavrumuzu, karını dul koma.
Şu incir ağacı önünde tut orduyu,
Kente ordan kolay girer düşman,
Kolay çıkılır ordan duvarlara.
Üç kere denedi orasını Akhaların en iyileri,
İki Aias denedi, ünlü İdomeneus denedi,
Atreus oğulları, Tudeus’un yılmazoğlu denedi.
Belki onlara biri söylemişti bunu,
Tanrı buyruklarını iyi bilen biri.
Kim bilir, belki de içlerine doğdu.”

Oynak tolgalı Hektor karşılık verdi, dedi ki:
“Ben de düşünüyorum bunları, karıcığım,
Ama savaştan çekilirim bir korkak gibi,
Truva erkeklerinden utanırım,
Bakamam uzun entarili kadınların yüzüne,
İçimden de gelmez, ne yapayım;
Ün kazanmak için hem babama, hem kendime,
Öğrenmişim atılgan olmayı,
Truvalılarla en önde dövüşmeyi öğrenmişim.
Kafama, yüreğime komuşum ben şunu:
Elbet bir gün yok olacak kutsal İlyon,
Priamos, onun iyi kargı kullanan halkı.
O vakit ne Truvalıların acısı umurumda olacak,
Ne Hekabe'nin, ne kral Priamos'un acısı,
Ne de kardeşlerimin acısı umurumda olacak,
O kardeşlerim ki hem çok, hem soyludurlar,
Gene de düşmana boyun eğip, girecekler toprağa.
Benim üzüntüm sensin asıl,
Tunç zırhlı Akhalardan biri alacak hür gününü,
Götürecek seni göz yaşları içinde,
Düşünüyorum o zaman çekeceğin acıyı,
Bu yüzden arkada kalacak gözüm.
Argos'a gidip tezgâh dokuyacaksın,
Gireceksin bir yabancı kadının buyruğu altına.
Su taşıyacaksın Messeis ırmağından, hyperie ırmağından,
Çökecek omuzlarına kara kader.
Çekeceksin bin türlü sıkıntı:
Göz yaşı dökerken görececek biri, diyecek ki:
“Hektor”un karısıydı bu kadın,
Hektor İlyon'un çevresindeki kavgada,
Truvalıların en başında dövüşürdü.
İşte böyle diyecek bir gün bir adam,
Yeniden tazelenecek senin acın,
Seni kölelik gününden kurtaracak
Böyle bir erkeğin olmadığına yanacaksın.
Köleliğe sürüklenirken çılgılığını duymaktansa
Dağlar gibi toprak örtsün beni daha iyi.”
Ünlü Hektor böyle dedi, uzattı oğluna ellerini,
Çocuk ağladı, iyice sokuldu güzel kuşaklı dadıya.
Sevgili babasının görünüşü onu korkutmuştu,ürkmüştü tunç tolgadan,
Tepesinde sallanan yeleden ürkmüştü.
Gülmekten katıldı sevgili babayla ulu ana.
Ünlü Hektor çıkardı başından tolgasını,
İşildayan tolgayı bıraktı yere,
Aldı oğlunu kollarına, öptü, salladı,

Zeus'a öbür tanrılara yakardı, dedi ki:
"Ey Zeus, ey öbür tanrılar,
Benim oğlumun, Truvalılar arasında,
Babası gibi kendini göstermesini nasip edin,
Babası gibi güçlü, mert olmasını,
İlyon'da bütün gücüyle hüküm sürmesini.
Kanlı silâhlarla savaştan dönerken o,
Babasından çok daha üstün bu desinler,
Mutlu olsun anasının yüreği."
Böyle dedi, verdi oğlunu sevgili karısının ellerine,
Yaşlı gözlerle gülümsedi ona,
Güzel kokulu bağrına bastı oğlunu,
Kocası da baktı onlara, içi yandı.
Okşadı eliyle karısını, dedi ki:
"Zavallı karım benim, üzme canını,
Günüm gelmeden kimse Hades'e atamaz beni,
Ama doğduğu günden bu yana
Hiçbir insan kaçamaz kaderinden,
İster korkak olsun, ister yürekli.
Hadi sen eve git, bak işlerine.
Geç tezgâhına, mekiğinin başına,
Hizmetçilere buyruklar ver.
Savaşla biz uğraşacağız, başta ben,
İlyon'da doğmuş büyümüş bütün erkekler."
Ünlü Hektor böyle dedi, yeleli tolgayı yerden aldı.
Sevgili karısı da yollandı eve,
Dönüp dönüp geri bakıyordu,
Yaşlar döküyordu tane tane.
Erleri öldüren Hektor'un düzenli evine vardı,
Hizmetçiler gördü içerde bir sürü.
Hıçkırıklar uyandırdı hepsinin göğsünde
Hektor'un evinde bütün kadınlar
Yaşayan Hektor için ağladılar.
Sandılar savaştan dönmeyecek,
Akhaların ellerinden, gücünden kurtulmayacak.

Çeviri: Azra Erhat – A. Kadir

Sorular

1. Bu destanda savaşın sebebi neymiş?
2. İlyada destanından yukarıdaki verilen parçada hangi duygulara önem verilmiştir?
3. Destanların kahramanlarına gerçek özellikler mi verilmektedir?

EDEBİYATTA HÜMANİZM VE RÖNESANS

Edebiyat akımları; edebiyatta görüş, duyuş, anlayış bakımından yenilikler getirmiş, bu yeniliklerden hareket edilerek yeni çığırlar açılmıştır. Yenilik özlemi, değışiklik isteği, bilim ve felsefesinin gelişmesi, sanatçıların kişisel özellikleri, toplumların amaç ve uygarlıkları, bu akımların gelişip değışmesinde büyük rol oynamıştır. Akımlar, edebiyatlara yeni renk, estetik ölçüleri getirirken; şair ve yazarların da topluma karşı yeni tutum ve tavır almalarını sağlamıştır. İnsanların anlatmak istedikleri değışinceye kadar bu akımlar yeni kalmış, sonra yerlerini yenilere bırakmışlardır. Kişinin olduğu kadar, toplumların da gelişmesinde edebiyat akımları etkin bir rol oynamıştır. Çoğunlukla kişinin insan olarak gelişmesi, yükselmesi bu akımların getirdikleri yeni değerlere bağlı olmuştur. Edebiyat akımlarıyla bağdaşmayan uluslar da uygarlık alanında kendi değerlerini koyamamışlardır. Bilinen bir gerçektir ki hümanizm ile rönesansın edebiyat üzerine büyük etkileri olmuştur. Bunun için edebiyat akımlarının doğuşlarını **hümanizm** ve **rönesansta** aramak en sağlam yoldur. Yunan ile Latin edebiyatının hazine kapılarını açan şair ve bilginler olmasaydı, ilk büyük edebiyat akımlarından biri olan klasisizm belki hiçbir zaman doğmayacaktı.

Orta Çağ'da kilise ile derebeyler her şeye egemendi. Onun içinde o çağın düşünce ile yaşama tarzını derinden etkilemişlerdi. İnsanlar din ve kilisenin yasalarına boyun eğmek zorundaydı. Bu istek ve yasalara aykırı hareket edenler dinsizlikle suçlandırılıp ağır cezalara çarptırılıyordu. Çünkü egemen sınıf topraksız ve yoksul olan köylülerin sırtından geçinerek istediği gibi yaşıyordu. Çok zengin olan kilise de aynı şekilde rahat yaşayabildiği için, bu sömürüyü destekliyordu.

Bilim, kültür, sanat, eğitim de kilisenin elindeydi. Esas öğreti buydu: Hayat geçicidir, asıl hayat öbür dünyada yaşanacak olan hayattır. Buna karşın kiliseyi temsil edenler yeryüzü zevklerinden geri kalmıyordu. İşte bu nedenler yüzünden bilim ile kültür gelişip ürün veremedi. Orta Çağ'da sanat adına bir şey yoktu denebilir.

Bu düzen yüzyıllarca devam ettiyse de, kimi etkilerden, değişmelerden kendini kurtaramadı. Kentlerin meydana gelmesiyle derebey düzeni yavaş yavaş yıkılmaya başladı. Kentlerde birçok zanaatlar gelişti. Zamanla hem devletler, hem kıtalar arasında ticaret hayli ilerledi. Ticaret alışverişinde para gereksimi arttı, bu ise bankacılığın doğmasına yol açtı. Böylece burjuva sınıfı ortaya çıktı. Bu yeni sınıf kendi gelişmesine engel olan derebeylik düzenini yıkmaya başladı.

O çağda Avrupa ülkeleri arasında İtalya en gelişmişlerden biriydi. *Floransa, Siyena, Padova, Venedik* kentlerinde toplumsal düzen oldukça değişmişti. Yeni görüş ve anlayışlar, kültür yeni değerlendirmeler, sanatta yeni beğeniler ve benzerleri yeni bir çağın hazırlık devresini oluşturmaktaydı. Pusula bulununca gemiciler kutup yıldızına bakmadan daha kolay yön bulmaya başladılar. İtalyanlar böylece birçok ülkeyi gezdi, Yunanistan'da Eski Yunan uygarlığını tanıdılar. Bu uygarlığın etkisiyle Roma İmparatorluğu zamanında İtalya'da da Yunanlarınkine benzer eserler yaratılmıştı. Bunlar yeniden bulundu. Yunan ile Latin uygarlıklarına karşı artan hayranlık aydınları harekete getirdi. O eski devirlerin (*Greko-Romen*) sanatını ve edebiyatını incelemek, önüne geçilmez bir hareket halini aldı. Hümanistler, insanların hak ile özgürlüğünü koruyan, daha insancıl bir düzen için çalışmayı kendilerine ülkü edindiler. Basım tekniğinin bulunmasından önce, Eski Yunan ile Latin eserleri her elyazısıyla yazıldıkları için, pek zor yayılıyordu. Basım tekniği icat edilince çok geniş bir yayın aracı kazanılmış oldu. Geniş halk kitleleri Latinceyi bilmedikleri için kimi hümanistler eserlerini halk diliyle yazdı, böylece edebiyata ulusal bir nitelik kazandırmış oldular (*Dante, Petrarca, Boccaccio*). Koyu bir karanlıkta (birkaç yüzyıl) yaşamış olan Avrupalılar; şimdi derebeyliğin, dinin, taasubun baskısından kurtulup hümanistlerin ışığı yardımıyla yeni Avrupa uygarlığına kavuştular. Hümanizm hareketi, bütün dünya için yeni bir uygarlık döneminin başlangıç noktası oldu. Çünkü İtalya'dan Fransa, İngiltere, İspanya, Almanya ve Holanda'ya geçti, *Dalmaçya*'yı bile etkiledi.

DANTE ALİGHIERİ

Hayatı:

İtalya'nın olduğu gibi, eski ve yeni çağların en büyük şairlerinden biri olan Dante Floransa'da doğdu. Küçük yaşlarda annesini ve babasını kaybetti. Duygulu ve zeki bir çocuktuk, gençliğinde de aynı özellikleri büyük bir kuvvetle devam etti. Öğrenimini Floransa'da yaptı (O çağda Floransa en ilerlemiş kentlerden biriydi). Latinceyi kolay öğrendi. *Kutsal Kitap*, *tarih*, *matematik*, *astronomi*, *müzik*, *retorik* okudu. Virgilius'un bütün şiirlerini ezberledi. Halk diline merak sardı. Bu dille yazılan şiirleri çok sevdiğinden bu tarzda şiirler

yazmaya başladı. Bilgin ve şair olan *Bruneto Latini* ile arkadaş oldu. *Bruneto Latini* Dante'ye gerek bilimde, gerekse edebiyatta ve bilhassa felsefede kılavuzluk yaptı. Dante'yi güzel sanatlar ve edebiyat kadar bilim de çektiği için gençliğinde bilim merkezleri olan *Padova* ile *Bologna* üniversitelerini ziyaret etti.

İtalya o dönemde birçok küçük devletlere bölünmüştü. Bu devletlerin hemen hepsinde kentler gelişmiş ve partililik yaygınlaşmıştı. *Dante de Floransa'yı* dolduran siyasal parti kavgalarına karıştı. *Aklar* ve *Karalar* diye iki parti arasında durum gergindi. O, Roma karşısında Floransa'nın bağımsızlığını korumak isteyen *Aklar*ı tuttu. Birçok siyasal görevlerde bulundu. *Karalar*, siyasal başarıyı sağlayınca *Aklar* felakete uğradı ve birçoğu öldürüldü. Sağ kalıp tutsak düşen liderler, ödemeye mahkum oldukları paraları üç yıl gibi kısa bir zaman içinde vermedikleri takdirdemal ve mülklerine devletçe el konulacaktı. Dante öteki mahkûmlarla birlikte para cezasına çarptırıldı ve bu parayı veremedi. Bunun üzerine 1302'de yeni bir cezaya çarptırıldı, diri diri yakılacaktı. Zavallı şair, yurduna yaptığı birçok hizmet ile iyiliklere rağmen kaçmak zorunda kaldı. Floransa'da bıraktığı eşi ve çocukları onun nerede olduğunu bilmiyorlardı. Kendi de onlar hakkında doğru dürüst bir haber alamıyordu. Floransadan uzak, ümitsiz yalnız başına kaldı. Yirmi yıl kadar yoksul ve sürgün bir hayat yaşadı. 56 yaşında *Rovenna'da* sıtmadan öldü.

Betriçe'yi daha çocuk dene yaşta sevmişti. Bu sevgi hiç gevşemeden, soğumadan hayatı boyunca devam etti. Fakat *Beatrice'nin* şaire karşı kayıtsızlık duyduğu yani iltifat göstermediği bilinir. Böyle olmakla birlikte Dante, *Beatrice'nin* başkasıyla evlenmesinden sonra da onu bir platonik aşkla sevmeye devam etti. İlk şiirlerini ona adadı. Edebiyat ile felsefe alanında bilgisini daha yüksek bir seviyeye çıkartmak isteğiyle *Virgilius*, *Horace* ve *Ovide'nin* eserlerini inceledi. *Çiçero* ile *Seneca* da halk konusunda en sevdiği yazarlar oldu.

Dante'nin zamanında belli başlı eserler hep Latince yazılırdı. Bu yüzden Dante de ilk iki eserini Latince yazdı. Fakat daha sonraları yazdığı **De Vulgari Eloguio** eserinde Latincenin yerine halk dilinin kullanılmasını ister. İtalya'nın her yanında konuşulan halk dilinin birçok şiveleri olduğu halde, bunların kökü aynı anadilden geldiğini ileri sürer. Bunun için kendisi de Latinceyi bırakarak halk diliyle yazmaya başladı.

İLAHİ KOMEDYA

Dante'nin ve İtalyan edebiyatının şaheseri olan **Tanrısal Komedi** (*Divina Comedia*) Dante'nin öteki eserlerini gölgede bıraktı. *Toskana* İtalyancasıyla ve yüksek bir üslupla yazdığı bu eseri hemen bir güneş gibi parlayıverdi. Dante, bunu 1300'de yazmağa başlamış, üzerinde 18 yıl çalıştıktan sonra 1318 yılında tamamlamıştır. Manzum bir eserdir. Dante'nin hayal ettiği bir ahiret yolculuğudur. *Cehennem*, *Araf* ve *Cennet* olmak üzere üç büyük bölümden oluşmuştur. Her bölümde 33 şiir vardır, bir de eserin başlangıcında bir giriş şiiri hesaba katılınca **Tanrısal Komedi** 100 şiirden oluşmuştur. Eserde 3 ile 9 rakamları önemli rol oynar, çünkü eser üç bölüme ayrılmıştır, bentler üçer dizelidir, cehennem dokuz çemberlidir.

Tanrısal Komedi bütün bir çağın, Dante çağının tasviridir. Orta Çağın, kötülöklere, günahlara gömülen insanlarına ders vermek isteği sezilir eserde. Siyasal açıdan bakılınca da dünyayı barış ve selamete ulaştırmağa yönelmiş bir ders olduğu da anlaşılır. Kısacası yeni bir dünyanın uyanmakta olduğu hissini veren bu eser klasik eserlerin en yükseği, en kıymetlisidir.

Bir orman tasviriyle başlar **Tanrısal Komedi**. Bu orman, bazılarına göre günahkarlık, bazılarına göre Floransa'nın o tarihte içinde bocaladığı siyasal entrikaları temsil eder.

Cehennem (*İnferno*) bölümü, 34 şiirden (biri giriş şiiri) oluşmuş, 4720 dizesi vardır. Cehennem huni biçimde tasvir edilmiştir. Huninin dar kısmı yeryüzünün merkezine doğru iner. Dar kısmına doğru inilirken cehennemin 9 çemberi vardır. Her çemberde, bir önceki çembere daha büyük, daha şiddetli ve daha çeşitli cezalara çarptırılmış günahlılar bulunmaktadır. Dante, Virgilius'un öncülüğünde çember çember cehennemi dolaşır. Cehennemin ilk katında, İsa'dan önce dünyaya gelmiş olan birçok büyük adamlarla karşılaşır. Bunların günahı Hristiyan dinine bağlı olmayışlarından olduğu için acı çekmezler. Birinci kattan sonra asıl cehennem başlar. Dante'nin papalara (cennet yerine) cehennemin dar çemberlerinde yer vermesi, kilisenin o dönemde otorite kaybetmeye yüz tuttuğunu gösterir. Dokuzuncu çemberde en büyük günahlılar bulunmaktadır. Kendi uluslarına, kendi yurtlarına kötülük edenleri kendi yurtlarını ele veren hainleri, örneğin Lucifer'i de buraya yerleştirmiştir (Cehennemde bütün işkenceler madîdir) Dante.

Âraf (*Purgatorio*) bölümü de 33 şiirden oluşmuş bu bölümde 7455 dize vardır. *Cehennem* ile *Cennet* arasında yedi tepeli bir dağdır. Cehenneme gidecek kadar günahkar ve cennete kabul edilecek kadar sevabı olmayan, *âhiret* mutluluğuna kavuşmak için burada temizlenmeye mecbur tutulan ruhlar bulunurlar. Yarı imtihan, yarı azap biçiminde bir devre geçirerek sonsuz mutluluğu beklerler. Dante onların peşinden giderek rehberiyle birlikte dağın tepesini bulur, burası cennettir.

Cennet (*Paradiso*) bölümü de 33 şiirden oluşmuş, 4758 dize vardır. Dante, burada Beatrice'yi görür ve Virgilius onu Beatrice'ye teslim edip kaybolur. Çünkü o yaşarken Hristiyanlığı kabul etmemiş, yani Hristiyan olmadığı için gerçek tanrıyı tanıyamaz. Beatrice Dante'yi elinden tutarak yıldızdan yıldıza uçurur. Cennetin dokuz katında gezdirir. İnanç, ümit, merhamet gibi dinsel değerlere inanmış kişilerle karşılaştırır onu. Dante'nin anlattığına göre, cennet, aydan başlayarak gezegenlere bölünmüş, göksel bir dünyadır. Derece derece yükseldikçe ve gezegenden gezegene geçtikçe güzelleşir. Beatrice de Tanrısal Komedi'nin bu kısmında tanrılık aşamasına yükselmiştir. 7 nisanda başlayan bu yolculuk 14 nisanda sona erer, Dante tertemiz olarak yeryüzüne döner.

Birinci kanto

- 1 Yaşam yolumuzun ortasında
karanlık bir ormanda buldum kendimi,
çünkü doğru yol yitmişti.
- 4 Ah, içimdeki korkuyu
tazeleyen, balta girmemiş o sarp, güçlü
ormanı anlatabilmek ne zor!
- 7 Öyle acı verdi ki, ölüm acısı sanki;
ama ben, orada bulduğum iyilikten söz edeceğim,
gördüğüm başka şeyleri söyleyeceğim.
- 10 Oraya nasıl girdiğimi bilemeyeceğim,
öyle uykum gelmişti ki,
doğru yolu bırakıp gittiğimde.
- 13 Ama yüreğimin içine
korku salan vadinin bittiği
tepenin eteğine geldiğimde.
- 16 Yukarı çevirdim gözlerimi,
omuzlarını gördüm onun, herkese her yerde
yol gösteren gezegenin ışınları içinde.
- 19 O zaman biraz dindi,
o sıkıntılı gecede
yüreğimin gölüne çöken korku.

- 22 Ve denizden çıkmış soluk soluğa
biri dönüp de azgın suya
nasıl bakarsa,
- 25 Hâlâ kaçmakta olan ruhum
kimseyi sağ bırakmayan geçide
bakmak için döndü geriye.
- 28 Yorgun bedenimi biraz dinlendirince
ıssız kıyıda yürümeye koyuldum yine,
sağlam basan ayağım hep daha geride.
- 31 Yokuşun hemen başladığı yerde
bir pars gördüm, yerinde duramıyordu,
kıpır kıpırdı, benek benekti tüyleri;

Soru Cevap

1. Alegorik bir eser olan Tanrısal Komedya kaç bölümden oluşmaktadır?
2. Dante, din adamlarını eserinde nasıl eleştirmiştir?
3. Dante'ye göre insan hangi ideal peşinine koşmalıdır?
4. Dante yolculuğunun sonunda kime kavuşacaktır?

RÖNESANS

Hümanizmin kuvvetlenmesi sonucu olarak birçok bilimler gelişti, ulusal dil bilinci uyandı, modern devletler kuruldu. Bu devletlerde hüküm süren genç burjuvazi sınıfı, yeni bir dünya görüşünün savunucusu oldu. İnsan için fazla özgürlük istiyordu (Aslında toprağa bağlı olan köylü sınıfının kendi çıkarları için serbest bırakılmasına çalışıyorlardı). Bunu destekleyen İtalyan burjuvazi sınıfının etkisiyle XV yüzyılın ortalarına doğru, bir yeni akım daha doğdu. Toplumsal, siyasal ve kültürel alanda olan bu akıma **Rönesans** adı verildi. Rönesans da kişiye gereken önemi verebildi. İnsanın kişisel özgürlüğü de her alanda başarılı oldu.

Rönesans, eski Yunan, Latin bilimine, sanat ile edebiyatlarına dönüş değildir. Eğitim ile öğretimde yeni bir yön seçildi. Hayat, temelden değişmeye, yenilenmeye başladı. Tabii, bütün bunlar insan düşüncesinin yeniden canlanmasını sağladı.

Resim, heykel, mimarlık alanında büyük başarılar gösterildi. İtalyan rönesansını her bakımdan yükselten üç büyük dev Leonardo da Vinci, Michelangelo ve Rafaelo'dur. Leonardo resme yeni esaslar getiren bir dahiydi. Ondan kalan en önemli eserler: Monna Liza'nın Portresi ve Gizli Akşam Yemeği'dir. Michelangelo'nun heykel alanında dehasını gösteren çok meşhur eserleri var. Bunlar arasından birkaçını söyleyelim: Davud (David), Musa (Moysiye) ve Sistina kapelasının tavan freskleridir. Rafaelo'nun da birçok tablo ile fraskleri rönesansın şaheserleri arasındadır.

Elbette ki rönesans öncüleri yalnız İtalya'nın Floransa bölgesinde yetişmedi. Ama rönesans sanatçılarının hepsinde Floransa'nın etkisi açıktır.

Edebiyatta da büyük üstatlar yetişti. Bunlar, hayattan aldıkları yeni motifleri, yeni konuları geniş kitlelerin anlayabileceği bir dille yazdılar. Yepyeni bir yaratmanın canlı ve sıcak bir güzelliğini; sevimli, renkli, büyülü bir yaşayışın sesini getirdiler. Çoğu şiir yazdıysa da seçkin yazarlar da yetişti. İtalya'da en önemlileri: **Ludivico Artisto Çılgın Orlando**, **Torguato Taso**

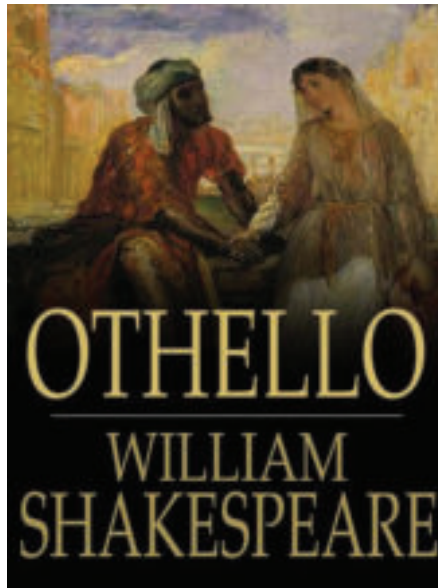
Kurtalılmış Kūdüs destanlarıyla ün kazandılar. İspanya'da komedi yazarı Lope de Vega, Fransa'da Rabelais Gargantua ile Pantagruel adlı satirik romanıyla, Montage kendi denemeleriyle adlarını uzaklara duyurdular. Fakat İngiliz şairi Shakespeare ve Don Kişot romanın yazarı Cervantes, sonraki yıllarda çok etkili oldular.

WILLIAM SHAKESPEARE

İngiliz edebiyatının olduğu kadar, dünya edebiyatının da en büyük dram yazarlarından biri sayılmaktadır. Stratford kasabasında doğdu. Çocukluğunda kasabanın okulunda okudu; biraz Latince öğrendi. Babasının mali durumu bozulunca, öğrenimi yarım kaldı. Bir süre kendi dükkanlarında çalıştı. Evlendi. Üç çocuğu oldu. Bir kişizadenin özel korusunda izinsiz avlandığı için, Stratford'dan ayrılıp Londra'ya gitti. Burada geçirdiği ilk yıllar hakkında bilgi yoktur. Tiyatro kapısında müşterilerin atlarını tutarak bir müddet hayatını kazandı. Sonraları aktör oldu. Eski piyesleri günün zevkine göre adapte etmeye başladı. Bu arada soneler, manzumeler

de yazıyordu. Bir arkadaşıyla Globe tiyatrosunu işletmeye başladı. Büyük eserlerinin yazılışı bu döneme aittir. Dram ve komedilerini hem nazımla, hem nesirli hem de her iki anlatım tarzını bir arada kullanarak yazmıştır. En tanınmış dramlarının bile konusu çok kere daha önceki edebiyatlardan alınmakla beraber, Shakespeare onları yeniden yazılışı orijinal, ulusal ve beşeridir. İnsan psikolojisini geniş, derin bir biçimde çözümleyerek, tasvir ederek ölümsüz karakterler yaratmıştır. Bize kadar gelen 34 piyesi vardır. En tanınmış yapıtları: Komediler: Yanlışlıklar Komedi, Windsorlu Şırn Kadınlar, Kuru Gürültü, Beğendiğiniz Gibi, Hırçın Kız; Dram: Venedik Taciri, Fırtına; Trajedi: Romeo ve Juliyet, Hamlet, Othello, Kral Lear.

OTHELLO

Bu eser Shakespeare'nin yazdığı dört büyük trajediden biridir. İnsan ruhunda kötü ile iyinin savaşımdan meydana gelmiştir denebilir. Bu savaşta aşk, kötülüğe de, nefrete de üstün gelmektedir. Olay XVI yüzyılın başlarında *Venedik ile Kıbrıs*'ta geçer. İlk olarak 1604'te oynanmıştır.

Bu oyun beş perdeliktir. Bu özelliği nedeni ile Klasik tragediyaların üç birlik kuralını yıkan ilk eserlerden olma özelliği taşır. William Shakespeare'nin bu ve benzeri diğer oyunları, ilk dram örnekleri sayılır. Bu oyunlarla birlikte sıradan kişiler, olaylar, ve mekanlar da tiyatroya dahil olmaya başlamış, hem trajik, hem de gülünç olaylar bir oyun içinde yer almaya başlamıştır. Othello'nun konusu, Venedik devletinin hizmetinde kahramanlıklar göstermiş Mağripli zenci komutan Othello ile Venedikli soylu bir ailenin kızı olan Desdemona'nın aşkları ve kıskançlıklarıdır. Karısını delicesine seven Othello, Sançak Çavuşu İago'nun entrikaları ile gereksiz yere karısını kıskanmaya başlar. Kötü bir insanın neler yapabileceği, gerçekte olmayanları bile gerçekte oluş gibi inandırabileceği noktasından hareketle Othello aslı olmayan hileler sonucunda büyük bir kıskançlık krizine kapılır. Emrindeki bir subayın hile ve iftiralari yüzünden karısına hediye ettiği ve namus simgesi olarak gördüğü mendili başka bir erkeğin elinde görünce aldatıldığı kuşkusuna kapılıp çok sevdiği karısını boğarak vahşice öldürecektir. Oyun kıskançlık, kin, hile, kötülük ve iftira üzerine kuruludur. Irkçılık, aşk, kıskançlık ve ihanet- oyunun eksenindeki ana temalardır. Othello'nun en güçlü teması "kıskançlık"tır. Orta yaşlı, Zenci bir komutan olan Othello, güzel karısı Desdemona'yı, emrindeki subaydan kıskanır. Othello aslında hiç de kıskanç değil, sakin bir adamken Sancak Çavuşu İago'nun hile ve iftiralari ile karısını boğarak öldürebilecek bir adama dönüştürülür. "Othello kıskanç doğmamış, kıskanç edilmiştir. Eğer akıllara sığmayacak kadar kötü ve kötü olduğu kadar da zeki bir hain olan İago'nun eline düşmese, kıskançlığın ne olduğunu bilmeyecektir Othello. Ama İago'nun Othello'yu mahvetmeye kararlı olduğu, oyunun daha ilk sahnesinden anlaşılır. Ve İago bu kararı uygulamaya koyunca, Othello onun elinde istediği gibi oynattığı bir kuklaya dönüşür."

III. PERDE, III. SAHNE

Othello – Nefis yaratık! Senin aşkın için cehenneme git deseler, giderim. Sevgim tükendiği gün dünyanın düzeni yeniden bozulmuştur.

İago – Benim soylu efendim.

Othello – Ne dedin, İago?

İago – Hanımını ziyarete geldiğiniz günlerde Mishael sevginizden haberdar mıydı?

Othello – Evet, başından sonuna kadar, niye soruyorsun?

İago – Düşündüğüm bir şey vardı, o doğru mu diye. Başka bir niyetle değil.

Othello – Düşündüğün neydi İago?

İago – Onun, karınızı tanıdığını zannetmiyordum.

Othello – A, evet; hem çok kere aramızda gitti, geldi.

İago – Namuslu mu, efendim?

Othello – Namuslu mu? Evet namuslu!

İago – Bildiğime göre, öyledir efendim.

Othello – Ne düşünüyorsun?

İago – Ne mi düşünüyorum efendim!?

Othello – Ne mi düşünüyorum efendim! İyi vallahi, ne dersem onu tekrarlıyor. Sanki kafasında gösterilmeyecek kadar korkunç bir ifrit varmış gibi. Bir şeyler demek istiyorsun. Az önce işittim, Cassio, karımın yanından ayrıldığı sırada bundan hoşlanmadığını söyledi. Hoşlanmadığın neydi? Sonra karımla seviştiğim müddetçe onun sırrını bildiğini söylediğim zaman “Sahi mi?” diye haykırdın, sanki kafanda kötü bir düşünce gizliyormuş gibisin. Eğer beni sevmiyorsan, ne düşündüğünü söyle.

İago – Efendimiz, sizi sevdiğimi bilirsiniz.

Othello – Seversin sanıyorum. İçinin sevgi ve samimiyetle dolu olduğunu, sözünü söylemeden evvel iyi tarttığını bildiğim için bu susuşların beni daha çok korkutuyor. Zira, bu türlü hareketler sadakatsız, yalancı bir herifle alışkanlık durumuna gelmiş hilelerdir; fakat namuslu bir adamda kalpten gelen, sevginin yasaklamadığı ağır suçlamalardır.

İago – Michael Cassio hakkında, onun namuslu olduğunu sandığıma yemin edebilirim.

Othello – Ben de öyle sanıyorum.

İago – İnsanlar göründükleri gibi olmalılar. Eğer değilse, görünmesinler daha iyi.

Othello – Doğru. İnsanlar göründükleri gibi olmalılar.

İago – Öyle ise Cassio namuslu bir adamdır sanırım.

Othello – Yok, bunda daha fazla bir iş var. Rica ederim benimle, kendi fikirlerinle tartışıyor, kendi kendine düşünüyor gibi konuş. Aklından geçenler ne kadar kötüyse, o derece kötü kelime kullan.

İago – Efendimiz, beni bağışlayın; görevimle ilgili her işi yapmaya mecburum, fakat esirler bile bu hususta hür iken, ben nasıl kontrol altına girerim? Düşündüklerimi söyleyeyim, öyle mi? Ya onlar kötü yahut yanlışsa? Çünkü hangi saray vardır ki, içinde bazan çirkin şeyler yol bulmasın? Hangi saf kalp vardır ki, ona bazan yersiz şüpheler hakim olmasın, yerinde düşüncelerle yan yana hüküm vermeye kalkınasın?

Othello – Eğer kendisine haksızlık ettiğini düşünüyor da onu bu düşüncelerinden habersiz bırakıyorsan, arkadaşına hiyanet ediyorsun, İago.

İago – Size yalvarırım. Karışık işlere burnunu sokma ve çok kere olmayan yerde kusur icat etmek bende illet haline gelmiştir. Bunun için tahminimin yerinde olmayabilir. Sizin akıl ve yeteneğiniz, kafası bu kadar kötü işleyen bir insana önem vermesin. Onun dağınık ve güvenilmez

kanıtlarından kendinize dert çıkarmayın. Düşündüklerimi size söylemek ne huzurunuz ne de çıkarınızdan yanadır, ne de benim erkekliğime, namusuma, kişiliğime yaraşır.

Othello – Ne demek istiyorsun?

İago – Erkek için olsun, kadın için olsun iyi nam, aziz efendim, en kıymetli mücevherdir. Kesemi çalan para çalar, çaldığı önemsizdir, hiçtir. Evvelce benimdi şimdi onundu ve binlerce kişinin kölesi olagelmıştır. Fakat benden iyi namımı aşırı adam kendisini zengin etmeyen, beni ise hakikaten fakir bırakan bir şey çalmış olur.

Othello – Ne?

İago – Ah, kıskançlıktan sakının efendim. O, kendisine yem olan şeyle oyun oynayan yeşil gözlü bir canavardır. Aldatılan bir koca, başına gelenleri kesinlikle bilse bile eğer kendisini aldatan kadını sevmiyorsa mutludur. Fakat, ah, düşküncesine seven, bununla beraber kuşku ve kaygısı olan, yine de çılgıncasına lâik erkek izdiraplı anlar geçirir!

Othello – Ah, ne azap!

İago – Fakir olup da haline şükreden insan, zengin sayılır, hem fazlasıyla zengin. Lâkin, daima fakir düşmek korkusu içinde olan insana, sınırsız servetler bile hiç görünür. Ey yardımını esirgeme, benim soyumdan olanları kıskançlıktan koruyun!

Othello – Niye, niye bu? Kıskançlıktan sürülen bir ömüre razı olur muyum sanıyorsun? Her gün yeni bir kuşkuya düşerek bekler miyim? Hayır. Bir kere kuşkuya düşmek kesin kararını vermek demektir. Ben gönlüme ait olan işi senin tabirince, bayağı ve uydurma tahminlere göre düzenlemen edersen beni tekeyle bir tut. Karımın güzel yemeğine özen gösterdiğini, ahbaplıktan hoşlandığını, serbest konuştuğunu, güzel şarkı söylediğini, iyi saz çaldığını, güzel oynadığını söylemek beni kışkırtmaz. Erdemli insanda bunlar daha büyük meziyetler halinde görünür. Benim kendi beceriksizliğim yüzünden isyan eder diye en ufak bir korkum yok. Çünkü gözü görerek beni seçti. Hayır, İago; kuşkuya düşmeden önce de, ya hemen aşkı, yahut kıskançlığı yoketmekten başka yapacak bir şey kalmaz!

İago – Buna memnunum; çünkü size karşı olan sevgi ve hürmetimi şimdi daha açık bir kalple göstermeğe dayanak bulacağım. Böyle olduğuna göre, madem ki benim söylemem gerek, siz de öğrenin. Henüz delilden söz etmiyorum. Karınıza dikkat edin; Cassio ile beraberken onu iyi inceleyin. Gözünüzde ne kıskançlık olsun ne de güven. Cömer ve soylu yaratılışınızın kendi iyiliğine kurban gitmesine razı olamam. Dikkat edin. Memeleketimiz insanların huyunu iyi bilirim? Venedik'te kadınlar oynaklıkları için tanrılardan korkmazlar da, kocalarından korkarlar.

Othello – Sahi mi diyorsun?

İago – Sizinle evlenerek babasını aldattı. Sonra, bakışlarınızın en çok tutkun olduğu sırada onlardan korkup titrer göründü.

Othello – Doğru.

İago – EE, öyleyse, o derece genç olduğu halde dışı içinden o derece başka görünen bu kadın, babasını kandırdı, babası bunu büyü sanmıştı... Fakat benim kabahatim büyük. Sizi fazla

sevdiğim için yalvararak affınızı istirham ederim.

Othello - Sana daima minnetar kalacağım.

İago – Bunun biraz neşenizi kaçırdığını görüyorum.

Othello – Zerre kadar, zerre kadar.

İago – Doğrusu kaçırdığından korkuyorum. Ümit ederim ki, söylenenlerin size olan sevgimden ileri geldiğini göz önünde tutarsınız... Fakat üzüldüğünüzü, görüyorum. Size yalvarırım, sözlerime kuşkudan daha büyük bir gerçek payı vermeyin, onlardan daha geniş manalar çıkarmayın.

Othello – Olur.

İago – Eğer o türlü davranırsanız efendim, sözlerim, düşüncelerimin hedefi olmayan iğrenç bir başarıya erer. Cassio benim değerli bir arkadaşımıdır... Efendim, görüyorum ki üzüldünüz.

Othello – Hayır, çok değil... İnandığım bir şey varsa, o da Desdemona'nın namuslu olduğudur.

İago – İnşallah kendisi uzun zaman öyle kalır, siz de uzun zaman buna inanmış olarak yaşarsınız.

Othello – Bununla beraber, nasıl oluyor da tabiat kendini unutarak...

İago – Evet, mesele orda. Açık konuşmama izin verirseniz: Mesela, kendi memleketinden, kendi ırkından, kendi seviyesinden birçok evlenme tekliflerine aldırılmıyor. Puh! Böylelerinde kötülüğe karşı bir eğilim kötü bir dengesizlik, tabiata aykırı arzular sezmeğe mümkündür. Lakin beni affedin, bu sözler doğrudan doğruya Desdemona için değil. Yine de bir an kendini bırakıp duygularına yenilerek sizi belki kendi memleketinin erkekleriyle karşılaştırmaya kalkar diye kaygılanıyorum.

Othello – Güle, güle, güle, güle. Eğer başka bir şey görürsen benim de haberim olsun. Karıma gözcü koy. Beni yalnız bırak İago.

İago (çıkarken) – Çekiliyorum efendim.

Othello – Niçin evlendim? Bu namuslu adam muhakkak ki daha çok şey görüyor ve biliyor, açığa vardığından çok daha fazla şey.

İago (geri gelerek) – Efendim, bu meseleyi daha fazla kurcalamamanızı rica etmek isterdim. İş zamana bırakın. Gerçi Cassio'nun eski yerini alması uygun olur, çünkü orayı büyük bir yetkiyle işgal ettiği kesin, fakat eğer bir müddet için kendisini uzak tutarsanız, böylelikle, onun ne türlü adam olduğunu ve ne çarelere başvurduğunu göreceksiniz. Bakın bakalım, karınız onun tayinini fazla ısrarla rica edecek mi? Bundan çok şey anlaşılabilir. Böyle olduğundan, kendim de yerine olarak kuşkuluyorum ya! Siz Desdemona'yı suçsuz bilin. Bunu efendimden rica ederim.

Othello – Yetkinden korkun olmasın.

İago – Bir kere daha çekilip gidiyorum (Çıkar.).

Othello – Bu adam çok namuslu. İnsanın her türlü düşünce ve hareketlerini anlayan olgun bir zekâsı var. Eğer Desdemona'nın uslanmayacak kadar vahşi olduğunu anlarsam, ayaklarını

bağlayan köstek kendi kalbimin tellerinden yapılmış bile olsa, onu rüzgâra salıverir, bahtını aramaya bırakırım. Belki esmerim, konuşma inceliklerini kibar erkekler kadar bilmiyorum, belki de ömrüm vadisine inmeye başladım, -ama bu pek fazla olmasa gerek- ve onun için elimden gitti, aldatıldım, ancak ondan nefret etmekle teselli bulabilirim. Ah, evliliğin belâsı? Bu nazik yaratıklara bizimidir diyebiliyoruz da, onların isteklerine sahip olamıyoruz. Razıyım kurbağa olayım, tek sevdiğim şeyle başkalarına mahsus bir şey bulunmasın. Lakin büyük insanların başına çöken bir kötülüktür bu; yükseklerdekiler aşağıdakilerden daha az emniyettedirler. Bu gelecekte, ölüm gibi, kaçınılmaz; bu boynuzlu bela daha doğduğumuz günden bize nasiptir.

III. PERDE IV. SAHNE

Othello – Ah, ah, bana hinayet ha?

İago – Nasıl, siz misiniz mi kumandanım! Bunu artık düşünmeyin.

Othello – Defol, git! Beni işkenceye soktun. Yemin ederim ki, aldatıldığımı bir azıcık bilmektense iyice aldatılmak daha iyidir.

İago – Ne oluyor efendim!

Othello – Onun gizli aşk ve sevgi saatlerinden ne haberim vardı! Onları görmüyordum, düşünmüyordum, bana zararları dokunmuyordu. Peşlerinden gelen akşam rahat rahat uyuyordum. Tasasızdım, keyfim yerindeydi; Desdemona'nın dudaklarında Cassio'nun öpüşlerini bulmuyordum. Soyulan insan nesi çalındığını fark etmez, bundan haberdar da edilmezse, soyulmamış demektir.

İago – Bunu işittiğime üzgünüm.

Othello – Bütün ordudakiler, ırgadına kadar hepsi, onun tadını tatmış olsalar da, tek ben bir şey bilmemiş olsaydım, o vakit mutlu olacaktım. Ah, bundan sonra gönül rahatlığına ebediyen elveda! Gönül hoşluğuna elveda! İhtirası meziyet yapan tuğlu kıtalara, büyük harblere elveda! Kışneyen kısrak, keskin borazan, ruhları coşturan davul, kulakları delen düdük sesleri; şahane sancak, şanlı harplerin bütün güzellikleri, büyüklük ve gösterişe elveda! Ve ey sizler, kaba yapılı gırtlakları ölmez Jupiter'in korkunç çığlıklarını taklit eden ölüm aletleri, elveda! Othello'nun işi bitti artık.

İago – Bu nasıl olur efendim?

Othello – Soysuz, sevdiğimin kötü olduğunu ispata bak ve bana gözümle görebileceğim bir delil göster. Yoksa, sonsuz olan ruhum hakkı için, anlarsın ki benim coşan kızgınlığıma hedef olmaktansa köpek doğman daha hayırlı olurdu.

İago – Bu dereceye geldik ha?

Othello – Onu bana göster; yahut hiç değilse o şekilde ispat et ki, bu ispatın üstünde kuşku takılacak hiçbir pürüz hiçbir çengel bulunmasını! Yoksa vay haline!

İago – Benim soylu efendim.

Othello – Eğer Desdemona’ya iftiralarda bulunuyor ve bana işkence ediyorsan? Bir daha tanrıya dua etme, pişman olmaktan vaz geç; cinayet üstüne cinayet yığ; öyle işler yap ki; gökleri ağlatsın, bütün dünyayı dehşet içinde bıraksın. Çünkü belanı bulmak için yaptığına daha fazla hiçbir şey katamazsın.

İago – Ah, acıyın! Gökler beni korusun! Siz insan mısınız? Aklınız başınızda mı? Allaha ısmarladık! Beni vazifemden affedin. Ah, zavallı sersem, yaşıyorsun da ne oluoyr, namuslu davranışın kabahat biliniyor! Hey gdi koca dünya! Gör işte, gör işte, ey dünya: Doğru ve namuslu olmak akıl kârı değil. Bu ders için size teşekkür ederim. Madem ki, sevgi böyle kabahate yol açıyor, şimdiden sonra hiçbir dost sevecek değilim!

Othello – Yok, dur. Sen namuslu olsan gerek.

İago – Aklımı başıma alsam gerek. Çünkü namus sersemim biri, neyin uğrunda çalışıyorsa onu kaybediyor.

Othello – Yer, gök hakkı için, karım namusludur diyorum, hem değildir sanıyorum; seni doğru bir adamdır diyorum, hem değildir sanıyorum. Bir delil isterim. Diana’nın (Yunan ve Roma mitolojisinde av tanrıçası. Fakat asıl günahsızlık temizlik ve bekareti temsil eder)yüzü kadar taze onun adı şimdi artık kirlendi, benim yüzüm kadar karadır. İpler, bıçaklar, zehir, ateş ve boğan sular varken buna tahamül etmem. Ah, bir inanabilseydim.

İago – Görüyorum ki efendim, ıstırap sizi kemiriyor. Bu işi size açtığıma pişmanım. İnanmak itiyorsunuz öyle mi?

Othello – İnanmak istemek mi? Hayır, inanacağım.

Çeviri: Orhan Burian

Soru Cevap

1. Eserin konusu nedir?
2. Eserdeki başkahramanın davranışını nasıl görüyorsunuz?
3. Eserdeki kişileri bugünkü hayatımızın içerisinde bulabiliyor muyuz?

BAŞLICA KAYNAKLAR

1. Akalın, Sami; **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 1966
2. Banarlı, Nihad Sâmi, **Türkçenin Sırları**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2008
3. Banarlı, Nihad S.; **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1998
4. Banarlı, Nihad S.; **Metinlerle Türk Dili ve Edebiyatı I-III**, İstanbul, 1972
5. **Beyatlı, Yahya Kemâl; Kendi Gök Kubbemiz**, İstanbul, 1969
6. **Beyatlı, Yahya Kemâl; Eğil Dağlar**, İstanbul, 1965
7. **Beyatlı, Yahya Kemâl; Eski Şiirin Rüzgarlarıyla**, İstanbul, 1963
8. **Beyatlı, Yahya Kemâl; Bitmemiş Şiirler**, İstanbul, 1976
9. Bugariç, Recep – İsmail Zekeriya, **Örneklerle Edebiyat**, Lise I, Skopye, 1996
10. Buğra, Tarık; **İbişin Rüyası**, Ankara, 1988
11. **Çağdaş Dünya Şiiri Antolojisi**, (Haz. Cevat Çapan, Eray Canberk, Erdal Alova) İstanbul, 1998
12. **Çamlıbel, Faruk Nafiz; Bir Ömür Böyle Geçti**, İstanbul, 1972
13. **Çamlıbel, Faruk Nafiz; Han Duvarları**, (Haz. Nihad Sami Banarlı), İstanbul, 1969
14. **Devellioğlu, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Ankara, 1992
15. Devellioğlu, Ferit; **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2002
16. **Dilçin, Cem; Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Ankara, 1983
17. **Dizdaroğlu, Hikmet; Halk Şiirinde Türler**, Ankara, 1969
18. **Elçin, Şükrü; Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara, 1986
19. **Elçin, Şükrü; Türkiye Türkçesinde Ağıtlar**, Ankara, 1990
20. **Ergin, Muharrem; Kadı Burhaneddin Divanı**, İstanbul, 1980
21. **Ergin, Muharrem; Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, 2000
22. **Ergin, Muharrem; Türk Dili**, İstanbul, 1987
23. **Ergun, Sadettin Nüzhel; Namık Kemal'in Şiirleri**, İstanbul, 1941
24. Ersoy, Mehmet Âkif; **Safahat**, İstanbul, 2006
25. **Fuzuli; Türkçe Divan** (HAz. Kenan Akyüz, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgan Cunbur), Ankara, 1958
26. **Gariboğlu, Kemal; Edebiyat Bilgileri – Batıda ve Bizde Edebi Akımlar**, İstanbul, 1976
27. **Gencan, Tahir Nejat; Türk Dilbilgisi**, Lise I-II-III, İstanbul, 1975
28. **Gılgamış Destanı**, (Haz. Danny P. Jackson) Ankara, 2005
29. **Gökdemir, Sevgi; Ahmet Kutsi Tecer**, Ankara, 1987
30. Göker, Osman, **Uygulamalı Türkçe Bilgileri 1**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1996 **Güntekin, Reşat Nuri; Çalikuşu**, İstanbul, 1928

31. **Güzel, Abdurrahman; Kaygusuz Abdal, Ankara, 1981**
32. Hasan, Hamdi; **Makedonya Türklerince Söylenen Türküler**, Ankara, 2008
33. Haşim, Ahmet, **Bize Göre**, Eflatun Yayıncılık, İstanbul, 2004
34. Haşim, Ahmet; **Bütün Eserleri – Frankfurt Seyahatnamesi, Mektuplar, Mülakatlar** (Haz. İnci Enginün-Zeynep Karman), İstanbul, 1991
35. **İlaydın, Hikmet; Türk Edebiyatında Nazım, İstanbul, 1964**
36. **İmla Kılavuzu, T.D.K., Ankara, 2013**
37. **İpekten, Haluk; Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri, Ankara, 1985**
38. Kabaklı, Ahmet, **Türk Edebiyatı C. I, II**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004
39. **Kanık, Orhan Veli; Bütün Şiirleri, İstanbul, 1966**
40. **Kanık, Orhan Veli; Fransız Şiiri Antolojisi, İstanbul, 1956**
41. **Kaplan, Mehmet; Büyük Türkiye Rüyası, İstanbul, 1969**
42. Kaplan, Mehmet; **Kültür ve Dil**, İstanbul, 1982
43. **Kaplan Mehmet, Enginün İnci, Emil Birol; Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, Ankara 1986**
44. **Kartal, Numan; Edebiyat Kitabı Lise 2, İstanbul, 1990**
45. Kemal Yavuz, Kazım Yetiş, Necat Birinci; **Türk Dili ve Edebiyatı – Edebiyat I**, İstanbul, 1997
46. **Kazmaz, Süleyman; Köy Tiyatrosu, Ankara, 1950**
47. Kitap Yazma Komisyonu, **Lise Türk Dili ve Edebiyatı**, Edebiyat 1, M.E.B. Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul, 2005
48. **Köprülü, Fuad; Türk Saz Şairleri, I-V, Ankara, 1962**
49. Köprülü, Fuad; **Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1986
50. **Köprülü, Fuad; Edebiyat Araştırmaları I, İstanbul, 1989**
51. **Köprülü, Fuad; Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar, İstanbul 1934**
52. Kudret, Cevdet; **Örneklerle Edebiyat Bilgileri**, İnkılap Aka Kitabevi, 1980
53. Necatigil, Behçet, **Edebiyatımızda Eserler Sözlüğü**, Varlık Yayınları, 2005
54. Necatigil, Behçet; **Bütün Eserleri, Düzyazılar 2**, (Haz. Ali Tanyeri-Hilmi Yavuz) İstanbul, 1983
55. Okay, Orhan; Karaca, Alâattin; Kurnaz, Cemal; Albayrak Nurettin, **Ders Geçme ve Kredili Sisteme Göre Türk Dili ve Edebiyatı, Edebiyat 1**, Ülke Yayın, İstanbul, 1995
56. Özdemir, Ahmet, **Türk Atasözlerinden Seçmeler**, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul, 2006
57. Öztelli, Cahit; **Halk Türküleri**, İstanbul, 1983
58. Pala, İskender, **Divan Edebiyatı**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005

59. **Piliçkova, Sevim; Makedonya Sosyalist Cumhuriyeti'nde Yaşayan Türklerin Manileri, Üsküp, 1986**
60. R. Wellek- A. Warren, **Edebiyat Biliminin Temelleri**, (Çev. Ahmet Edip Uysal), Ankara, 1983
61. **Seyfettin, Ömer; Seçme Hikayeler 1-2, (Haz. Şenay Kırhalı), İstanbul, 1970**
62. Safa, Peyami; **9 ncu Hariciye Koğuşu**, İstanbul, 1978
63. Sakaoğlu, Saim; **Ercişli Emrah**, Ankara, 1987
64. Sevük, İsmail Habib; **Edebiyat Bilgileri**, İstanbul, 1942
65. Solok, Cevdet Kudret, Ortaoyunu, Ankara, 1993
66. Solok, Cevdet Kudret; **Karagöz, c. III**, Ankara, 1970
67. Tarlan, Ali Nihat; **Fuzuli Divanı Şerhi**, Ankara, 1985
68. Tanpınar, Ahmet Hamdi; **XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1956
69. Tezeren, Ziver; **Seyyid Aziz Mahmud Hüdayi Divanı II**, İstanbul, 1985
70. Timuroğlu, Vecihi, **Ahmet Kutsi Tecer**, Ankara, 1980
71. Timurtaş, Faruk; **Yunus Emre Divanı**, Ankara, 1989
72. Timurtaş, Faruk, **Tarih İçinde Türk Edebiyatı**, İstanbul, 1981
73. **Türk Folklor Araştırmalar Yıllığı**, Ankara, 1976
74. Türk Dili Kitapları Hazırlama Komisyonu, **Ders Geçme ve Kredi Sistemine Göre Türk Dili ve Edebiyatı , Türk Dili 1**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1996
75. **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2005

SÖZLÜK

A

Âb u hevâ: Su ve hava.
 Adüv:Düşman.
 Âfâk: Ufuklar.
 Ağyar:Başkaları, yabancılar, eller.
 Akil: Akıllı.
 Akl-ı selim: Sağ duyu.
 A'lâ: (Daha, en, pek) yüksek.
 Âlüfte: Aşk ile kendinden geçmiş.
 Ahbâb: Dost, bildik, tanıdık.
 Âhu: Ceylan.
 Âlem: Dünya; eğlence.
 Âsâf: Vezir; Hz. Süleyman'ın veziri.
 Astronomi: Gök bilimi, felekiyat.
 Âşık-ı zâr: İnleyen âşık.
 Âşinâ: Bildik, tanıdık; bilen, tanıyan.
 Atâ: Bağış, ihsan.
 Âti:Gelecek, istikbal.
 Âvâre:İşsiz güçsüz, başıboş.
 Azimkârane: Kararlı.

B

Bâd-ı sabâ: Sabah yeli.
 Bahsaçmak: Sözkonusuetmek,
 konuşmakonusuyapmak
 Bahr: Deniz.
 Baht : Talih,kader.
 Basiret: Doğru görüş, uzağı görüş, sezîş,
 uyanıklık, anlayış, kavrayış.
 Baziçe: Oyuncak,oyun.
 Bedîf: Güzellik ölçülerine uyan, gözü gönlü
 okşayan, beğenilen. Estetik.
 Bel: Dağın iki tepesi arasındaki alçak yer.
 Berhayat: Sağ, diri.
 Beşeriyet: İnsanlık.
 Beyan: Anlatma, açık söyleme, bildirme.
 Beyhûde: Boşyere.
 Bîmâr: Hasta.
 Bî-misl ü behâ: Eşi benzeri olmayan.
 Bî-vefâ: Vefasız, sözünde durmayan.

C

Cânân: Sevgili.
 Cemiyet: Bir araya getirmek, toplamak.
 Topluluk, toplum.
 Cenap: Büyüklükbildirir.
 Cefâ: Eziyet.
 Cihân-tâb: Dünyayı aydınlatan.
 Cizye: Vergi.
 Cûd: Cömertlik.
 Cumba: Eski evlerde pencere hizasında
 sokağa doğru çıkıntısı olan kafesli bölüm;
 balkon.

Ç

Çakşır: Bir çeşit erkek şalvarı.
 Çeşm-i giryân: Ağlayan göz.

D

Dâniş:Biliş, bilgi, ilim.
 Dâr-üt-talim: Ortaokul.
 Darı: Buğdaygillerden, kuraklığa dayanıklı
 bir bitki, akdarı.
 Darülbaka: Ahiret.
 Darülfena: Dünya.
 Derdmend: Dertli.
 Devâ-yı derd: Derdin çaresi.
 Dil-dâr: Sevgili.
 Dirayet:Zekâ, bilgi;kuvvetli, tecrübe sahibi
 olmak.
 Dirâyet: Zekâ, bilgi.
 Dirhem: Okkanın dört yüzde birine eşit olan.
 Divane: Deli.
 Dubara: Oyunda, atılan zarlardan ikisinin de
 iki benekli yüzünün üstegelmesi.

E

Ebrû: Kaş.
 Echel: Daha (en,pek) cahil.
 Efgân: Haykırış, çılgılık.

Efkâr: Düşünceler, fikirler.
 Elfâz: Kelimeler,sözler.
 Emlak: Ev,arsa, bahçe vb. taşınamayan mal ve mülklerin ortak adı, taşınmazlar, gayrimenkul.
 Endâm: Vücut, beden, boy.
 Erkân:Âdetler, kurallar.
 Esvap: Elbise.
 Evsaf: Sıfatlar; kaliteler.
 Ez-cümle: Sözüün kısası; hepsinin içinden özelliklikle.

F

Fakabasmak:
 Kurulantuzağadüşmek,aldanmak.
 Fasl-ı gül: Gül mevsimi.
 Felekler: Yıldızlar, gökler.
 Fenn-i edeb: Edebiyat bilimi.
 Feragat: Vazgeçme, istirahat, dinlenme;
 vazgeçecek kadar zengin olma.
 Fitrî: Doğuştan, yaratılıştan.
 Firâk: Ayrılık, ayrılık acısı.

G

Gâip:Görülmeyen.
 Gamze: Göz ucuyla bakış.
 Gevher: Mücevher.
 Giriftâr: Tutkun, tutulmuş.
 Görgeç: Görünce.
 Gül-i ruhsâr: Gül yanak.
 Gülzâr: Gül bahçesi.
 Güverte: Gemide ambar ve kamaraların üstü.

H

Habîb: Sevgili.
 Hâlet: Hâl, durum.
 Hamiyyet: Millî onur, vatanseverlik.
 Hast'eyledi: Kararsız ve şaşkınca dolaşan.
 Hayâ: Utanma duygusu.
 Hemân:Hemen, derhal, o anda, çarçabuk.
 Hemîşe: Sürekli, daima.
 Hemşire: Kız kardeş.

Hevâ:Hava; heves, istek, arzu, sevgi, hoşlanma.
 Hulya: Düş,hayal.
 Hurşîd:Güneş.
 Hüsn-i tabir: Anlatım güzelliği.

İ

İdame ettirmek:Sürdürmek, devam etmesini sağlamak.
 İcra: Bir işi yerine getirme.
 İhsan:İyilik etme, bağış, bağışlama, verilen bağışlanan şey.
 İhsan itmek: Bağışlamak.
 İkbal: Baht, talih.
 İlh...:"ilâ âhir" sözünün kısaltımı: Sonuna kadar.
 İltisak: Kavuşma, bitişme, birleşme.
 İltisak-ı mafsâl: Mafsâl hareketinin inkıtâ uğraması.
 İmdi: Buna göre,şu hâlde,artık.
 İnâyet: İhsan, iyilik.
 İnâyet etmek: Yardım etmek.
 İnkişaf: Gelişme.
 İnme inmek: Vücudun bir yerinde hareket ve hissetme kalmamak.
 İştîyâk: Özlem, arzu, istek.

K

Kadırga: Bir çeşit harp gemisi.
 Kaftan: Süslü üst giysisi.
 Kâhin: Doğaüstü yollardan gizli, bilinmeyen şeyleri, geleceği bilme iddiasında bulunan kimse.
 Kâmil: Olgun.
 Kane: Kana.
 Katiyyet: Kesinlik.
 Keremkâr: Cömertlik ve iyilik sahibi.
 Kesif: Yoğun, dolu dolu.
 Keza: Aynı biçimde.
 Kır: Beyazla az miktarda siyah karışımından oluşan renk.
 Korsan: Düşman veya kendi ulusunun gemilerine saldıran deniz haydudu.

Köhne: Eskiyip yıpranmış, bakımsız kalmış; eskimiş, çağ dışı.

Kronometrör: Spor karşılaşmalarında veya değişik yarışlarda süreyi ayarlayan kişi, kronometre okuyucu.

Kür: İyi bakım ve ilaç tedavisi; özel tedavi yöntemi.

L

Lafz-ı sadakat: Doğruluk sözü.

Levent: Deniz askeri.

Leyl ü nehâr: Gece ve gündüz.

Lumbago: Soğuğun etkisiyle veya bir bükülme sonucunda, bel bölgesinde birdenbire beliren ağrı.

M

Ma' delet-kâr: Adaletli, âdil.

Mâder : Anne.

Mâh: Ay.

Mahrem-i esrâr: Sırları bilen.

Mahzun: Hüzünlü, üzgün.

Mâil: Meyilli, yönelmiş, gönül vermiş.

Mafsal: Eklem.

Maksud: Kastolunan, istenilen şey, istek.

Mamur: Gelişip güzelleşmesi için üzerinde çelişmiş olan yer, bayındır.

Mâvera: (Metinde) Bir şeyin gerisinde, arkasında ötesinde bulunan.

Meâsir: Güzel eserler, nişanlar, izler.

Meçhûl: Bilinmeyen

Medhal: Giriş.

Mehtap: Ay ışığı.

Mekkâr: Hileci.

Menfûr: Nefret edilen.

Menkıbe: Din büyüklerinin veya tarihe geçmiş ünlü kimselerin yaşamları ve olağanüstü davranışlarıyla ilgili hikâye.

Mest: Sarhoş, kendinden geçmiş.

Mihnet: Eziyet, sıkıntı.

Muasır: Çağdaş.

Mucip sebep (sebebi mucibesi): Gerekçe.

Mûnis: Ünsiyetli, alışılmış, yadırganmaz;

cana yakın.

Murâd: İstek, dilek.

Muvaffakiyet: Başarı gösterme.

Mübarek: Yüce.

Müessese: Kuruluş, kurum.

Mükehhâl: Sürmeli.

Mülk: Ülke.

Münevver: Aydın kimse.

Müspet ilim: Olumlu ilim.

Müstağrak: Gark olmuş, boğulmuş.

Müstakil: Bağımsız.

Müstehzî: Alay eden, biriyle eğlenen.

Müşahede: Gözlem, gözlemlemek.

Mütemâdiyen: Arkası kesilmeyerek, devamlı, sürekli olarak.

N

Nâle: İnleme, feryat.

Nâr-ı firâk: Ayrılık ateşi.

Nevale: Yiyecek.

N'eyledi: Ne yaptı, ne hale getirdi.

Nihayetsiz: Sonsuz.

Nisyân: Utanma.

Nizamât: Düzenler, kanun hükümleri.

Nükte-pîra: Nükte süsleyen, ince, derin anlamlı söz söyleyen.

O

Okka: 1283 gr'lık veya 400 dirhemlik ağırlık ölçü birimi.

P

Pandül: Duvar saatinin aşağıya doğru uzanan sarkacı.

Pervane: Birşeyinyanından hiç ayrılmayan; kepenek.

Pinhân dutmak: Gizli tutmak, gizlemek.

Potur: Arka tarafında kırmaları çok, bacakları dar bir tür pantolon.

Pupa: Geminin arkası.

R

Raiyyet: Sürü.
 Râmetmek: Başağdırmek.
 Rasad- gâh: Gözetme, bekleme yeri; gözlemevi.
 Revaçta olmak: Değerli, üstün veya geçerli olmak.
 Riâyet: Gözetme.
 Rind-i şeydâ :Çılgın aşık.
 Robdöşambır (Ropdöşambır): Erkeklerin evin içinde kıyafetlerinin üzerine giydikleri üstlük.
 Rüşen kılmak: Açıklamak.
 Rüşvâ: Rezil.

S

Sa'dâbâd: İstanbul Kâğıthâne deresi kıyısında bulunan bir mesîre (gezilecek yer)'in adı olup, Lâle Devri'nde büyük ün kazanmıştır.
 Sadr: Sadrazamlık makamı.
 Sadr-ı keremkâr: Cömert, kerem sahibi, iyilik sahibi sadrazam.
 Sahrâ: Kır, çöl.
 Samia: İşitme yetisi.
 Sebeb-i felaket: Felâket sebebi.
 Senâ: Övme, övüş.
 Seng: Taş.
 Sezâ: Uygun, lâıyk, münasip.
 Siâyet: Dedikodu.
 Sirkat: Hırsızlık, çalma.
 Sitemkâr: Zalim, zulmedici.
 Siyehkâr: Günahkâr, suçlu.
 Sone: İki dördü ve iki üçlünden oluşan, ondört dizeli bir Batı şiir türü.
 Subjektif: Öznel.
 Sühan: Söz, lâkırdı.
 Süje: Konu, özne, incelenen kişi, hasta.

Ş

Şeb-i hicran: Ayrılık gecesi.
 Şecere: Soy, sop.
 Şefaât: Birinin suçundan geçilmesi veya

dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık.
 Şem>: Mum.
 Şevketlü: Heybetli, azametli.
 Şûh: Hareketlerinde serbest, neşeli, şen ve oynak [kadın].

T

Tabaiyyet: Tabi olma, uyma.
 Ta'n eylemek: Ayıplamak.
 Tahkîr: Hakaret etme, hor görme.
 Tak: Millî bayramlarda düzenlenecek şenliklerde, geçit yapılacak caddelere geçici olarak kurulan, yazılar ve çiçeklerle süslenen kemer.
 Tebarüz: Belli olma, belirme, görünme.
 Tefrih: Rahat yaşamasını sağlama.
 Tehir: Erteleme, sonraya bırakma.
 Tekâmül: Olgunluk, olgunlaşma; gelişim, gelişme.
 Tekerrür: Tekrarlanmak.
 Telâkki: Anlayış, görüş. Kabul etme, sayma.
 Temâşâ: Bakıp seyretme.
 Temkin: Bir işin sonunu düşünerek ölçülü, tedbirli davranma.
 Terakki: yükselme, ilerleme, gelişme.
 Teşbîh: benzetme.
 Teşrîn-i evvel: Ekim ayı.
 Tıfl: Küçük çocuk.
 Tîr-i cevri: Eziyet oku.

U

Uzuv: Organ.

Ü

Ülfet: Alışma, kaynaşma; tanışma, görüşme; dostluk, ahbablık.

V

Vakar: Ağırbaşlılık.
 Vesika: Belge.

Y

Yad: Yabancı.

Yâne yâne: Yana yana.

Yare: Yara.

Yek: Bir, tek

Yekpâre: tek parçadan ibaret, bütün.

Z

Zâr: Ağlama, inleme

Zâviye: Köşe. Açı.

Zaviye-i kaime: Dik açı.

Zem: Yermeye, kınama.

Zülûf: Yüzün iki yanından sarkan saç.

